

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

СОРОЧАН ЛІЛІЯ ФЕДОРІВНА

УДК [373.5.026:81'243]:[94(477):811.111](043.3)

ДИСЕРТАЦІЯ

**МЕТОДИКА ВДОСКОНАЛЕННЯ РІВНЯ ІНШОМОВНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ ЗА ДОПОМОГОЮ
ІНТЕГРАТИВНОГО ЕЛЕКТИВНОГО КУРСУ «ІСТОРІЯ УКРАЇНИ
АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ»**

014 – Середня освіта

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на джерело
Л. Ф. Сорочан

Науковий керівник Гаманюк Віта Анатоліївна, доктор
педагогічних наук, професор

Кривий Ріг – 2025

АНОТАЦІЯ

Сорочан Л. Ф. Методика вдосконалення рівня іншомовної компетентності учнів старшої школи за допомогою інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою». – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 014 Середня освіта. – Криворізький державний педагогічний університет, Кривий Ріг, 2025.

Дисертаційну працю присвячено дослідженню проблеми вдосконалення рівня іншомовної компетентності учнів старшої школи за допомогою інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою».

Стандартизація змісту освіти у старшій профільній школі реалізується через створення інваріантної та варіативної складових змісту освіти, які включають обов'язкові освітні компоненти, спільні для всіх профілів та обов'язкові освітні компоненти за обраним профілем відповідно до освітніх галузей. Серед складників варіативного компонента освітньої програми зазначаються елективні курси, які впроваджуються закладом для більш повного задоволення освітніх потреб і інтересів учнів, і які можуть вибиратися не тільки згідно з обраним профілем, але й за власним бажанням учнів.

Впровадження елективних курсів у освітній процес у старшій школі як обов'язкового варіативного компонента змісту профільної освіти ставить перед учителями - практиками та науковими дослідниками низку важливих завдань стосовно визначення та структурування змісту елективних курсів, вибору методів, технологій, засобів навчання, форм організації діяльності учнів і вчителів.

Важливим завданням системи сучасної середньої освіти є виховання громадянина України у дусі історичної спадкоємності поколінь, дбайливого ставлення до історичної та культурної спадщини нашої країни, поваги до свого народу, до його традицій, звичаїв, системи духовно-моральних цінностей. Необхідно, щоб вже зі школи молодь навчалася брати участь в іншомовному міжкультурному спілкуванні, відстоювала свою думку на ключові події у нашій країні та світі,

виступаючи як представник країни, яка має свою історію розвитку, свої цінності. Підкреслено, що молоді люди мають вчитися відстоювати свою думку не декларативно, а спираючись на історичні факти, оперуючи глибокими знаннями історичних подій, аналізуючи та пояснюючи причинно-наслідковий зв'язок між ними. Вирішенню цього складного завдання може сприяти інтегроване вивчення англійської мови та історії України у рамках елективного курсу «Історія України англійською мовою».

Мета дослідження - теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити ефективність методики вдосконалення рівня іншомовної компетентності учнів старшої школи, розробленої на підґрунті визначених методичних засад організації вивчення інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою».

Об'єктом дослідження є процес удосконалення рівня іншомовної компетентності учнів старшої школи.

Предметом дослідження є методика вдосконалення рівня іншомовної компетентності учнів старшої школи в процесі вивчення інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою».

У дисертації досліджено сучасні тенденції щодо організації освітнього процесу в старшій школі, з'ясовано концептуальні основи удосконалення іншомовної компетентності учнів старшої профільної школи, а саме: положення про обґрунтування важливості впровадження елективних курсів як варіативного компонента освітньої програми задля реалізації реформи старшої профільної школи; важливості інтегративного підходу при створенні елективних курсів для учнів старшої школи; формування та розвиток в учнів старшої школи ключових і предметних компетентностей та вмінь їх практично застосовувати. Схарактеризовано мету, завдання профільного навчання; основні принципи організації навчання у старшій школі; зміст профільної освіти; функції змісту елективних курсів з іноземних мов.

На основі проведеного аналізу теоретичних положень щодо визначення сутності поняття «іншомовна компетентність» уточнено поняття «іншомовна компетентність» як здатність здобувача середньої освіти свідомо використовувати в

реальних іншомовних ситуаціях іншомовний матеріал, набуті мовні навички та мовленнєві вміння на рівні навчальних досягнень, які визначені у державних стандартах та освітніх програмах для певного ступеня загальної середньої освіти. Це динамічне явище, яке корелює з успішністю учня, залежить від організації освітнього процесу, може оцінюватися критеріями та має відповідні показники результатів навчання.

Установлено, що пріоритетним напрямком реалізації іншомовної підготовки учнів старшої профільної школи є інтегративний підхід. Проаналізовано сутність поняття «інтеграція» та похідних від нього: «інтегративне навчання», «міжпредметна та процесуальна інтеграція»; розглянуто особливості інтеграції англійської мови з академічними предметами. Установлено, що іноземну мову як дисципліну зі специфічною лінгвістичною системою можливо об'єднати з будь-яким іншим предметом у процесуальній інтеграції, тобто такій, що об'єднує за способом діяльності, а не за змістом. Обґрунтовано доцільність інтеграції іноземної мови з історією України в межах інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою».

Витлумачено поняття «інтегративний елективний курс «Історія України англійською мовою»» як курс, що пропонується учням профільної школи як варіативний освітній компонент для удосконалення іншомовної компетентності та поглиблення знань з історії України. Курс побудований на матеріалі текстів, пов'язаних з історією України та посилює культурознавчий, країнознавчий і соціокультурний аспекти змісту навчання іноземної мови; реалізує інтерес старшокласників до вивчення іноземної мови та історії України; допомагає у підготовці до складання ЗНО/НМТ з англійської мови та історії України.

Визначено й схарактеризовано предметний та процесуальний компоненти змісту інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою». До предметного компонента відносяться історичний і лінгвістичний блоки. Історичний блок включає теми та тексти, пов'язані з основними подіями, явищами, фактами з історії України та розвитку її культури, висвітлюючи значні події в становленні культури України як країни; історичні знання, які відображають певну сукупність

фактів, подій, відомостей, передбачених програмними вимогами до навчання історії України у старших класах загальноосвітньої школи. До процесуального компонента відносяться мовні навички та мовленнєві вміння, необхідні учням для засвоєння матеріалу та використання їх у різних ситуаціях; вправи, запитання і завдання для організації засвоєння матеріалу за допомогою активізації мисленнєвих операцій відповідно до 6 рівнів за таксономією Б. Блума (B. Bloom), засвоєні мовні та мовленнєві знання. Визначено й схарактеризовано освітні, навчальні, виховні та особистісні завдання інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою».

Аналіз наукової літератури уможливив визначення методичних засад удосконалення рівня іншомовної компетентності учнів у процесі вивчення інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою» в старшій профільній школі. Обґрунтовано, що ефективною методикою інтегрованого вивчення англійської мови та історії України є методика предметно-мовного інтегрованого навчання (CLIL).

Проаналізовано й уточнено вимоги до використання методики CLIL в інтегративному елективному курсі «Історія України англійською мовою». Схарактеризовано 4 аспекти освітнього процесу, на які при вивченні курсу методика CLIL впливає позитивно, як-от: організаційний, когнітивний, методичний, виховний. Визначено, що особливістю методики CLIL є чітка спрямованість на розвиток когнітивного мислення з акцентом на розвиток мислення від нижчого до вищого порядку згідно з таксономією Б. Блума (B. Bloom), що стало основою для розроблення засобів навчання при впровадженні інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою» в освітній процес у старшій школі.

Уточнено поняття «підсистема вправ»: вона призначена для роботи з текстом для читання як сукупність груп вправ і завдань, організованих у певній послідовності з урахуванням мисленнєвих операцій різного рівня за таксономією Б. Блума (B. Bloom), спрямованих на зміни комунікативної діяльності учнів на дотекстовому, текстовому, післятекстовому етапах роботи з текстом для формування мовленнєвих навичок, одержання знань і розвитку вмінь читання текстів історичної спрямованості.

Розроблено методику вдосконалення рівня іншомовної компетентності учнів старшої школи на основі інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою» із використанням авторської підсистеми вправ та завдань, яку візуалізовано відповідною моделлю.

Розроблено підсистему вправ та завдань для удосконалення іншомовної компетентності при вивченні інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою» на основі текстів історичної спрямованості, яка відрізняється від традиційної підсистеми вправ для поетапної роботи з текстом для читання англійською мовою (дотекстовий етап, текстовий етап, післятекстовий етап) тим, що корелює з активізацією рівнів мисленнєвих операцій за таксономією Б. Блума (B. Bloom). Підсистема вправ включає 3 групи вправ та завдань, на основі яких здійснюється поступове ускладнення мисленнєвої діяльності учнів від рівня 1 «Пам'ятати» до рівня 6 «Створювати». На дотекстовому етапі виконується перша група вправ на активізацію, які стимулюють мисленнєві операції рівнів 1 «Пам'ятати» та 2 «Розуміти». На текстовому етапі виконується друга група вправ на продукування, які стимулюють мисленнєві операції рівнів 3 «Використовувати» та 4 «Аналізувати». На післятекстовому етапі виконується третя група вправ на систематизацію, які стимулюють мисленнєві операції рівнів 5 «Оцінювати» та 6 «Створювати».

Ефективність розробленої методики вдосконалення іншомовної компетентності учнів старшої профільної школи за допомогою інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою» перевірено в ході педагогічного експерименту, який проводився у три етапи: констатувальний, формувальний та контрольний, кожен з яких вирішував певні завдання.

Проведений після завершення експериментальної роботи кількісний, якісний і статистичний аналізи засвідчили позитивну динаміку в рівнях сформованості іншомовної компетентності в учнів експериментального класу (ЕК). Експериментальна робота підтвердила наше припущення, що вдосконалення рівня іншомовної компетентності учнів 11 класів у процесі вивчення інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою» буде ефективним за умов використання методики на основі розробленої підсистеми вправ, яка включає 3 групи

вправ та завдань відповідно до 3 етапів роботи із текстом (дотекстовий, текстовий та післятекстовий) та забезпечує поетапну активізацію всіх рівнів мисленнєвих операцій в ієрархічному порядку за таксономією Б. Блума (від рівня 1 «Пам'ятати» до рівня 6 «Створювати»).

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що: *уперше* теоретично обґрунтовано, розроблено й експериментально перевірено методику вдосконалення рівня іншомовної компетентності учнів старшої школи у процесі вивчення інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою», що візуалізована у відповідній моделі; *розроблено* підсистему вправ та завдань для вдосконалення рівня іншомовної компетентності учнів старшої школи, яка передбачає активізацію всіх рівнів мисленнєвих операцій в ієрархічному порядку за таксономією Б. Блума під час роботи з текстами для читання, пов'язаними з історією України; *дістало подальшого розвитку* дослідження особливостей інтегративного навчання іноземної мови з іншими предметами освітньої програми для профільної школи; *подальшого розвитку* набули змістові й методичні аспекти навчально-методичного забезпечення елективних курсів як варіативного компонента змісту профільного навчання учнів старшої школи; *уточнено* поняття «іншомовна компетентність» і «підсистема вправ»; *витлумачено* поняття «інтегративний елективний курс «Історія України англійською мовою»».

Практичне значення роботи полягає у: безпосередньому зв'язку з освітніми програмами та підручниками для старшої школи; відборі тематики та організації матеріалу для інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою» для профільної школи; розробці підсистеми вправ і завдань, спрямованих на вдосконалення іншомовної та предметної історичної компетентностей; розробці та впровадженні в професійну діяльність вчителів англійської мови методики формування іншомовної компетентності учнів старшої профільної школи.

Матеріали та результати дослідження можуть бути використані при написанні статей, курсових, магістерських та дисертаційних робіт, підготовці доповідей для конференцій, а також як фундамент для подальших наукових досліджень на дотичні чи суміжні тематики. Результати дослідження можуть бути корисними для

працівників закладів загальної середньої освіти, вчителів профільних і непрофільних дисциплін при розробці навчально-методичного забезпечення освітнього процесу (посібників, підручників, програм, курсів та ін.).

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми вдосконалення рівня іншомовної компетентності учнів старшої школи за допомогою інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою». Прогностичний потенціал запропонованого дослідження окреслює можливі напрями подальших наукових розвідок, пов'язаних з удосконаленням варіативного компонента змісту іншомовної підготовки учнів старшої школи завдяки розширенню спектра елективних курсів, розроблених на засадах інтегративного підходу. Перспективними напрямками вважаємо розроблення програми та навчального посібника елективного курсу «Історія України англійською мовою» задля реалізації варіативного компонента освітньої програми для учнів профільної школи, розроблення методичних рекомендацій з метою забезпечення методичної допомоги вчителям іноземної мови при впровадженні курсу «Історія України англійською мовою» для вдосконалення рівня іншомовної компетентності учнів старшої школи.

Ключові слова: старша профільна школа, інтегративне навчання, процесуальна інтеграція, іншомовна компетентність, елективний курс, компонент змісту, англійська мова, історія України, методика предметно-мовного інтегрованого навчання (CLIL), таксономія Б. Блума, етапи роботи з текстом, підсистема вправ, групи вправ, педагогічний експеримент.

ABSTRACT

Sorochan L. F. Methodology of improving the level of high school students' foreign language competence with the help of the integrative elective course "History of Ukraine in English". – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for the Doctor of Philosophy degree in the specialty 014 Secondary Education. – Kryvyi Rih State Pedagogical University, Kryvyi Rih, 2025.

The dissertation is devoted to the study of improving the level of high school students' foreign language competence through the integrative elective course "History of Ukraine in English".

Standardization of the content of education in high profile schools is implemented through the development of invariant and variable components of the content of education, which include compulsory educational components common to all profiles and compulsory educational components for the selected profile according to educational branches. Among the constituents of the variable component of the curriculum, there are elective courses, which are implemented by the institution to satisfy the educational needs and interests of students more fully, and which can be selected not only according to the chosen profile but also according to the students' optations.

The implementation of elective courses in the educational process in high school as a compulsory variable component of the profile education content sets some important tasks for teachers and scientific researchers related to defining and structuring the content of elective courses, the choice of methods, technologies, teaching aids, forms of organization of students' and teachers' activities.

An important task of the modern secondary education system is to educate a citizen of Ukraine in the spirit of the historical succession of generations, a careful attitude to the historical and cultural heritage of the country, respect for its people, traditions and customs, spiritual and moral values. Young people should learn and participate in foreign language intercultural communication, share and prove their views on key events in the country and the world as a representative of the country that has its history of development, as well as

values. It is emphasized that young people should learn to present and prove their views in English not declaratively, but based on historical facts, operating deep knowledge of historical events, analyzing and explaining their interrelationships, and cause-and-effect correlations. An integrated study of the English language and the history of Ukraine within the framework of the elective course “History of Ukraine in English” can contribute to the solution to this challenging task.

The **purpose** of the study is to theoretically substantiate and experimentally verify the effectiveness of the methodology of improving the level of high school students’ foreign language competence, developed on the basis of the determined methodological principles of the integrative elective course “History of Ukraine in English”.

The **object** of the study is the process of improving the level of high school students’ foreign language competence.

The **subject** of the study is the methodology of improving the level of high school students’ foreign language competence while doing the integrative elective course “History of Ukraine in English”.

The dissertation carries out the theoretical analysis of the problem, determines the conceptual foundations of the research, namely: fundamentals of elective courses implementation as a variable component of the curriculum for the realization of high profile school reform; formation and development of students' key and subject competencies and the ability to apply them practically; substantiating the importance of the integrative approach while designing elective courses for high school students. The essence of the concepts “professional education” and “profile” is figured out; the purpose and tasks of profile education, the main principles for the organization of education in high schools, the content of profile education, and the functions of foreign languages elective courses content are characterized.

On the basis of the analysis of the theoretical fundamentals regarding the definition of the essence of the concept “foreign language competence”, the concept is clarified as the ability of a secondary education student to use meaningfully foreign language material, acquired language skills and speech skills in situations of foreign language communication at the level of educational achievements defined in state standards and curriculum for a

certain degree of general secondary education. It is a dynamic phenomenon that correlates with the student's success, and depends on educational process organization; it can be evaluated by criteria and has appropriate indicators of learning outcomes.

The integrative approach is found out to be the priority approach in teaching a foreign language to students of high profile schools. The essence of the category “integration” is analyzed; the concepts “integrative learning”, “interdisciplinary integration”, “procedural integration”, and the peculiarities of the integration of the English language with academic subjects are considered.

The foreign language is established to be a subject with a specific linguistic system that can be combined with any other subject in procedural integration, i.e. one that unites constituents by way of activity, not by content. The expediency of integrating teaching a foreign language with the history of Ukraine within the integrative elective course “History of Ukraine in English” is substantiated.

The concept “integrative elective course “History of Ukraine in English”” is interpreted as a course offered to students of high profile schools for doing as part of a variable educational component to improve foreign language competence and deepen knowledge of the history of Ukraine. The course is built on the materials of texts related to the history of Ukraine and strengthens the cultural studies, country studies and socio-cultural aspects of the content of foreign language learning; it realizes the interest of high school students in mastering the foreign language and history of Ukraine; it helps prepare for the final school examinations in the English language and history of Ukraine.

The subject and procedural components of the content of the integrative elective course “History of Ukraine in English” are defined and characterized. The subject component includes historical and linguistic blocks. The historical block covers topics and texts related to the main events, phenomena, and facts from the history of the development of Ukraine’s culture, highlighting significant events in the formation of the culture of Ukraine as a country; historical knowledge, which reflects a certain set of facts, events, and information provided by the curriculum requirements for teaching history in high school classes. The procedural component includes language and speech skills that students need to develop targeting at learning the material and using them in different situations; the

component comprises exercises, questions and tasks for the organization of learning the material to stimulate cognitive operations following the 6 levels according to B. Bloom's taxonomy, acquired knowledge. The educational, learning, upbringing and personal tasks of the integrative elective course "History of Ukraine in English" are defined and characterized.

The analysis of scientific literature makes it possible to determine the methodological principles of improving the level of high school students' foreign language competence with the help of the integrative elective course "History of Ukraine in English". It is substantiated that an effective methodology of integrated learning of the English language and the history of Ukraine is the methodology of content-language integrated learning (CLIL).

The requirements for the implementation of the CLIL methodology while doing the integrative elective course "History of Ukraine in English" are under analysis and specification. 4 aspects of the educational process (organizational, cognitive, methodological, upbringing) are characterized; implementation of the CLIL methodology while doing the integrative elective course "History of Ukraine in English" ensures the educational process more effectively. It is stated that a feature of the CLIL methodology is a clear focus on the development of cognitive thinking with an emphasis on the development of thinking from lower to higher order according to B. Bloom's taxonomy, this is served as the basis for the development of teaching aids while introducing the integrative elective course "History of Ukraine in English" into the educational process in high profile schools.

The notion "subsystem of exercises" designed for work with texts for reading as a set of groups of exercises and tasks organized in a certain sequence taking into account cognitive operations of different levels according to B. Bloom's taxonomy is specified. The subsystem is aimed at changing the communicative activity of high school students on the pre-text, text, post-text stages of working with a historical text for the formation of speech skills, the acquisition of knowledge and the development of reading skills.

To improve language and speech skills in English while doing the integrative elective course "History of Ukraine in English" a subsystem of exercises and tasks is developed, which consists of three groups that correlate with the stages of working with a text for reading and the level of cognitive operations according to B. Bloom's taxonomy: Group 1 -

exercises for identification (pre-text stage), Group 2 - exercises for production (text stage), Group 3 - exercises (tasks) for systematization (post-text stage). Using the designed groups of exercises and tasks, the students' cognitive activity is gradually complicated.

The effectiveness of the developed methodology to improve high profile school students' foreign language competence with the help of the integrative elective course "History of Ukraine in English" was tested during a pedagogical experiment conducted in three stages: statement stage, forming stage and control stage; each of the stages tackled certain tasks.

Quantitative, qualitative and statistical analyses carried out after the completion of the experiment show positive dynamics in the levels of foreign language competence formation in experimental class (EC) students. Experiment confirms the assumption that improving the level of foreign language competence in 11th grade students in the process of doing the integrative elective course "History of Ukraine in English" will be effective under the conditions of using the methodology based on the developed subsystem of exercises, which includes 3 groups of exercises and tasks according to 3 stages of work with texts (pre-text, text and post-text stages) and ensures the step-by-step stimulation of all levels of cognitive operations in a hierarchical order according to B. Bloom's taxonomy (from level 1 "Remember" to level 6 "Create").

The scientific novelty of the obtained study results in the following: *for the first time*, the methodology of improving the level of high school students' foreign language competence while doing the integrated elective course "History of Ukraine in English" is theoretically substantiated, developed and experimentally tested; the developed methodology is visualized in the corresponding model; a subsystem of exercises and tasks is developed to improve the level of high school students' foreign language competence that involves the stimulation of all levels of cognitive operations in a hierarchical order according to B. Bloom's taxonomy while reading texts related to the history of Ukraine; *further development is gained* in the study of features of integrating learning a foreign language with other subjects of the curriculum in high profile schools; *further development is gained* in the study of the content and methodological aspects of ensuring educational and methodological support of elective courses as a variable component of the content of profile

education for high school students; the concepts “foreign language competence” and “exercise subsystem” *are clarified*; the concept “integrative elective course “History of Ukraine in English”” *is defined*.

The practical significance of the work implies: direct connection with curricula and textbooks for high schools; selection of topics and organization of material for the integrative elective course “History of Ukraine in English” for high profile schools; development of a subsystem of exercises and tasks aimed at improving foreign language and subject historical competences; development and implementation of methodology of foreign language competence formation in the professional activity of English language teachers.

Research materials and results can be used for writing articles, coursework, master's and dissertation papers, preparing reports for conferences, as well as foundation for further scientific research on tangent or related topics. The results of the study can be useful for employees of general secondary education institutions, teachers of profile and non-profile subjects while developing educational and methodological support in the educational process (manuals, textbooks, programs, courses, etc.).

The conducted research does not exhaust all aspects of the problem of improving the level of high school students' foreign language competence with the help of the elective course “History of Ukraine in English”. The prognostic potential of the proposed study outlines the possible areas of further scientific research related to the improvement of the variable component of the content of teaching foreign languages to high school students due to the expansion of the spectrum in developing elective courses based on the integrative approach. We consider the development of the program and coursebook of the elective course “History of Ukraine in English” to be a prospective area for the implementation of a variable component of the curriculum for high profile schools students, along with the development of methodological recommendations in order to provide methodological assistance to foreign language teachers in implementing the integrative elective course “History of Ukraine in English” to improve the level of high school students' foreign language competence.

Keywords: high profile school, integrative education, procedural integration, foreign language competence, elective course, content component, the English language, history of Ukraine, methodology of content-language integrated learning (CLIL), B. Bloom's taxonomy, stages of working with the text, subsystem of exercises, groups of exercises, pedagogical experiment.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікація у монографії

1. Soloviova N., Salata I., **Sorochan L.** Literary discourse in foreign language teaching. *Literary discourse: theoretical and practical aspects : monograph* / M. Vardanian, V. Hamaniuk, M. Berezhna et al. Riga : Publishing House «Baltija Publishing», 2020. P. 214–236.

Статті у наукових фахових виданнях України категорії Б

2. **Сорочан Л.** Готовність учителів англійської мови до впровадження елективного курсу «Історія України англійською мовою». *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський зб. наук. праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2023. Вип. 61, т. 3. С. 212–216. (індексується в Index Copernicus)
3. **Сорочан Л. Ф.** Передумови розробки інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою»: результати анкетування студентів 1 курсу. *Освіта. Інноватика. Практика*. 2024. Т. 12, № 5. С. 80–86. (індексується в Index Copernicus)
4. **Сорочан Л. Ф.** Експериментальна перевірка ефективності методики вдосконалення рівня іншомовної компетентності на основі інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою». *Освіта. Інноватика. Практика*. 2024. Т. 13, № 1. С. 74–82. (індексується в Index Copernicus)
5. **Сорочан Л. Ф.** Формування іншомовної компетентності на засадах інтегративного підходу як форма організації освітнього процесу в старшій школі. *Науковий Часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки. Реалії та перспективи*. 2025. № 101. С. 52–57. (індексується в Index Copernicus)

Публікації в інших виданнях

Тези міжнародних науково-практичних інтернет конференцій

6. **Сорочан Л.** Соціокультурний аспект інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою» при навчанні іноземної мови у старшій школі. *Actual problems of social sciences and humanities* : матер. міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. зі соціальних та гуманітарних наук, м. Арад, 17–18 грудня 2020 р. / Association of international educational and scientific cooperation. Арад, 2020. С. 19–22.
7. **Сорочан Л. Ф.** Необхідність розширення вибору інтегративних елективних курсів у старшій школі. *Philological sciences, intercultural communication and translation studies: theoretical and practical aspects* : матер. міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф., м. Венеція, Італія, 26–27 лютого 2021. Венеція, 2021. С. 170–172.

Тези міжнародної науково-практичної конференції

8. Соловійова Н. Д., **Сорочан Л. Ф.** Таксономія Б. Блума та активізація пізнавальної діяльності студентів на практичних заняттях з методики викладання іноземної мови. *Актуальні питання лінгвістики та методики викладання іноземних мов* : зб. матер. VIII міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої пам'яті доктора педагогічних наук, професора В. Л. Скалкіна, м. Одеса, ОНУ ім. І. І. Мечнікова, 12 квітня 2022 року. Одеса, 2022. С. 259–263.

LIST OF PUBLISHED PAPERS ON THE THEME OF THE DISSERTATION

Publication in a monograph

1. Soloviova N., Salata I., **Sorochan L.** Literary discourse in foreign language teaching. *Literary discourse: theoretical and practical aspects* : monograph / M. Vardanian, V. Hamaniuk, M. Berezhna et al. Riga: Publishing House "Baltija Publishing", 2020. P. 214–236.

Articles in Ukrainian scientific professional publications of category B

2. **Sorochan L.** Readiness of English language teachers to implement the elective course "History of Ukraine in English". *Current issues of humanitarian sciences: interuniversity coll. of science works of young scientists of Ivan Franko State Pedagogical University of Drohobych*. 2023. Issue 61, vol. 3. S. 212–216. (indexed in Copernicus)

3. **Sorochan L. F.** Prerequisites for the development of an integrative elective course "History of Ukraine in English": the results of a survey of students of the 1st year. *Education. Innovation. Practice*. 2024. Vol. 12, No. 5. P. 80–86. (indexed in Copernicus)
4. **Sorochan L. F.** Experimental verification of the effectiveness of the methodology for improving the level of foreign language competence based on the integrative elective course "History of Ukraine in English". *Education. Innovation. Practice*. 2024. Vol. 13, No. 1. P. 74–82. (indexed in Copernicus)
5. **Sorochan L. F.** The formation of foreign language competence based on the principles of an integrative approach as a form of organizing the educational process in high school. *Scientific Journal of Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University. Series 5. Pedagogical sciences. Realities and perspectives*. 2025. No. 101. P. 52-57. (indexed in Copernicus)

Papers in other publications

Abstracts of international scientific and practical internet conferences

6. **Sorochan L.** Sociocultural aspect of the integrative elective course "History of Ukraine in English" in teaching a foreign language in high school. *Actual problems of social sciences and humanities: Mater. international science and practice Internet Conf. of social sciences and humanities*, c. Arad, December 17-18, 2020 / Association of international educational and scientific cooperation. Arad, 2020. P. 19–22.
7. **Sorochan L.F.** The need to expand the choice of integrative elective courses in high school. *Philological sciences, intercultural communication and translation studies: theoretical and practical aspects: Mater. international science and practice Internet Conf.*, Venice, Italy, February 26–27, 2021. Venice, 2021. P. 170–172.

Abstracts of an international scientific and practical conference

8. Solovyova N. D., **Sorochan L. F.** B. Bloom's Taxonomy and activation of students' cognitive activity in practical classes on the methodology of teaching a foreign language. *Actual issues of linguistics and methods of teaching foreign languages: mat. of VIII International science and practice conference dedicated to the memory of Doctor of Pedagogical Sciences, Professor V. L. Skalkin*, c. Odesa, ONU named after I. Mechnikov, April 12, 2022. Odesa, 2022. P. 259–263.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	2
ВСТУП	21
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ВДОСКОНАЛЕННЯ РІВНЯ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ	27
1.1. Теоретичні основи організації процесу формування іншомовної компетентності в сучасній старшій школі	27
1.2. Інтегрований підхід як форма організації освітнього процесу й передумова для створення інтегративного курсу	38
1.3. Елективний курс «Історія України англійською мовою» як компонент профільного навчання учнів старшої школи	47
Висновки до першого розділу	55
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ВДОСКОНАЛЕННЯ РІВНЯ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ НА ОСНОВІ ІНТЕГРАТИВНОГО ЕЛЕКТИВНОГО КУРСУ «ІСТОРІЯ УКРАЇНИ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ»	58
2.1. Конструювання змісту інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою» для учнів старшої школи	58
2.2. Методичні засади організації вивчення інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою» в старшій профільній школі	67
2.3. Підсистема вправ і завдань для вдосконалення рівня іншомовної компетентності учнів старшої школи на основі інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою»	87
Висновки до другого розділу	100
РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ МЕТОДИКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ РІВНЯ ІНШОМОВНОЇ	103

КОМПЕТЕНТНОСТІ НА ОСНОВІ ІНТЕГРАТИВНОГО ЕЛЕКТИВНОГО КУРСУ «ІСТОРІЯ УКРАЇНИ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ»

3.1. Констатувальний етап педагогічного експерименту	103
3.2. Перебіг дослідно-експериментального навчання	121
3.3. Результати дослідно-експериментальної роботи та їхня інтерпретація	139
Висновки до третього розділу	154
ВИСНОВКИ	157
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	164
Додаток А	194
Додаток Б	198
Додаток В	202
Додаток Г	205
Додаток Д	211
Додаток Е	218
Додаток Ж	258
Додаток К	260
Додаток Л	262

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Державний стандарт профільної середньої освіти (2024 р.) [27] і Концепція «Нова українська школа» (2016 р.) [90] спрямовані на реформування старшої профільної школи і визначають вимоги до обов'язкових результатів навчання здобувачів. Реалізація реформи загальної середньої освіти передбачає стандартизацію змісту освіти через створення інваріантного та варіативного компонентів, до яких належать елективні курси, що впроваджуються закладом освіти для більш повного задоволення освітніх потреб та інтересів учнів і забезпечення їхньої індивідуальної освітньої траєкторії. Виконання вимог Державного стандарту ставить перед учителями та науковими дослідниками низку важливих завдань стосовно визначення та структурування змісту елективних курсів, вибору методів, технологій, засобів навчання, форм організації діяльності учнів і вчителів.

Базові поняття, основні теоретичні положення щодо впровадження профільної освіти визначено в нормативно-правових документах [116; 115; 103; 27; 113; 112; 90; 144; 48; 88]; лінгводидактичні засади навчання іноземної мови у старшій школі є предметом дослідження таких науковців, як: Н. Басай [59; 67], О. Бігич [75; 109], А. Загородня [41], Т. Засєкіна [62], Л. Зєня [45], І. Коротяєва [61], В. Кремень [62], О. Ляшенко [62], Ю. Мальований [62], Т. Полонська [28; 59; 66; 67; 107], В. Редько [28; 59; 67], О. Топузов [62] та ін.

Особливості впровадження інтеграції в освітній процес в різних закладах освіти розглянуто у працях таких дослідників, як: М. Барна [50], Н. Бібік [91], І. Білецька [16], Н. Гупан [24], Н. Дідо [30], Л. Добровольська [31; 32; 49], Т. Засєкіна [44; 62], Л. Калініна [51], О. Канюк [30], С. Клепо [55], І. Левчик [65], О. Мариновська [69], Р. Мартинова [70; 71], І. Мороз [81; 82], П. Мороз [80; 81; 82], М. Опачко [92], О. Повстин [102], Н. Прокопчук [51], О. Тарнопольський [141], О. Топузов [62; 117], В. Чорновіл [49] та ін.

Наразі визначено науково-теоретичні підходи до побудови та впровадження елективних курсів у систему профільного навчання (Н. Басай [7; 8; 11; 12; 13; 14; 59;

87], О. Басай [119], О. Гузенко [152], Є. Долинський [33; 34; 35; 36], А. Загородня [40], І. Палагнюк [33], М. Палагнюк [33], О. Пасічник [97], Т. Полонська [59; 87; 104; 105; 106], М. Писанко [101], В. Редько [59; 87; 119], Л. Сорочан [134; 135; 136; 137], О. Чеботарьов [152] та ін.); розроблено навчальну програму елективних курсів для старшої школи (Н. Басай, Т. Полонська, В. Редько [87]) і навчальні посібники елективних курсів (І. Алексєєнко [1; 2], Н. Басай [8; 9; 11; 12; 13; 14], Є. Долинський [34; 35; 36]).

Феномен «іншомовна компетентність» як одну із ключових компетентностей здобувачів освіти схарактеризовано такими дослідниками, як: О. Бігич [75; 109], Н. Білан [15], І. Білецька [16], Г. Борецька [75; 109], Н. Бориско [75; 109], Є. Долинський [35], І. Когут [56], І. Кухта [63], Н. Мельник [73], С. Ніколаєва [38; 109], М. Паласюк [95], Т. Полонська [28; 66; 67], А. Протасова [126], В. Редько [28; 67], А. Свобода [126], М. Сідун [66], А. Ткачов [146], І. Холод [74], О. Чорна [153] та ін.

Незважаючи на значний доробок вище зазначених науковців, проблема методики вдосконалення іншомовної компетентності учнів за допомогою інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою» як варіативного компоненту змісту старшої профільної школи залишається невирішеною.

Актуальність наукового дослідження зумовлено суперечностями між:

- високим рівнем розвитку теоретичних досліджень щодо можливості удосконалення іншомовної компетентності учнів старшої школи на основі міжпредметної інтеграції і недостатнім рівнем упровадження інтегративних курсів з використанням потенціалу іншомовних матеріалів, пов'язаних з історією України;
- об'єктивною потребою навчально-методичного забезпечення варіативного компонента змісту профільної освіти та недостатньою розробленістю цього питання в методиці навчання іноземних мов;
- важливістю удосконалення іншомовної компетентності учнів старшої школи за допомогою елективних курсів і відсутністю цілісного теоретичного та експериментального обґрунтування цього процесу.

Отже, потреба розв'язання виявлених суперечностей, недостатній рівень теоретичної та практичної розробленості зазначеної проблеми, її актуальність і новизна зумовили вибір теми дисертації: **«Методика вдосконалення рівня іншомовної компетентності учнів старшої школи за допомогою інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою»»**.

Зв'язок із науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну працю виконано в межах теми комплексного наукового дослідження кафедри німецької мови і літератури з методикою викладання Криворізького державного педагогічного університету «Теоретичні аспекти розвитку лінгвістичної, комунікативної та соціокультурної компетентностей у закладах середньої та вищої освіти» (Державний реєстраційний номер 0120U101116 від 26.02.2020 р.). Тему дисертації затверджено Вченою радою Криворізького державного педагогічного університету (протокол № 6 від 19 грудня 2019 р.).

Мета дослідження - теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити ефективність методики вдосконалення рівня іншомовної компетентності учнів старшої школи, розробленої на основі визначених методичних засад організації вивчення інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою».

Досягнення мети зумовлює необхідність вирішення таких **завдань**:

- 1) дослідити сучасні тенденції щодо організації освітнього процесу в старшій школі;
- 2) з'ясувати й уточнити ключові поняття дослідження;
- 3) визначити методичні засади вдосконалення рівня іншомовної компетентності у процесі вивчення інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою» в старшій профільній школі;
- 4) розробити методику вдосконалення рівня іншомовної компетентності учнів старшої школи на основі інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою» із використанням авторської підсистеми вправ та завдань;
- 5) експериментально перевірити ефективність запропонованої методики вдосконалення рівня іншомовної компетентності учнів у процесі вивчення елективного курсу «Історія України англійською мовою».

Об'єктом дослідження є процес удосконалення рівня іншомовної компетентності учнів старшої школи.

Предметом дослідження є методика вдосконалення рівня іншомовної компетентності учнів старшої школи в процесі вивчення інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою».

Відповідно до об'єкта і предмета дослідження було сформульовано гіпотезу. **Гіпотеза дослідження** ґрунтується на припущенні про те, що вдосконалення рівня іншомовної компетентності учнів 11 класів у процесі вивчення інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою» буде ефективним за умов використання експериментальної методики на основі розробленої підсистеми вправ, яка включає 3 групи вправ та завдань відповідно до 3 етапів роботи із текстом (дотекстовий, текстовий та післятекстовий) та забезпечує поетапну активізацію всіх рівнів мисленнєвих операцій в ієрархічному порядку за таксономією Б. Блума (B. Bloom) (від рівня 1 «Пам'ятати» до рівня 6 «Створювати»).

На різних етапах наукового пошуку використано такі **методи**:

теоретичні: аналіз нормативно-правових документів, науково-методичної літератури задля визначення поняттєво-категорійного апарату дослідження, обґрунтування теоретико-методичних засад вдосконалення рівня іншомовної компетентності учнів старшої школи, визначення змісту інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою»; синтез, класифікація, систематизація, порівняння й узагальнення наукових положень із проблеми для обґрунтування потреби створення на уроках іноземної мови у старшій профільній школі предметно орієнтованого середовища, етапів засвоєння навчального матеріалу елективного курсу й побудови відповідної підсистеми вправ та завдань; вивчення та узагальнення позитивного досвіду роботи вчителів англійської мови; порівняння, аналіз і синтез результатів експериментального навчання;

емпіричні: опитування з метою визначення стану досліджуваної проблеми в старшій школі; тестування з метою визначення рівня сформованості іншомовної компетентності учнів старшої школи; спостереження за освітнім процесом задля фіксації проміжних навчальних досягнень учнів, аналізу рівня мотивації та

труднощів; педагогічний експеримент для апробування й перевірки ефективності запропонованої методики.

Експериментальна база дослідження. Експериментальне навчання проводилося в таких закладах загальної середньої освіти: Криворізький ліцей № 4 Криворізької міської ради (довідка № 3381 від 14.06.2024 р.), Криворізький ліцей № 24 Криворізької міської ради (довідка № 271 від 30.08.2024 р.), Криворізький ліцей «Кредо» Криворізької міської ради (довідка № 288 від 14.06.2024 р.).

До експериментальної роботи було залучено 152 учня старшої школи (11 класи, мовно-літературна освітня галузь).

Наукова новизна роботи полягає у тому, що: *вперше* теоретично обґрунтовано, розроблено й експериментально перевірено методику вдосконалення рівня іншомовної компетентності учнів старшої школи у процесі вивчення інтегрованого елективного курсу «Історія України англійською мовою»; *дістало подальшого розвитку* дослідження особливостей інтегративного навчання іноземної мови з іншими предметами у профільній школі; *створено* підсистему вправ та завдань задля реалізації методики вдосконалення рівня іншомовної компетентності учнів старшої профільної школи; *подальшого розвитку* набули змістові й методичні аспекти варіативного компонента змісту профільного навчання; *витлумачено* поняття «інтегративний елективний курс «Історія України англійською мовою»»; *уточнено* поняття «іншомовна компетентність» та «підсистема вправ».

Практичне значення роботи полягає у: безпосередньому зв'язку з освітніми програмами та підручниками для старшої школи; розробці підсистеми вправ і завдань, спрямованих на вдосконалення іншомовної та предметної історичної компетентностей; розробці та впровадженні в професійну діяльність вчителів англійської мови методики вдосконалення іншомовної компетентності за допомогою інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою». Матеріали та результати дослідження можуть бути використані при написанні статей, курсових, магістерських та дисертаційних робіт; підготовці доповідей для конференцій; як основа для подальших наукових досліджень на дотичні чи суміжні тематики; при

розробці навчально-методичного забезпечення освітнього процесу (посібників, підручників, програм, курсів та ін.).

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження заслуховувалися на засіданнях кафедри німецької мови і літератури з методикою викладання Криворізького державного педагогічного університету; на засіданнях педагогічних рад Криворізьких ліцеїв №4, №24, «Кредо» (Додаток Ж); представлені на трьох міжнародних науково-практичних конференціях, а саме: “Actual problems of social sciences and humanities” (м. Арад, Румунія, 17 – 18 грудня 2020 р.), “Philological sciences, intercultural communication and translation studies: theoretical and practical aspects” (м. Венеція, Італія, 26 – 27 лютого 2021 р.), «Актуальні питання лінгвістики та методики викладання іноземних мов» (м. Одеса, Україна, 12 квітня 2022 р.).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 8 наукових праць, із них: 6 – одноосібні, 2 – у співавторстві. Зокрема, 4 статті опубліковано у наукових фахових виданнях України категорії «Б», 1 стаття опублікована у колективній зарубіжній монографії, 3 – тези міжнародних конференцій.

Особистий внесок здобувача в публікаціях зі співавторами. У розділі колективної монографії “Literary discourse: theoretical and practical aspects”, написаний у співавторстві з Н. Соловйовою та І. Салатою, обгрунтовано доцільність використання таксономії Б. Блума при розробці елективних курсів у старшій школі. У тезах VIII міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання лінгвістики та методики викладання іноземних мов», написаних у співавторстві з Н. Соловйовою, розроблено завдання на активізацію мисленнєвих процесів усіх рівнів за таксономією Б. Блума.

Структура й обсяг дисертації. Наукове дослідження складається з анотації українською та англійською мовами, списку публікацій, вступу, трьох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел (194 позиції, із них – 39 іноземними мовами), додатків (9 позицій, обсяг 74 сторінки). Загальний обсяг дисертації становить 267 сторінок, із яких 143 – основного тексту. Робота містить 19 таблиць і 21 рисунок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ВДОСКОНАЛЕННЯ РІВНЯ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ

1.1. Теоретичні основи організації процесу формування іншомовної компетентності в сучасній старшій школі

Відповідно до нормативно-правових документів, як-от: Закону України «Про освіту» (2017 р.), новоприйнятого Державного стандарту профільної середньої освіти (2024 р.), Концепції розвитку педагогічної освіти (2018 р.), Концепції Нової української школи (2016 р.), Типової освітньої програми ЗЗСО III ступеня (2018 р.), [115; 27; 112; 90; 144], старша школа стає відокремленою від базової середньої школи (II ступень) і визначається як профільна школа (III ступень).

3-4 квітня 2024 р. відбувся національний форум «Реформування старшої профільної середньої освіти (академічні ліцеї)», організований Міністерством освіти і науки України. У заході взяли участь учителі, представники шкільних адміністрацій і учні, які поділилися баченням щодо бажаних змін у навчанні в старших класах. На форумі було оголошено про підготовку до пілотування профільної середньої освіти. Зокрема, 25 ініціативних шкіл з усієї України погодилися першими розробляти й апробувати нові освітні моделі та надавати рекомендації щодо впровадження реформи в усіх закладах освіти країни. Пілотні академічні ліцеї почнуть апробувати профільну середню освіту з 2025 року. Була визначена мета реформи профільної середньої освіти – забезпечити свободу вибору та наблизити профільну освіту до потреб кожного учня й учениці [26].

Зазначимо, що згідно «Положення про ліцей» (2021р.) у межах України до 2025 року при переході до профільної освіти планується створити окрему мережу академічних ліцеїв та закладів професійної освіти, а з 2027 року розпочати реалізацію реформи профільної середньої освіти [103].

Отже, після базової середньої освіти (9 клас) учні, які планують здобути спеціальність, переходять до певного академічного ліцею, обираючи профіль і

предмети для поглибленого вивчення. Інші учні вступають до закладу професійної освіти або коледжу.

Профільна середня освіта – це третій вищий рівень повної загальної середньої освіти, на якому завершується реалізація її мети, визначеної законами України «Про освіту» (2017 р.) і «Про повну загальну середню освіту» (2020 р.) [115; 116]. Державним стандартом профільної середньої освіти (2024 р.) визначено, що освітній процес на третьому рівні повної загальної середньої освіти організовано за двома циклами: перший – профільно-адаптаційний (10-й рік навчання); другий – профільний (11-12-й роки навчання), що «створює передумови для врахування вікових та індивідуальних особливостей, потреб та інтересів здобувачів освіти, виявлення та надолуження освітніх втрат, а також формування індивідуальної освітньої траєкторії здобувачів освіти на підставі їх усвідомленого вибору» [27].

Профільна освіта вважається важливою соціальною, економічною та політичною інвестицією. Зокрема, якісна освіта та компетенції отримувачів освіти у профільній школі стають найважливішою цінністю майбутньої України. Підкреслюється, що фактично всі старання з підвищення якості освіти у школах, де учні навчатимуться у 10, 11 і 12 класах, орієнтовані на тих, хто вийде на ринок праці у 2030-2035 роках [89].

Ефективна й успішна система повної середньої освіти має забезпечити умови, щоб молоді люди набували необхідних компетентностей і використовували свої сильні сторони для плавного переходу до подальшої освіти та, зрештою, для виходу на ринок праці.

Законом України «Про повну загальну середню освіту» (2020 р.) та «Державним стандартом профільної середньої освіти» (2024 р.) здобуття профільної середньої освіти розмежовується на два спрямування:

- академічне, як профільне навчання на основі поєднання змісту освіти, визначеного Державним стандартом, і поглибленого вивчення окремих навчальних предметів (інтегрованих курсів) з урахуванням здібностей та освітніх потреб здобувачів освіти з орієнтацією на продовження навчання на вищих рівнях освіти;

- професійне, як профільне навчання орієнтоване на ринок праці, на основі поєднання змісту освіти, визначеного Державним стандартом, та професійно орієнтованого підходу до навчання з урахуванням здібностей та потреб здобувачів освіти [116; 27].

Профільне навчання визначається як різновид диференційованого навчання здобувачів освіти старшої школи відповідно до їхніх освітніх потреб, нахилів, здібностей, які зумовлені орієнтацією на майбутній професійний вибір, на майбутню професію [139].

Услід за А. Загородньою поняття «профільне навчання» ми розглядаємо як засіб диференціації та індивідуалізації навчання, що дає змогу за рахунок змін у цілях, змісті та структурі організації освітнього процесу, урахування освітніх потреб, нахилів та здібностей учнів створити умови для навчання старшокласників відповідно до їх професійного самовизначення [41].

Нова старша профільна школа матиме ліцеї академічного та професійного спрямування. В академічному ліцеї, який функціонує як самостійний вид навчального закладу, учень може поглибити знання та вступити до закладу вищої освіти. У професійному – поряд із загальною середньою освітою здобувачі освіти отримуватимуть ще й першу професію [103].

В Україні впродовж останніх років проводиться реалізація заходів, спрямованих на перехід до старшої профільної школи з орієнтацією на її профільність. Сьогодні головним завданням керівників та вчителів старшої школи є створення умов для навчання старшокласників відповідно до їхнього професійного самовизначення. Змінюється цілі, зміст та методи навчання відповідно до потреб учнів. Профільне навчання за академічним або професійним спрямуваннями направлене на забезпечення індивідуальної освітньої траєкторії для кожного окремого учня та допомагає здобувачам освіти визначитись з профілем освіти. При чому, профіль навчання визначається як спосіб організації диференційованого навчання, який передбачає поглиблене і професійно-зорієнтоване навчання циклу споріднених предметів [139]. Профіль – це напрям навчання, освітня траєкторія, яку обирає учень або учениця. У профільній моделі здобувач освіти вивчає одні

предмети/інтегровані курси поглиблено, а інші — на основному рівні [27]. За І. Коротяєвою, профільність є не просто поглибленням знань з одного, двох чи більше навчальних предметів, а практичним досвідом діяльності в певній професійній сфері, спрямованим на формування інтегрованих знань і компетентностей учнів [61].

У Державному стандарті профільної середньої освіти (2024 р.) з урахуванням суспільного розподілу праці та диференційованих видів діяльності у галузях та результатів навчання здобувачів профільної освіти виокремлено такі освітні галузі, як: мовно-літературна; математична; природнича; технологічна; інформатична; соціальна і здоров'язбережувальна; громадянська та історична; мистецька; фізична культура. Профіль навчання визначається з урахуванням інтересів та можливостей учнів, перспектив здобуття подальшої освіти і професійних перспектив учнівської молоді; кадрових, матеріально-технічних, інформаційних ресурсів школи; соціокультурної і виробничої інфраструктури району, регіону [27].

При цьому, відповідні освітні галузі – одна або декілька, представлені повністю або частково, є основою для формування освітніх профілів. Таким чином, певна освітня галузь відіграє роль ядра, навколо якого формується профіль, а інші освітні галузі доповнюють її на основному або поглибленому рівні. Отже, профільна освіта забезпечує вибір індивідуальної освітньої траєкторії для кожного учня та допомагає здобувачам освіти визначитись з вибором певних предметів.

Враховуючи це, профільна школа у межах освітньої галузі визначає профілі навчання з урахуванням інтересів школярів та їх батьків, перспектив здобуття подальшої освіти і життєвих планів учнівської молоді; кадрових, матеріально-технічних, інформаційних ресурсів школи; соціокультурної і виробничої інфраструктури району або регіону. У профільній школі учні зможуть зосередитися на вивченні тих дисциплін, які їм знадобляться для подальшого навчання або працевлаштування. Профільні предмети забезпечують також прикладне спрямування навчання за рахунок інтеграції знань і методів пізнання та застосування їх у різних сферах діяльності, зокрема, і професійній, яка визначається специфікою профілю навчання.

Варто зазначити, що базова середня школа орієнтується на можливості так званого середнього учня, на відміну від якої старша профільна школа сповідує зовсім інший підхід. Крім того, навчання у базовій середній школі є обов'язковим для кожної дитини в країні, кожен учень є членом певного класу, у складі якого він опановує єдину для всіх учнів освітню програму. Навчання ж у старшій профільній школі не є і не може бути обов'язковою ланкою в освіті кожного. Профільна школа передбачає інший підхід, навчання в якій відбувається виключно за індивідуальною освітньою траєкторією для кожного учня з урахуванням побажань та його можливостей [146].

Завданнями профільної освіти, як зазначає А. Загородня, є створення умов для врахування й розвитку навчально-пізнавальних і професійних інтересів, здібностей і потреб учнів старшої школи у процесі загальноосвітньої підготовки; виховання в учнів любові до праці, забезпечення умов для життєвого і професійного самовизначення, формування готовності до свідомого вибору й оволодіння майбутньою професією; формування соціальної, комунікативної, інформаційної, технічної, технологічної компетенцій учнів на допрофільному рівні, спрямування підлітків щодо майбутньої професійної діяльності; забезпечення наступно-перспективних зв'язків між загальною середньою і професійною освітою відповідно до обраного профілю [39; 43].

Реалізація мети і завдань профільного навчання здійснюється на основі принципів, які обумовлені особистісно орієнтованою, компетентнісною парадигмою освіти і виховання і відображають специфіку профільного навчання, які визначені у Концепції профільного навчання в старшій школі (2009 р.), як-от:

1. диференціації, тобто розподілу учнів за рівнем освітньої підготовки, інтересами, потребами, здібностями і нахилами;
2. варіативності, альтернативності і доступності, які стосуються освітніх програм, технологій навчання і навчально-методичного забезпечення;
3. доступності та неперервності, що реалізується на рівнях допрофільної підготовки і профільного навчання, професійної підготовки;
4. гнучкості, що стосується змісту і форм організації профільного навчання та забезпечення можливості зміни профілю;

5. діагностико-прогностичної реалізованості, який полягає у виявленні здібностей учнів для обґрунтованої орієнтації на профіль навчання та подальше професійне самовизначення [113].

Зазначимо, що для профільної освіти характерною ознакою є стандартизація змісту освіти через створення інваріантної та варіативної складових змісту освіти.

Зміст профільної освіти за Державним стандартом профільної середньої освіти (2024 р.) включає:

- обов'язкові освітні компоненти, спільні для всіх профілів;
- обов'язкові освітні компоненти за обраним профілем відповідно до освітніх галузей або змісту професійних стандартів, або державних освітніх стандартів з конкретних професій [27].

Обов'язкові освітні компоненти, спільні для всіх профілів (академічного та професійного спрямування) – це базові предмети, вивчення яких надає свого роду «ядро» знань, навичок, цінностей, котрим мають оволодіти усі учні старшої школи. Це ядро необхідне для засвоєння знань, умінь, навичок і цінностей сучасною молодого людиною і яка використовуватиметься в усіх галузях життєдіяльності, особливо професійній.

У типовій освітній програмі ЗЗСО (2018 р.) зазначено, що до базових обов'язкових предметів у школі III ступеня належать: «Українська мова», «Українська література», «Зарубіжна література», «Іноземна мова», «Мова та література корінного народу, національної меншини» (для класів з навчанням мовою корінного народу, національної меншини), «Історія: Україна і світ» (у другому варіанті передбачено вивчення окремих предметів: «Історія України», «Всесвітня історія»), «Громадянська освіта», «Математика», «Природничі науки» (у другому варіанті передбачено вивчення окремих природничих предметів: «Фізика і астрономія», «Біологія і екологія», «Хімія», «Географія»), «Фізична культура», «Захист Вітчизни» [144].

Обов'язкові освітні компоненти за обраним профілем – це профільні предмети (вибірково-обов'язкові предмети), які реалізують цілі, завдання і зміст кожної освітньої галузі та профілю. Саме профільні предмети вивчаються поглиблено і

передбачають більш повне опанування понять, законів, теорій; використання інноваційних технологій навчання; організації дослідницької, проектної діяльності; профільної навчальної практики учнів тощо [95]. Профільні предмети забезпечують також прикладну спрямованість навчання за рахунок інтеграції знань і методів пізнання та застосування їх у різних сферах діяльності, зокрема, і професійній, яка визначається специфікою профілю навчання.

Оскільки однією з основних функцій профільного навчання є якомога повніше задоволення пізнавальних інтересів і освітніх потреб старшокласників, умовлених їх подальшими життєвими планами і орієнтацією на майбутню професію, до змісту профільної освіти включається й варіативна складова. Реалізація цієї функції передбачає передусім надання учням можливості вільного вибору змісту навчання [42].

Варіативна складова профільної освіти за Типовою програмою ЗЗСО III ступеня (2018 р.) складається із вибіркового освітніх компонентів та забезпечується годинами на:

- вивчення окремих предметів інваріантної складової;
- упровадження курсів за вибором;
- факультативи, індивідуальні та групові заняття [144].

Курси за вибором (елективні курси) впроваджуються відповідно до потреб і інтересів учнів, можуть вибиратися не тільки згідно з обраним профілем, але й за власним бажанням учня, який хоче поглибити свої знання з певних дисциплін (наприклад, «Історія» для філологічного профілю).

Розподіл загального обсягу навчального навантаження (обов'язкових, профільних та вибіркового компонентів) здобувачів профільної середньої освіти за класами (роками навчання) та освітніми галузями для класів за академічним та/або професійним спрямуванням подано у Державному стандарті профільної середньої освіти (2024 р.) [27] та конкретизується у навчальному плані закладу профільної освіти. Навчальний план закладу містить тижневий обсяг навчального навантаження та тижневі години на вивчення базових предметів, профільних та вибіркового. Рішення про розподіл годин варіативної складової приймає заклад загальної

середньої освіти, враховуючи профільне спрямування, кадрове забезпечення, матеріально-технічну базу та бажання учнів [144].

Зазначимо, що ключові зміни у реформуванні старшої школи стосуються кінцевого результату навчання, підходів до навчання та змісту освіти на визначених концепцією «Нова українська школа» (НУШ) (2016 р.) засадах. У концепції закладено ключові компетентності й наскрізні вміння, якими має володіти учень після закінчення школи. Ключові компетентності, які мають бути сформовані в учнів впродовж здобуття загальної середньої освіти, визначені у Концепції НУШ (2016 р.) та закріплені законом «Про освіту» (2017 р.). Поняття компетентності розкривається у Концепції НУШ (2016 р.). Зазначено, що компетентність – це динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність. Тобто формується ядро знань, на яке будуть накладатись уміння цими знаннями користуватися, а також цінності та навички, що знадобляться випускникам української школи у професійному та приватному житті [90].

Однією із ключових компетентностей відповідно до Концепції НУШ, яка визначає етапи реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти на період до 2029 року, є спілкування іноземними мовами. Ключова компетентність спілкування іноземними мовами передбачає сформованість в учнів умінь належно розуміти висловлювання іноземною мовою, усно і письмово висловлювати і тлумачити поняття, думки, почуття, факти та погляди (через слухання, говоріння, читання і письмо) у широкому діапазоні соціальних і культурних контекстів, умінь посередницької діяльності та міжкультурного спілкування [90; 115].

Таким чином, метою навчання іноземної мови стає іншомовна компетентність як сукупність іншомовних вмінь та навичок, а результатом навчання – здатність учнів використовувати іноземну мову як засіб пізнання, формування думки та практично застосовувати іншомовний досвід у спілкуванні у певній сфері.

Іншомовна компетентність у науково-методичній літературі розглядається як інтегративне особистісне утворення, що забезпечує спроможність людини здійснювати успішну комунікацію з носіями іншої мови на основі засвоєння відповідної мовної системи, а також умінь оптимальним способом використовувати ці знання в конкретних соціокультурних контекстах [146]. М. Паласюк та О. Чорна стверджують, що іншомовна компетентність людини включає в себе сукупність компетенцій щодо володіння іноземною мовою в інтеграції з іншими знаннями, вміннями, навичками, котрі забезпечують здатність особистості розв'язувати проблеми, які виникають у професійному та соціокультурному середовищах [95; 153]. За Н. Мельник, іншомовна компетентність – це інтегративний феномен, який об'єднує в собі цілу низку спеціальних здібностей, знань, умінь, навичок, стратегій і тактик мовної поведінки, установок, котрі забезпечують успішність здійснення мовленнєвої діяльності в конкретних ситуаціях спілкування [73].

За І. Кухтою, іншомовна компетентність – це комплекс знань, умінь, навичок, які дозволяють успішно використовувати іноземну мову як у професійній діяльності, так і для самоосвіти і саморозвитку особистості. Іншомовна компетентність забезпечує певний культурний рівень усного і писемного мовлення та невербальної мовленнєвої поведінки [63].

Можна помітити, що у визначеннях поняття «іншомовна компетентність» основна увага приділяється не засвоєнню лінгвістичних особливостей мови, а оволодінню мовою як засобом формування життєвих навичок для забезпечення вміння учнів користуватися іноземними мовами в різних ситуаціях, повсякденних або професійних.

Іншомовну компетентність у контексті нашого дослідження ми розуміємо як здатність здобувача середньої освіти свідомо використовувати в реальних іншомовних ситуаціях іншомовний матеріал, набуті мовні навички та мовленнєві вміння на рівні навчальних досягнень, які визначені у державних стандартах та освітніх програмах для певного ступеня загальної середньої освіти. Це динамічне явище, яке корелює з успішністю учня, залежить від організації освітнього процесу, може оцінюватися критеріями та має відповідні показники результатів навчання.

У дослідженнях з проблем формування іншомовної компетентності зазначається, що останнім часом термін «іншомовна компетентність» вживається як синонім до поняття «іншомовна комунікативна компетентність», пояснюючи це тим, що без комунікативної складової термін надто звужений і не повністю розкриває свій зміст [15] та відсутність єдиної думки щодо їхньої дефініції, компонентного складу, особливостей формування внаслідок міждисциплінарності понять [56].

Саме цей термін іншомовної комунікативної компетентності використовується в нормативних документах щодо цілій та обов'язкових результатів навчання при вивченні іноземних мов у закладах середньої освіти.

За чинною програмою з іноземних мов для 10-11 класів загальноосвітніх шкіл (2017 р.) навчання ІМ у старшій школі здійснюється на базовому загальноосвітньому та поглибленому профільному рівнях відповідно до визначеного навчального плану та спеціальних навчальних програм. Базовий загальноосвітній рівень передбачає оволодіння учнями іншомовним досвідом, який забезпечує сформованість у них іншомовної комунікативної компетентності на рівні незалежного користувача. Мета навчання у профільних класах полягає у формуванні в учнів іншомовної комунікативної компетентності у межах сфер і тем, окреслених навчальною програмою для кожного профілю. Профільне навчання відбувається відповідно до цілей та змісту обраних учнями курсів за вибором і передбачає поглиблене та професійно зорієнтоване оволодіння мовою [48; 88].

У методиці навчання іноземних мов визначається, що III ступінь системи загальної середньої освіти забезпечує завершення загальноосвітньої підготовки з англійської мови, удосконалюючи іншомовні навички і вміння, сформовані в основній школі. Результатом навчання англійської мови в старшій школі наразі має бути «сформований певний рівень іншомовної комунікативної компетентності, а саме рівень B1 для нефілологічного рівня та B2 для філологічного» [109]. Сформованість цих рівнів володіння англійською мовою, визначених Радою Європи як рубіжний (B1) та просунутий (B2), є одним із підходів, що визначають стратегію навчання мови в старшій школі [38].

Варіативність змісту старшої профільної школи, її тенденції до компетентнісних, діяльнісних, розвивальних, особистісно орієнтованих технологій навчання створюють умови для розкриття індивідуальних можливостей і творчого потенціалу кожного учня. При цьому, дослідники з питань профільного навчання (Т. Полонська, В. Редько) підкреслюють вирішальну роль іноземної мови як важливого засобу впливу на соціальну і комунікативну мобільність школяра, яка різнобічно сприяє формуванню його готовності до саморегуляції пізнавальної діяльності та самовдосконалення [107; 67].

Дисципліни, які учні вивчають у старшій школі, зазвичай впливають на їхні майбутні можливості при вступі до закладу вищої освіти, здобуванні вищої освіти та працевлаштуванні. Вивченню іноземної мови у профільній школі приділяється особлива увага.

Відповідно до Державного стандарту профільної середньої освіти (2024 р.), іноземна мова – це обов'язковий освітній компонент змісту профільної освіти, рівень вивчення якої диференціюється відповідно до навчальних профілів, забезпечуючи як загальноосвітню підготовку школярів, для яких іноземна мова є базовим загальноосвітнім предметом, так і профільну спеціалізовану поглиблену підготовку до майбутньої професійної діяльності, пов'язану з іноземною мовою [27].

Важливо, що поглиблене та професійно-орієнтоване вивчення іноземної мови у старшій школі має створити учням сприятливі умови для врахування їхніх індивідуальних особливостей, інтересів, здібностей, нахилів, мотивів і намірів для формування чіткого орієнтування на певний вид майбутньої професійної діяльності, пов'язаної з іноземною мовою [75].

Отже, реформування старшої профільної школи сьогодні характеризується розробкою нових елективних курсів як компоненту навчально-методичного комплексу для навчання англійської мови у старших класах.

Відомо, що ефективність процесу формування іншомовної компетентності підвищується в умовах освітнього середовища, яке забезпечує комплексне сприйняття світу учнем через встановлення міжпредметних зв'язків. Тому вважаємо, що для визначення обсягу нових курсів за вибором варто звернути увагу на принципи

міжпредметної інтеграції, оскільки, як зазначає О. Мариновська, саме інтеграція у старшій школі стає основою у формуванні цілісної особистості та покликана забезпечити системність і завершеність освітнього процесу [69].

Отже, модернізація загальноосвітньої школи передбачає освіту, орієнтовану на розвиток людини, її пізнавальні та творчі здібності. Метою старшої школи є формування цілісної системи ключових компетентностей учнів. Організація та розвиток іншомовної освіти у профільній школі може бути успішно реалізована за умови розширення вибору курсів за вибором на основі інтеграції іноземної мови і навчальних дисциплін, зокрема з предметом «Історія України», переосмислення та оновлення методів, форми і засобів навчання. Особливості міжпредметної інтеграції будуть розглянуті в наступному підрозділі 1.2.

1.2. Інтегрований підхід як форма організації освітнього процесу й передумова для створення інтегративного курсу

Нинішній етап модернізації та розвитку середньої освіти в Україні визначається взаємопроникненням (інтеграцією) окремих наук одна в одну і, особливо, проникненням іноземної мови, зокрема англійської, в інші галузі знань. Конкретним відображенням у шкільному навчанні інтеграційних процесів стає цілеспрямоване здійснення в навчально-виховному процесі зв'язків між іноземною мовою та іншими навчальними предметами.

Мова виступає метою и засобом навчання, тобто інструментом для вираження думок, свого ставлення до явищ та знань, набутих з різних дисциплін. Тому зусилля теоретиків та практиків спрямовані сьогодні на пошуки нових інтегративних форм організації освітнього процесу (уроків, курсів, дисциплін та ін) і змістовних компонентів навчальної діяльності. Така потреба, як вважає О. Глобін, обумовлюється дидактичними принципами, виховними задачами школи, завданням підготовки старшокласників до самостійного й свідомого вибору профілю подальшого навчання у вищій школі, а також майбутньої професії [23].

Актуальність ідеї інтегрованого навчання, як підкреслює О. Лоюк, полягає в тому, що вона є оптимальною для сучасного розвитку національної школи, адже на

даному етапі відбувається ускладнення змісту освіти, зростання обсягу необхідної інформації та зменшення часу, відведеного для її освоєння. Також активного запровадження інтегрованого навчання вимагає потреба подолати протиріччя між розподілом освітнього процесу на окремі предмети, з одного боку, і цілісністю світу та цілісністю сприйняття дитиною довкілля, з іншого [68].

Варто відзначити, що поняття «інтегративне навчання» сьогодні використовується як загальний термін для визначення структур, стратегій і діяльності, спрямованих на поєднання загальних та профілюючих предметів. Інтегративне навчання сприяє розвитку та удосконаленню вмінь завдяки переносу з однієї галузі в іншу [147]. При цьому в науковій літературі вживаються різні терміни для опису цього підходу навчання: інтеграційний, інтегративний, інтегрувальний, інтегральний, інтегрований. Ми послуговуємося терміном «інтегративний» як інтеграцією знань, змісту, організаційних форм та технологій навчання. У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови», інтеграція означає об'єднання частин у ціле [19], тож у контексті нашого дослідження ми розглядаємо інтегративний підхід як такий, що веде до інтеграції змісту освіти, тобто доцільного об'єднання її елементів у цілісність. Результатом інтегративного підходу може бути цілісність знань різних рівнів - знань про дійсність, про природу подій та явищ, про зміст предмета, курсу, розділу, теми [102]. Зазначається, що навчання через інтеграцію ґрунтується на комплексному підході, при якому зникають предметні межі, оскільки здобувачів освіти заохочують робити зв'язок між дисциплінами й спиратися на знання і навички з кількох предметних областей [50].

За концепцією НУШ метою впровадження інтегративного навчання є забезпечення доцільного об'єднання і синтезу компонентів змісту навчання внутріпредметного та міжпредметного характеру, їх узагальнення на рівні фактів, понять, теорій, ідей, формування цілісної системи узагальнених знань, способів і видів діяльності [17].

Н. Бібік визначає переваги інтегрованого навчання, як-от:

- чіткіше розуміння мети кожного предмету в різних контекстах;

- глибше розуміння будь-якої теми, завдяки її дослідженню через кілька точок зору;
- краще усвідомлення комплексного підходу, через який предмети, навички, ідеї та різні точки зору пов'язані з реальним світом;
- удосконалення навичок системного мислення [91].

У старшій профільній школі необхідність інтеграції профільних предметів вирішує проблему щодо дублювання змісту предметів, формує в учнів комплексне бачення процесів і явищ [129].

Ми поділяємо думку О. Мариновської, що саме міжпредметна інтеграція в старшій школі виступає основою становлення цілісної особистості та покликана забезпечити системність і завершеність освітнього процесу [69].

Міжпредметна інтеграція навчальних предметів у старшій школі відбувається за таким принципом інтеграції як метапредметність, яка визначає роль і місце шкільних предметів, актуальних для профільно зорієнтованого знання [149].

Дослідники (С. Сібагатов, С. Трубачева) зазначають, що метапредметність є особливим філософським рівнем інтеграції знань, який розглядає загальні взаємозв'язки в системі «людина – суспільство – природа – техніка». Метапредметність в старшій школі покликана підвищити рівень інтеграції знань учнів, надати навчальним досягненням цілісності та системності, розвинути професійно спрямовані інтереси і здібності та допомогти визначитись із напрямом подальшої освіти для отримання обраної професії [127; 149; 148]. У зв'язку з цим актуальності набуває процес формування у старшокласників досвіду метапредметної діяльності в умовах профільного навчання.

Проблема міжпредметних зв'язків, інтегративного підходу до навчання є актуальною для сучасної шкільної освіти України й є предметом низки наукових досліджень. Різні положення та особливості інтеграції навчальних предметів в закладах загальної середньої освіти аналізуються у працях таких дослідників, як: Н. Басай [11; 67], В. Власов [84], Н. Гупан [24; 108], Л. Добровольська [31; 32; 49], Т. Засекіна [44], Л. Калініна [51], Клепко С. [55], О. Мариновська [69], Р. Мартинова [70; 71], М. Метьюлкіна [77], І. Мороз [81; 82; 84], П. Мороз [80; 81; 82], М. Опачко

[92], Т. Полонська [107; 67], О. Пометун [108], Н. Прокопчук [51], Т. Пушкарьова [117], В. Редько [67], Л. Русалкіна [123], О. Топузов [117], С. Трубачева [149], В. Чорновіл [49], О. Чорноус [148] та ін.

Усі ці дослідження роблять певний внесок у вирішення проблеми організації інтегративного навчання у закладах загальної середньої освіти, однак, інтеграція навчання англійської мови та іншого предмету в умовах профілізації старшої школи залишається актуальною і потребує подальшого дослідження.

В закладах загальної середньої освіти наразі активно здійснюється впровадження інтеграції за предметною ознакою, яка, на думку Р. Мартинової, має свої специфічні особливості, як-от: 1) смисловий зміст, що складається з інтегрованих знань з різних областей наук, але об'єднаних загальним змістом, який відображає цілісність явищ і подій в природі і суспільстві, 2) утворена нова цілісність в результаті інтеграції її частин, втрачає їх первинні властивості і набуває нових, характерних тільки для неї. Інтеграція за предметною ознакою не передбачає структурної зміни процесу навчання, а призводить до появи в учнів інтегрованих знань [70].

Водночас, інтеграція за процесуальною ознакою співвідноситься з діями, які виконуються із предметної інформацією, тобто з її дослідженням, навчанням, узагальненням, перетворенням [70]. В науково-методичній літературі процесуальна інтеграція набуває все більшої актуальності й досліджується у працях провідних науковців (Н. Гупан [24], Р. Мартинова [70], О. Пометун [108]). Розкрито сутність і структуру процесуальної інтеграції професійної та іншомовної мовленнєвої діяльності (Р. Мартинова [70]), проаналізовано процесуальний компонент загальнокультурної компетентності учнів у навчанні історії (Н. Гупан, О. Пометун, [108]), аргументовано важливість і актуальність впровадження процесуальної інтеграції для формування навичок і вмінь іншомовного мовлення та інтерактивного використання іноземних мов (Н. Гупан, О. Пометун [108]).

У нашому дослідженні предмет «Історія України» та іншомовна діяльність відносяться до різнозмістовних систем, які не можуть бути інтегровані за змістом, а лише за процесом їх засвоєння, тому удосконалення іншомовної компетентності учнів старшої школи здійснюється за процесуальною ознакою.

Проведений аналіз наукової літератури, присвяченій питанню інтеграції англійської мови з академічними предметами у старшій школі, дає змогу стверджувати, що не виявлено наукових праць, які повністю з'ясовують проблему інтегрованого навчання «Історії України» та іноземної мови, що потребує проведення подальшого дослідження. Проблемі інтегрованого навчання «Історії України» та іноземної мови торкаються у своїх працях такі дослідники, як Н. Гупан [108], Н. Дідо [30], О. Канюк [30], О. Пасічник [96; 98], О. Пометун [108], Л. Сорочан [133; 136; 138], А. Кізлова [54] та ін. Н. Дідо, О. Канюк розкривають сутність категорії «інтеграція», розглядають особливості інтеграції англійської мови з академічними предметами, аналізують її головні характеристики, описують рівні інтеграції та дидактичні особливості інтеграційного процесу [30].

Ми поділяємо думки вчених О. Пасічника та О. Пасічник [99], що предметній галузі «іноземні мови» належить винятково важлива роль підготовки особистості до входження в іншу культуру та соціум. Водночас, як вказують дослідники, тематика загальноосвітнього курсу іноземної мови залишається здебільшого незмінною та охоплює теми, які зорієнтовані на ознайомлення учня з культурою та побутовими аспектами життя в країні, мова якої вивчається: національні види спорту, кухня, видатні особистості, загальні відомості про країну тощо [30]. Виконуючи свою важливу соціокультурну функцію, пропонована тематика не спроможна забезпечити глибокого та осмисленого проникнення у зміст окремих предметних галузей, які також можуть становити інтерес для учнів, а мовний інструментарій дає змогу висловлюватися та сприймати інформацію лише в загальних обрисах. Також підкреслюється, що учням важко спілкуватися на вузькопрофільні теми на кшталт особливостей функціонування комп'ютерної техніки, описувати природні явища, обговорювати питання державного устрою країни, її економіки тощо [70].

Дослідниками Н. Дідо, О. Канюк зазначається, що англійська мова є універсальним предметом, який можна об'єднати з будь-яким іншим, наприклад, математика, психологія, менеджмент, маркетинг, історія, література тощо. Інтеграція англійської мови з академічними предметами – можливість швидкої та якісної передачі знань [30]. І. Левчик наголошує, що розвиток та вдосконалення даного

навчального напрямку дає змогу підняти рівень та покращити якість освітніх послуг [65].

У контексті нашого дослідження важливими є висновки дослідників, що іноземну мову як дисципліну зі специфічною лінгвістичною системою можливо об'єднати практично з будь-яким іншим «стержневим предметом», наприклад, із фахового блоку дисциплін, у процесуальній інтеграції, тобто такій, що об'єднує за способом діяльності, а не за змістом [66].

Отже, через розбіжності між змістом навчання англійської мови як іноземної та потребою у реальній комунікативній практиці в англomовному життєвому середовищі існує потреба у вдосконаленні відповідних інтегрованих курсів для учнів старшої школи. Іноземна мова відкриває широкі можливості для складання інтегрованих курсів та використання матеріалів з історії України. Крім того, питання взаємопов'язаного вивчення іноземної мови та історії України у профільній школі актуальне, адже «Іноземна мова» й «Історія України» є предметами Зовнішнього Незалежного Оцінювання (ЗНО) або Національного Мультипредметного Тесту (НМТ).

Аналіз наукових праць дозволяє стверджувати, що в навчанні іноземних мов є докази доцільності розробки інтегрованих курсів як засобу виведення іноземної мови в широке практичне застосування. При цьому модель загальноосвітнього закладу з профільним навчанням на старшому ступені забезпечує гнучку систему профільного навчання та передбачає змогу різноманітних комбінацій навчальних предметів.

За Р. Мартиною, специфічні особливості навчання за інтегрованим курсом полягають у тому, що вивчається не іноземна мова, а навчальна дисципліна іноземною мовою. У процесі вивчення цього курсу формуються «інтегровані вміння», що припускає взаємопов'язаний розвиток двох видів діяльності одночасно: пізнавально-інформаційної та мовленнєвої; причому, перша вважається основною, що дозволяє концентрувати увагу учнів на змістовому аспекті курсу. Другий вид діяльності вважається другорядним, що припускає вдосконалення іншомовних мовленнєвих умінь у процесі реальномовленнєвої комунікації [71].

Враховуючи те, що метою історичної освіти у старшій школі є сприяння формуванню національно-культурної ідентичності та патріотичного світогляду учнів, інтегрування вивчення англійської мови та предмета «Історія України» дає змогу поглибити й удосконалити іншомовну компетентність старшокласників, сформувати якісно нові світоглядні орієнтири, здатність аналізувати й оцінювати явища історичного розвитку українського суспільства у світовому контексті та формувати на цій основі власні переконання, активну громадянську позицію, здатність реалізовувати свій потенціал в умовах сучасного полікультурного суспільства [67].

При інтеграції предмета Історія України и англійська мова, іноземна мова виступає як засіб вивчення предметної галузі, а саме – історії України. Інтегративне соціокультурно-спрямоване навчання формує в учнів комунікативні здібності долати міжкультурні непорозуміння під час спілкування у формі діалогу культур та порівнювати значення соціокультурних процесів і явищ у різних культурах (українській та англійській) [137].

В учнів формується історична предметна компетентність, яка визначається як здатність учня самостійно пізнавати, осмислювати та оцінювати минуле України та світу, соціальний й моральний досвід минулих поколінь. Ця здатність ґрунтується на знаннях, ціннісних орієнтирах і досвіді, набутих під час навчання шкільного предмета історії. Предметна історична компетентність має сприяти реалізації як загальної мети та завдань базової загальної освіти, так і предмета, зокрема, розвитку та соціалізації особистості учня як громадянина України, соціально адаптованої та відповідальної особистості [31; 32; 51; 83; 84].

Зауважимо, що важливим завданням системи сучасної освіти є виховання громадянина України у дусі історичної спадкоємності поколінь, дбайливого ставлення до історичної та культурної спадщини нашої країни, поваги до свого народу, до його традицій, звичаїв, системи духовно-моральних цінностей. Україна змушена відстоювати свої національні інтереси у світовому співтоваристві в умовах політичних та ідеологічних протиріч у світі, у ситуаціях економічної конкуренції, часто стикаючись із спотворенням історичних фактів, применшенням чи запереченням ролі України у значних історичних подіях. Тому необхідно, щоб вже зі

школи молодь навчалася брати участь в іншомовному міжкультурному спілкуванні, відстоювати свою думку на ключові події у нашій країні та світі, виступаючи як представник країни, яка має свою історію розвитку, свої цінності. Важливо, щоб знання історії рідної країни, отримані в школі, були не лише показником успішності з даного предмета, а ставали невід'ємною складовою особистості, яка усвідомлює своє коріння, свою національно-культурну ідентичність. При цьому варто підкреслити, що молоді люди мають вчитися відстоювати свою думку не декларативно, а спираючись на історичні факти, оперуючи глибокими знаннями історичних подій, аналізуючи та пояснюючи їхні взаємозв'язки, причинно-наслідкові відносини. Вирішенню цього складного завдання може сприяти інтегроване вивчення англійської мови та історії України у рамках елективного курсу «Історія України англійською мовою» [67].

Саме через інтегративний елективний курс «Історія України англійською мовою» ми формуємо у старшокласників якісно новий світогляд, який буде враховувати вже сформований під впливом рідної мови світогляд українця. Це буде розширений, поглиблений світогляд та культурні цінності сучасного українця на якісно новому рівні, який дасть змогу випускникам шкіл ефективно здійснювати іншомовне спілкування в різних умовах міжкультурного соціуму.

Якісні знання англійської мови не лише сприяють особистому розвитку, а й надають широкий вибір майбутньої спеціальності, пов'язаної з філологією та можливостей отримати освіту в країнах ЄС. Це, на нашу думку, і зумовило популярність предмета «Іноземної мови» серед учнів старшої школи, які вибрали ці дисципліни для складання ЗНО в 2018 та 2019.

Необхідність у вдосконаленні відповідних інтегрованих курсів, впровадженні нового курсу, а саме інтегрованого курсу «Історія України англійською» у старшій профільній школі також підтверджується результатами проведеного нами опитування старшокласників (див. 3.1 і Додаток А даної дисертаційної праці).

Крім вдосконалення іншомовної комунікативної компетентності та поглиблення знань з історії нашої країни, інтеграція вивчення англійської мови та історії України в елективному курсі «Історія України англійською мовою»

характеризується своєю направленістю на становлення особистості учнів старшої школи, їхній духовний розвиток, усвідомлення власної національно-культурної ідентичності. Іноземна мова стає засобом висловлення про об'єктивну дійсність, закономірності якої є предметом інших дисциплін. Крім того, результати опитування старшокласників вказують, що 16,9% школярів готові були обрати інтегративний елективний курс «Історія України англійською мовою» для вивчення, а 21,1% респондентів не були готові дати чітку відповідь, отже, потенційно також можуть бути зацікавлені у його вивченні (див. Додаток А даної дисертаційної праці). Запровадження інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою» у старшій школі є актуальним на даному етапі, оскільки відповідає потребам учнів старшої школи, сприяє їхньому особистому розвитку та надає широкий вибір майбутньої спеціалізації.

На нашу думку, у профільній старшій школі впровадження міжпредметних зв'язків має бути не тільки через проведення інтегрованих уроків із використанням матеріалів інших навчальних дисциплін англійською мовою, а, насамперед, через різноманітні інтегративні елективні курси (курси на вибір). В роботах дослідників вказано, що поєднання інтегративного курсу, який складається зі змістових фрагментів різних предметів, а також додаткового змісту, який раніше не входив до навчального процесу [45] та елективного курсу, метою якого є розширення діапазону підготовки учнів, поглиблення та доповнення профільного навчання [124] дає можливість розширити профіль в цілому або окремі профільні предмети, опанувати основи інших предметів за допомогою іноземної мови, надати профілю прикладну спрямованість [135].

Саме через інтегративний елективний курс «Історія України англійською мовою» ми формуємо у старшокласників якісно новий світогляд та культурні цінності, які сприятимуть їхньому ефективному іншомовному спілкуванню в глобалізованому міжкультурному європейському суспільстві. Особливості елективних курсів як компоненту профільно-зорієнтованого навчання у старшій школи, його мета, завдання, функції та зміст будуть розглянуті в наступному підрозділі 1.3.

1.3. Елективний курс «Історія України англійською мовою» як компонент профільного навчання учнів старшої школи

Розпочата модернізація вітчизняної системи профільної освіти націлена на покращення її якості та інтеграцію у європейський та світовий освітній простір, розвиток особистості, здатної долучитися до іншомовного міжкультурного спілкування та представити Україну як професіонал/професіоналка та громадянин/громадянка.

Прийняття нового Державного стандарту профільної освіти актуалізувало проблему врахування схильностей, здібностей та інтересів кожного учня, забезпечення успішної реалізації його/її освітньої траєкторії та формування в учнів ключових компетентностей. Зміст профільної освіти заснований наразі на формуванні компетентностей, потрібних для успішної самореалізації молодшої людини в сучасному суспільстві.

Компетентнісний підхід передбачає пошук таких підходів і методів навчання учнів, за яких вони набувають вміння аналітично та критично мислити, є здатними приймати відповідальні рішення, відстоювати свою думку, мати активну патріотичну позицію, здатні використовувати отримані знання в різних життєвих ситуаціях. Компетентнісно-спрямована профільна освіта має практико-орієнтований характер навчання і є основним підходом для створення навчально методичного забезпечення для потреб кожного учня старшої школи. У такий спосіб усе більшої актуальності набуває запровадження елективних курсів, як компонента профільної освіти, який будується з урахуванням потреб та інтересів кожного здобувача освіти.

Дослідниками підкреслюється, що компетентнісна парадигма організації та розвитку іншомовної освіти у профільній школі може бути успішно реалізована за умови переосмислення й оновлення методів, форм і засобів навчання через розширення кількості елективних курсів, які пропонуються учням на вибір. Елективний курс (курс за вибором) розглядається одним із засобів профільно-зорієнтованого навчання здобувачів старшої профільної школи [87].

Проблема запровадження елективних курсів у систему профільного навчання у шкільній школі є предметом досліджень багатьох науковців України. Базові

положення елективних курсів аналізуються у працях таких дослідників, як: І. Алексєєнко [1; 2; 3], Н. Басай [7; 8; 9; 11; 12; 13; 14; 59; 87], О. Басай [10; 119], О. Гузенко [152], Є. Долинський [33; 34; 35; 36], А. Загородня [40], В. Кизенко [52; 53], Л. Орищак [53], І. Палагнюк [33], М. Палагнюк [33], О. Пасічник [97], Т. Полонська [59; 87; 104; 105; 106], О. Пометун [108], О. Рахлицька [152], В. Редько [59; 87; 119], О. Чеботарьов [152], В. Чернега [53] та ін. Наразі визначені науково-теоретичні підходи до побудови елективних курсів як базового компонента профільного навчання іноземної мови та добору автентичних текстів до навчальних посібників елективних курсів з іноземної мови для учнів старшої школи (Т. Полонська, О. Чеботарьов, О. Гузенко та ін.), розроблені лінгводидактичні підходи до створення концепції змісту елективних курсів з іноземних мов для учнів старшої школи (О. Басай, В. Редько та ін.), зроблено узагальнений аналіз наповнення посібників з елективних курсів (Є. Долинський, І. Палагнюк, М. Палагнюк та ін.), визначена роль іншомовних елективних курсів у підвищенні ефективності навчання учнів старших класів (Т. Полонська та ін.), визначено функції елективних курсів, типологія курсів за вибором (А. Загородня), розроблена концепція навчальних посібників елективних курсів з іноземної мови для учнів 10–11 класів профільної школи (І. Алексєєнко, Н. Басай, О. Басай, Є. Долинський, О. Пасічник, Т. Полонська, В. Редько та ін.). Крім того, для забезпечення варіативного компонента змісту навчання іноземних мов у профільній школі співробітниками відділу навчання іноземних мов НАПН України розроблена навчальна програма елективних курсів для старшої школи (О. Басай, Т. Полонська, В. Редько та ін.), розроблені навчальні посібники елективних курсів, наприклад, елективний курс «Німецькомовні країни» (Н. Басай та ін.).

Усі ці дослідження вносять певний внесок у з'ясування теоретичних та практичних проблем профільної освіти. Варто зазначити, що науковцями визначені основні поняття та вимоги, пов'язані з профільною освітою, зокрема, з елективними курсами, якими ми послуговуємося у нашому дослідженні.

За А. Загородньою, курси за вибором (елективні курси) - це курси профільного доповнення, що мають функцію поглиблення та розширення меж профільних

предметів, що розвивають і доповнюють їх зміст. Елективні курси пов'язані, насамперед, із задоволенням індивідуальних освітніх інтересів, потреб і схильностей кожного учня [40].

У дослідженнях науковців також конкретизується мета елективних курсів. Зокрема О.Пасічник вважає, що елективні курси покликані «компенсувати» обмежені властивості базових і профільних предметів. Так, якщо останні два зорієнтовані на фундаментальну підготовку та поглиблене вивчення окремих предметів відповідно, то елективні курси мають задовольнити попит на альтернативні знання: їх тематика та зміст визначаються відповідно до пізнавальних потреб підлітків та вимог тих професійних галузей, на діяльність яких зорієнтована підготовка на конкретному профілі навчання [58].

За А. Загородньою, профільні елективні курси мають на меті підготовку учнів до усвідомленого вибору майбутньої професії, орієнтуючи їх на індивідуалізацію та соціалізацію навчання. Вони слугують доповненням змісту допрофільного курсу, розвивають зміст одного з базових курсів, задовольняють різноманітні пізнавальні інтереси школярів, забезпечуючи належну підготовку за дисциплінами, які стануть основними в профільній підготовці учня з певним пакетом елективних курсів, зменшуючи при цьому вірогідність хибного вибору подальшої професії [40]. Упровадження елективних курсів у практику старшої школи урізноманітнює, розширює і поглиблює зміст шкільної іншомовної освіти новими засобами і технологіями їх використання, сприяє її адаптації до європейських стандартів.

Відповідно до мети елективні курси з іноземних мов виконують такі основні завдання: 1) розширюють зміст базового курсу іноземної мови, вивчення якого здійснюється на загальноосвітньому рівні; 2) поглиблюють і модифікують зміст профільного курсу іноземної мови з метою його засвоєння на рівні, необхідному для задоволення різноманітних пізнавальних інтересів старшокласників; 3) забезпечують створення й усвідомлення цілісної картини світу; 4) забезпечують прогресивний розвиток індивідуальної освітньої траєкторії учня старшої школи; 5) сприяють професійному самовизначенню старшокласників; 6) сприяють подальшому розвитку

ключових і предметних компетентностей школярів, забезпечують комплексну реалізацію комунікативної, розвивальної, виховної та освітньої цілей навчання [87].

Т. Полонська зазначає, що елективні курси (курси за вибором), можуть виконувати такі функції, як-от: а) доповнювати зміст профільного курсу; б) розвивати зміст одного з базових курсів; в) задовольняти різноманітні пізнавальні інтереси школярів, котрі виходять за рамки обраного ними профілю [104].

Важливим є визначення функцій змісту елективних курсів. У Навчальній програмі елективних курсів з іноземних мов для старшої школи зазначається, що зміст елективних курсів з іноземних мов має забезпечувати виконання таких функцій:

- спрямовувати навчання іншомовного спілкування на особистість учня, на його реальні комунікативні наміри та мотиви, зокрема на професійне самовизначення;
- сприяти усвідомленому і творчому виконанню школярами навчальних дій, що дають їм можливість відповідно до змісту елективного курсу реалізовувати комунікативні наміри в іншомовному спілкуванні;
- зорієнтовувати види і форми навчальної діяльності на особливості розвитку індивідуальних можливостей старшокласників, їхньої готовності до мовленнєвої взаємодії та до вдосконалення досвіду іншомовного спілкування впродовж життя відповідно до майбутніх життєвих потреб як у межах змісту професійної, так і соціокультурної сфер;
- стимулювати пізнавальну активність і самостійність школярів під час навчання, забезпечувати розвиток їхнього вміння успішно користуватися адекватними стратегіями комунікативної поведінки в різноманітних умовах іншомовного спілкування [87].

Отже, визначені вище мета, завдання, функції елективного курсу, як засобу забезпечення варіативного компонента змісту навчання, що створює умови для свідомого вибору учнями освітній компонент відповідно до їхніх професійних та особистісних інтересів, уподобань і потреб, вказують на їхню важливу роль у системі профільної освіти.

Зважаючи на мету, завдання, функції змісту елективного курсу, варто зазначити, що у навчальному плані профільної школи елективні курси для вибору та вивчення учнями мають бути запропоновані у достатній кількості.

Водночас, аналіз сучасного стану впровадження елективних курсів у старшій школі свідчить, на жаль, про недостатню кількість елективних курсів, які пропонуються учням для вивчення [135]. За результатами нашого опитування учнів старшої школи тільки 50,7% шкіл мають у наявності елективні курси (див. 3.1. і Додаток А даної дисертаційної праці). Разом з тим, дійсний стан стосовно наявності елективних курсів для старших класів з часом, на жаль, не зазнає змін, що відмічається й у концептуальних засадах «Реформи профільної освіти» (2024 р.) як одна із передумов реформування старшої профільної школи. У документі зазначається, що з 10 до 12 класу кількість годин на вивчення обов'язкових для всіх освітніх компонентів предметів зменшуватиметься, натомість кількість годин для вивчення варіативної частини – збільшуватиметься. При цьому учнівство не має широкого вибору профілів/навчальних предметів (курсів), які б створювали умови для реалізації їхніх планів на майбутнє. Крім того, більшість учнів не володіє компетентностями на достатньому рівні та демонструє неготовність розв'язувати життєві проблемні ситуації [120]. Усе зазначене вище вказує на потребу активізувати процес розроблення та впровадження нових курсів на вибір як однієї з умов успішного реформування профільної освіти.

У підрозділах 1.1 та 1.2 ми визначили значення іноземної мови для створення елективних курсів, розглянули інтеграцію предметів як підходу для розробки нових курсів для старшої школи, запропонували новий інтегративний курс «Історія України англійською мовою» як засіб виведення іноземної мови з ракурсу «навчального предмета» в галузь широкого практичного застосування, який дає можливість розширити профіль в цілому або окремі профільні предмети, опанувати основи інших предметів за допомогою іноземної мови та надати профілю прикладну спрямованість. Такий інтегративний елективний курс допоможе здобувачам середньої профільної освіти набути вмінь для здійснення ефективного іншомовного спілкування в різних умовах глобалізованого міжкультурного соціуму.

Варто зазначити, що у 2023 році МОН складниками НМТ для випускників закладів середньої освіти було визначено українську мову (обов'язково), математику (обов'язково) та 1 предмет на вибір («Історія України», «Іноземна мова», «Біологія», «Фізика» та «Хімія»). Із загальної кількості зареєстрованих на НМТ 2023 (243 тисячі учасників), понад 109 тис. випускників обрали «Історію України», 68 тис. - «Іноземну мову», понад 27 тис. - «Біологію», 4 тис. - «Фізику», приблизно 2,7 тис. - «Хімію» [136]. У нашому дослідженні основна увага приділяється результатам складання двох предметів на вибір, а саме «Історія України» та «Іноземна мова», як таких, що посідають перше та друге місце в пріоритетності вибору відповідно. Український центр оцінювання якості освіти (УЦОЯО) офіційно оприлюднив дані про кількість вступників, які не змогли отримати навіть мінімальний бал з обов'язкових предметів, а саме 253 випускники з української мови та понад 10 тисяч з математики. Стосовно предметів за вибором, а саме «Історія України», то попередні результати сесій з цього блоку НМТ, які проходили з 5 до 23 червня 2023 року (основна сесія) та з 11 по 24 липня 2023 року (додаткова сесія), вказують на найнижчий показник серед усіх предметів НМТ. Зазначимо, що серед учасників, які обрали для складання історію України, а це понад 149,5 тисяч, лише 273 учасники отримали найвищий результат (200 балів), що становить 0,18%. При цьому, учасники, які складали іноземну мову, а це понад 87 тисяч, найвищий результат (200 балів) показали 774 учасники, що становить приблизно 0,89% [93].

Отже, серед запропонованих на вибір предметів («Історія України» або «Іноземна мова») випускники закладів середньої освіти, за результатами НМТ 2023 р., показали вищий рівень досягнень саме з іноземної мови (англійської). Щодо предмета «Історія України», якому, як було зазначено вище, більшість випускників віддають перевагу, випускники закладів середньої освіти показали нижчий рівень досягнень. На нашу думку, це свідчить про певні труднощі при підготовці випускників до предмета «Історія України», які негативно впливають на результати тестування та вказують на необхідність удосконалення процесу підготовки до складання цього блоку НМТ. Вважаємо, що іноземна мова, а саме, англійська, може бути тим інструментом, який при правильній інтеграції з вивченням «Історії

України», буде ефективним засобом підвищення рівня досягнень випускників при складанні блоку НМТ «Історія України».

За результатами опитування, проведеного нами серед старшокласників міста Кривий Ріг (див. 3.1 і Додаток А даної дисертаційної праці), обов'язкові предмети «Історія України» та «Іноземна мова (англійська)» є дуже популярними серед переліку всіх предметів, які можна обрати для складання ЗНО або НМТ, як різновиду ЗНО. Наше опитування охопило 71 здобувача освіти 10 та 11 класів ЗЗСО, серед яких на момент анкетування 52,1 % навчалися в 10 класах і 47,9% були учнями 11 класів. 38% респондентів нашого опитування обрали предмет «Історія України» для ЗНО та 67,6% - «Іноземну мову (англійську)» як ті, що необхідні для подальшого професійного розвитку. Варто зазначити, що великий відсоток учнів 10 та 11 класів (21,1% та 16,9%, відповідно) на момент опитування ще не визначилися, чи будуть вони складати ЗНО із зазначених вище дисциплін. Водночас, складання саме цих навчальних предметів в старшій профільній школі є дуже актуальним, оскільки для вступу до багатьох закладів вищої освіти «Історія України» та «Іноземна мова» є конкурсними предметами з ваговим коефіцієнтом 0,5 або 0,2 в залежності від обраної спеціальності та є перспективними предметами для інтеграції.

У контексті нашого дослідження важливим було дізнатися думку студентів 1 курсу, як нещодавніх випускників ЗЗСО, стосовно предметів, які можна вивчати англійською у старшій школі як курс на вибір. Результати проведеного нами онлайн анкетування 267 студентів усіх факультетів КДПУ (див. 2.1 і Додаток Б даної дисертаційної праці) показали, що, на думку студентів, у профільних класах старшої школи англійською можна вивчати в основному такі предмети, як: зарубіжна література, історія України, географія, біологія, математика та фізика [136].

Одне із запитань анкети мало на меті з'ясувати, чи допоможе, на думку респондентів, новий елективний курс «Історія України англійською мовою» краще підготуватися до складання блоку НМТ з «Історії України» та «Іноземної мови (англійської)». Аналіз результатів відповідей студентів вказують, що кожен п'ятий респондент (24,5%) вважає введення цього елективного курсу корисним для опанування обох предметів. Кожен десятий (10,4%) вказує, що цей курс допоможе

переважно в опануванні англійської мови. 3,4% вважають цей курс корисним для опанування лише «Історії України». Отже, 38,3% респондентів вважають, що курс на вибір «Історія України англійською мовою» допоміг би у підготовці до складання блоків НМТ «Історія України» та «Іноземна мова». Негативну відповідь обрали 29,4% респондентів, а 32,3% було важко відповісти на це запитання. Основною причиною для тих, кому було важко відповісти, вважаємо їхній низький рівень володіння англійською та невпевненість в тому, чи зможуть вони зрозуміти англомовний текст, пов'язаний з історією України.

Отримані результати опитування серед старшокласників і студентів загалом показали позитивне ставлення стосовно доцільності впровадження інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою» та бажання обрати до вивчення курс при наявності.

Отже, запровадження інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою» у старшій школі є актуальним на даному етапі реформування профільної школи, відповідає освітнім потребам учнів старшої школи та надає додаткову можливість розширити номенклатуру курсів на вибір.

Зазначимо, що ми розуміємо інтегративний елективний курс «Історія України англійською мовою» як курс, що пропонується учням профільної школи як варіативний освітній компонент для удосконалення іншомовної компетентності та поглиблення знань з історії України. Запропонований курс, на нашу думку, сприяє удосконаленню іншомовних компетентностей (лексичної, граматичної, у читанні, діалогічного та монологічного мовлення) на матеріалі текстів, пов'язаних з історією України; посилює культурознавчий, країнознавчий й соціокультурний контексти змісту навчання іноземної мови; реалізує інтерес старшокласників до вивчення іноземної мови та історії України; допомагає у підготовці до складання ЗНО/НМТ з англійської мови та історії України. Зміст інтегративного елективного курсу «Історія України», його завдання, тематика й особливості впровадження у старшу профільну школу будуть розглянуті в наступному підрозділі 2.1.

Висновки до першого розділу

У першому розділі дисертаційної праці визначено й схарактеризовано теоретичні та організаційні засади вдосконалення рівня іншомовної компетентності учнів старшої школи за допомогою елективного курсу «Історія України англійською мовою». Студіювання нормативно-правових документів і наукової лінгводидактичної літератури дає підстави зробити основні висновки до розділу.

У педагогічній та методичній літературі накопичено значний фонд робіт, у яких досліджуються різноманітні аспекти й підходи до створення елективних курсів при вивченні іноземних мов у старшій школі. Проте, однією з актуальних і мало розроблених у методиці викладання іноземних мов залишається проблема вдосконалення іншомовної компетентності учнів старшої школи за допомогою інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою».

В Україні впродовж останніх років проводиться реалізація реформи профільної середньої освіти. Профільна середня освіта — це третій вищий рівень повної загальної середньої освіти, на якому завершується реалізація її мети, визначеної законами України «Про освіту» і «Про повну загальну середню освіту». Мета реформи профільної середньої освіти - забезпечити свободу вибору та наблизити профільну освіту до потреб учнів. У науковій літературі поняттям «профільне навчання» позначають засіб диференціації та індивідуалізації навчання, що дає змогу за рахунок змін у цілях, змісті та структурі організації освітнього процесу, урахування освітніх потреб, нахилів та здібностей учнів створити умови для навчання старшокласників відповідно до їх особистого розвитку.

Реалізація мети і завдань профільного навчання здійснюється на основі принципів, які обумовлені особистісно орієнтованою, компетентнісною парадигмою освіти і виховання, як-от: диференціація, варіативність, альтернативність, доступність, неперервність, гнучкість та діагностико-прогностична реалізованість.

Стандартизація змісту освіти у профільному навчанні реалізується через створення інваріантної та варіативної складових змісту освіти, які включають обов'язкові освітні компоненти, спільні для всіх профілів та обов'язкові освітні компоненти за обраним профілем відповідно до освітніх галузей. Серед компонентів

варіативної складової освітньої програми зазначаються елективні курси, які впроваджуються закладом для більш повного задоволення освітніх потреб і інтересів учнів, і які можуть вибиратися не тільки згідно з обраним профілем, але й за власним бажанням учнів.

Результатом реформування старшої профільної школи є сформовані ключові компетентності учнів, серед яких вирішальна роль належить спілкуванню іноземними мовами. Ця компетентність передбачає сформованість умінь належно розуміти висловлювання іноземною мовою, усно і письмово висловлювати і тлумачити поняття, думки, почуття, факти та погляди у широкому діапазоні соціальних і культурних контекстів, умінь практично застосовувати іншомовний досвід у міжкультурному спілкуванні.

Уточнено поняття «іншомовна компетентність» як здатність здобувача середньої освіти свідомо використовувати в реальних іншомовних ситуаціях іншомовний матеріал, набуті мовні навички та мовленнєві вміння на рівні навчальних досягнень, які визначені у державних стандартах та освітніх програмах для певного ступеня загальної середньої освіти. Це динамічне явище, яке корелює з успішністю учнів, залежить від організації освітнього процесу, може оцінюватися критеріями та має відповідні показники результатів навчання.

З'ясовано, що одним із актуальних напрямів реалізації іншомовної підготовки учнів старшій профільній школі є інтегративний підхід. Міжпредметна інтеграція як форма організації освітнього процесу в старшій профільній школі виступає основою становлення цілісної особистості та покликана забезпечити системність і завершеність освітнього процесу. Установлено, що іноземну мову як дисципліну зі специфічною лінгвістичною системою, можливо об'єднати з будь-яким іншим предметом у процесуальній інтеграції, тобто такій, що об'єднує за способом діяльності, а не за змістом. Обґрунтовано доцільність інтеграції іноземної мови з історією України в межах інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою».

Конкретизовано функції змісту елективних курсів з іноземних мов, а саме: спрямовувати навчання іншомовного спілкування на особистість учнів, на їхні

реальні комунікативні наміри та мотиви, зокрема на професійне самовизначення; сприяти усвідомленому і творчому виконанню учнями навчальних дій, що дають їм можливість відповідно до змісту елективного курсу реалізовувати комунікативні наміри в іншомовному спілкуванні; зорієнтувати види і форми навчальної діяльності на особливості розвитку індивідуальних можливостей старшокласників, їхньої готовності до мовленнєвої взаємодії та до вдосконалення досвіду іншомовного спілкування впродовж життя відповідно до майбутніх життєвих потреб як у межах змісту професійної, так і соціокультурної сфер; стимулювати пізнавальну активність і самостійність учнів під час навчання, забезпечувати розвиток їхнього вміння успішно користуватися адекватними стратегіями комунікативної поведінки в різноманітних умовах іншомовного спілкування.

Надано визначення поняття «інтегративний елективний курс «Історія України англійською мовою» як курс, що пропонується учням профільної школи як варіантний освітній компонент для удосконалення іншомовної компетентності та поглиблення знань з історії України. Курс побудований на матеріалі текстів, пов'язаних з історією України; посилює культурознавчий, країнознавчий і соціокультурний аспекти змісту навчання іноземної мови; реалізує інтерес старшокласників до вивчення іноземної мови та історії України; допомагає у підготовці до складання ЗНО/НМТ з англійської мови та історії України.

Матеріали першого розділу знайшли відбиття в публікаціях автора (Л. Ф.) [132; 134; 135; 137; 191].

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ВДОСКОНАЛЕННЯ РІВНЯ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ НА ОСНОВІ ІНТЕГРАТИВНОГО ЕЛЕКТИВНОГО КУРСУ «ІСТОРІЯ УКРАЇНИ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ»

2.1. Конструювання змісту інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою» для учнів старшої школи

Інтегративний елективний курс «Історія України англійською мовою» спрямований на забезпечення варіативного компонента змісту навчання іноземних мов учнів старшої (профільної) школи, розкриває специфіку вивчення двох предметів у взаємозв'язку, розроблений відповідно до Закону України «Про освіту» (2017 р.) [115], Концепції навчальних посібників елективних курсів з іноземних мов для учнів 10–11 класів профільної школи (2015 р.) [59], Концепції профільного навчання у старшій школі (2009 р.) [113], Типової освітньої програми для ЗЗСО III ступеня (2018 р.) [144], чинних Програм зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО) з історії України та англійської мови (2025 р.) [111; 110], чинної Навчальної програми з історії України для 10-11 класів (2022 р.) [86], чинної Навчальної програми з іноземних мов (2017 р.) [48], чинної Навчальної програми з іноземних мов для загальноосвітніх навчальних закладів і спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов 10-11 класи (2017 р.) [88], чинної Навчальної програми елективних курсів з іноземних мов для старшої школи ЗНЗ (2015 р.) [87], Критеріїв оцінювання (Іноземні мови. 8-11 класи) (2013 р.) [47] та відповідно до основних напрямів державної політики України в галузі середньої освіти.

При вивченні курсу «Історія України англійською мовою» відбувається вихід за рамки традиційних підходів до вивчення предмета «Історія України», учні опановують навички розв'язання предметних комплексних завдань англійською мовою, які потребують синтезу знань з двох навчальних предметів, формуються метакогнітивні та металінгвістичні навички, загальнокультурні знання, вміння і навички; іншомовні навички та комунікативні вміння. Вивчення курсу «Історія України англійською мовою» сприяє розширенню, поглибленню знань учнів з історії

України та удосконаленню іншомовного комунікативного досвіду на новому контенті. Реалізація даного курсу дає змогу вчити учнів вести пошукову та дослідницьку діяльність з використанням знань, навичок та вмінь як з історії України, так і з іноземної мови, навчити учнів узагальнювати, оформлювати та презентувати результати виконаних творчих завдань.

Мета інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою» полягає у вдосконаленні рівня іншомовної компетентності старшокласників на матеріалах, пов'язаних з історією України.

Курс передбачає розв'язання певних освітніх, навчальних, виховних та особистісних завдань:

- **освітніх:** доповнити зміст навчальних предметів з іноземної мови (англійської) та історії України, вивчення яких здійснюється на загальноосвітньому рівні;

- систематизувати та поглибити історичні знання учнів старших класів про розвиток культури України за період зі «Стародавня Україна. Трипільська археологічна культура» до «Гетьманство як приклад автономної держави. Останній гетьман Кирило Розумовський»;

- створювати на уроках іноземної мови інтегроване середовище, в якому поєднуються предметні та іншомовні компетентності через насичення навчального матеріалу проблематикою, пов'язаною з історією України;

- сприяти забезпеченню індивідуальної освітньої траєкторії старшокласників;

- **навчальних:** навчити учнів застосовувати здобуті історичні знання в нових ситуаціях спілкування, критично оцінювати історичні процеси та вплив історичних подій на сучасне життя англійською мовою;

- розвивати уміння відстоювати власну думку стосовно проблем, пов'язаних з культурою України англійською мовою;

- підвищити рівень іншомовної компетентності старшокласників та їхньої готовності до складання ЗНО/НМТ з англійської мови;

- **виховних:** стимулювати самостійність та творчість під час роботи з додатковими джерелами інформації, у тому числі з мережею Інтернет;

- формувати активну громадську позицію та розвивати здатність реалізувати свій особистий потенціал в умовах сучасного полікультурного суспільства;

- сприяти формуванню культурних цінностей на якісно новому рівні, який дасть можливість ефективно здійснювати спілкування в англomовному середовищі глобалізованого міжкультурного соціуму;

- **особистісних:** сприяти задоволенню пізнавальних інтересів учнів профільної школи у культурознавчому пізнанні світу та комунікативних потреб у міжкультурному спілкуванні;

- стимулювати пізнавальну діяльність старшокласників відповідно до рівнів мисленнєвих операцій за таксономією Б. Блума (B. Bloom);

- формувати здатність аналізувати й оцінювати явища історичного розвитку українського суспільства у світовому контексті;

- розвивати критичне мислення учнів профільної школи;

- сприяти розвитку потреби у більш глибокому вивченні англійської мови та історії України, самостійному удосконаленні іншомовного мовлення на історичні теми;

- сприяти формуванню якісно нових світоглядних орієнтирів.

Упровадження елективних курсів у старшу профільну школу як обов'язкового складника навчального плану ставить перед учителями-практиками та науковими дослідниками низку важливих завдань стосовно визначення та структурування змісту курсів, вибору методів, технологій, засобів навчання, форм організації діяльності учнів та вчителів. При конструюванні змісту нашого елективного курсу ми спирались на вимоги до елективних курсів, визначені у положеннях та рекомендаціях для розроблення елективних курсів [59; 87; 66; 67; 104], праці дослідників щодо створення елективних курсів з іноземної мови для учнів старших класів профільної школи: Є. Долинського [36; 33], Л. Зені [45], О. Пасічника [96; 97], Т. Полонської [66; 67; 104; 105; 106; 107], В. Редька і О. Басая [67; 87; 9; 13; 14] та ін.; враховували досвід розробки відповідних програм та елективних курсів: І. Алексєєнко [4; 1], М. Писанко [101], К. Шевелько [154] та ін.

Основою для конструювання нашого елективного курсу було, насамперед, визначення його змісту. До основних принципів реалізації змісту елективного курсу у старшій профільній школі, як указує Т. К. Полонська, визначено такі, як: 1) компетентісно-зорієнтоване навчання іншомовного спілкування; 2) комунікативна спрямованість навчання; 3) ситуативність та тематична організація навчального матеріалу; 4) урахування досвіду, набутого учнями у вивченні інших навчальних предметів, зокрема іноземної мови; 5) усвідомлене навчання іноземної мови; 6) урахування вікових особливостей учнів старшої школи; 7) збалансоване та взаємопов'язане навчання всіх видів мовленнєвої діяльності; 8) диференціація та індивідуалізація навчання; 9) розширення ролі самостійної іншомовної комунікативної діяльності старшокласників; 10) наступність між усіма ланками системи іншомовної освіти [104]. Ці принципи впроваджено в нашому інтегративному елективному курсі.

Зазначимо, що у змісті курсу «Історія України англійською мовою» висвітлено два аспекти: з одного боку – орієнтація на досягнення цілей, визначених програмою з англійської мови для профільної школи [48], з іншого боку – урахування вимог програми з історії України для складання ЗНО/НМТ [110].

При визначенні змісту елективного курсу «Історія України англійською мовою» нами враховані рекомендації дослідників цієї проблеми Н. Басай [7; 8; 9; 10; 11; 12; 13; 14; 59], С. Ніколаєвої [75], Т. Полонської [59; 104; 105; 106], В. Редька [118; 119] та ін. Традиційно під змістом навчання в найбільш загальному сенсі розуміється все те, «чого слід навчати учнів». У теорії навчання іноземних мов досі немає єдиної точки зору на проблему складників змісту навчання ІМ [105].

О. Пасічник зазначає, що для предметної галузі «іноземні мови» пріоритетною є мовленнєва діяльність і конкретизує три елементи змісту навчання ІМ, як-от: знання як мовний матеріал (перший елемент), операційну діяльність як формування іншомовних навичок (другий елемент) та іншомовні уміння як досвід здійснення творчої діяльності іноземною мовою (третій елемент) [96]. Отже, в нашому елективному курсі складниками змісту є предметний компонент (аспект) та процесуальний компонент (аспект). Предметний аспект, тобто предметний

компонент, змісту курсу «Історія України англійською мовою» складається з двох блоків: історичного та лінгвістичного.

Історичний блок включає теми та тексти, пов'язані з основними подіями, явищами, фактами з історії розвитку культури України у період зі «Стародавня Україна. Трипільська археологічна культура» до «Гетьманство як приклад автономної держави. Останній гетьман Кирило Розумовський», висвітлюючи значні події в становленні культури України як країни. Крім того, предметний історичний блок включає історичні знання, які відображають певну сукупність фактів, подій, відомостей, передбачених програмними вимогами до навчання історії у старших класах загальноосвітньої школи.

Засадами для вибору тем для вивчення у межах курсу, як вказують експерти з розроблення елективних курсів, слугують потреби і мотиви школярів у відповідній сфері, в якій здійснюється навчання [67].

Тому для визначення тематики елективного курсу «Історія України англійською мовою» ми, насамперед, враховували потреби учнів. Передумовою визначення тематики було з'ясувати труднощі, які мали здобувачі освіти при складанні блоку НМТ з «Історії України» у 2023 році та врахувати найбільш складні з точки зору учнів теми під час конструювання змісту нашого інтегративного елективного курсу. Для цього у травні 2023 було проведено анкетування студентів 1 курсу Криворізького державного педагогічного університету, які для вступу до закладу вищої освіти складали НМТ/ЗНО (див. Додаток Б даної дисертаційної праці). В анкетуванні взяли участь студенти факультету географії, туризму та історії, психолого-педагогічного факультету, факультету дошкільної та технологічної освіти, природничого факультету, факультету української філології, факультету іноземних мов, фізико-математичного факультету та факультету мистецтв. Студентам було запропоновано відповісти на 13 запитань анкети. Зазначимо, що майже всі респонденти, а саме 95,9%, складали НМТ/ЗНО з «Історії України», що вказує на пріоритетність предмета «Історія України» порівняно з іншими предметами на вибір, запропонованими МОН України у 2023 році.

Задля з'ясування найважчого для засвоєння періоду розвитку історії України респондентам було запропоновано запитання «Яким є на Вашу думку найважчий для засвоєння період розвитку історії України?». Для вибору були запропоновані 4 періоди, які зазначені в програмі підготовки до блоку НМТ з історії України, а саме: Стародавня історія України, Середньовічна історія України, Нова історія України та Новітня історія України. До варіантів відповідей також було додано: «Всі періоди для мене важкі» та «Важко відповісти». За результатами відповідей 24,5% найскладнішим вважають період «Стародавня історія України», 23% - «Середньовічна історія України», 10,4% - «Нова історія України». При цьому, 20,4%, тобто кожен п'ятий респондент, відповіли, що всі періоди розвитку історії України є складними для засвоєння, а 18,6% вибрали відповідь «важко відповісти».

Під час опитування для визначення найскладніших питань для студентів з кожного періоду історії України було запропоновано 10 можливих труднощів, серед яких вони мали змогу обрати декілька, але не більше 4. Отже, на запитання «На Вашу думку, складними в блоці НМТ «Історія України» є питання, пов'язані з ...» відповіді розподілилися так:

- 1) датами історичних періодів/подій (56,1%);
- 2) завданнями на візуальне впізнання (архітектура, скульптура, пам'ятники, художні роботи, діячі культури освіти і науки, громадсько-політичні та військові діячі та ін. (52,4%);
- 3) визначенням територій з використанням мап (48%);
- 4) аналізом причин та поясненням наслідків історичних подій, явищ, процесів, договорів тощо (39%);
- 5) діяльністю видатних особистостей у галузі освіти, науки, літератури, мистецтва, архітектури тощо (37,5%);
- 6) особливостями соціально-економічного життя України в різні історичні періоди (33,5%);
- 7) особливостями суспільно-політичного життя України в різні історичні періоди (28,3%);
- 8) знанням основних історичних понять та термінів (25,7%);

9) особливостями культурного та духовного життя України в різні історичні періоди (освіта, релігія, література, мистецтво, архітектура, народні ремесла тощо) (22,7%);

10) визначенням територій з використанням карт/мап (7,4%).

Аналіз проведеного анкетування свідчить, що більшість респондентів вважають складними питання, пов'язані з розвитком культури України, а саме візуальним впізнанням культурної спадщини та історичних особистостей, діяльністю видатних діячів освіти, науки, літератури, мистецтва, архітектури, особливостями культурного та духовного життя України в різні історичні періоди (детальний опис результатів анкетування для визначення передумов розроблення елективного курсу «Історія України англійською мовою» описано в нашій публікації [136]). Це дає нам підстави у змістовому наповненні курсу тематичні пріоритети надати саме розвитку культури України.

Лінгвістичний блок предметного компоненту включає текстовий і мовний матеріал (лексичний та граматичний), який необхідний для розуміння текстів з історії культури України та побудови усних та письмових повідомлень під час виконання комунікативних завдань.

Тексти можуть бути як навчальними (змодельованими), так і фрагментами автентичних текстів. Тексти, пов'язані з історією України та її культури, сприяють реалізації дидактичної мети навчання, є засобом управління пізнавальною діяльністю учнів, основою для створення мовленнєвих ситуацій під час організації іншомовної мовленнєвої діяльності. Робота з текстом формує та вдосконалює всі мовні аспекти, розвиває мовленнєві вміння, сприяє формуванню світогляду, власної думки, критичного мислення.

Відбір текстового матеріалу здійснювався за критеріями відбору, визначеними у Концепції навчальних посібників елективних курсів з іноземних мов для учнів 10–11 класів профільної школи [59] та годинного обсягу елективного курсу (14 годин протягом 2 семестру 2022-2023 навчального року, 1,5 години на тиждень). Зміст курсу охоплює тематику, що відображає періоди розвитку культури за період зі

«Стародавня Україна. Трипільська археологічна культура» до «Гетьманство як приклад автономної держави. Останній гетьман Кирило Розумовський».

Організація навчального матеріалу представлена відповідно до хронологічної послідовності історичних подій на основі тематичного принципу, а також з урахуванням програмних вимог ЗНО/НМТ з «Історії України». Зазначимо, що вивчення всіх тем інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою» відбувається через висвітлення національно-культурної ідентичності народу України. На жаль, обсяг годин, відведених на курси за вибором у навчальних планах ЗЗСО, не дозволяє детально зупинитися на кожному періоді розвитку історії України.

Окрім текстового наповнення предметного компоненту, важливу роль у змісті елективних курсів відіграє позатекстовий складник [58], до якого ми відносимо: ілюстративний матеріал (відеоматеріал, фото пам'яток, таблиці, художні портрети, малюнки, картки та ін).

Аналіз текстів англomовних посібників, рекомендованих для вивчення історії на історичних факультетах, викладання історії під час читання спецкурсів на інших факультетах та для іноземних студентів, а також аналіз досліджень, присвячених лінгвістичним особливостям текстів з історії, дозволив виділити найбільш частотні лінгвістичні особливості, характерні для цих текстів. На основі результатів аналізу лінгвістичних особливостей тексту, пов'язаного з історією, наведених у дослідженнях та враховуючи результати власного аналізу, можна констатувати наступне.

Тексти історичного напряму характеризуються використанням певного лексичного матеріалу, який представлений загальноуживаною лексикою (словами і словосполученнями); термінами, характерними для історичного тексту; історизмами та застарілими словами; використанням складних слів; лексичними одиницями, які показують час дії або послідовність подій та ін.

До граматичного матеріалу, який є характерним для текстів, пов'язаних з історією України, можна віднести наступні граматичні явища: Past Simple (Active/Passive), Historical Present Simple, The Definite Article (особливі випадки), Past Perfect (Active/Passive), Past Continuous, неособові форми дієслова (Infinitive;

Participle 1, 2; Gerund), модальні дієслова (could, had to), прислівники (firstly, finally, at last, in the end, however, although etc.), підрядні речення різних типів (підрядні речення обставини часу/місця/причини/мети – Adverbial clauses of time/place/reason/purpose; відносні підрядні речення-означення – Attributive relative clauses; підрядні речення-додаток – Object clauses, підрядні речення-присудок – Predicative clauses). Також часто зустрічається уточнення через перерахування фактів (причин, факторів, характеристик та ін.), вживання прислівників способу дії, які закінчуються на -ly: (badly, tragically, gently, generally, highly та ін.)

До процесуального компоненту змісту нашого елективного курсу ми відносимо: мовні навички та мовленнєві вміння, необхідні учням для засвоєння матеріалу та використання їх у різних ситуаціях; вправи, запитання і завдання для організації засвоєння матеріалу за допомогою активізації мисленевих операцій відповідно до 6 рівнів за таксономією Б. Блума (B. Bloom), засвоєні знання.

Отже, з урахуванням інтересів і потреб учнів, та вимог програми зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО) з історії України нами визначена тематика предметного історичного компоненту змісту інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою», яка представлена у табл. 2.1 із зазначенням кількості годин на кожну тему (загальний обсяг курсу – 14 годин протягом 2 семестру 2022 – 2023 навчального року; 1,5 години на тиждень).

Таблиця 2.1

**Теми інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою»
для учнів 11 класів**

№	Назва теми	Кількість годин
1	2	3
1.	Ancient history of Ukraine. The Trypillian Culture	1
2.	Pre-Christian Kyivan Rus'. Christianization. Volodymyr the Great	1
3.	Christian Kyivan Rus'. Chronicles. "The Tale of Bygone Years"	1
4.	Impact of Christianization on education and architecture of Kyivan Rus'	1
5.	Galicia-Volyn' state. Roman Mstislavovych. Danylo Romanovych (King Danylo). Spirituality	1
6.	The Crimean Khanate. Architecture	1
7.	Konstantyn Ostrozky and the Ostrih Academy. The brotherhoods (bratstva)	1

1	2	3
8.	The Zaporozhian Sich	1
9.	Ukrainian Greek Catholic Church. Literature	1
10.	The Cossack Era. Hetman Petro Konashevich-Sagaidachnyi	1
11.	Bohdan Khmelnytskyi. Development of culture	1
12.	Sloboda Ukraine. Petro Doroshenko	1
13.	Kyiv-Mohyla Academy. Cultural achievements. Architecture	1
14.	The Hetmanate: the example of self-rule. Education	1
	Всього	14

Успіх реалізації змісту елективного курсу залежить від впровадження у практичну діяльність обраної методики навчання та розробки навчальних матеріалів. Отже, методичні засади організації вивчення інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою» в старшій профільній школі будуть розглянуті у наступному підрозділі 2.2.

2.2. Методичні засади організації вивчення інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою» в старшій профільній школі

На сьогоднішній день на етапі модернізації сучасної української освіти змінюються підходи до вивчення всіх навчальних предметів у старшій профільній школі. При цьому, іноземна мова розглядається як один із основних інструментів для отримання якісних знань, що відповідають міжнародним вимогам. Концепція профільного навчання в старшій школі, введення в освітній процес елективних курсів, які спрямовані на засвоєння не лише теоретичного навчального матеріалу, а й розвивають уміння у подальшому застосовувати його на практиці, вимагає пошуку нових методів навчання, форм організації освітнього процесу та діяльності учнів.

Серед методик інтегрованого вивчення англійської мови та інших предметів (фізики, математики, історії, географії та ін.) впровадження методики CLIL - Content and Language Integrated Learning (предметно-мовне інтегроване навчання), на нашу думку, залишається найбільш ефективним та актуальним. Дослідження свідчать, що навчання за CLIL сприяє змістовній взаємодії та активному навчанню, використанню навичок спілкування та грамотності, формуванню предметних та мовних компетентностей [57].

Актуальність проблеми поєднання змісту навчальних дисциплін із іноземною мовою в контексті CLIL підтверджена наявністю великої кількості досліджень як зарубіжних (L. Allain [170], A. Amado [156], C. Baker [158], P. Ball [159; 160; 161], D. Banegas [162, 163], V. Busse [167], J. Cenoz [168], K. Chrysanthou [183], J. Clegg [160], D. Coyle [169; 182], P. Craen [170], L. Dale [171], Ch. Dalton-Puffer [87, 172, 185], J. Frigols [180, 181], Y. Gao [170], N. García [185], T. García [173], F. Genesee [168], D. Gorter [168], O. Habiba [174], A. Halbach [182], K. Kelly [160], D. Lasagabaster [175], J. Lee [176], A. Llinares [177], D. Marsh [178; 179; 180; 181], F. Martin [87], P. Mehisto [180; 181], O. Meyer [182], S. Moltalto [183; 184], K. Mondt [170], T. Nikula [185], C. Pérez-Vidal [186, 187], K. Rojas [188], H. Roll [189], H. Roquet [187], M. Schar [192], J. Sierra [175], A. Schuck [182], L. Sylvén [173], R. Tanner [171], M. Theodorou [183], T. Ting [182], W. Van der Es [171], L. Walter [183, 184], R. Whittaker [177], D. Wolff [180; 194] та ін), так і вітчизняних фахівців (А. Арцишевська [5], В. Баркасі [6], І. Білецька [16], Т. Брик [18], О. Вовченко [20, 21], В. Гаманюк [22], Г. Гончарова [20], О. Гончарова [72], Н. Гриня [5], Л. Добровольська [6], Н. Євтушенко [37], З. Канівець [20], А. Кізлова [54], О. Кордюк [6; 193], І. Коренева [60], З. Корнева [141], Л. Кузнецова [5], Н. Лебошина [18], С. Левченко [60], А. Маслова [72], Т. Мироненко [6], Л. Монастирська [94], З. Огнівенко [145], О. Павлова [94], О. Пасічник [99], О. Першукова [100], Ю. Руднік [121; 122], Ю. Соболь [130], В. Солощенко [132], Ю. Стиркіна [140], О. Тарнопольський [141; 142], І. Ткаля [145], О. Ходаковська [151], Н. Черкашина [145], І. Шевченко [193] та ін.).

Зокрема, Кристіан Далтон-Пуффер (Ch. Dalton -Puffer) [87; 172; 184] досліджує риторику CLIL, Даріо Банегас (D. Banegas) [162; 163] визначає методи та переваги цієї методики, Джейсон Кенос (J. Cenoz) [168] проводить дослідження процесу білінгвальної освіти, акцентуючи увагу на CLIL, Д. Коул (D. Coyle) [169; 182] займається мотиваційними механізмами студентів під час впровадження методики у навчальний процес, Д. Ласагабастер (D. Lasagabaster) [175] звертає увагу на роль педагога у процесі використання технології на заняттях, Д. Марш (D. Marsh) [178; 179; 180; 181] визначає траєкторію розвитку методики CLIL, Т. Брик і Н. Лебошина [18]

досліджують використання CLIL у формуванні та розвитку вмінь іншомовного професійного спілкування майбутніх офіцерів у вищих навчальних закладах тощо.

Зазначимо, що у своїй більшості дослідники розглядають особливості впровадження методики CLIL для вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням у закладах вищої освіти, в той час як вивченню будь-якого предмету іноземною мовою у закладах середньої освіти приділяється набагато менше уваги [6; 15; 18; 37; 60; 94; 125; 130; 141; 142; 150; 155 та ін.]. Водночас, впровадження методики CLIL у практику середньої освіти має набути, на нашу думку, більш широкого розвитку, враховуючи певні досягнення у вітчизняній методиці в теоретичному та практичному аспектах з цієї проблеми. Про це свідчать дослідження О. Вовченко [20; 21], Г. Гончарової [20], З. Канівець [20], Н. Кононенко [57], О. Пасічника [99], О. Пасічник [99], І. Сальник [125], В. Солощенко [132] та ін.

Результати досліджень показують, що впровадження предметно-мовного інтегрованого навчання в освітній процес у закладах середньої освіти активізує пізнавальні якості учнів та мотивує їх до вивчення тієї чи іншої навчальної дисципліни іноземною мовою [57]. О. Першуковою визначено теоретичні основи розробки навчальних матеріалів для роботи за технологією CLIL. Розглянуто варіації існуючих нині моделей навчання за іммерсійною технологією, розкрита сутність та виявлено їх характерні ознаки, встановлено залежність між ефективністю навчання в рамках CLIL та педагогічними умовами навчання. Представлено основні положення для розробки навчальних матеріалів, які спираються на зазначені теорії [100].

Дослідниками О. Вовченко, Г. Гончаровою, З. Канівець описано особливості застосування методики предметно-мовного інтегрованого навчання (CLIL) у закладі загальної середньої освіти в межах дослідно-експериментальної діяльності [20]. Продемонстровано особливості впровадження методики CLIL, розкрито специфіку уроку-CLIL. Вчені пропонують розглядати методику CLIL як один із можливих інструментів формування ключової компетентності – «здатності спілкуватися іноземними мовами» та готовності учнівської молоді до науково-дослідницької діяльності. Зазначається, що однією із проблем для впровадження CLIL у закладах

загальної середньої освіти є дефіцит адаптованого до українських освітніх реалій і потреб відповідного навчально-методичного забезпечення для уроків CLIL [20].

А. Кізловою схарактеризовано конспекти інтегровних/бінарних уроків англійської мови та історії для закладів середньої освіти України, розміщених у мережі інтернет. Зазначається, що виявлено сталий інтерес педагогів до інтеграції англійської мови та історії на уроках у закладах середньої освіти з тенденцією до зростання. Окреслено перспективи для досліджень, пов'язаних з пошуком можливостей для адаптації та вдосконалення наявних конспектів з урахуванням вимог сучасних освітніх стандартів та педагогічних методик, зокрема CLIL [54].

Із урахуванням зарубіжного досвіду щодо впровадження технології CLIL в систему шкільної освіти науковцями О. Пасічником і О. Пасічник [99] виокремлюються критерії, які мають бути покладені в основу конструювання CLIL матеріалів для потреб вітчизняної школи, а також окреслюється спектр завдань, вирішення яких має передувати запровадженню CLIL в практику навчання. У цілому ці дослідники констатують низький рівень готовності до запровадження CLIL у практику вітчизняної школи. Зазначається, що суттєвого перегляду та конкретизації потребуватимуть цілі навчання іноземної мови в школі, обґрунтування ролі та місця CLIL у формуванні міжкультурної іншомовної комунікативної компетентності учнів закладів загальної середньої освіти, спектр міжпредметних зв'язків та їх екстраполяція на іншомовний досвід учня [99].

В. Солощенко наголошує, що на відміну від інших країн, впровадження методики CLIL не знайшло розвитку та поширення у закладах освіти в Україні та зумовлює необхідність актуалізувати питання щодо імплементації методики CLIL у систему освіти в Україні [132].

Вищевказані результати досліджень стосовно впровадження CLIL у закладах середньої освіти є важливими для нашого дослідження для поєднання вивчення предмету «Історія України» та англійської мови в інтегративному елективному курсі «Історія України англійською мовою» в старшій профільній школі.

Відомо, що термін CLIL був вперше введений дослідником в області багатомовної освіти Д. Маршем (D. Marsh) у 1994 р. у процесі роботи по координації

досліджень про стан мовної освіти в Європі, а запроваджено у 1996 р. UNICOM, Університетом Ювяскюля (Jyväskylä universitet) у Фінляндії та Європейською платформою голландської освіти [150].

CLIL визнають як «вивчення предметів за допомогою другої або третьої мови і вдосконалення володіння мовами через вивчення предметних областей, тобто досягнення предметних і мовних цілей одночасно». Це поняття дослідники іноді називають «поняття-парасолька», включаючи в нього в широкому сенсі декілька компонентів: міжнародні проєкти, навчання за кордоном, модульну систему навчання, білінгвальне навчання тощо [76].

Аналіз досліджень стосовно особливостей застосування CLIL для організації освітнього процесу вказує, що деякі науковці визначають CLIL як підхід навчання, а деякі як метод, принцип або методику. За Д. Маршем (D. Marsh), CLIL – це підхід, що пов’язує вивчення мови, міжкультурні знання, розуміння і навички; підготовку до інтернаціоналізації та вдосконалення всієї освіти [179]. Термін «підхід» використовують у своїх дослідженнях також низка вітчизняних і зарубіжних дослідників, зокрема, З. Огнівенко [145], Ю. Стиркіна [140], І. Ткаля [145], Н. Черкашина [145], К. Бейкер (C. Baker) [158] та ін.

Інтегроване навчання змісту та мови, як зазначає К. Бейкер (C. Baker), це підхід, у контексті якого для навчання загальноосвітніх предметів застосовують нерідну, частіше іноземну мову, а також мови національних меншин чи регіональні мови. На сьогодні в країнах Європи цей підхід має різні назви, зокрема «двомовне навчання», «імерсійна освіта», «інтегроване навчання змісту та мови» (Integrated Language and Content Learning) або CLIL. У США та Канаді подібний підхід отримав назву CBI (Content Based Instruction — навчання мови на основі предметного змісту) [158].

П. Краєн (P. Craen) та ін. визначають CLIL як метод навчання, зосереджений на вивченні суті предмета разом з мовою [170]. Науковці Д. Вольф (D. Wolff [194]), Х. Ролль (H. Roll [189]), О. Вовченко [20; 21], Н. Євтушенко [37], О. Жданова-Неділько [150], О. Кордюк [193], Л. Монастирська [94], С. Нікіфорчук [155], О. Павлова [94], Ю. Рудник [122], Ю. Соболев [130], В. Солощенко [132], Л. Халіавка-

Васильєва [150], О. Ходаковська [151], І. Шевченко [193], О. Щербакова [155] та ін. вважають CLIL методикою навчання.

Зазначимо, що еволюцію розвитку самого поняття CLIL, різні його визначення – як підходу, що стосується мов (2002 р.); методу навчання, орієнтованого на зміст (2006 р.); терміну «парасолька» у розмовах про двомовні освітні ситуації (2007 р.) та розвивального освітнього підходу (2009 р.) у вітчизняному науковому просторі досліджували І. Ткаля, Н. Черкашина та З. Огнівенко [145].

В. Солощенко зазначає, що предметно-мовне інтегроване навчання є сучасним механізмом формування фахової компетентності майбутнього висококваліфікованого спеціаліста з одночасним оволодінням ним іноземною мовою, що сприяє всебічному розвитку особистості, активізує бажання надалі вивчати іноземну мову та забезпечує становлення конкурентоспроможного фахівця, здатного у майбутньому обрати гідну професію на ринку праці світу [132].

Професор інституту німецької мови як другої іноземної при університеті Дуйсбург-Ессен (Німеччина) (Prof. Dr. Heike Roll) стверджує, що на сьогодні найбільш уніфікованим є таке визначення CLIL – дидактична методика, що дає змогу формувати у тих, хто навчається, іншомовну лінгвістичну і комунікативну компетенції у тому самому навчальному контексті, у якому відбувається формування загальних знань та умінь. Дослідниця вказує, що використання методики CLIL у навчальному процесі має дві мети, а саме: вивчення фахового предмета засобами іноземної мови та іноземної мови через фаховий предмет [189].

В українській науці CLIL відома як методика предметно-мовного інтегрованого навчання, методика контекстно-мовного інтегрованого навчання, «зонтиковий» термін, який об'єднує такі поняття як підходи і методи, імерсійне навчання, білінгвальне навчання та ін., які застосовуються з метою реалізації багатомовного підходу у навчанні [151].

У нашому дослідженні ми послуговуємося терміном «методика» CLIL, яку ми розуміємо як таку, що має свої цілі, зміст, методи, прийоми й засоби навчання, способи учіння й виховання на матеріалі предмета іноземною мовою, що дозволяє формувати в учнів одночасно предметну та іншомовну компетентності. У контексті

нашого дослідження важливо, що CLIL передбачає створення на уроках іноземної мови предметно орієнтованого середовища завдяки насиченню іншомовного навчального матеріалу проблематикою, актуальною для предмета «Історія України»; розроблення елективних курсів на навчальному контенті цієї дисципліни.

Методика CLIL відіграє важливу роль у розвитку металінгвістичних і метакогнітивних навичок учнів, а також сприяє формуванню в учнів цілісного уявлення про явища в світі. За допомогою CLIL відбувається навчання на якісно новому рівні, крім того вирішуються завдання як навчання та розвитку, так і виховання учнів [143].

На сьогодні вищезазначену методику використовують в освітньому процесі в середніх школах багатьох європейських країн: Бельгії, Болгарії, Естонії, Іспанії, Італії, Латвії, Литві, Німеччині, Польщі, Угорщині, Фінляндії, Франції, Чехії, Швеції та ін. Попри той факт, що багато європейських країн успішно використовують методику CLIL на практиці, відкритим залишається питання щодо впровадження цієї методики в закладах загальної середньої освіти України, адаптованої до українських освітніх стандартів і потреб навчально-методичного забезпечення для впровадження методики CLIL, розроблення нових курсів за цією методикою.

Також зазначається, що актуальним є пошук найпродуктивніших способів застосування CLIL в Україні, зокрема з використанням матеріалу історичних навчальних дисциплін [54].

Результати навчання за CLIL показують, що ця методика є особливо ефективною з точки зору оволодіння мовним матеріалом (граматикою та лексикою) та розвитком мовленнєвих умінь (читання) [118], що також передбачається й при вивченні нашого курсу.

Розглянемо основні індикатори ефективності методики CLIL при впровадженні в освітній процес у старшій профільній школі. Дослідник багатомовності К. Бейкер (С. Baker) зазначає, що навчання за CLIL значно ефективніше за просто вивчення мови як системи, бо характеризується:

- 1) високою інтенсивністю формування мовних умінь з виучуваної іноземної мови завдяки інтегрованому змісту немовного предмета;

2) гарантією, що учні набувають компетентності з іноземної мови на академічному рівні, а не лише на рівні спілкування в соціумі;

3) економією навчального часу завдяки інтеграції навчання мови і предметного змісту;

4) постійною наявністю потреби в комунікації виучуваною мовою для реалізації завдань, поставлених курикулумом [158].

Аналіз досліджень з впровадження методики CLIL при вивченні іноземних мов вказує на те, що використання CLIL як методу навчання в інтегративних курсах має певні переваги у порівнянні з іншими методиками. Так, Ю. Стиркіна зазначає, що CLIL:

- слугує найбільш природним способом вивчення іноземної мови: коли навчальний предмет викладається іноземною мовою, є конкретна мотивація вчити і навчальний предмет і іноземну мову одночасно;

- використовує реальний контекст для вивчення іноземної мови: учні можуть максимально зрозуміти матеріал з навчального предмету, лише коли розуміють іноземну мову;

- сприяє більш глибокому рівню засвоєння матеріалу з навчального предмету та іноземної мови: учням потрібно згадувати та продукувати інформацію рідною та іноземною мовами, вони неодноразово стикаються з подібними мовленнєвими та мовними функціями обома мовами;

- збільшує кількість предметів, які можна викладати англійською мовою, при чому ступінь впливу іноземної мови збільшується, швидше відбувається її засвоєння, тобто формування іншомовної компетентності в усіх видах мовленнєвої діяльності;

- заохочує учнів розвивати навички 21 століття: критичне мислення, спілкування, співпрацю, творчість, культурну обізнаність, цифрову грамотність, автономію [140].

На нашу думку, використання методики CLIL в інтегративному курсі «Історія України англійською мовою» позитивно впливає на різні аспекти освітнього процесу, як-от:

- організаційний аспект: забезпечується вивчення історії через концентричний підхід (який дає змогу декілька разів повертатися до історичних подій, явищ, процесів на різному рівні оволодіння матеріалом) та організація активної участі старшокласників у спілкуванні англійською мовою на історичні теми; використання тематичного підходу замість хронологічного; розвиток в учнів досвіду та вмінь, що виходять за межі вивчення іноземної мови;

- когнітивний аспект: забезпечується розвиток умінь аналізувати історичні факти й події, узагальнювати фактичний матеріал англійською мовою; аргументувати власну позицію щодо історичних подій під час обговорення поставлених питань англійською мовою; оцінювати подану інформацію і добирати потрібну для власної громадянської позиції; демонструвати своє ставлення до отриманої інформації з історії України англійською мовою в усній та письмовій формах; цілісно поєднувати здобуті історичні знання та сформовані іншомовні навички та уміння;

- методичний аспект: забезпечується активізація та закріплення мовного інвентаря та розвиток іншомовних умінь усіх видів мовленнєвої діяльності з різних тем інтегративного курсу; поглиблення та систематизація знань учнів про історичні події нашої країни та одночасно вдосконалення навичок і вмінь з англійської мови; ефективне користування іншомовною інформацією на історичні теми; презентація колективної та особистої думки англійською мовою;

- виховний аспект: забезпечується формування ідентичності громадянина/громадянки України, його/її активної громадянської позиції; виховання шанобливого ставлення до минулого України та почуття патріотизму; розвиток соціально-комунікативних навичок учнів шляхом залучення їх до творчої групової або парної діяльності.

При впровадженні методики CLIL в освітній процес слід враховувати основні його принципи: 1) мова використовується для навчання та спілкування; 2) потреби предмету визначають за допомогою мовного матеріалу, використовуючи 4С в інтегрованому навчальному плані [180].

Вказані принципи відображають сутність організації освітнього процесу за методикою CLIL. «4 С» – це Content (Зміст), Communication (Спілкування), Cognition

(Пізнання) та Culture (Культура), які визначають цілі та результати навчання, які пов'язані між собою [169].

Стосовно змісту (C1) дослідники зазначають, що CLIL має на меті формування іншомовних навичок та вмінь не тільки на уроках іноземної мови, а також на уроках з інших предметів, які викладаються іноземною мовою. Пріоритетом таких уроків стає отримання нових знань та формування ключових життєвих компетентностей учнів під час вивчення різних навчальних предметів (математики, біології, екології, історії та інших) іноземною мовою [169].

Стосовно комунікації (C2), вчені підкреслюють, що при впровадженні CLIL комунікація стає усвідомленою та набуває більшої значущості для учня. Навчальний контент немовних дисциплін є основою для створення ситуацій спілкування та розвитку вмінь 4 видів мовленнєвої діяльності (сприймання усної інформації, сприймання письмового тексту, усна взаємодія та продукування, письмова взаємодія та продукування) та аспектів мови (фонетика, лексика та граматика). Використання предметної мови учнями може відбуватися в різних формах, а саме: в усній чи в письмовій. Коли учні під час навчання використовують іноземну мову, вивчаючи різні навчальні предмети, вони інтегрують предметні знання та мовні навички [169].

Під час інтеграції предметів за допомогою CLIL активується пізнавальна діяльність учнів (C3) [169]. Через інтеграцію різних предметів освітньої програми учні опановують нові предметні знання та розвивають метакогнітивні та металінгвістичні навички.

Низка дослідників, зокрема Н. Муқан, Р. Стасишин, Н. Чубінська та ін., зазначають, що метакогнітивні навички стосуються розвитку усвідомлення та розуміння учнем власних процесів мислення та охоплюють знання про використання певних стратегій для навчання чи вирішення проблем. Отже, метакогнітивні навички – це здатність думати про своє мислення чи когнітивні процеси. Метапізнання вважається науковцями одним із ефективних методів для покращення навчання та здатності переносити або адаптувати навчання до різних контекстів. Використання метакогнітивних навичок та пов'язані з ними стратегії забезпечують кращі результати навчання з різних навчальних предметів [85].

При інтеграції вивчення історії України та іноземної мови метакогнітивні навички виявляються в аналітичному та критичному мисленні, саморефлексії, навчанні навчанню та ін. Передбачається розвиток таких ключових умінь, як-от: розуміння і аналіз зв'язків між історичними подіями, оцінка ролі та впливу історичних подій та особистостей на подальший хід історії України, визначення та аналіз історичної проблеми, прийняття рішення щодо вибору найбільш ефективних рішень тощо.

У свою чергу, металінгвістичні навички пов'язані з рефлексією стосовно власних комунікативних здібностей і визначаються представниками Британської школи Віла-Ріал (British School Vila-Real) як фундаментальна частина навчання [166]. Представники цієї школи зазначають, що в реальному житті ці складні здібності формуються на постійній основі. Металінгвістичні навички включають серію базових навичок, а саме:

1. Фонологію – рефлексію щодо зв'язків між фонемами та графемами, наприклад, між письмовим та усним мовленням.
2. Морфосинтаксис – здатність створювати власні змістовні речення, складні з точки зору мови, але зрозумілі за змістом тексту.
3. Семантику – значення та інтерпретацію слів, усвідомлення того, як вибір конкретних лексичних одиниць впливає на спілкування.
4. Прагматику – те, як застосовувати на практиці власну здатність виразити себе, свою власну думку різними іноземними мовами [166].

Отже, металінгвістичні навички включають обізнаність та контроль лінгвістичних компонентів мови, тобто, здатність думати й обговорювати мову. Вони потребують здатності розпізнавати суттєві лінгвістичні деталі, що вказують на певні зміни в мовленні.

Металінгвістичні навички при інтеграції вивчення історії України та іноземної мови проявляються через певний рівень сформованості металінгвістичної обізнаності, яка пов'язана з усвідомленням та визначенням лінгвістичних особливостей історичного тексту, здатністю аналізувати історичний текст, готовності

до створення власних доповідей, рефератів, презентацій на історичну тему, готовністю вести діалог іноземною мовою на історичні теми.

Важливою частиною CLIL є розуміння своєї культури та інших культур (C4), позитивне ставлення та толерантність до представників будь-якої культури [169]. Учні демонструють «міжкультурну обізнаність як здатність описувати і аналізувати особливості своєї та інших культур, позитивно й шанобливо порівнювати їх, співпрацювати з представниками інших етносів і культур» [79]. У сучасному глобалізованому освітньому просторі CLIL представляє широкий діапазон культурного контексту та надає можливість спілкуватися нерідною мовою з учнями з різних країн, усвідомлюючи їхні соціальні та культурні особливості.

Вищеперераховані компоненти предметно-мовного інтегрованого навчання знаходяться в нерозривному зв'язку, оскільки в процесі активної комунікації за допомогою когніції здобувачі освіти опрацьовують зміст освітнього компоненту, створюючи власні знання, що базуються на навичках мислення вищого порядку. Культура ж, у свою чергу, «відповідає за соціалізацію особистості і є невід'ємною частиною контенту» [188].

Для створення передумов для ефективного функціонування освітнього процесу за методикою CLIL важливими для нашого дослідження є 6 вимог (parameters), визначених у роботі вченого Ф. Болла (Ph. Ball), а саме:

- концептуальна послідовність (Conceptual sequencing),
- концептуальне випередження (Conceptual fronting),
- іноземна мова як інструмент (Language as vehicle),
- специфічне проектування завдань/особливе формулювання завдань (Specific task design),
- наявність 3 складових (Three constituents),
- види вправ та завдань, які найбільш підходять для впровадження CLIL (4 activity types) [159].

Зазначені вище вимоги для ефективного впровадження CLIL при вивченні курсу «Історія України англійською мовою» можна конкретизувати таким чином:

1. Концептуальна послідовність (Conceptual sequencing) полягає в підборі навчальних матеріалів згідно з основною концепцією навчання предмету [159]. Для вивчення інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою» відібрані матеріали зорієнтовані на задоволення потреб учнів; на досягнення предметного та іншомовного лінгвістичного розвитку учнів; мають інформаційну цінність, високий мотиваційний потенціал, оскільки мають практичну зорієнтованість, або пов'язані з їх майбутньою професією. Відібраний матеріал доповнює теми підручника з історії України, пов'язаний з програмою ЗНО з історії України та англійської мови, відображає історичні реалії, висвітлює характерні риси розвитку культури України, сприяє поглибленню знань учнів у конкретному аспекті історії України, формує як предметні знання, так і іншомовні навички та мовленнєві вміння.

2. Концептуальне випередження (Conceptual fronting), при якому критерії для оцінювання засвоєння та розуміння навчального матеріалу мають базуватися передусім на концептуальному та/або лінгвістичному змісті [159]. При вивченні інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою» показником засвоєння та розуміння матеріалу курсу є сформована історична компетентність та розвиток іншомовної компетентності.

3. Іноземна мова як інструмент (Language as vehicle), навички та вміння якої не оцінюються окремо від мети навчання предмету [159]. За такою вимогою, в нашому інтегративному елективному курсі іноземна мова слугує засобом навчання історії України, різних історичних періодів, подій, особистостей.

4. Специфічне проектування завдань/особливе формулювання завдань (Specific task design) [159], при якому навчальний матеріал з історії України підпорядковується особливим вимогам формулювання завдань, враховуючи ієрархічність рівнів мовленнєвих операцій за оновленою таксономією Б. Блума та зазнає більшої процедурної «поломки», ніж при вивченні предмету рідною мовою. Мовна підтримка в інтегративному елективному курсі здійснюється в зоні найближчого розвитку мовленнєвих вмінь через підтримку вчителя (scaffolding) або є вбудованою в історичний текст.

5. Наявність 3 складових (Three constituents) [159], що передбачає триєдність оцінюваного результату навчання, починаючи з концептуальної мети (формування історичної та іншомовної компетентностей), яка досягається шляхом прийняття процесуального рішення за підтримки лінгвістичних особливостей (характерної граматики та предметної/специфічної лексики) іноземною мовою.

6. Використання 4 типів завдань, які найефективніше підходять для впровадження CLIL, як-от:

1. вправи на спілкування з однолітками (peer communication), які включають концептуальний зміст та удосконалюють іншомовну комунікативну компетентність;

2. вправи на розвиток стратегій читання (reading strategies) текстів, у нашому дослідженні історичного характеру, які як концептуально, так і лінгвістично є складними для учнів;

3. вправи на усну та/або письмову взаємодію та продукування (student production), які передбачають планування продукування учнів та критерії оцінювання;

4. вправи на активізацію когнітивних навичок вищого рівня (higher cognitive skills), у нашому дослідженні це вправи та завдання, які активізують 4-6 рівні мисленнєвих операцій за таксономією Б. Блума (B. Bloom) [159].

Отже, CLIL допомагає змінити освітні підходи під час навчання іноземних мов та потребує більш широкого впровадження в освітній процес, слугуючи методичною основою для розроблення інтегративних елективних курсів, зокрема, «Історія України англійською мовою». Основою методики CLIL є предмет, а не мова, використання мови і засвоєння навчального предмета відбувається природним шляхом в реальних життєвих ситуаціях інтегровано з усім процесом навчання.

Важливою особливістю методики CLIL є чітка спрямованість на розвиток когнітивного мислення, акцент при цьому робиться на розвиток мислення від нижчого до вищого порядку згідно таксономії Б. Блума (B. Bloom). Тому дослідники рекомендують для створення навчальних матеріалів із застосуванням нерідної мови як засобу навчання (CLIL), у яких розвиток мислення пов'язаний із розвитком іншомовної компетентності, використовувати таксономію Б. Блума (B. Bloom, 1956),

оновлену й уточнену Л. Андерсоном і Д. Кратволем (Lorin W. Anderson, David R. Krathwohl, 2001) [164; 165; 157].

Ці рекомендації реалізовані у нашому дослідженні при розробці засобів навчання курсу «Історія України англійською мовою».

Засвоєння навчального матеріалу курсу побудовано на таксономії Б. Блума (B. Bloom), використання якої дає змогу скеровувати мислення учнів, «переводити» їх з одного рівня на інший, більш високий [108], але досі не впроваджено в практику вчителів у навчанні окремих предметів, зокрема історії. Застосування таксономії при вивченні різних предметів рекомендується і засновником цієї концепції Б. Блумом (B. Bloom) [165]. Крім того, деякі дослідники, зокрема Н. Дичка, О. Павленко та інші також підкреслюють ефективності використання таксономії Б. Блума (B. Bloom) в українському освітньому процесі. Учені вважають, що сучасний стан освіти характеризується наявністю певних кризових явищ, як наслідок відставання освіти від науки, і зазначають, що врахування психологічних механізмів розумової діяльності сучасних українських учнів має безпосередній позитивний вплив на процеси викладання та навчання. На їхню думку, планування занять за таксономією Б. Блума (B. Bloom) сприяє розвитку вмінь найвищого рівня, що є вміннями XXI століття, серед яких творчість, критичне мислення, вміння вирішувати проблеми, співпрацювати, навчатися у команді тощо [29]. Актуальним впровадження CLIL в суспільстві, яке характеризується наявністю певних викликів та характеризується науковцями як «нестабільне, нестандартне та непередбачуване, робить потреба формувати в учнів старшої профільної школи уміння мислити неординарно як мета шкільного навчання» [108].

Оновлена концепція когнітивної таксономії Б. Блума (B. Bloom), запропонована Л. Андерсоном та Д. Кратволем (Lorin W. Anderson, David R. Krathwohl) у 2001 році [157], як і оригінальна теорія, розроблена в 1956 році [164], налічує шість рівнів мисленнєвих операцій (умінь). Вони представлені в ієрархічному порядку (від простих до складних) і включають в себе запам'ятовування, розуміння, використання, аналіз, оцінювання і створення. Оновлена концепція таксономії зміщує фокус уваги на креативний компонент, який

передбачає здатність створювати нове та реалізуватися в якості особистості, наділеної творчим потенціалом [157].

На нашу думку, застосування оновленої таксономії Б. Блума (B. Bloom) повністю відповідає меті нашого дослідження, а саме: формуванню історичної та іншомовної компетентностей учнів старшої школи під час вивчення інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою». Формування елементів історичної компетентності на основі таксономії Б. Блума (B. Bloom) дає змогу вчителю «цілеспрямовано керувати пізнавальною діяльністю учнів та забезпечити перехід від теоретичного осмислення знань з історії України до їхнього практичного застосування англійською мовою» [131].

Зазначимо, що згідно Програми ЗНО результатів навчання (2025 р.) [111] та Навчальної програми для ЗЗСО з Історії України (2022 р.) [86], здобутих на основі повної загальної середньої освіти, історична компетентність включає 5 елементів:

1. хронологічну компетентність, яка полягає у встановленні близьких і далеких причинно-наслідкових зв'язків та виявленні змін життя суспільства;
2. просторову компетентність, яка полягає у знаходженні взаємозалежності в розвитку суспільства, господарства, культури і природного довкілля;
3. інформаційну компетентність, яка полягає у критичному аналізі розбіжності в позиціях авторів різних джерел історичної інформації та здатності інтерпретувати зміст цих джерел, визначати їх надійність;
4. логічну компетентність, яка полягає у застосуванні теоретичних понять для аналізу та пояснення історичних подій, зіставленні різних інтерпретацій і трактувань минулого;
5. аксіологічну компетентність, яка полягає у формуванні оцінки історичних подій і постатей та осмисленні зв'язків між історією та сучасним життям [111; 86].

В інтегративному елективному курсі «Історія України англійською мовою» завдання, розроблені на основі оновленої таксономії Б. Блума (B. Bloom), сприяють формуванню всіх елементів історичної компетентності під час активізації різних рівнів мисленнєвих операцій.

Кожен рівень мислення за таксономією Б. Блума (B. Bloom) можна співвіднести з конкретним елементом історичної компетентності. Співвідношення певних результатів навчально-пізнавальної діяльності з рівнем мисленнєвих операцій за Б. Блумом (B. Bloom) та елементом історичної компетентності відображено у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

**Співвідношення результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів із
рівнем мисленнєвих операцій за Б. Блумом та елементами історичної
компетентності**

Рівень мислення за таксономією Б. Блума	Елемент історичної компетентності	Результати навчально-пізнавальної діяльності учнів з «Історії України»
1	2	3
1. Пам'ятати/Remember	Інформаційна компетентність	Учні знають та вміють називати дати історичних періодів та подій англійською мовою. Учні знають визначення/тлумачення історичних понять і термінів англійською мовою. Учні знають назви історично-культурних пам'яток англійською мовою. Учні називають історичні особистості, пов'язані з різними історичними періодами та подіями англійською мовою.
2. Розуміти/Understand	Логічна компетентність	Учні розуміють різні інтерпретації трактувань минулого англійською мовою. Учні визначають основні риси історичних періодів, культурного життя, побуту українців в різні історичні періоди англійською мовою. Учні визначають передумови, особливості та історичне значення різних історичних подій англійською мовою. Учні характеризують розвиток соціального та господарського життя українців в різні історичні періоди англійською мовою. Учні характеризують діяльність та здобутки історичних діячів англійською мовою. Учні характеризують історично-культурні пам'ятки англійською мовою. Учні характеризують досягнення в культурі України в різні історичні періоди англійською мовою.

1	2	3
3. Використовувати/Apply	Аксіологічна компетентність	Учні використовують отримані знання для формулювання власної думки та формування власного ставлення до різних історичних періодів, подій та особистостей англійською мовою.
4. Аналізувати/Analyze	Хронологічна компетентність	Учні встановлюють близькі та далекі причинно-наслідкові зв'язки між різними історичними подіями англійською мовою. Учні визначають зміни життя українського суспільства в різні історичні періоди англійською мовою.
	Просторова компетентність	Учні аналізують взаємозалежності в розвитку суспільства, господарства, культури в різні історичні періоди англійською мовою.
	Інформаційна компетентність	Учні критично аналізують розбіжності в позиціях авторів різних джерел історичної інформації англійською мовою.
	Логічна компетентність	Учні застосовують історичні поняття та терміни для аналізу та зіставлення різних історичних подій англійською мовою.
	Аксіологічна компетентність	Учні осмислюють зв'язки між історією України та сучасним життям, знаходять аргументи-підтвердження свого бачення цих зв'язків англійською мовою.
5. Оцінювати/Evaluate	Аксіологічна компетентність	Учні оцінюють історичні події та діяльність історичних особистостей, аргументуючи свою точку зору англійською мовою.
6. Створювати/Create	Логічна компетентність	Учні презентують власні моделі історичного розвитку українського суспільства англійською мовою.
	Аксіологічна компетентність	Учні прогнозують та аргументують наслідкові зв'язки між власними моделями історичного розвитку суспільства та українською культурою (національним характером, національною самосвідомістю, почуттям національної гідності) англійською мовою.

Зазначимо, що для засвоєння матеріалу з історії України англійською мовою на основі оновленої таксономії (2001 р.) особливого значення набувають дієслова (Bloom Taxonomy Action verbs), а не іменники [157]. Ці дієслова, на відміну від іменників оригінальної таксономії Б. Блума (B. Bloom) (1956 р.), розкривають дієвий характер процесу навчання та описують когнітивні процеси, за допомогою яких в учнів формуються елементи історичної компетентності одночасно з розвитком

іншомовної компетентності (дієслова в алфавітному порядку для активізації всіх рівнів мисленнєвої діяльності учнів для конструювання вправ в інтегративному елективному курсі «Історія України англійською мовою» подано у Додатку Ж даної дисертаційної праці).

Наведемо приклади вправ на активізацію всіх рівнів мисленнєвої діяльності учнів в інтегративному елективному курсі «Історія України англійською мовою» з теми «Трипільська культура».

Приклад вправи. Рівень 1. “Пам’ятати/Remember” (Memorize key facts).

T.: Work in pairs with separate cards. Put the words on the sheets of paper in the correct order to make up a sentence with a definition of/some information about an archaeological culture. Read the complete sentence aloud according to the number of the card. While listening to the sentences *pick up* the key words. Use the information on the cards to *bullet point* the features of an archaeological culture in your copybooks (buildings, belongings, similarities, houses, objects, the way of living, material culture, artefacts, similar features, remains). Let’s write down a complete *list* of the key words on the blackboard. Can you add any more?

Приклад вправи. Рівень 2. “Розуміти/Understand” (Explain concepts in own words/Interpret data).

T.: Before reading the text look at the following pairs of sentences and choose A or B in each pair to *identify* the sentences relating to historical aspect.

A. It is known that a house gives us light and fresh air and should be kept clean.

B. It is now believed that for a long period these structures served the people as temples, houses, and barns.

Приклад вправи. Рівень 3. “Використовувати/Apply” (Use learned information in new but related context).

T.: Imagine you have an opportunity to interview the archaeologist Vikentii Hvoika and a Trypillian inhabitant. Divide into 2 groups. Group 1 chooses a person who will be the scientist Hvoika. The rest of the group make up 5 questions to ask the scientist based on the text above. The scientist uses the information from the text to speak about his work. Group 2 chooses a person who will be a Trypillian inhabitant. The rest of the group make up 5

questions to ask the inhabitant based on the text above. The inhabitant uses the information from the text to speak about the life at that period. The time limit is 3 minutes. *Act out* the interviews.

Приклад вправи. Рівень 4. “Аналізувати/Analyze” (Break down complex information to understand relationships/Differentiate between relevant and irrelevant information).

T.: Now let’s dive into the Trypillian culture more and read the second text about the lifestyle of the inhabitants. While reading the text fill in the table to *compare and point out* the features in 2 historic periods: the Trypillian period and the modern life of Ukraine. Be ready to share your analysis with the peers.

The Trypillian period				The modern life			
agriculture /farming	gardening	tools	ceramic artefacts	agriculture /farming	gardening	tools	ceramic artefacts

Приклад вправи. Рівень 5. “Оцінювати/Evaluate” (Requires judgement and critical thinking to assess value/effectiveness).

T.: Pick out from the text above the tools that were used by Trypillians to cultivate land. Compare them to the modern tools used for land cultivation. *Justify* that the modern ones are much better and more effective using the grammar structures: used to, turned into, was replaced, was modernized into, was abolished, etc.

(У відповідях учні порівнюють такі інструменти, як: sickles with silicon inserts, stone and bone hoes, polished stone implements, a drill, a wheel із сучасними інструментами для землеробства.)

Приклад вправи. Рівень 6. “Створювати/Create” (Produce something new and original).

T.: An individual task for homework. Imagine you have an opportunity to get a part-time job as a guide at the museum of the Trypillian culture located in the city of Pereyaslav (Kyiv region, 10 Shevchenka street). Search in the internet for information on the following cultural and historic objects of the period: a bracelet with a meander ornament from the Mizyn settlement, ornamented ceramics of the Trypillian culture, golden crest from the

Solokha mound, gold pectoral from the mound of Tovsta Mohyla, Zbrui idol. Make a video of your speech as a guide using the images of the historic objects. Upload your video to the class web service for your peers to vote. The video with the most “likes” will win. The deadline for the videos to be uploaded is 8 am on the day before the next lesson.

Отже, переваги методики CLIL роблять її використання перспективною для вивчення інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою» в старшій школі. Для впровадження інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою» в освітній процес за методикою CLIL слід розробити підсистему вправ та завдань на активізацію всіх рівнів мисленнєвих операцій в ієрархічному порядку (від рівня «Пам'ятати» до рівня «Створювати»), що й буде розглянуто у наступному підрозділі 2.3.

2.3. Підсистема вправ і завдань для вдосконалення рівня іншомовної компетентності учнів старшої школи на основі інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою»

Наш інтегративний елективний курс «Історія України англійською мовою» розрахований на 14 годин, 1,5 академічні години на тиждень. Після закінчення курсу має бути проведена тестова контрольна робота на знання засвоєного матеріалу з історії України та англійської мови.

Навчання під час вивчення елективного курсу за методикою CLIL пов'язане із роботою з текстом для читання. У процесі навчання іноземної мови у школі «читання є метою і засобом навчання: учні оволодівають читанням як джерелом отримання інформації (мета), а також вони послуговуються читанням для засвоєння мовного й мовленнєвого матеріалу (засіб)» [28]. Залежно від комунікативної мети уроку й характеру тексту визначаються види читання з різним ступенем повноти й розуміння матеріалу. У методиці навчання іноземних мов використовуються такі види читання: 1) з розумінням основного змісту тексту (ознайомлювальне читання); 2) з метою пошуку необхідної інформації чи інформації, яка цікавить (переглядове читання); 3) з повним розумінням змісту тексту (вивчаюче читання) [75]. Наш елективний курс передбачає читання текстів історичної спрямованості з різним рівнем розуміння

змісту, переважно вивчаючого виду читання, метою якого є «досягнення максимально повного і точного розуміння інформації тексту і критичного осмислення цієї інформації» [75].

У процесі роботи з текстом в режимі вивчаючого читання необхідно досягти таких комунікативних цілей:

1. зрозуміти зміст прочитаного тексту з достатньою повністю і глибиною;
2. порівняти здобуту інформацію зі своїм життєвим та лінгвістичним досвідом;
3. оцінити інформацію та висловити свою думку про неї;
4. передати почерпнуті з тексту відомості іншим (в опорі на текст);
5. прокоментувати окремі факти [75].

Опанування учнями змістом елективного курсу, розвиток уміння повно й точно розуміти зміст, критично осмислювати інформацію, коментувати її та оперувати нею у подальшому базується на комплексі певних навичок та вмінь, які формуються та розвиваються на основі системи (підсистеми) вправ і завдань. Вправи та завдання є складовою процесуального аспекту змісту елективного курсу.

Одним із завдань нашого дослідження є розроблення системи (підсистеми) вправ та завдань для засвоєння змісту інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою».

Під системою вправ і завдань ми розуміємо, услід за визначенням, яке запропоноване В. Редьком, «ієрархічно вибудовану, дидактично й методично доцільно збалансовану послідовність вправ і завдань, яка забезпечує вмотивоване й усвідомлене оволодіння учнями мовним матеріалом і сприяє формуванню мовної, мовленнєвої, соціокультурної та загальнонавчальної компетентностей як важливих компонентів іншомовного комунікативного досвіду школярів, дає змогу засвоїти типові культурологічні аспекти спілкування, сприяє організації взаємопов'язаного навчання мови і культури її носіїв у формі діалогу культур» [66].

Слід зауважити, що на сучасному етапі розвитку методики викладання іноземних мов експерти-методисти, зокрема В. Редько, Т. Полонська, О. Пасічник, Н. Басай, А. Кізлова та ін. рекомендують категорію «вправа» використовувати у ширшому значенні, ніж подано у словниках, як багаторазове повторення операцій

[66]. Багаторазове виконання дії притаманне лише мовним вправам, пов'язаним із формуванням мовних навичок (лексичних, граматичних, вимовних та ін.). У той час, як вважає В. Редько, пріоритетною характеристикою мовленнєвих вправ є здатність учнів усвідомлено інтегрувати сформовані мовні навички зі змістом висловлення, що свідчить про становлення мовленнєвих умінь [66].

Крім вправ, як форми організації діяльності учня, у методиці навчання іноземних мов вживають і термін «завдання». У нашій роботі ми розглядаємо «завдання» «як інтегрований вид діяльності, що спрямований на комплексне використання сформованих мовних навичок і мовленнєвих умінь, умотивованого навчального досвіду (загальнонавчальних умінь) учнів під час породження чи сприймання іншомовних продуктів» [66]. При виконанні завдань передбачається «самостійне виконання сукупності послідовних комунікативних дій, спрямованих на досягнення певних цілей, серед них – формулювання думок в усній і письмовій формах, отримання й передача певної інформації тощо» [66].

У межах системи вправ і завдань у методиці викладання іноземних мов, відповідно до формування тих чи інших навичок та розвитку певних умінь, визначають окремі підсистеми вправ, типи та види, які інтегруються у групи. У зв'язку з цим у системі вправ і завдань для розвитку вмінь читання виокремлюється III підсистема вправ, до якої входять групи вправ для кожного етапу роботи з текстом [75]. Зазначається, що метою вправ III підсистеми є одержання необхідної чи бажаної інформації, досягнення визначеного програмою рівня розуміння змісту текстів [75].

До III підсистеми вправ, призначеної для роботи з текстом для читання, входять такі групи вправ: I група (Ч3а) – вправи, що готують учнів до читання текстів; II група (Ч3б) – вправи для розвитку вмінь читання текстів [75].

У межах груп використовуються типи і види вправ, згруповані за певними критеріями. У нашій роботі основними типами та видами вправ будуть наступні. За критерієм спрямованості на прийом або видачу інформації: рецептивні, рецептивно-репродуктивні, репродуктивні, рецептивно-продуктивні, продуктивні. За критерієм комунікативності: мовні, умовно-мовленнєві, мовленнєві. За режимом виконання: фронтальні, індивідуальні, парні, у малих групах, у командах [75].

У методиці навчання іноземних мов робота з текстом проводиться послідовно у три етапи (дотекстовий, текстовий та післятекстовий). Кожен етап роботи з текстом має свою мету, яка досягається при виконанні конкретних вправ і завдань.

Так, дотекстовий етап передбачає аналіз мовних і смислових труднощів тексту; введення у проблему/галузь науки. Дотекстовий етап включає в себе виконання вправ на формування лексичних та граматичних навичок перед читанням тексту, пов'язаного з історією України.

Текстовий етап передбачає формулювання комунікативного завдання, читання навчального тексту. Текстовий етап включає в себе вправи та завдання, які учні виконують безпосередньо під час читання тексту, пов'язаного з історією України.

Післятекстовий етап передбачає контроль розуміння змісту тексту; обговорення змісту прочитаного тексту; навчання смислової переробки інформації тексту. На цьому етапі відбувається інтеграція читання з продуктивними комунікативними вміннями (монологічного та діалогічного мовленням, письмом). Тобто учні застосовують отримані в ході читання знання в різних мовних ситуаціях [75].

Ми згодні з думкою С. Данилюка, що практична методика не має у своєму розпорядженні універсальної системи вправ й успіх навчання може гарантуватися лише раціональною, методично виправданою системою вправ, яка є релевантною у кожному конкретному випадку [25].

Вправи та завдання до тексту мають бути адекватними вмінням, що розвиваються на кожному етапі роботи з текстом.

Інтегративний підхід до навчання учнів старших класів, який втілений у нашому курсі, застосування методики CLIL і таксономії Б. Блума (B. Bloom) обумовлює певні вимоги до організації навчальної діяльності за допомогою вправ і завдань та знаходять відображення в оновленій нами III підсистемі вправ для роботи з текстом для читання при вивченні інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою».

У нашому дослідженні ми вживаємо поняття «підсистема вправ, призначена для роботи з текстом для читання», визначене нами як сукупність груп вправ і

завдань, організованих у певній послідовності з урахуванням мисленнєвих операцій різного рівня за таксономією Б. Блума (B. Bloom), спрямованих на зміни комунікативної діяльності учнів на дотекстовому, текстовому, післятекстовому етапах роботи з текстом для формування мовленнєвих навичок, одержання знань і розвитку вмінь читання текстів історичної спрямованості.

Ефективність формування компетентності у читанні, розуміння, осмислення та обробка змісту тексту для читання, як зазначають дослідники [66], пов'язані з розумовими операціями: ймовірного прогнозування, критичного оцінювання прочитаного, поєднання у процесі зорового сприймання мнемічної та логікосмислової діяльності, класифікації і систематизації отриманої інформації, узагальнення, порівняння, аналізу, синтезу, абстрагування [126].

Із залученням цих операцій за допомогою вправ і завдань набуваються певні вміння. У нашій роботі ми розглядаємо вказані операції з погляду ієрархічних відносин, закладених у таксономії Б. Блума (B. Bloom).

Із урахуванням поетапної роботи з текстом історичної спрямованості за методикою CLIL, спираючись на таксономію Б. Блума (B. Bloom), вважаємо доцільним ввести у підсистему вправ для вивчення інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою» три групи вправ відповідно до трьох етапів роботи із текстом (дотекстовий, текстовий та післятекстовий). Ці групи вправ орієнтовані на керування змінами мисленнєвих операцій різного рівня за таксономією Б. Блума (B. Bloom), які відбуваються на певному етапі роботи з текстом та сприяють розвитку предметно-зорієнтованої, загальнонавчальної та іншомовної комунікативної компетентностей. Успіх цього процесу залежить від діяльності учнів, яка передбачається під час виконання вправ та завдань на кожному етапі роботи з текстом. Важливим при цьому є положення, що «пізнавальна діяльність учнів на уроках історії за допомогою спеціальних завдань має скеровуватись як на запам'ятовування фактів, так і на їхнє застосування для розв'язання проблем, аналіз, синтез і обґрунтування думок на основі інформації уроку» [108].

За ознакою рівня результатів (прояв) навчання учнів, рівнів сформованості навичок та розвитку вмінь, які досягаються з залученням різних рівнів мисленнєвих

операцій учнів у процесі засвоєння матеріалу, вправи умовно згруповані у три групи вправ, а саме:

- 1 група - вправи на ідентифікацію;
- 2 група - вправи на продукування;
- 3 група - вправи (завдання) на систематизацію.

Зауважимо, що «результати навчання - це знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, набуті у процесі навчання, виховання та розвитку, які можна ідентифікувати, спланувати, оцінити і виміряти та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми або окремих освітніх компонентів» [115]. На основі вказаних груп вправ передбачається цілеспрямоване керування мисленнєвими операціями, поступове ускладнення інтелектуальної діяльності учнів для досягнення комунікативних цілей читання. Завдання орієнтовані на активізацію діяльності за ієрархією розумових процесів за таксономією Б. Блума (B. Bloom) через зміни умов набуття знань, формування навичок і вмінь та умов їх застосування.

При сприйнятті та переробленні інформації завжди запускається процес мислення, учні сприймають і розуміють зміст по-своєму, залежно від свого життєвого та лінгвістичного досвіду. Цим процесом можна керувати, коригувати та змінювати його. Завдяки активізації певних мисленнєвих операцій учнів під час прийому нового матеріалу, його смислового перероблення та застосування отриманої інформації при виконанні нових комунікативних завдань, інтелектуальне «напруження» учнів, як зазначають дослідники, «переводиться» з одного рівня на інший, більш високий [108].

Спираючись на рівні таксономії Б. Блума (B. Bloom), ми можемо планувати досягнення учнів під час роботи з текстом та забезпечити використання всіх рівнів мислення від ідентифікації і репродуктивного відтворення знань до їх перетворювання і творчого застосування у змінених умовах.

Групи вправ мають різні характеристики залежно від рівня мисленнєвих операцій, етапу роботи над текстом, кінцевих результатів та відображають психологічну специфіку роботи з текстом для читання: у них закладена мисленнєва діяльність, що виникає у відповідь на стимули у формі вправ та завдань.

Наведемо характеристики вправ.

1 група - вправи на ідентифікацію – це вправи для роботи на дотекстовому етапі. Вправи та завдання спрямовані на актуалізацію матеріалу, що був засвоєний раніше, на підготовку розумової діяльності до сприйняття нового змісту історичної спрямованості, на опрацювання нового лексичного матеріалу та активізацію вивчених раніше граматичних явищ, на активізацію вже існуючих мовленнєвих навичок і вмінь.

Вправи на ідентифікацію пов'язані з активізацією мисленнєвих операцій 1 рівня (**Пам'ятати**) та 2 рівня (**Розуміти**). Завдання формулюються з урахування певного змісту тексту та за допомогою дієслів, які є характерними для 1 та 2 рівнів мисленнєвих операцій та систематизовані нами в підрозділі 2.1. Під час виконання цих вправ активізується увага й мислення учня, стимулюється запам'ятовування. Діяльність учнів спрямована на: згадування, повторення, відтворення вивченої інформації, обговорення, пошук, передбачення за певними ознаками, опис, підкреслювання, пояснення, визначення, запам'ятання, розпізнання, тлумачення, ототожнення, перетворювання, узагальнення, переклад та ін.

За типами та видами на дотекстовому етапі виконуються рецептивні, рецептивно-репродуктивні й репродуктивні вправи; мовні й умовно-мовленнєві вправи. Режим виконання вправ – фронтальний, індивідуальний, парний, у малих групах.

Наведемо приклади вправ, спрямованих на активізацію мовного і мовленнєвого матеріалу, які виконуються на дотекстовому етапі.

Вправа 1. Активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 1 «Пам'ятати» за таксономією Б. Блума (B. Bloom)). Уведення в іншомовну атмосферу. Актуалізація знань з теми. Тип вправи – рецептивно-репродуктивна. Вид вправи – умовно-мовленнєва. Режим виконання вправи – парний.

T: Work in pairs with separate cards. Put the words on the sheets of paper in the correct order to make up a sentence with a definition of/some information about an archaeological culture. Read the complete sentence aloud according to the number of the card.

Вправа 2. Активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 2 «Розуміти» за таксономією Б. Блума (B. Bloom)). Тип вправи – рецептивно-репродуктивна. Вид вправи – умовно-мовленнєва. Режим виконання вправи – фронтальний.

T: Before reading the text look at the following pairs of sentences and choose A or B in each pair to *identify* the sentences relating to the historical aspect.

У результаті виконання вправ на дотекстовому етапі учні ідентифікують й відтворюють історичні терміни та поняття англійською, ідентифікують ілюстративний матеріал, розуміють певні історичні факти, подані англійською мовою, згадують історичні події та персоналії, ідентифікують та розуміють значення нових лексичних одиниць та граматичних явищ (з опорою на контекст), перекладають слова, словосполучення та речення, пригадують та порівнюють історичні події, наводять приклади, перефразують та інтерпретують історичну інформацію, складають списки, ставлять запитання та відповідають на запитання відповідно до власного предметного та лінгвістичного досвіду.

2 група - вправи на продукування– це вправи для роботи на текстовому етапі. Вправи спрямовані на розуміння інформації при читанні тексту про історію України. Вони спрямовані на рівень засвоєння, на якому зміст тексту є основою для застосування та аналізу набутої інформації у нових умовах. Відбувається засвоєння та перетворення нового змісту, формується власне ставлення до теми за допомогою завдань на активізацію мисленнєвих операцій 3 рівня (**Використовувати**) та 4 рівня (**Аналізувати**). Передбачається ускладнення завдань, підвищення самостійності та творчості учнів.

Під час виконання вправ цієї групи діяльність учнів спрямована на формування навичок та вмінь: групувати факти відповідно до визначених критеріїв, знаходити спільне та відмінне між певними подіями, співставляти причини й наслідки, аналізувати певні історичні події, встановлювати взаємозв'язки між історичними подіями, визначати та порівнювати причини й наслідки історичних подій, класифікувати характерні ознаки певного історичного періоду, пояснювати роль історичної події та її вплив на подальший розвиток українського суспільства/культури, обґрунтовувати своє ставлення до діяльності певних

історичних персоналій та ін. Завдання формулюються з урахування певного змісту тексту та за допомогою дієслів, які є характерними для 3 та 4 рівнів мисленнєвих операцій та систематизовані нами в підрозділі 2.1.

За типами та видами на текстовому етапі виконуються: рецептивно-репродуктивні, рецептивно-продуктивні й продуктивні вправи; мовні, умовно-мовленнєві і мовленнєві. Режим виконання вправ— фронтальний, індивідуальний, парний, у малих групах.

Наведемо приклади вправ, спрямованих на розуміння тексту та активізацію мовного й мовленнєвого матеріалу на основі прочитаного тексту, пов'язаного з історією України. Вправи виконуються на текстовому етапі.

Вправа 6. Мета - активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 3 «Використовувати» за таксономією Б. Блума (B. Bloom)). Тип вправи – рецептивно-репродуктивна. Вид вправи – умовно-мовленнєва. Режим виконання вправи – фронтальний.

T.: Read the following text paying special attention to the words **in bold**. In each paragraph of the text find a key idea and *illustrate* the idea with your own arguments (3-5 sentences). It helps you to deepen into the main peculiarities of the Trypillian culture and revise everything you know about the period from your History lessons.

(Текст для читання подано у Додатку Е.)

Вправа 6. Мета – активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 4 «Аналізувати» за таксономією Б. Блума). Тип вправи – рецептивно-продуктивна. Вид вправи – мовленнєва. Режим виконання вправи – індивідуальний.

T.: *Define the problem* that is focused on in the text. Why is it a problem from your point of view? What should have been done differently in the times of Kyivan Rus' to ensure better development of different art forms after Christianization? *Point out* 1-2 ideas. In about 3 minutes be ready to outline your opinion.

У результаті учні розуміють зміст прочитаного тексту з достатньою повнотою і глибиною, уміють орієнтуватися в тексті, знаходити одиниці смислової інформації, відповідають на запитання вчителя стосовно основної інформації тексту, обговорюють здобуту інформацію англійською мовою, висловлюють свої думки про

неї, коментують факти, проводять відмінність між фактами та слідством, аналізують взаємозв'язки даних, передають інформацію іншими словами, використовують новий лексичний та граматичний матеріал для реалізації комунікативного наміру, використовують отримані знання у нових ситуаціях, переказують текст з вираженням свого ставлення до подій та фактів, формують та розвивають уміння інтерпретувати вилучену з тексту інформацію відповідно до мети завдання.

3 група - вправи (завдання) на систематизацію – це вправи, спрямовані на систематизацію та перенесення знань в нові умови, їх практичне застосування для оцінювання історичних подій та діяльності історичних персоналій. Вправи та завдання направлені на удосконалення навичок та вмінь, систематизацію знань з історії України та більш творче застосування набутих знань та навичок для оцінювання певних історичних фактів/подій/персоналій з формуванням власного ставлення та суб'єктивної оціночної думки. Це в основному є комунікативні завдання, які виконуються на післятекстовому етапі.

Систематизація в загальному розумінні є об'єднанням раніше засвоєного матеріалу в єдине нове ціле, тобто синтезу. За О. Кучерою та Т. Суродейкіною, синтез, як категорія навчальних цілей, означає «здібність комбінувати елементи пройденого матеріалу з метою отримання нового систематизованого цілого» [64]. На цьому етапі учні набувають знання, що розширюють їхній попередній досвід, перетворюють засвоєний зміст відповідно до нових умов, конструюють щось нове. При виконанні вправ і завдань 3 групи передбачається наявність самостійного критичного мислення, уміння вести евристичний пошук, вирішувати нестандартні завдання, уміння об'єднувати окремі елементи в нове ціле. Засвоєння відбувається за допомогою завдань на активізацію мисленнєвих операцій 5 рівня (**Оцінювати**) та 6 рівня (**Створювати**). Під час виконання завдань на систематизацію діяльність учнів спрямована на формування навичок та вмінь учнів, як-от: узагальнювати, оцінювати, робити висновки, коментувати, рекомендувати, критикувати, переконувати, трактувати, вигадувати, конструювати, створювати, здійснювати демонстрацію власного нового освітнього продукту та ін. Завдання формулюються з урахуванням

певного змісту тексту та за допомогою дієслів, які є характерними для 5 та 6 рівнів мисленнєвих операцій та систематизовані нами в підрозділі 2.1.

За типами та видами на післятекстовому етапі виконуються: продуктивні мовленнєві вправи. Режим виконання вправ – фронтальний, індивідуальний, парний, у малих групах, груповий.

Наведемо приклади вправ (завдань) для виконання на післятекстовому етапі.

Вправа 6. Удосконалення вмінь усного продукування (монологічне мовлення) на основі прочитаного тексту. Мета – активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 5 «Оцінювати» за таксономією Б. Блума (B. Bloom)). Тип вправи – продуктивна. Вид вправи – мовленнєва. Режим виконання вправи – груповий.

T.: Now work in groups of three people. The task for each group is to prepare some arguments and *convince* the class that the reign of Volodymyr the Great is believed to be an important historic period. You have 5 minutes to do it. (Try to use as many Passive Voice statements as possible.) In 5 minutes we'll listen to your one-by-one speeches and decide which group is the most convincing.

Вправа «Домашнє завдання». Пропонується одне завдання на вибір та додатковий матеріал. Мета завдання – активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 6 «Створювати» за таксономією Б. Блума (B. Bloom)). Тип вправи – продуктивна. Вид вправи – мовленнєва. Режим виконання вправи – індивідуальний або парний (на вибір учнів).

Choose one of the following tasks:

1. Imagine you are a chronicler of nowadays. *Write down a 2-page chronicle* of our historic period. Don't forget to use some Passive Voice sentences in your chronicle. Upload the chronicle on the class web service (e.g. Classroom, Google Meet, etc.) for your peers to vote. The chronicle with the most "likes" will win. The deadline for the chronicles to be uploaded is 8 am on the day prior to the next lesson (individual or pair work).
2. *Investigate* a historic figure of nowadays whose importance for the country is as great as of Volodymyr the Great for his period. *Prepare a video presentation* of the historic figure. Formulate his/her role for Ukraine's present and future. Use some Passive Voice sentences in the presentation. Upload your video on our class web service (e.g. Classroom, Google

Meet, etc.) for your peers to vote. The video with the most “likes” will win. The deadline for the videos to be uploaded is 8 am on the day prior to the next lesson (individual or pair work).

У результаті завдань післятекстового етапу учні здатні самостійно інтерпретувати інформацію, отриману при читанні текстів, пов’язаних з історією України, створювати об’єктивно новий систематизований продукт (повідомлення, план дій, проєкт, дослідження та ін.), застосовувати фонову інформацію, яка відображає знання історичних подій, застосовувати лексичний та граматичний матеріал (характерний для історичних подій), висловлювати власне ставлення стосовно обговорюваної проблеми (а також подати варіанти її розв’язання), захищати власні результати, оцінювати наслідки подій, коментувати характеристики розвитку культури України, пояснювати факти та особливості розвитку культури України, представляти свою культуру та країну в іншомовному просторі та ін.

Розроблена нами підсистема вправ представлена у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Підсистема вправ для вивчення елективного курсу за методикою CLIL із застосуванням оновленої таксономії Б. Блума

Етап роботи з тестом	Група вправ	Рівень за оновленою таксономією Б. Блума	Результати навчання учня
1	2	3	4
Дотекстовий	1 група - вправи на ідентифікацію	1 рівень (Пам’ятати) та 2 рівень (Розуміти)	<i>Ідентифікує та описує</i> відомі історичні періоди/події/особистості, опираючись на наявні знання. <i>Усвідомлює</i> роль історичних подій/діяльності історичних особистостей на розвиток культури та суспільства України. <i>Обговорює</i> ознаки, характерні для певного історичного періоду, опираючись на засвоєний раніше матеріал. <i>Розпізнає</i> значення граматичних структур, характерних для текстів

1	2	3	4
			історичного спрямування, пояснює їхнє значення своїми словами. <i>Прогнозує</i> значення англомовного вокабуляра за допомогою вже знайомих словотворчих елементів. <i>Розпізнає</i> соціокультурну інформацію. <i>Прогнозує</i> зміст англомовного тексту, пов'язаного з історією України. (Знаннєвий компонент)
Текстовий	2 група - вправи на продукування	3 рівень (Використовувати) та 4 рівень (Аналізувати)	<i>Розпізнає</i> значення лексичної одиниці за контекстом, використовуючи мовну здогадку . <i>Розрізняє</i> смислові частини тексту. <i>Цілеспрямовано виділяє</i> важливі факти про історичні періоди/події/особистостей на основі нового змісту. <i>Самостійно долає</i> труднощі в розумінні тексту, спираючись на власний життєвий та лінгвістичний досвід/опираючись на контекст. <i>Аналізує</i> , надаючи критичну оцінку новому змісту. <i>Виокремлює</i> частини та встановлює зв'язок між новою інформацією історичного спрямування та засвоєною раніше. <i>Розуміє</i> причинно-наслідкові зв'язки між історичними подіями на основі нового змісту. <i>Застосовує</i> новий зміст у діалогічному та монологічному мовленні. (Діяльнісний компонент)
Після-текстовий	3 група - вправи на систематизацію	5 рівень (Оцінювати) та 6 рівень (Створювати)	<i>Оцінює</i> важливість/роль історичних подій/діяльності історичних особистостей на подальший розвиток культури України. <i>Уміє</i> вести бесіду/створювати презентації/відео тощо, систематизуючи раніше засвоєний та новий зміст історичного спрямування. <i>Уміє</i> давати критичну оцінку достовірності/значенню/новому змісту історичного спрямування. <i>Формулює</i> власну нову точку зору на історичну інформацію та <i>переконує</i> в її правильності . (Ціннісний компонент)

Отже, ми розробили підсистему вправ для удосконалення іншомовної компетентності при вивченні інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою» у старшій школі на основі текстів для читання історичної спрямованості. Удосконалення іншомовної компетентності під час вивчення курсу відбувається за умов організації навчального процесу, який візуалізовано у вигляді моделі впровадження розробленої методики та поданій у підрозділі 3.1.

Висновки до другого розділу

У другому розділі дисертаційної роботи описано методику вдосконалення рівня іншомовної компетентності учнів старшої школи за допомогою інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою», визначено мету і завдання курсу, встановлено принципи реалізації змісту курсу, сконструйовано зміст і визначено тематику курсу; запропоновано вимоги до впровадження курсу, розроблено підсистему вправ і завдань на активізацію всіх рівнів мисленнєвих операцій учнів.

Сформульовано мету інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою», яка полягає у вдосконаленні іншомовної компетентності старшокласників на матеріалах, пов'язаних з історією України.

Визначено й схарактеризовано освітні, навчальні, виховні та особистісні завдання інтегративного елективного курсу, серед яких: систематизація історичних знань учнів старших класів про розвиток культури України (освітнє завдання); підвищення рівня іншомовної компетентності старшокласників через застосування здобутих історичних знань у нових англомовних ситуаціях спілкування з критичним оцінюванням історичних процесів та впливу історичних подій на розвиток культури (навчальне завдання); стимулювання самостійності та творчості учнів старшої профільної школи під час роботи з додатковими джерелами інформації, формування активної громадської позиції та розвиток здатності реалізувати свій особистий потенціал в умовах сучасного полікультурного суспільства (виховне завдання); стимулювання пізнавальної діяльності старшокласників відповідно до рівнів мисленнєвих операцій за таксономією Б. Блума (B. Bloom) й розвиток критичного мислення учнів профільної школи (особистісне завдання).

Визначено й схарактеризовано складники змісту інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою», а саме, предметний та процесуальний компоненти. До предметного компоненту відносяться історичний і лінгвістичний блоки. Історичний блок включає теми та тексти, пов'язані з основними подіями, явищами, фактами з історії розвитку культури України, висвітлюючи значні події в становленні культури України як країни; історичні знання, які відображають певну сукупність фактів, подій, відомостей, передбачених програмними вимогами до навчання історії у старших класах загальноосвітньої школи.

До процесуального компоненту відносяться мовні навички та мовленнєві вміння, необхідні учням для засвоєння матеріалу та використання їх у різних ситуаціях; вправи, запитання і завдання для організації засвоєння матеріалу за допомогою активізації мисленевих операцій відповідно до 6 рівнів за таксономією Б. Блума (B. Bloom), засвоєні знання.

За результатами проведеного нами опитування старшокласників визначено тематику інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою» з урахуванням труднощів, які мали здобувачі освіти при складанні блоку НМТ з «Історії України».

Розглянуто основні індикатори ефективності методики CLIL при впровадженні в освітній процес у старшій профільній школі, серед яких висока інтенсивність формування іншомовних умінь завдяки інтегрованому змісту немовного предмета, набування учнями іншомовних компетентності на академічному рівні, економія навчального часу завдяки інтеграції навчання іноземної мови і предметного змісту, постійна наявність потреби в іншомовній комунікації для реалізації завдань.

З'ясовано переваги CLIL і визначено позитивний вплив методики CLIL на організаційний, когнітивний, методичний і виховний аспекти освітнього процесу в старшій профільній школі.

Проаналізовано й уточнено вимоги до впровадження CLIL при вивченні інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою», як-от: концептуальна послідовність (Conceptual sequencing), концептуальне випередження (Conceptual fronting), іноземна мова як інструмент (Language as vehicle), специфічне

проектування завдань/особливе формулювання завдань (Specific task design), наявність 3 складових (Three constituents) і використання 4 типів завдань.

Схарактеризовано сутність організації освітнього процесу за методикою CLIL, визначено особливості організації впровадження основних компонентів CLIL в інтегративному елективному курсі «Історія України англійською мовою» через активізацію всіх рівнів мисленнєвих операцій за таксономією Б. Блума (B. Bloom).

Визначено співвідношення результатів навчальної діяльності учнів старшої школи з рівнем мисленнєвих операцій за Б. Блумом (B. Bloom) та елементами історичної компетентності в інтегративному елективному курсі «Історія України англійською мовою».

Розроблено підсистему вправ і завдань для удосконалення іншомовних навичок і вмінь, яка передбачає послідовну зміну трьох етапів роботи з текстом історичної спрямованості (дотекстового, текстового, післятекстового). Вправи згруповані у три групи: 1 група - вправи на ідентифікацію; 2 група - вправи на продукування; 3 група - вправи (завдання) на систематизацію. Групи вправ мають різні характеристики залежно від рівня мисленнєвих операцій за таксономією Б. Блума (B. Bloom), етапу роботи над текстом, кінцевих результатів та відображають психологічну специфіку роботи з текстом для читання. На основі вказаних груп вправ здійснюється поступове ускладнення інтелектуальної діяльності учнів для досягнення комунікативних цілей читання. Вправи на дотекстовому етапі (група 1) реалізують активізацію мисленнєвих операцій учнів перших двох рівнів таксономії (Рівень 1 «Пам'ятати» і рівень 2 «Розуміти»), на текстовому етапі (група 2) – наступних двох рівнів таксономії (Рівень 3 «Використовувати» і рівень 4 «Аналізувати»), на післятекстовому етапі (група 3) – останніх двох рівнів таксономії (Рівень 5 «Оцінювати» і рівень 6 «Створювати»).

Удосконалення рівня сформованості іншомовної компетентності учнів на основі розробленої підсистеми вправ і завдань передбачає використання різних типів вправ (рецептивних, рецептивно-репродуктивних, репродуктивних, рецептивно-продуктивних і продуктивних), різних видів вправ (мовних, умовно-мовленнєвих і мовленнєвих) у різноманітних режимах виконання (фронтальному, індивідуальному, парному, у малих групах і в командах).

Результати дослідження висвітлено у низці публікацій автора (Л. Ф.) [136; 130].

РОЗДІЛ 3. Експериментальна перевірка ефективності методики вдосконалення рівня іншомовної компетентності на основі інтегративного елективного курсу

«Історія України англійською мовою»

3.1. Констатувальний етап педагогічного експерименту

Експериментальна перевірка ефективності розробленої нами методики вдосконалення рівня іншомовної компетентності учнів старшої школи за допомогою інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою» була проведена відповідно до таких основних етапів педагогічного експерименту: констатувального, формувального, контрольного.

Експеримент проводився впродовж 2 семестру 2022–2023 н. р. серед учнів 11 класів на базі трьох закладів освіти III ступеня міста Кривий Ріг: Криворізького ліцею №4 Криворізької міської ради, Криворізького ліцею №24 Криворізької міської ради та Криворізького ліцею «Кредо» Криворізької міської ради. Вибір закладів освіти було зумовлено можливістю перевірки успішності методики вдосконалення рівня іншомовної компетентності учнів старшої школи за допомогою курсу «Історія України англійською мовою» серед здобувачів середньої освіти, які вивчають англійську мову як профільний предмет та «Історію України» як обов'язковий освітній компонент.

У експерименті брали участь 152 учня вищезазначених закладів освіти III ступеня, як-от: 88 учня профільних 11-А, 11-Б та 11-Г класів КЛ №4; 36 учнів профільного 11-А класу КЛ №24; 28 учнів профільного 11-А класу КЛ «Кредо». Усі класи, які приймали участь у проведенні педагогічного експерименту, відносилися до профільного навчання мовно-літературної освітньої галузі. Учасників експерименту було згруповано в дві групи – експериментальний клас (ЕК), який складався з 76 учнів, та контрольний клас (КК) – з 76 учнів. Класи (групи) формувалися за максимально однаковими умовами проведення експерименту.

Мета констатувального етапу експерименту полягала у з'ясуванні вихідного рівня сформованості іншомовної компетентності учнів 11 класів мовно-літературної галузі (профіль «Іноземна філологія» (англійська та німецька мови), профіль «Слов'янська філологія» (українська та польська мови), профіль «Англійська мова»).

Завданнями констатувального етапу експерименту було:

- виявлення стану досліджуваної проблеми;
- з'ясування стану організації вдосконалення іншомовної компетентності учнів старшої школи за допомогою різних елективних курсів і готовності вчителів до впровадження нового курсу;
- з'ясування потреби в розширенні спектру елективних курсів з точки зору учнів 10 та 11 класів ЗЗСО, щоб задовольнити їхні потреби та інтереси у навчанні;
- визначення критеріїв оцінювання та показників рівня сформованості іншомовної компетентності (мовленнєвих граматичних і лексичних навичок у читанні та мовленнєвих умінь у читанні) учнів 11 класів;
- відбір учасників експерименту та розроблення експериментального матеріалу;
- проведення діагностичного тестування на визначення рівня сформованості іншомовної компетентності (мовленнєвих граматичних і лексичних навичок у читанні та мовленнєвих умінь у читанні) учнів 11 класів;
- аналіз та узагальнення результатів діагностичного тестування.

З метою виявлення стану організації вдосконалення іншомовної компетентності учнів старшої школи за допомогою різних елективних курсів і готовності вчителів англійської мови до впровадження нового інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою» нами у лютому - березні 2023 року було проведено анкетування 207 вчителів закладів середньої освіти Дніпропетровської області. Аналіз результатів анкетування уможливив встановити стан досліджуваної проблеми, з'ясувати необхідність впровадження нових елективних курсів для учнів старшої школи та оцінити рівень готовності вчителів англійської мови до впровадження нових інтегративних елективних курсів у старших класах. У нашому анкетуванні прийняли участь учителі з міст Вільногірськ, Дніпро, Жовті Води, Кам'янське, Кривий Ріг (див. Додаток В даної дисертаційної праці).

Учителям було запропоновано запитання про наявність елективних курсів з англійської мови для учнів старших класів середньої освіти. Підкреслимо, що респонденти були з різним досвідом роботи в закладах середньої освіти, а саме: 50,2 % мають стаж роботи понад 10 років, 32,9 % 5 - 10 років, 16,9 % до 5 років. Тобто,

більшість респондентів (83,1%) є досвідченими освітянами, думка яких щодо стану впровадження елективних курсів та необхідності покращення освітнього процесу в сучасних закладах середньої освіти має бути врахована. Серед наших респондентів були вчителі, які викладають різні предмети (історію, географію, англійську мову та інші). За результатами анкетування, лише 41,1% респондентів вказують на наявність елективних курсів у старшій школі (які викладалися до початку дистанційного навчання у зв'язку з пандемією Ковід -19 та запровадженням воєнного стану у 2022 році). Водночас, 58,9% вчителів вказали на відсутність будь-яких елективних курсів для старшої школи в їхньому закладі середньої освіти.

Це свідчить про те, що шкільна система знаходиться у процесі підготовки до реалізації реформи профільної освіти, а саме: до забезпечення варіативної складової змісту освіти за допомогою елективних курсів.

У ході анкетування вчителів англійської мови ми мали змогу отримати інформацію щодо доцільності впровадження інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою» та оцінити готовність учителів до впровадження нових елективних курсів у старшій школі.

Відповіді респондентів на запитання «Чи вважаєте Ви доцільним впровадження інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою» в освітній процес у старшій школі?» були наступними.

42,5% респондентів відповіли «так» і вважають впровадження курсу необхідним для учнів. Решта відповідей вчителів розподілилися так: 34,8%, – відповідь «важко відповісти», 22,7% респондентів відповіли «ні», тобто «не згодні з доцільністю впровадження цього курсу». Це можна пояснити об'єктивними та суб'єктивними чинниками, пов'язаними з впровадженням будь-якого нового курсу, а саме: відсутність навчально-методичного забезпечення нових курсів (програми курсів, підручників, методичних посібників та методичних рекомендацій) та неготовність учителів до викладання нового матеріалу, підготовка та впровадження якого в освітній процес зумовлена певними додатковими витратами часу. Неготовність деяких учителів до впровадження нових елективних курсів, на нашу думку, може бути пов'язана також із певною мотиваційною кризою сучасних

учителів, на наявність якої вказує психолог Л. Смольська у своєму дослідженні. Серед ознак такої мотиваційної кризи - повільне реагування учителів на мінливі обставини [129], до яких ми відносимо і реформування шкільної освіти, і зміни змісту та форм навчання. Дослідниця також підкреслює, що активній участі вчителів у реформуванні шкільної освіти заважає неадекватність минулих та поточних життєвих рішень наявним можливостям та запитам, нерозвинена здатність сучасних учителів навчатися [129].

Разом з тим, на запитання «Чи сприятиме елективний курс «Історія України англійською мовою» підвищенню рівня іншомовної та історичної предметної компетентностей здобувачів освіти?», 50,7% учителів відповіли «так, з обох предметів», а 28,5% обрали відповідь – «важко відповісти». Водночас, 11,1% вчителів вважає, що такий курс не сприятиме підвищенню рівня іншомовної компетентності учнів старшої школи. На нашу думку, учителям, яким було важко відповісти, потрібна допомога щодо розуміння змісту нового курсу, методики навчання, прийомів, оцінювання тощо. Це те, що необхідно для успішного впровадження нового інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою», який, на нашу думку, сприятиме процесу оновлення змісту іншомовної профільної освіти.

За результатами аналізу відповідей на запитання стосовно причин труднощів або ускладнень, які пов'язані із впровадженням нового елективного курсу «Історія України англійською мовою» при реалізації міжпредметної інтеграції, для 85,8% учителів основною перешкодою є відсутність повністю розробленого курсу з наявним навчально-методичним забезпеченням. Серед інших причин, які можуть ускладнювати або перешкоджати впровадженню курсу «Історія України англійською мовою», учителі вказують на недостатній рівень сформованої іншомовної компетентності здобувачів освіти для вивчення курсу «Історія України англійською мовою». На їхню думку, це може бути недостатній рівень володіння лексичним матеріалом старшокласниками за основною програмою, що додаватиме проблем із оволодінням певним мовним та екстралінгвістичним матеріалом при опрацюванні матеріалу з історії України. На думку окремих респондентів, доцільним є впровадження інтегративного елективного курсу «Історія України англійською

мовою» лише тоді, коли всі дисципліни викладаються англійською мовою, а вивчення англійською мовою лише курсу «Історія України» не буде ефективним.

З метою з'ясування потреби у розширенні спектру курсів на вибір з точки зору учнів старших класів та їхньої особистої думки щодо доцільності впровадження нового інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою» у проведеному нами у вересні 2020 року онлайн опитуванні старшокласників (див. 1.3 і Додаток А даної дисертаційної праці) більше половини респондентів не задоволені власним рівнем іншомовної компетентності (55%), майже половина з них вважає доцільним розширення спектру курсів на вибір у старшій школі (46%), майже 17% з опитаних обрали б новий інтегративний елективний курс «Історія України англійською мовою» при наявності (16,9%).

Отже, отримані результати опитування серед вчителів ЗЗСО та учнів старших класів загалом показали позитивне ставлення стосовно доцільності впровадження інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою» та бажання обрати до вивчення або викладання новий курс при наявності. Результати опитування вчителів ЗЗСО вказують, що відсутність навчально-методичного забезпечення нового елективного курсу ускладнює процес впровадження елективного інтегративного курсу «Історія України англійською мовою» в освітній процес у старшій школі.

Одним із завдань констатувального етапу педагогічного експерименту було визначення критеріїв оцінювання та показників рівня сформованості іншомовної компетентності учнів 11 класів.

Задля визначення критеріїв оцінювання нами враховувалися вимоги до результатів навчання іноземної мови в 10-11 класах відповідно Наказу МОН «Про затвердження рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання» (2024 р.), Критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів з іноземних мов 8-11 класів (2017 р.), рекомендованих Критеріїв оцінювання мовно-літературної галузі (іноземні мови) (2024 р.), чинної Навчальної програми з іноземних мов для загальноосвітніх навчальних закладів і спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням іноземних мов 10 – 11 класи (2017 р.), Типової освітньої програми закладів загальної середньої

освіти III ступеня (2018 р.), Програми зовнішнього незалежного оцінювання з іноземних мов (2018 р.), Положення про ліцей (2021 р.) [114; 48; 78; 88; 144; 110; 103].

Зазначимо, що критерії оцінювання є засобом для співвіднесення фактичних результатів навчання з обов'язковими результатами навчання та дозволяють визначити показники сформованості навичок і вмінь учнів у певному виді мовленнєвої діяльності. Оскільки предметом нашого дослідження є вдосконалення рівня іншомовної компетентності учнів (як-от: мовленнєвих граматичних і лексичних навичок у читанні та мовленнєвих умінь у читанні на основі текстів про історію України), критерії оцінювання були розроблені відповідно до рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів у читанні іншомовних текстів. Отже, критерії оцінювання навчальних досягнень у читанні реалізуються в нормах чотирьох рівнів досягнень: початковий, середній, достатній, високий [47]. Рівні навчальних досягнень учнів визначаються дескрипторами оцінки в балах, які надають якісні та кількісні параметри для оцінювання читання відповідно до критеріїв навчальних досягнень учнів.

У таблиці 3.1 в узагальненому вигляді подані якісні та кількісні характеристики сформованості іншомовної компетентності учнів за рівнями, відповідно до вимог оцінювання навчальних досягнень учнів з іноземних мов у 8-11 класів у читанні для мовно-літературної галузі, іноземні мови [47; 48; 27].

Таблиця 3.1

Якісна та кількісна характеристики сформованості іншомовної компетентності учнів 11 класів за рівнями

Рівень	Кількість балів	Результати навчання (дескриптори)	% виконаних завдань
1	2	3	4
Початковий (П)	1, 2, 3	Учень (учениця) неспроможний прочитати текст за запропонований час, рівень осмислення прочитаного не задовільний, розуміє окремі фрагменти з прочитаного, розуміє лише ключові ідеї прочитаного та потребує сторонньої допомоги для розуміння детального змісту тексту розуміє лише окремі ідеї тексту за наявності наочностей. уміє	0 - 30%

1	2	3	4
		розпізнавати окремі прості непоширені речення на основі матеріалу, що вивчався; рівень словникового запасу та граматичних знань не відповідає програмним вимогам.	
Середній (С)	4, 5, 6	Учень (учениця) в основному розуміє прочитаний текст, побудований на вивченому матеріалі; уміє частково/повністю знаходити необхідну інформацію у вигляді оціночних суджень, опису аргументації за умови, що в текстах використовується знайомий мовний матеріал бо можуть містити певну кількість незнайомих слів, про значення яких можна здогадатися; розуміє лише ключові ідеї прочитаного та потребує сторонньої допомоги для розуміння детального змісту тексту; частково володіє активним лексичним та граматичним програмним матеріалом, має труднощі щодо словотворення, впізнання синонімів, антонімів, фразових дієслів та граматичних структур пасивного мінімуму.	31 - 50%
Достатній (Д)	7, 8, 9	Учень (учениця) уміє читати з розумінням основного змісту текстів, які містять певну кількість незнайомих слів, про значення яких можна здогадатися; може виокремити основні ідеї змісту; уміє знаходити і аналізувати потрібну інформацію в текстах; спроможний дати загальною цілісною характеристикою основного змісту прочитаного, хоч і не зовсім повну; володіє активним лексичним та граматичним програмним матеріалом, має труднощі щодо словотворення, впізнання синонімів, антонімів, фразових дієслів та граматичних структур пасивного мінімуму.	51 - 75%
Високий (В)	10, 11, 12	Учень (учениця) уміє читати тексти з повним розумінням змісту, аналізує їх, розуміє прочитаний текст, встановлюючи логічні зв'язки всередині речення та між реченнями; розуміє логічні зв'язки в рамках тексту та між його окремими частинами; в повному обсязі розуміє тему прочитаного тексту різного рівня складності, уміє виділяти ключові та другорядні деталі; володіє	76 – 100%

1	2	3	4
		активним лексичним та граматичним програмним матеріалом, розуміє граматичні структури пасивного мінімуму, знає словотворчі правила, синоніми, антоніми, фразові дієслова, розуміє значення незнайомих слів за контекстом.	

З огляду на зазначену вище динаміку результатів навчання читанню та враховуючи програмові вимоги вважаємо за доцільне для визначення рівня сформованості англомовної компетентності керуватися наступними критеріями:

- повне розуміння основного змісту текстів, які містять певну кількість незнайомих слів;
- розуміння основної теми, ідеї тексту;
- знаходження та виокремлення ключових і другорядних деталей, концентруючись саме на значимій інформації;
- розуміння та аналіз прочитаного, встановлення логічних зв'язків усередині речення, між реченнями та частинами тексту;
- володіння активним словниковим запасом та граматичними структурами;
- розуміння незнайомого мовного матеріалу, використовуючи мовну здогадку і спираючись на контекст.

Для встановлення рівня сформованості іншомовної компетентності в учнів 11 класів за визначеними критеріями оцінювання було проведено діагностичне тестування. Зазначимо, що для вимірювання навчальних досягнень здобувачів освіти існує багато методів, але тест, на думку вчених, є одним із високоефективних сучасних засобів якісних вимірювань навчальних досягнень учнів [46]. За Г. Кашиною та В. Сергієнком, тестами навчальних досягнень називають системи спеціальних завдань для виявлення ступеня засвоєння певних видів навчальної діяльності в сукупності з деякою системою вимірювання та інтерпретування результатів цього вимірювання [46].

Для цілей нашого дослідження ми розробили комплекс тестових завдань, за допомогою якого визначається рівень сформованості іншомовної компетентності учнів розуміти англомовні тексти історичної спрямованості.

Комплекс тестових завдань для визначення рівня сформованості іншомовної компетентності учнів за відповідними результатами навчання (дескрипторами) був складений у форматі, наближеному до тесту ЗНО/НМТ з англійської мови, який включає серії стандартизованих тестових завдань на «Читання» та «Використання мови», що відповідає завданням нашого дослідження. Зазначимо, що зовнішнє незалежне оцінювання (НМТ як його різновид під час воєнного стану в країні) вважається одним з найпоширеніших та ефективних систем оцінювання навчальних досягнень учнів як результату навчання в закладах загальної середньої освіти в Україні [46].

Обсяг, тематика, характер текстів історичної спрямованості для проведення тестування визначені відповідно до Навчальної програми з іноземних мов для загальноосвітніх навчальних закладів і спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням іноземних мов 10 – 11 класи (2017 р.) [88]. Основою для створення комплексу тестових завдань були тексти з підручника “History of Ukraine”, розробленого колективом авторів м. Харків і рекомендованого Міністерством освіти та науки України для учнів старших класів шкіл I-IV рівнів акредитації [190] та матеріали з різних джерел у вільному доступі, включаючи офіційні сайти музеїв та пам’яток культурної спадщини України.

За структурою діагностичний тест на констатувальному етапі складався із 2 блоків таких груп тестів: блок 1 включав тест з одним правильним варіантом відповіді (Task 1.A) і тест на встановлення відповідності (Task 1.B); блок 2 включав 2 тести на заповнення пропусків у текстах (Tasks 2 A, 2. B.).

Загальна кількість завдань 20, з-поміж яких:

- 5 завдань з вибором однієї правильної відповіді;
- 5 завдань на встановлення відповідності;
- 10 завдань на заповнення пропусків у текстах.

Блок 1 – читання (10 завдань), блок 2 – використання мови (граматичний аспект - 5 завдань, лексичний аспект - 5 завдань). Кожен тип завдання, що використовується в тестах, має свої особливості та критерії оцінювання.

Блок 1 «Читання» включає 2 тести по 5 завдань кожен, всього 10 завдань.

Перший тест блоку 1 – тест з вибором одного правильного варіанта відповіді.

Матеріал тесту - текст обсягом 440 ЛО про історичну постать Кирила Розумовського включає 5 завдань у формі запитань до змісту прочитаного та встановлення відповідності з одним правильним варіантом відповіді з чотирьох запропонованих варіантів.

Завдання мають на меті вимірювати рівень повного розуміння змісту тексту, рівень умінь визначати тему, встановлювати логічні зв'язки між частинами тексту, здатність систематизувати інформацію, використовувати цю інформацію для пошуку правильної відповіді зі списку запропонованих. За правильний варіант відповіді зараховується 1 бал, в усіх інших випадках – 0 балів.

Другий тест блоку 1 – тест на встановлення відповідності.

Матеріал тесту - 5 невеликих за обсягом текстів, пов'язаних з історичними пам'ятками та музеями України, як-от: Ханський палац у Бахчисараї (обсягом 96 слів), Десятинна церква в Києві (обсягом 100 слів), Музей гетьманства в Києві (обсягом 103 слова), Музей козацтва на Хортиці (обсягом 127 слів) та Музей «Становлення української нації» в Києві (обсягом 115 слів). Тест включає 5 завдань у формі запитань до змісту прочитаного з одним відповідним варіантом із семи запропонованих на вибір. Два варіанти зайві та не підходять до жодного з 5 текстів.

Завдання мають на меті вимірювати рівень розуміння ключових та другорядних деталей, рівень умінь знаходити у тексті конкретну інформацію, необхідну для встановлення відповідності. За правильний варіант зараховується 1 бал, в усіх інших випадках – 0 балів.

Блок 2 «Використання мови» включає 2 тести (граматичний та лексичні аспекти) по 5 завдань кожен, всього 10 завдань. Завдання блоку 2 мають на меті перевірити здатність використовувати англійську мову в різних контекстах. Тест 1

блоку 2 - це тест на вибір правильної граматичної форми, тест 2 блоку 2 – це тест на вибір потрібної лексичної одиниці.

Перший тест блоку 2 – тест на заповнення пропусків у тексті, на вибір правильної граматичної форми (використання мови (граматичний аспект)).

Матеріал тесту – текст обсягом 89 ЛО, пов'язаний з розвитком культури України (архітектурою Київської Русі) з пропусками, місце яких позначається цифрою. Включає 5 завдань на заповнення пропусків в тексті. До кожного пропуску запропоновано 4 варіанти відповідей, один з яких є граматично правильним. Ці завдання перевіряють знання граматики, для заповнення пропусків потрібно розуміння та використання правильних граматичних часів активного та пасивного стану дієслова, форм дієприкметника, структур речення. За правильний варіант відповіді зараховується 1 бал, в усіх інших випадках – 0 балів.

Другий тест блоку 2 – тест на заповнення пропусків у тексті, на вибір правильної лексичної форми (використання мови (лексичний аспект)).

Матеріал тесту - текст обсягом 107 ЛО, пов'язаний з розвитком культури України (козацтво) з пропущеними словами, місце яких позначається цифрою. Включає 5 завдань на заповнення пропусків в тексті. До кожного пропуску запропоновано 4 варіанти відповідей, один з яких є правильним. Ці завдання перевіряють словниковий запас, знання синонімів, антонімів, способів словотворення, мовну здогадку тощо. Для заповнення пропусків потрібно правильно визначати значення лексичної одиниці відповідно до контексту. Лексика перевіряється на рівні фрази, речення та абзацу. За правильний варіант відповіді зараховується 1 бал, в усіх інших випадках – 0 балів.

Тестові завдання оцінювались відповідно до схем нарахування балів, застосовуваних у ЗНО/НМТ з англійської мови. Тобто нараховувалось по 1 тестовому балу за кожен правильний варіант на завдання з вибором одного правильного варіанта, по 1 тестовому балу за кожен правильний варіант в завданнях на встановлення відповідності та по 1 тестовому балу за кожен правильно вказаний варіант на заповнення пропусків у текстах. Отже, за виконання завдань Блоку 1 та Блоку 2 кількість балів становила від 0 балу мінімально до 20 балів максимально.

Наведемо приклади завдань доекспериментального діагностичного тесту.

Блок 1 «Читання». Тест 1. Read the following text about the last hetman Kyrylo Rozumovsky and choose one of the variants for each gap.

3. What was the purpose of K. Rozumovsky's legal reform?

- A. To prove the judicial system was fair.
- B. To make the transfers of landowners more limited.
- C. To prevent landowners from unlimited peasants' transfers.
- D. To make the judicial system better for landowners.

Блок 1 «Читання». Тест 2. Read the following texts and choose the variant that corresponds to each of them. Two variants are EXTRA.

6. The Tithe Church is a symbol of the civilizational choice that determined the European future of our country a thousand years ago. It was built by the great prince of Kyiv, Volodymyr Svyatoslavych, at the end of the 10th - the beginning of the 11th century after accepting the new religion that contributed to the strengthening of the state, its international importance, as well as the development of writing, literature, architecture, fine and applied arts. For the maintenance of the church, Volodymyr allocated a tenth of the princely income - the tithe, which is where its name comes from.

This museum is:

- a) a symbol of Christianity adopted by the state more than 10 centuries ago.
- b) a symbol of three revolutions in our country.
- c) a unique presentation of Ukraine's past and present to visitors from both Ukraine and abroad.
- d) located on the biggest island on the Dnipro river.
- e) a representation of all unique archeological findings in the country.
- f) a symbol of the Khanate on the territory of Ukraine.
- g) a symbol of Hetmanship in our country.

Блок 2 «Використання мови» (граматичний аспект). Тест 1.

Read the following text about the architecture of Kyivan Rus' and choose one of the variants for each gap.

Architecture, especially a cult one that 11).....to Rus' together with Christianity achieved the high level of development. Magnificent Orthodox churches that 12).....contemporaries with perfection of architectonic form and interior pomp 13).....One of the first temples built in Volodymyr's the Great time was the Church of the Tithes (14).....by Tatar-Mongols in 1240). In the 10th and the 11th centuries temples and monasteries were actively built. The St. Sophia Cathedral in Kyiv built by Yaroslav's the Wise order 15).....to our time.

11. A.would come

B. had been come

C. came

D. has come

Блок 2 «Використання мови» (лексичний аспект). Тест 2.

Read the following text about Cossacks and choose one of the variants for each gap.

The Cossack problem is one of the 16).....problems in the Ukrainian history. Cossacks played an important 17).....in anti-feudal war and war of liberation of the Ukrainians. That is why the question about the causes and time of their 18).....and of the origin of the name 'Cossacks' has always been of interest. The word 'Cossack' is of 19)....., Turkic, origin. At first it is met in the Mongolian 20)..... of 1240. It meant a free fighting man, free man, light horseman. In such meaning – 'a free man, independent on feudal lord and power' – this word was confirmed in Ukraine.

16. A.basic

B. vital

C. realistic

D. main

(Діагностичний тест до експериментального навчання в повному обсязі подано в Додатку Г даної дисертаційної праці.)

Перед виконанням тестових завдань проводився інструктаж, під час якого учні ознайомлювалися з алгоритмом виконання певного виду тестового завдання, а також демонструвався зразок. Час проведення інструктажу – 5 хв. Час виконання тесту – 40 хв.

У ході цього етапу експерименту проводилося наукове спостереження та статистичне обчислювання результатів виконання учнями тестових завдань. Отримані кількісні результати рівня сформованості іншомовної компетентності учнів після виконання завдань діагностичного тесту у відсотках представлені нижче в таблицях і рисунках.

Таблиця 3.2

Результати виконання завдань з одним правильним варіантом відповіді

Рівень	% виконаних завдань	ЄК	КК
Початковий	0 - 30%	33	31
Середній	31 - 50%	27	27
Достатній	51 - 75%	28	29
Високий	76 – 100%	12	13

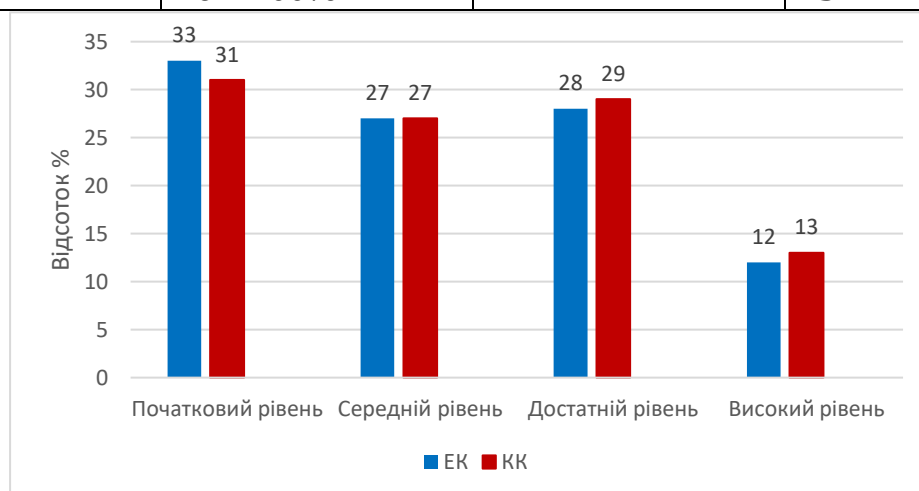

Рис. 3.2. Результати виконання завдань з одним правильним варіантом відповіді

Таблиця 3.3

Результати виконання завдань на встановлення відповідності

Рівень	% виконаних завдань	ЄК	КК
Початковий	0 - 30%	28	30
Середній	31 - 50%	29	28
Достатній	51 - 75%	24	31
Високий	76 – 100%	19	11

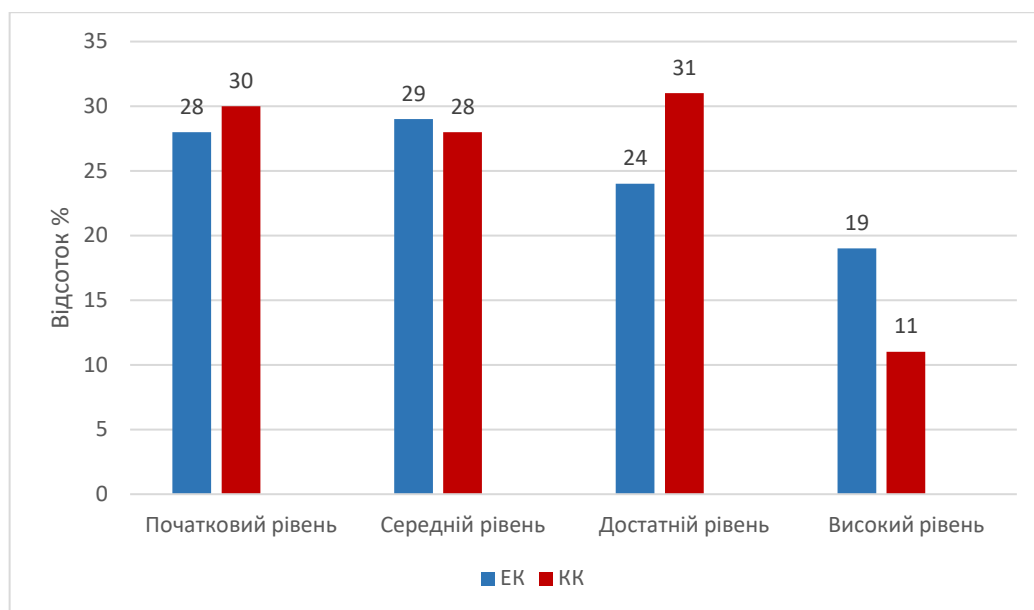

Рис. 3.3. Результати виконання завдань на встановлення відповідності

Таблиця 3.4

**Результати виконання завдань на заповнення пропусків у тексті
(граматичний аспект)**

Рівень	% виконаних завдань	ЕК	КК
Початковий	0 - 30%	31	32
Середній	31 - 50%	30	29
Достатній	51 - 75%	25	27
Високий	76 – 100%	14	12

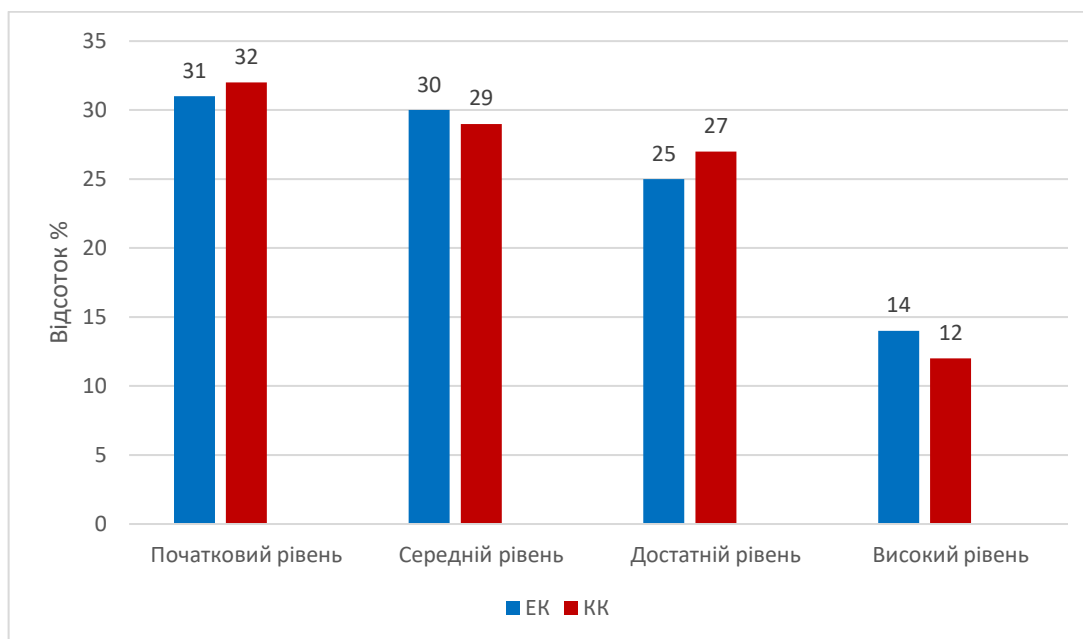

Рис. 3.4. Результати виконання завдань на заповнення пропусків у тексті
(граматичний аспект)

Таблиця 3.5

**Результати виконання завдань на заповнення пропусків у тексті
(лексичний аспект)**

Рівень	% виконаних завдань	ЕК	КК
Початковий	0 - 30%	34	32
Середній	31 - 50%	27	31
Достатній	51 - 75%	29	26
Високий	76 – 100%	10	11

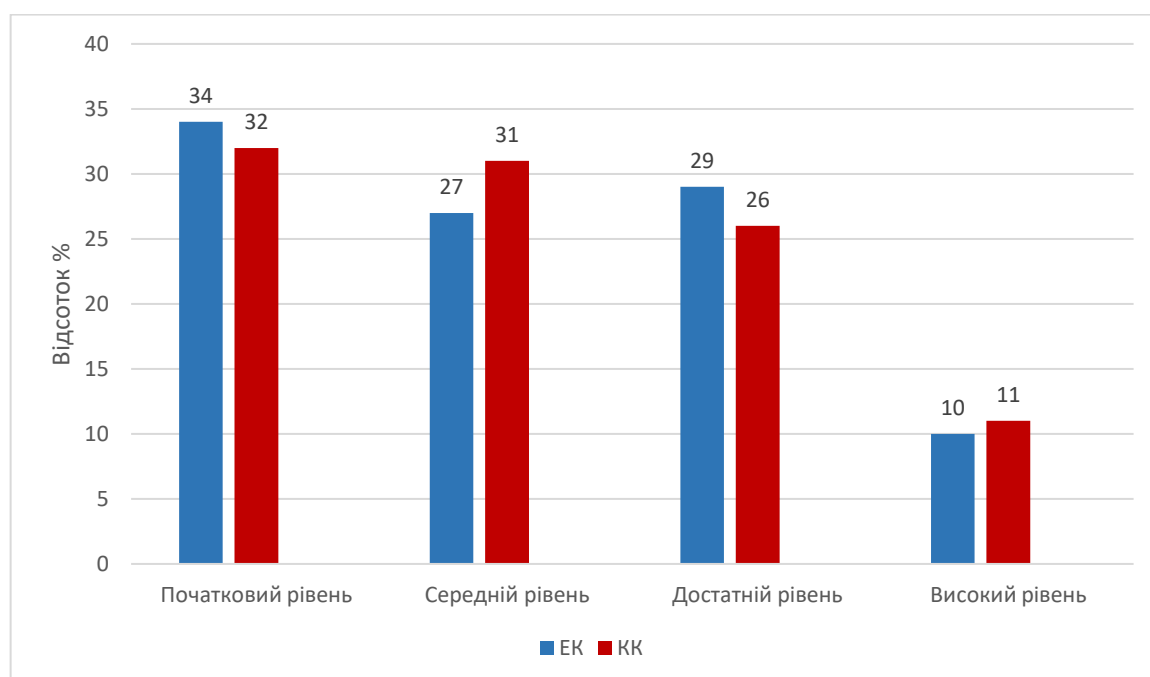

*Рис. 3.5. Результати виконання завдань на заповнення пропусків у тексті
(лексичний аспект)*

Таблиця 3.6

**Середні показники рівня сформованості іншомовної компетентності
учнів 11 класу, %**

Рівень	ЕК	КК
Початковий	31,5	31,25
Середній	28,25	28,75
Достатній	26,5	28,25
Високий	13,75	11,75

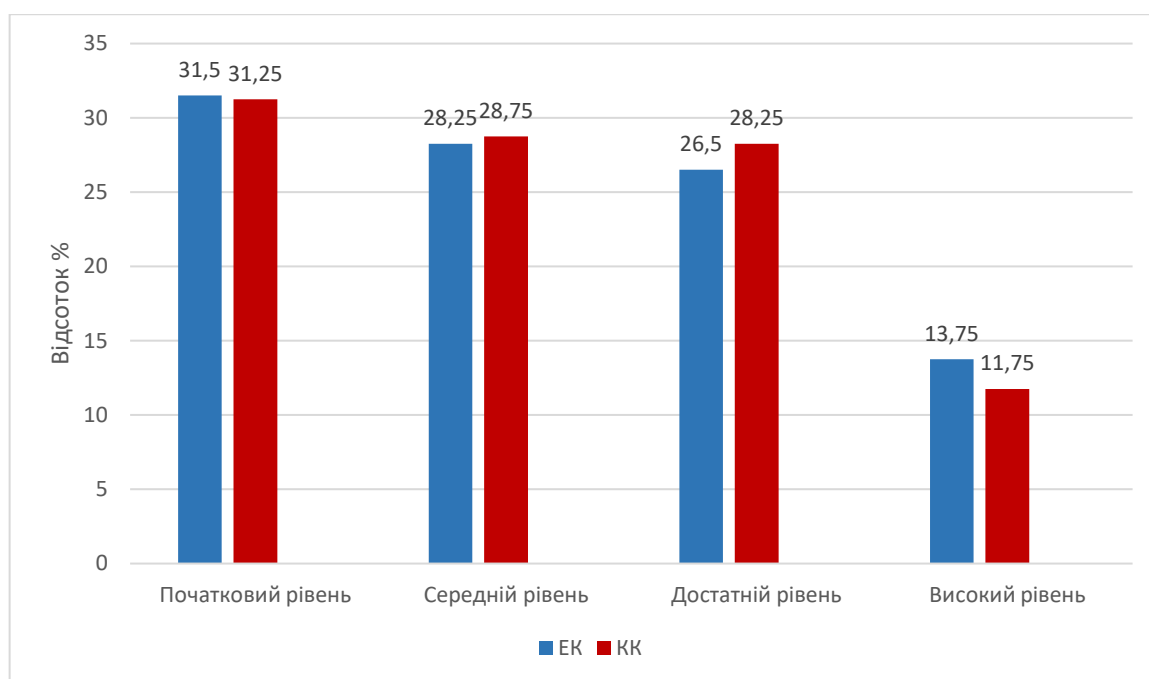

Рис. 3.6. Середні показники рівня сформованості іншомовної компетентності учнів 11 класу, у %

Одержані середні показники рівня сформованості іншомовної компетентності у випускних класах засвідчують, що рівень учнів здебільшого початковий (31,5% в ЕК та 31,25% в КК). Це означає, що учень (учениця) неспроможний прочитати текст за запропонований час, рівень осмислення прочитаного не задовільний, учень (учениця) розуміє лише окремі фрагменти прочитаного та потребує сторонньої допомоги для розуміння детального змісту тексту або наявності наочності, уміє розпізнавати окремі прості непоширені речення на основі матеріалу, що вивчався. Рівень словникового запасу та граматичних знань не відповідає програмним вимогам.

Середній рівень сформованості іншомовної компетентності мають 28,25% учнів ЕК та 28,75% в КК. Це засвідчує, що учень (учениця) в основному розуміє прочитаний текст, побудований на вивченому матеріалі. Уміє частково /повністю знаходити необхідну інформацію у вигляді оціночних суджень, опису аргументації за умови, що в текстах використовується знайомий мовний матеріал або міститься певна кількість незнайомих слів, про значення яких можна здогадатися; розуміє лише ключові ідеї прочитаного та потребує сторонньої допомоги для розуміння детального змісту та теми тексту. Частково володіє активним лексичним та граматичним

програмним матеріалом, має труднощі щодо словотворення, впізнання синонімів, антонімів, фразових дієслів та граматичних структур пасивного мінімуму.

Достатній рівень сформованості іншомовної компетентності мають 26,5% учнів ЕК та 28,25% в КК. Учні, які мають достатній рівень сформованості іншомовної компетентності, характеризуються такими якісними результатами: вони уміють читати з розумінням основного змісту текстів, які містять певну кількість незнайомих слів, про значення яких можна здогадатися; можуть виокремити основні ідеї змісту; уміють знаходити і проаналізувати потрібну інформацію в текстах; розуміють тему тексту, хоч і не зовсім повно. Рівень володіння активним лексичним та граматичним програмним матеріалом в учнів достатній лише для розуміння основного змісту прочитаного; мають труднощі щодо словотворення, впізнання синонімів, антонімів, фразових дієслів та граматичних структур пасивного мінімуму.

Високий рівень сформованості іншомовної компетентності мають лише 13,75% учнів ЕК та 11,75% в КК. Якісні показники цього рівня: учні уміють читати тексти з повним розумінням змісту, аналізують їх; розуміють прочитаний текст, встановлюючи логічні зв'язки всередині речення та між реченнями; розуміють логічні зв'язки в рамках тексту та між його окремими частинами; у повному обсязі розуміють тему прочитаного тексту різного рівня складності, уміють виділяти ключові та другорядні деталі. Учні володіють активним лексичним та граматичним програмним матеріалом, розуміють граматичні структури пасивного мінімуму, знають словотворчі правила, синоніми, антоніми, фразові дієслова, розуміють значення незнайомих слів за контекстом.

Аналіз, систематизація та узагальнення результатів констатувального етапу педагогічного експерименту є підставою зробити наступні висновки.

Стан забезпечення варіативної складової змісту профільної освіти за допомогою елективних курсів потребує удосконалення через впровадження додаткових елективних курсів, які спрямовані на задоволення освітніх потреб учнів та їхніх життєвих планів.

Значний відсоток учителів англійської мови (42,5%) вважають введення курсу «Історія України англійською мовою» в освітній процес у старшу школу доцільним

та ефективним засобом вдосконалення іншомовної та предметної історичної компетентностей учнів старших класів та готові до впровадження при наявності навчально-методичного забезпечення курсу.

Кількісні результати констатувального тестування засвідчують, що 60% учнів 11 класів за рівнями сформованості іншомовної компетентності знаходяться переважно на початковому та середньому рівнях (експериментальний клас – 59,75%, контрольний клас – 60%), тоді як на достатньому і високому рівнях сформованості іншомовної компетентності знаходиться 40% учнів (експериментальний клас – 40,25%, контрольний клас – 40%). Якісні показники рівня навчальних досягнень учнів 11 класу вказують на потребу вдосконалення методики формування іншомовної компетентності задля підвищення високого й достатнього рівнів і зниження початкового й середнього рівнів.

Наступним кроком експерименту була перевірка ефективності інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою» для вдосконалення іншомовної компетентності учнів під час формувального етапу експерименту, перебіг дослідно – експериментального навчання буде розглянуто у наступному підрозділі 3.2.

3.2. Перебіг дослідно-експериментального навчання

Узявши до уваги висновки констатувального етапу експерименту, описані рівні сформованості іншомовної компетентності учнів 11 класів та врахувавши особливості розробленого курсу «Історія України англійською мовою» як головного складника експериментального навчання, ми провели формувальний етап експерименту.

Мета формувального етапу педагогічного експерименту полягала у впровадженні в іншомовну підготовку учнів 11 класів варіативного компонента змісту навчання, а саме інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою» як засобу вдосконалення рівня іншомовної компетентності учнів.

Спираючись на результати тестування на констатувальному етапі, на час проведення формувального етапу експерименту ми поставили такі **завдання**:

- удосконалити вміння учнів повного розуміння основного змісту текстів, які містять певну кількість незнайомих слів;
- удосконалити вміння учнів розуміти основну тему прочитаного тексту, ідеї тексту;
- удосконалити вміння учнів знаходити та відрізняти ключові та другорядні деталі, концентруватися саме на значимій інформації;
- удосконалити вміння учнів розуміти та аналізувати прочитаний текст, встановлюючи логічні зв'язки всередині речення, між реченнями та частинами тексту;
- удосконалити в учнів рівень володіння активним словниковим запасом та граматичними структурами;
- удосконалити вміння учнів розуміти незнайомий мовний матеріал, використовуючи мовну здогадку і спираючись на контекст.

У дослідженні ми виходили з припущення, що вдосконалення рівня іншомовної компетентності учнів 11 класів у процесі вивчення інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою» буде ефективним за умов здійснення навчання на основі розробленої підсистеми вправ, яка включає 3 групи вправ та завдань відповідно до 3 етапів роботи із текстом (дотекстовий, текстовий та післятекстовий) та передбачає поетапну активізацію всіх рівнів мисленнєвих операцій в ієрархічному порядку за таксономією Б. Блума (B. Bloom) (від рівня «Пам'ятати» до рівня «Створювати»).

На формувальному етапі учні ЕК і КК мали приблизно однаковий рівень успішності (див 3.1 даної дисертаційної праці). Експериментальне навчання з учнями ЕК проводилося на уроках англійської мови впродовж одного семестру (2 семестр 2022–2023 н. р.) на основі розробленого курсу «Історія України англійською мовою», а з учнями контрольних класів освітній процес здійснювався вчителями на основі програмових навчальних посібників (11-А та 11-Б Криворізького ліцею №4 КМР - Focus 4; 11-Г Криворізького ліцею №4 КМР - Focus 3; 11-А Криворізького ліцею №24

KMP – Gateway B2; 11-A Криворізького ліцею «Кредо» KMP – Oxford Exam Trainer B2).

Навчання в експериментальних класах на основі курсу «Історія України англійською мовою» було організовано відповідно до етапів роботи з текстом для читання з використанням розробленої нами підсистеми вправ і завдань, описаної у підрозділі 2.3. Кожен урок курсу в експериментальних класах передбачав удосконалення певних іншомовних навичок та вмінь, набуття предметних знань з історії України у послідовній зміні трьох етапів роботи з текстом (дотекстовий, текстовий та післятекстовий), готовності використовувати ці навички та уміння під час виконання комунікативних завдань. Для забезпечення навчальної діяльності учнів експериментальною методикою передбачається застосування різних методів: демонстрація (показ), пояснення (організація самостійного пошуку учнів), організація діяльності учнів (тренування та практика спілкування) з метою активізації мисленнєвих операцій різного рівня (за таксономією Б. Блума (B. Bloom)). Для підвищення ефективності навчання окрім методів використовуються різноманітні методичні прийоми: семантизація нових лексичних одиниць; автоматизація іншомовних навичок та вмінь учнів, а саме: повторення вивченого матеріалу, опрацювання нового матеріалу, закріплення набутих навичок і розвиток вмінь мовлення в ситуаціях спілкування шляхом залучення учнів до виконання різноманітних вправ та завдань; інтерпретація змісту тексту. Засобами вдосконалення рівня іншомовної компетентності є передусім тексти історичної спрямованості, ілюстративний матеріал, таблиці, глосарій, тести. Необхідною умовою для вдосконалення рівня іншомовної компетентності учнів старшої школи при вивченні курсу «Історія України англійською мовою» є використання авторської підсистеми вправ та завдань.

Впровадження методики вдосконалення іншомовної компетентності у процесі вивчення курсу «Історія України англійською мовою» візуалізовано у вигляді моделі, представленої нижче на рис. 3.7. Під моделлю ми розуміємо «схему для пояснення якогось явища або процесу» [128]. Використовуючи це поняття моделі, у процесі вивчення курсу «Історія України англійською мовою» ми розуміємо модель як

схематичну репрезентацію етапів вивчення тем курсу на основі текстів для читання історичної спрямованості (дотекстовий, текстовий, післятекстовий); мети кожного етапу; методів, прийомів, засобів навчання та підсистеми вправ та завдань, які забезпечують поступове удосконалення іншомовної компетентності та скеровують навчальну діяльність учнів на досягнення результатів на кожному етапі.

Подамо модель впровадження методики вдосконалення іншомовної компетентності учнів 11 класу на основі курсу «Історія України англійською мовою», яка зумовлюється визначеною тематикою курсу та побудована з урахуванням специфіки кожного етапу роботи з текстом на уроці.

Рис. 3.7. Модель впровадження методики вдосконалення рівня іншомовної компетентності за допомогою інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою»

Наведемо приклади вправ з різних тем елективного курсу та продемонструємо, як поетапно за рівнями мисленнєвих операцій за таксономією Б. Блума (B. Bloom) відбувалося удосконалення рівня іншомовної компетентності учнів в ЕК у процесі вивчення інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою», яке візуалізовано представленою вище моделлю (Повний зміст уроків надано в Додатку Е даної дисертаційної праці).

Дотекстовий етап. На цьому етапі виконується 1 група вправ на активізацію, які стимулюють мисленнєві операції рівнів 1 «Пам'ятати» та 2 «Розуміти» за таксономією Б. Блума (B. Bloom).

Отже, приклади 1 групи вправ. **Рівень 1 «Пам'ятати»** за таксономією Б. Блума (B. Bloom).

Приклад вправи з теми “The Trypillian Culture”.

T.: Work in pairs with separate cards. Put the words on the sheets of paper in the correct order to make up a sentence with a definition of/some information about an archaeological culture. Read the complete sentence aloud according to the number of the card. While listening to the sentences *pick up* the key words and write them down in your copybooks.

Card 1 (scrambled): 1. on the buildings and belongings/to help us Archaeologists must rely/understand those people and their complex lives./that people left behind

Card 2 (scrambled): 2. with similarities/that are found out by archeologists./An archaeological culture deals/through time and across space

Card 3 (scrambled): 3. and the way they made their living./people lived, the objects they made and used,/The similarities are usually seen/their artistic expressions/ /in the houses in which

Card 4 (scrambled): 4. are usually based/ Archaeological cultures/which archaeologies call “material culture”./on “people’s stuff”

Card 5 (scrambled): 5. a pattern of similar artefacts and features found/an archaeological culture is/within a specific area over a limited period of time./In other words,

Card 6 (scrambled): 6. certain types of/Thus, an archaeological culture means/ pots, implements, ornaments, burial sites, house forms etc./constantly recurring together./remains including

Тип вправи – рецептивно-репродуктивна. Вид вправи – умовно-мовленнєва. Режим виконання вправи – парний.

Приклад вправи з теми “Pre-Christian Kyivan Rus’. Christianization. Volodymyr the Great”.

T.: Look at the following images connected with the topic of our lesson and *name* any word, phrase or fact associated with them.

Тип вправи – репродуктивна. Вид вправи – умовно-мовленнєва. Режим виконання вправи – індивідуальний, фронтальний.

Приклад вправи з теми “Christian Kyivan Rus’. Chronicles. “The Tale of Bygone Years”.

T.: In the task below *match* the main genres of ancient literature with their translations, definitions and examples.

<i>Genre</i>	<i>Translation</i>	<i>Definition</i>	<i>Example</i>
1. Life	хроніки	a type of poetic story	"Walking of the Mother of God through torments"
2. Words	життєпис	a religious drama	"Life of Oleksiy, the man of God"
3. Mystery	апокриф	religious texts that were not included in the biblical canon	"The Tale of Bygone Years"
4. Chronicles	слова	a story about the life of saints and ascetics	"Word about Igor's regiment"
5. Apocrypha	таємниця	stories about historical events	"The Word of the Disturbing of Hell"

Тип вправи – рецептивна. Вид вправи – мовна. Режим виконання вправи – фронтальний.

Приклад вправи з теми “Impact of Christianization on education and architecture of Kyivan Rus”.

T.: Now let’s check if you remember the information about schools in Kyivan Rus’. Fill in the gaps. Complete the text by choosing the correct words. Choose 12 out of the 15 words given. What are the 3 extra words?

Words: Three, palace, princes’ fee, Roman, clergymen and monks, secondary, secular, craftsmen and merchants, Greek, the basics, mostly Greek and Latin, mathematics, basic principles, Orthodox religion, the church.

Schools in Kyivan Rus’

There were 1).....types of schools in Kyivan Rus’: 2).....school of a higher type (it existed for 3).....); school of “book study” (the main aim of it was the training of 4).....); 5).....school of home training for children of 6)..... Schools were organized according to 7).....examples. Children learned 8).....of writing, reading, arithmetic, singing, music, poetic, rhetoric, foreign languages, 9)..... The main task of these schools was elementary education, learning of 10).....of 11)....., and integration of believers around 12).....

Тип вправи – рецептивна. Вид вправи – мовна. Режим виконання вправи – фронтальний.

Дотекстовий етап. Рівень 2 «Розуміти» за таксономією Б. Блума (B. Bloom), приклади 1 групи вправ.

Приклад вправи з теми “The Trypillian Culture”.

T.: Before reading the text look at the following pairs of sentences and choose A or B in each pair to *identify* the sentences relating to historical aspect.

1. A. The chronological existence of this culture dates from the beginning of IV to the end of III millennium BC.

B. Surf culture began to flourish and in the early 20th century, though the history of surfing began with the ancient Polynesians.

2. A. It is known that a house gives us light and fresh air and should be kept clean.

B. It is now believed that for a long period these structures served the people as temples, houses, and barns.

3. A. Ukrainian is an East Slavic language of the Indo-European family spoken primarily in Ukraine.

B. Ukrainian ancestors did not speak Ukrainian or any language related to modern Ukrainian.

Тип вправи – рецептивно-репродуктивна. Вид вправи – умовно-мовленнєва. Режим виконання вправи – фронтальний.

Приклад вправи з теми “Pre-Christian Kyivan Rus’. Christianization. Volodymyr the Great”.

T.: Before reading the text “Pre-Christian and Christian Kyivan Rus’” I suggest having a look at some words/phrases that may be difficult or unknown for you. Below this vocabulary is given with the translation. Read the words after me.

New vocabulary

constituent part – складова

medieval – середньовічний

manifestation – прояв

pagans – язичницький

existence - існування

deity - божество

ultimate divinity – остаточна божественність

the most widespread – найбільш поширені/розповсюджені

to figure - зображати

considerable – значний

ancestry – родовід

holy – святий

heathen perception – язичницьке сприйняття

sacrifice - жертва

T.: In the following sentences *find* the words/phrases that can be *replaced* with the new vocabulary (task 1). Work in pairs. In 3 minutes be ready to offer your variant.

1. Paganism (polytheism) is a religion that accepts the state of being of many gods.
2. The religious and magic character of almost all its forms and expressions was an important feature of the pre-Christian culture of ancient Slavs.
3. Heathen perception of the world was shown in magic addresses to gods, presents from human beings to god, etc.
4. Perun was the God of thunder and lightning.
5. Ritual holidays showed prominently in the social life of ancient Slavs.
6. The cult of the god and goddess of Fertility was the most popular.
7. The culture of Kyivan Rus' is a component of the past and modern Ukrainian culture.
8. Slavic ideology was based on heathen conceptions.
9. The Eastern Slavs had a predecessors' cult, they believed in life after death.
10. The Kyivan Rus' state is a Ukrainian state relating to the Middle Ages.
11. Perun was considered to be the final Godliness.
12. An important part of the Ukrainian folklore is also connected with the festivals.
13. Barbarian understanding of the world was shown in sacrifices.
14. Rivers, lakes, and woods were considered to be sacred.

Тип вправи – рецептивно - репродуктивна. Вид вправи – умовно-мовленнєва. Режим виконання вправи – фронтальний, парний.

Приклад вправи з теми “Christian Kyivan Rus’. Chronicles. “The Tale of Bygone Years”.

T.: Before reading the text “The Tale of Bygone Years” look at the following words from the text and group them in the table as nouns, adjectives and verbs. You have 3 minutes to work in pairs.

Nouns	Adjectives	Verbs

Words: *a chronicle, historical, an event, a document, an order, chronological, art, to confess, a peculiarity, ancient, annual, a hypothesis, to preserve, a monk, a novice, a manuscript, chaos, to eyewitness, to compile, single, testimony, medieval, a compiler.*

Тип вправи – рецептивна. Вид вправи – мовна. Режим виконання вправи– груповий, парний.

Приклад вправи з теми “Impact of Christianization on education and architecture of Kyivan Rus”.

T.: Now we’ll read a text about the impact of the new religion on the development of the Ukrainian state, the churches and the monasteries in Kyivan Rus’. Before working with the text, let’s review some grammar used in it.

When we say about the past, we can use different **modals** with *bare perfect infinitive (have + V3)*. The modal verb **“must”** shows that we are absolutely sure about something in the past. The modal verbs **“may/might/could”** show that we are not very sure about something in the past, the idea corresponds to a supposition (about 50-60% of certainty). Group the following statements below as “we are sure in it” and “we are not very sure in it”, then make up your own sentences with the statements using different modals with bare perfect infinitive to *speculate* about the past as in the example.

Example: Christianity was a new, more sophisticated and highly structured religion for people in Kyivan Rus' (I am sure in it). = Christianity **must have been** a new, more sophisticated and highly structured religion for people in Kyivan Rus'.

1. The impact of the church institutions on the culture of Kyivan Rus' was extremely great.
2. After Christianization icons became the most prized elements in every single private home in Kyivan Rus'.
3. The native elements incorporated by the artists of Kyivan Rus' were much better and more sophisticated than the original Greek style.
4. The impact of the Eastern church on some art forms in Kyivan Rus' was not always positive.
5. Extracts from the Old and New Testaments, hymns, sermons, and lives of saints were numerous.

I'm sure in it (must have + V3)	I'm not very sure in it (may/might/could have + V3)

Тип вправи – рецептивно-репродуктивна. Вид вправи – умовно-мовленнєва. Режим виконання вправи – індивідуальний.

Текстовий етап. На цьому етапі виконується 2 група вправ на продукування, які стимулюють мисленнєві операції рівнів 3 «Використовувати» та 4 «Аналізувати» за таксономією Б. Блума (B. Bloom).

Приклади 2 групи вправ, **рівень 3 «Використовувати»** за таксономією Б. Блума (B. Bloom).

Приклад вправи з теми “The Trypillian Culture”.

T.: Now divide into small groups of 3. In each group, choose a person who is an interviewer, a person who is an interviewee and a teacher who is to check the interview is carried out correctly. In 2-3 minutes the interviewer should be ready with 7 questions to which the phrases in bold in the text are the answers. The interviewee will answer the questions *illustrating* the opinion with some additional information. The teacher will help the other teammates carry out the interview grammatically correctly.

Тип вправи – репродуктивна/продуктивна. Вид вправи – мовленнєва. Режим виконання вправи – у малих групах.

Приклад вправи з теми “Pre-Christian Kyivan Rus’. Christianization. Volodymyr the Great”.

T.: Now read the text entitled “Pre-Christian and Christian Kyivan Rus’” and find 5 sentences in Passive Voice. Write these sentences in your copybooks, identify the Passive Voice Tense and *convert* the sentences into Active Voice. In 3 minutes be ready to *illustrate* the life in pre-Christian or Christian Kyivan Rus’ with the sentences in the Active Voice from the text and some more ideas of your own.

(Текст для читання подано в Додатку Е даної дисертаційної праці.)

Тип вправи – рецептивно - репродуктивна. Вид вправи – умовно-мовленнєва. Режим виконання вправи –індивідуальний.

Приклад вправи з теми “Christian Kyivan Rus’. Chronicles. “The Tale of Bygone Years”.

T.: Now imagine that a half of the class don’t remember anything about chronicle “Tales of Bygone Years”. Divide into 2 groups – a group of “know-it-alls” and a group of “know-nothings”. The group of “know-it-alls” will ask questions based on the information in the text *using* different question words (what, when, where, how, why etc.). The group of “know-it-alls” will answer the questions *using* as many nouns, adjectives and verbs from the text as possible. *Extend* your answers with one own sentence.

e.g. Question: *What is the oldest form of literature?*

Тип вправи – рецептивно-репродуктивна. Вид вправи – умовно-мовленнєва. Режим виконання вправи – груповий.

Приклад вправи з теми “Impact of Christianization on education and architecture of Kyivan Rus’”.

T.: Find in the text one positive and one negative example of the influence of Christianization on the development of different art forms in Kyivan Rus’. *Explain* why the influence was positive/negative in your own words.

Тип вправи – рецептивно-репродуктивна. Вид вправи – умовно-мовленнєва. Режим виконання вправи – індивідуальний.

Приклади 2 групи вправ, **рівень 4 «Аналізувати»** за таксономією Б. Блума (B. Bloom).

Приклад вправи з теми “The Trypillian Culture”.

T.: Now let's *analyze* the following key points mentioned in the text: fortification, enemies and overpopulation. Divide into 3 teams and distribute these key points between the teams. Each team will *compare* the life of Trypillians and the present-time Ukrainians focusing on the chosen key point. Within 5-7 minutes *mind-map* the team's *opinion*, *causes* and *supporting arguments* to the key point under the analyses. Demonstrate your mind-maps either on a separate sheet of paper or on the blackboard.

Тип вправи – продуктивна. Вид вправи – мовленнєва. Режим виконання вправи – груповий.

Приклад вправи з теми “Pre-Christian Kyivan Rus’. Christianization. Volodymyr the Great”.

T.: Now work in pairs. One of you will make up 3 questions in Passive Voice about pre-Christian or Christian Kyivan Rus’ *using* the new words from the text. The peer will answer the questions using some information from the text and *explain* and *analyze* the causes of the issue with 1-2 own ideas. You have 2 minutes to prepare and 3 minutes to *act out* your mini-dialogues.

Тип вправи – рецептивно - репродуктивна. Вид вправи – мовленнєва. Режим виконання вправи – груповий, парний.

Приклад вправи з теми “Christian Kyivan Rus’. Chronicles. “The Tale of Bygone Years”.

T.: Look through the text again and *select* nouns and adjectives that have typical for these parts of speech suffixes. *Analyze* the suffixes and *exemplify* their usage with your own examples. In 3 minutes we'll check the task one by one.

Тип вправи – рецептивно-репродуктивна. Вид вправи – мовна. Режим виконання вправи – фронтальний.

Приклад вправи з теми “Impact of Christianization on education and architecture of Kyivan Rus”.

T.: *Define the problem* that is focused on in the text. Why is it a problem from your point of view? What should have been done differently in the times of Kyivan Rus' to ensure better development of different art forms after Christianization? *Point out* 1-2 ideas. In about 3 minutes be ready to outline your opinion.

Тип вправи – рецептивно-продуктивна. Вид вправи – мовленнєва. Режим виконання вправи – індивідуальний.

Післятекстовий етап. На цьому етапі виконується 3 група вправ на систематизацію, які стимулюють мисленнєві операції рівнів 5 «Оцінювати» та 6 «Створювати» за таксономією Б. Блума (B. Bloom).

Приклади 3 групи вправ, **рівень 5 «Оцінювати»** за таксономією Б. Блума (B. Bloom).

Приклад вправи з теми “The Trypillian Culture”.

T.: Answer the following questions *assessing* the effectiveness of the Trypillians' lifestyle.

Question 1. Did scientists investigate the Trypillian culture? Was it important for them to understand how the people of this culture lived many years ago? Why?

Question 2. Why did the Trypillian people live in big not small settlements? What were their fortifications like? Why were they located close to each other?

Question 3. What did Trypillians do with their settlements before moving on to a new place? Why did they do it?

Question 4. Can Trypillians be truly considered as Ukrainian ancestors? Why? Why not?

Question 5. What knowledge of the Trypillian culture could be of any help to the modern Ukrainians? Give your arguments.

Тип вправи – продуктивна. Вид вправи – мовленнєва. Режим виконання вправи – фронтальний.

Приклад вправи з теми “Pre-Christian Kyivan Rus'. Christianization. Volodymyr the Great”.

T.: Now work in groups of three people. The task for each group is to prepare some arguments and *convince* the class that the reign of Volodymyr the Great was an important historic period. You have 5 minutes to do it. Try to use as many Passive Voice statements as possible. In 5 minutes we'll listen to your one-by-one speeches and decide which group is the most convincing.

Тип вправи – продуктивна. Вид вправи – мовленнєва. Режим виконання вправи – груповий.

Приклад вправи з теми “Christian Kyivan Rus’. Chronicles. “The Tale of Bygone Years”.

T.: Work in pairs and *evaluate* the impact of Nestor’s work on the development of the culture in Ukraine. *Exchange* your ideas on Nestor’s life path using the words and phrases like “I absolutely agree with you/I am of the same opinion/Moreover/Besides/I see your point but/I am sorry but /I strongly disagree/As I see it etc.” In 5 minutes be ready to *act out* a part of your dialogue to the class presenting the strongest arguments.

Тип вправи – продуктивна. Вид вправи – мовленнєва. Режим виконання вправи – груповий, парний.

Приклад вправи з теми “Impact of Christianization on education and architecture of Kyivan Rus’.

T.: Now let’s work in small groups of 4 people. 2 group-members *support* the title of the text that we have already read with you. The other 2 group-members *criticize* the title and suggest a better title. *Debate* over the final variant of the title. I will focus on the timing of the mini-debates. Each group has 5-7 minutes for the debate. Тип вправи – продуктивна.

Вид вправи – мовленнєва. Режим виконання вправи – у малих групах.

Приклади 3 групи вправ, **рівень 6 «Створювати»** за таксономією Б. Блума (B. Bloom).

Вправи цього рівня виконуються як домашнє завдання у різних режимах та формах виконання, надається додатковий матеріал з теми для творчого самостійного опрацювання.

Приклад вправи з теми “The Trypillian Culture”.

Choose one of the following tasks.

1. “A Trypillian dwelling nowadays”: Search in the Internet for a Trypillian type of dwelling existing in the forest-steppe regions of Ukraine today and *prepare a video presentation* of it. Upload your video on our class web service (e.g. Classroom, Google Meet, etc.) for your peers to vote. The video with the most “likes” will win. The deadline

for the videos to be uploaded is 8 am on the day prior to the next lesson (individual or pair work).

2. View the video with cereals and their names in English on https://youtu.be/gR2WG1YquVg?si=4424kTzm_J57AzFy , choose the ones grown by Trypillians and *write a small speech* on their health benefits after searching for additional information on the Internet. (you can use <https://www.betterhealth.vic.gov.au/health/healthyliving/cereals-and-wholegrain-foods>, <https://www.kelloggs.com/en-tr/health-and-nutrition/benefits-of-breakfast-cereals.html>, <https://www.newfoodmagazine.com/article/74005/cereal-grain-functional-food/> and/or any other free resources). Upload your video on our class web service (e.g. Classroom, Google Meet, etc.) for your peers to vote. The video with the most “likes” will win. The deadline for the videos to be uploaded is 8 am on the day prior to the next lesson (individual or pair work).

3. Search in the Internet for artifacts from the Trypillian period with unique ornaments. *Formulate your own vision/view* concerning the deep sacred meaning of the artefact. Design a modern utensil/tool with an interesting ornament and present it to the class in the format of a video. (What could it look like? What is the ornament’s sacred meaning?) Upload your video on the class web service (e.g. Classroom, Google Meet, etc.) for your peers to vote. The video with the most “likes” will win. The deadline for the videos to be uploaded is 8 am on the day prior to the next lesson. (individual or pair work).

4. Imagine you have an opportunity to get a part-time job as a guide at the museum of the Trypillian culture located in the city of Pereyaslav (Kyiv region, 10 Shevchenka street). Search in the internet for information on the following cultural and historic objects of the period: a bracelet with a meander ornament from the Mizyn settlement, ornamented ceramics of the Trypillian culture, golden crest from the Solokha mound, gold pectoral from the mound of Tovsta Mohyla, Zbrui idol. Make a video of your speech as a guide using the images of the historic objects. Upload your video on the class web service (e.g. Classroom, Google Meet, etc.) for your peers to vote. The video with the most “likes” will win. The deadline for the videos to be uploaded is 8 am on the day prior to the next lesson. (individual or pair work).

Тип вправи – рецептивно - продуктивна. Вид вправи – мовленнєва. Режим виконання вправи – індивідуальний або парний (на вибір учнів).

Приклад вправи з теми “Pre-Christian Kyivan Rus’. Christianization. Volodymyr the Great”.

Choose one of the following tasks.

1. Imagine you are a chronicler of nowadays. *Write down a 2-page chronicle* of our historic period. Point out in your chronicle what was changed/achieved etc. in the historic period. Upload the chronicle on the class web service (e.g. Classroom, Google Meet, etc.) for your peers to vote. The chronicle with the most “likes” will win. The deadline for the chronicles to be uploaded is 8 am on the day prior to the next lesson (individual or pair work).

2. *Investigate* a historic figure of nowadays whose importance for the country is as great as of Volodymyr the Great for his period. *Prepare a video presentation* of the historic figure. Formulate his/her role for Ukraine’s present and future. Highlight his/her achievements. Upload your video on our class web service (e.g. Classroom, Google Meet, etc.) for your peers to vote. The video with the most “likes” will win. The deadline for the videos to be uploaded is 8 am on the day prior to the next lesson (individual or pair work).

Тип вправи – продуктивна. Вид вправи – мовленнєва. Режим виконання вправи – індивідуальний або парний (на вибір учнів).

Приклад вправи з теми “Christian Kyivan Rus’. Chronicles. “The Tale of Bygone Years”.

T.: Your task for home is in a group format. Divide into 2 groups and choose one of the following tasks.

1) “The place where relics of St. Nestor, the chronicler, are preserved...” Search in the Internet for the place where relics of St. Nestor are preserved now. Outline a plan of a talk about the place. Prepare photos of the place from the past and present. Gather as much information as possible. Think of a format for the group’s presentation of the place. Distribute the roles for all of the group’s members. *Prepare a video presentation* of the place. Upload your video to our class web service (e.g. Classroom, Google Meet, etc.) for your peers to vote. The video with the most “likes” will win. The deadline for the videos to be uploaded is 8 am on the day before the next lesson (group work).

2) “The place where Volodymyr the Great was buried...” Search in the Internet for the place where Volodymyr the Great was buried. Outline a plan of a talk about the place. Prepare photos of the place from the past and present. Gather as much information as possible. Think of a format for the group’s presentation of the place. Distribute the roles for all of the group’s members. *Prepare a video presentation* of the place. Upload your video to our class web service (e.g. Classroom, Google Meet, etc.) for your peers to vote. The video with the most “likes” will win. The deadline for the videos to be uploaded is 8 am on the day before the next lesson (group work).

Тип вправи – продуктивна. Вид вправи – мовленнєва. Режим виконання вправи – груповий.

Отже, на формувальному етапі педагогічного експерименту було практично реалізовано розроблену нами методику вдосконалення рівня іншомовної компетенції учнів 11 класу із використанням відповідної підсистеми вправ і завдань на матеріалі текстів історичної спрямованості. Після експериментального навчання ми запропонували учням експериментальних класів виконати комплекс тестових завдань з метою визначення їхнього рівня іншомовної компетентності після вивчення курсу «Історія України англійською мовою». Тестування було проведено і в контрольних класах. Проведення післяекспериментального тестування, отримані результати та їхній аналіз описано у підрозділі 3.3., присвяченому проведенню контрольного етапу педагогічного експерименту.

3.3. Результати дослідно-експериментальної роботи та їхня інтерпретація

Контрольний етап педагогічного експерименту мав на меті визначити результативність проведеного експериментального навчання удосконалення рівня сформованості іншомовної компетентності учнів старшої школи на основі курсу «Історія України англійською мовою» за розробленою методикою та підтвердити висловлене нами припущення.

Завданнями контрольного етапу експерименту було:

- проведення післяекспериментального тестування в експериментальних класах (ЕК) і контрольних класах (КК);

- опрацювання та аналіз отриманих результатів;
- порівняння кількісних та якісних змін показників сформованості іншомовної компетентності учнів в ЕК і КК.

Контрольний етап експерименту передбачав повторну діагностику рівнів сформованості іншомовної компетентності учнів ЕК і КК після закінчення експериментального навчання, а також обробку, аналіз і узагальнення його результатів. Визначення ефективності курсу «Історія України англійською мовою» для вдосконалення іншомовної компетентності учнів передбачало порівняння результатів констатувальних та контрольних даних щодо її сформованості в учнів обох класів.

З метою отримання даних для співставлення на контрольному етапі експерименту було проведено повторну діагностику (післяекспериментальне тестування) сформованості іншомовної компетентності учнів. Учням ЕК і КК було запропоновано тестові завдання, які є аналогічними до тих, що використовувалися під час тестування на констатувальному етапі експерименту. Типи завдань для передекспериментального та післяекспериментального зрізів були ідентичними. Також слід зазначити, що в процесі порівняння даних щодо сформованості іншомовної компетентності учнів ЕК і КК, отриманих на констатувальному і контрольному етапах експерименту, було застосовано раніше описані критерії і показники. Отримані кількісні результати рівня навчальних досягнень після виконання завдань післяекспериментального тесту у відсотках представлені нижче в таблицях і на рисунках.

Результати тесту на розв'язання завдань з одним правильним варіантом відповіді, тобто за такими критеріями оцінювання, як-от: повно розуміти зміст тексту, визначати теми, встановлювати логічні зв'язки між частинами тексту, систематизувати інформацію тексту показали, що більш успішними були учні ЕК. Результати післяекспериментального тесту за зазначеними критеріями на контрольному етапі експерименту в ЕК та КК відображено в таблиці 3.7 і на рисунку 3.8.

Таблиця 3.7

Результати виконання завдань з одним правильним варіантом відповіді

Рівень	% виконаних завдань	ЄК	КК
Початковий	0 - 30%	8	33
Середній	31 - 50%	35	24
Достатній	51 - 75%	42	30
Високий	76 – 100%	15	13

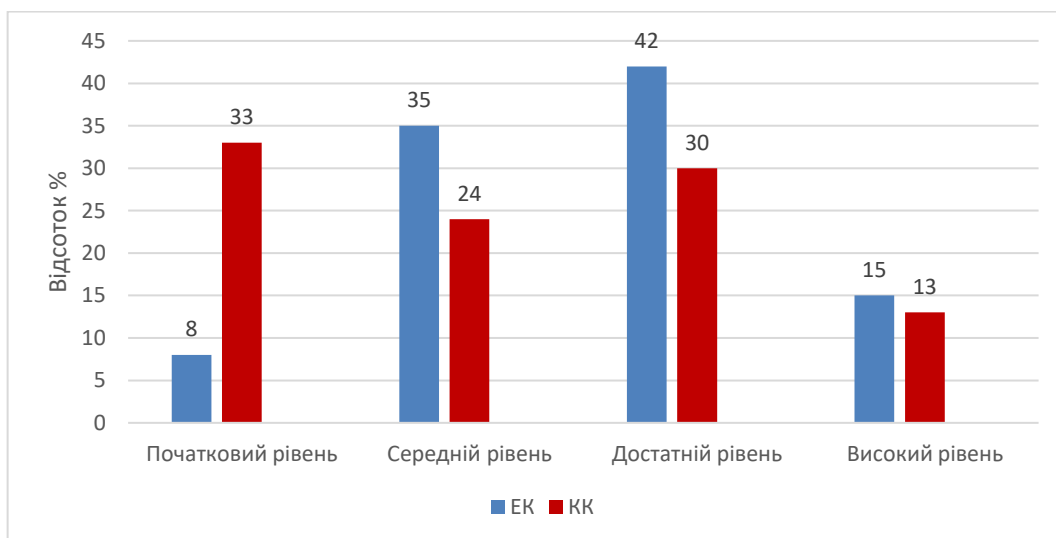

Рис. 3.8. Результати виконання завдань з одним правильним варіантом відповіді

Аналіз результатів тесту на встановлення відповідності, завдання якого мали на меті вимірювати рівень розуміння ключових та другорядних деталей, рівень вміння знаходити у тексті конкретну інформацію, засвідчив, що учні ЄК, на відміну від учнів КК, також продемонстрували кращі результати. Результати післяекспериментального тесту за зазначеними критеріями оцінювання на контрольному етапі експерименту в ЄК та КК відображено в таблиці 3.8 і на рисунку 3.9.

Таблиця 3.8

Результати виконання завдань на встановлення відповідності

Рівень	% виконаних завдань	ЄК	КК
Початковий	0 - 30%	8	27
Середній	31 - 50%	32	28
Достатній	51 - 75%	36	32
Високий	76 – 100%	24	13

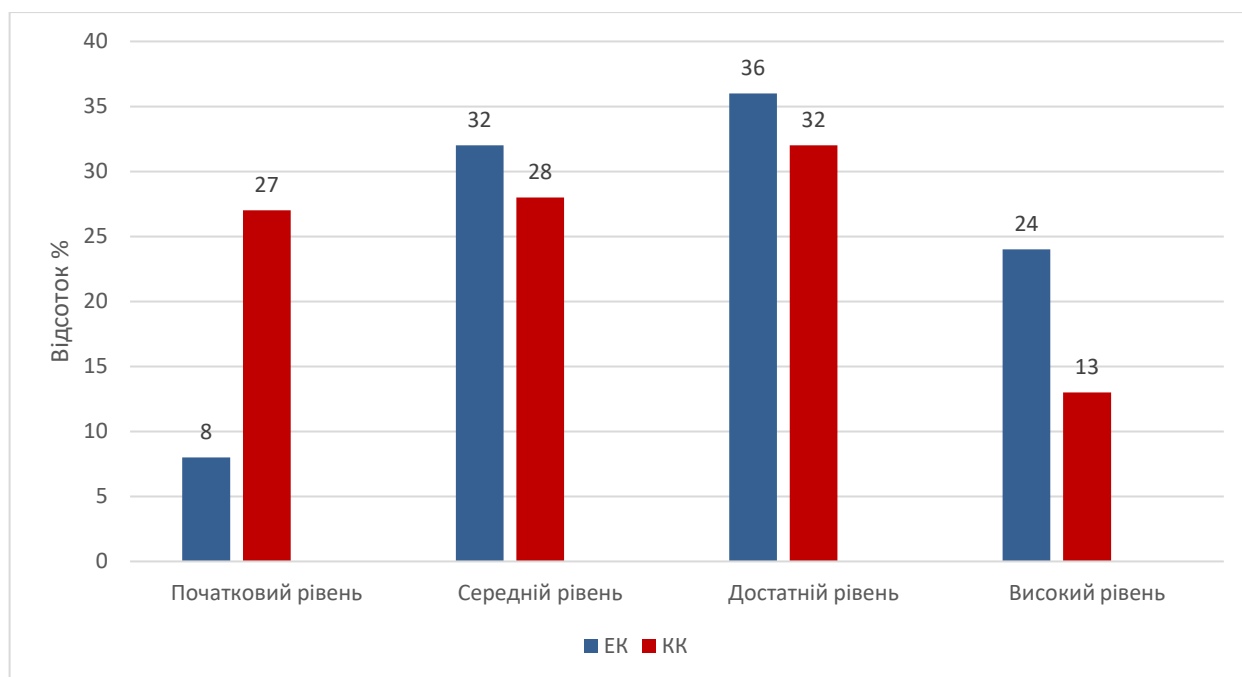

Рис. 3.9. Результати виконання завдань на встановлення відповідності

У таблицях 3.9 та 3.10 та на рисунках 3.10 та 3.11 представлено результати післяекспериментальних тестів на використання мови (граматичний та лексичний аспекти), які свідчать про вищі результати в ЕК в порівнянні з результатами учнів КК. Учні ЕК, на відміну від учнів КК, краще розуміють граматичні явища англійської мови та правильно їх використовують за контекстом, правильно визначають значення лексичних одиниць на рівні фрази, речення та абзацу, демонструють знання способів словотворення, мовну здогадку тощо.

Таблиця 3.9

**Результати виконання завдань на заповнення пропусків у тексті
(граматичний аспект)**

Рівень	% виконаних завдань	ЕК	КК
Початковий	0 - 30%	23	32
Середній	31 - 50%	21	29
Достатній	51 - 75%	40	29
Високий	76 – 100%	16	10

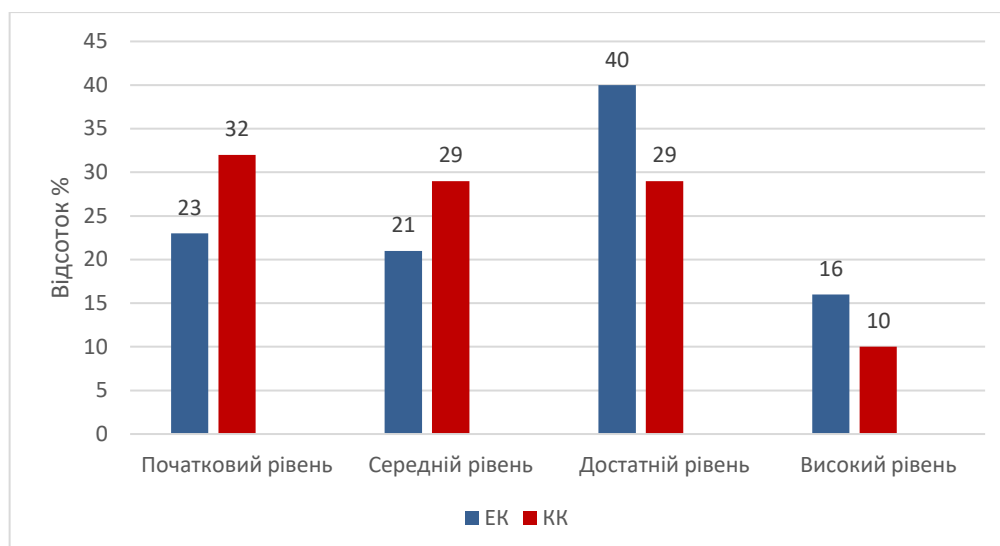

Рис. 3.10. Результати виконання завдань на заповнення пропусків у тексті (граматичний аспект)

Таблиця 3.10

Результати виконання завдань на заповнення пропусків у тексті (лексичний аспект)

Рівень	% виконаних завдань	ЕК	КК
Початковий	0 - 30%	17	34
Середній	31 - 50%	34	30
Достатній	51 - 75%	36	25
Високий	76 – 100%	13	11

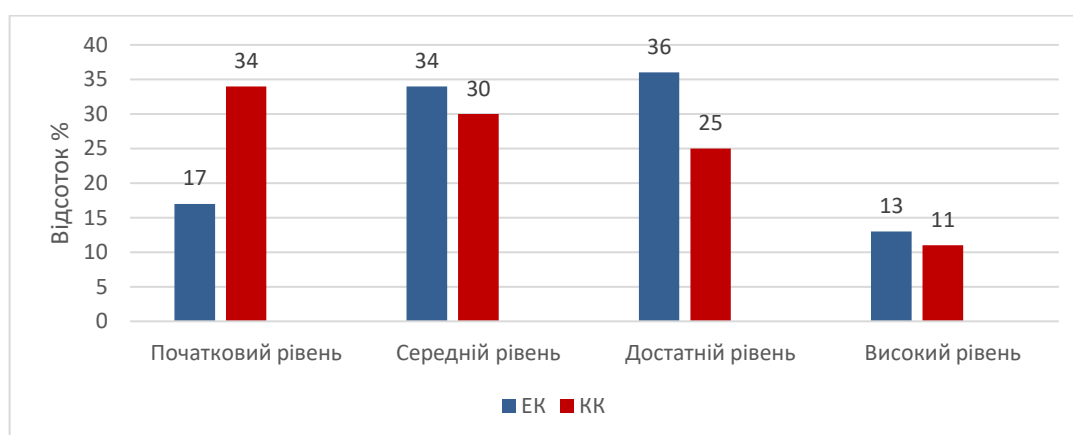

Рис. 3.11. Результати виконання завдань на заповнення пропусків у тексті (лексичний аспект)

Середні показники рівня сформованості іншомовної компетентності за результатами післяекспериментального зрізу в ЕК і КК відображено в таблиці 3.11 і графічно на рисунку 3.12. Отримані дані свідчать, що відсоток учнів, які мають

«середній», «достатній», «високий» рівень досягнень, є більш високим у ЕК в порівнянні з КК, при цьому, як бачимо, початковий рівень є меншим у ЕК, ніж у КК.

Таблиця 3.11

**Середні показники рівня сформованості іншомовної компетентності
учнів 11 класу, %**

Рівень	ЕК	КК
Початковий	14	31,5
Середній	30,5	27,75
Достатній	38,5	29
Високий	17	11,75

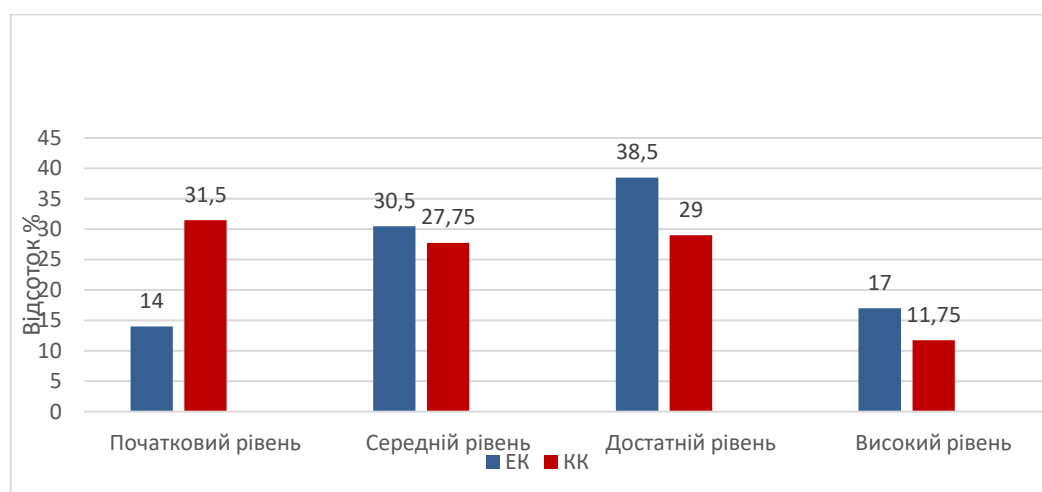

*Рис. 3.12. Середні показники рівня сформованості іншомовної компетентності
учнів 11 класу, %*

Після проведення тестування виявлялася динаміка змін кількісних та якісних показників сформованості іншомовної компетентності учнів у ЕК і КК. Динаміку змін рівнів сформованості іншомовної компетентності в учнів за вказаним критерієм наведено у таблиці 3.12 та на рисунках 3.13 і 3.14. Зіставлення результатів передекспериментального й післяекспериментального зрізів за показниками й критеріями, які визначено в підрозділі 3.1., уможливило перевірку ефективності розробленої методики удосконалення рівня сформованості іншомовної компетентності учнів старшої школи на основі курсу «Історія України англійською мовою».

У таблиці позначені рівні: П – Початковий, С – Середній, Д – Достатній, В – Високий.

Таблиця 3.12

**Зіставлення результатів виконання завдань з одним правильним варіантом
відповіді перед- та післяекспериментального зрізів, %**

Клас	Етап	Рівень, %			
		П	С	Д	В
ЕК	Передексп. зр.	33	27	28	12
	Післяексп. зр.	8	35	42	15
Приріст, %		-25	8	14	3
КК	Передексп. зр.	31	27	29	13
	Післяексп. зр.	33	24	30	13
Приріст, %		2	-3	1	0

З таблиці 3.12 бачимо динаміку кількісних показників у ЕК за результатами контрольного етапу експерименту: приріст у результатах високого рівня склав 3% (до експерименту 12%, після експерименту 15%), достатнього – 14% (до експерименту 28%, після експерименту 42%), середнього – 8% (до експерименту 27%, після експерименту 35%), показник початкового рівня зменшився на 25% (до експерименту 33%, після експерименту 8%). У КК приріст у результатах високого рівня склав 0% (до та після експерименту 13%), достатнього – 1% (до експерименту 29%, після експерименту 30%). Показник середнього рівня зменшився на 3% (до експерименту 27%, після експерименту 24%), а початкового рівня склав 2% (до експерименту 31%, після експерименту 33%). Тобто, результати перед- та післяекспериментальних зрізів, які були отримані в КК практично залишилися без змін. Наглядно ці результати відображені на рисунках 3.13 та 3.14, поданих нижче.

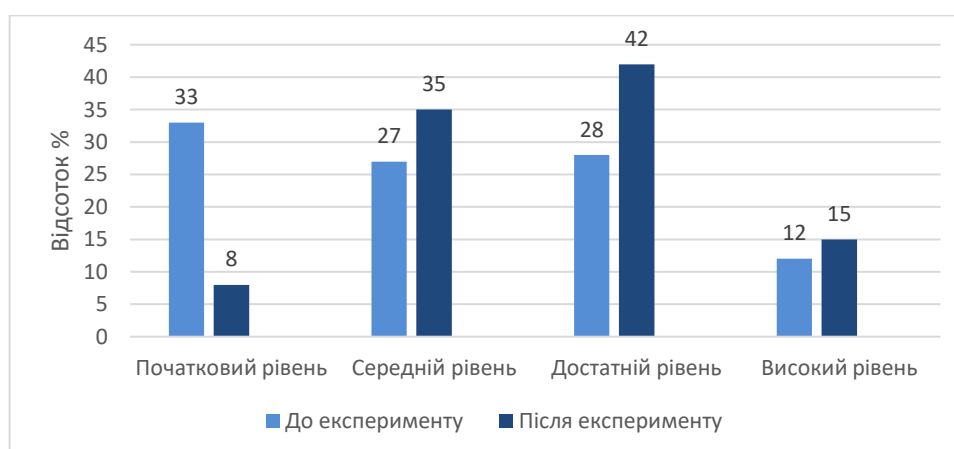

*Рис. 3.13. Динаміка змін у ЕК. Виконання завдань
з одним правильним варіантом відповіді*

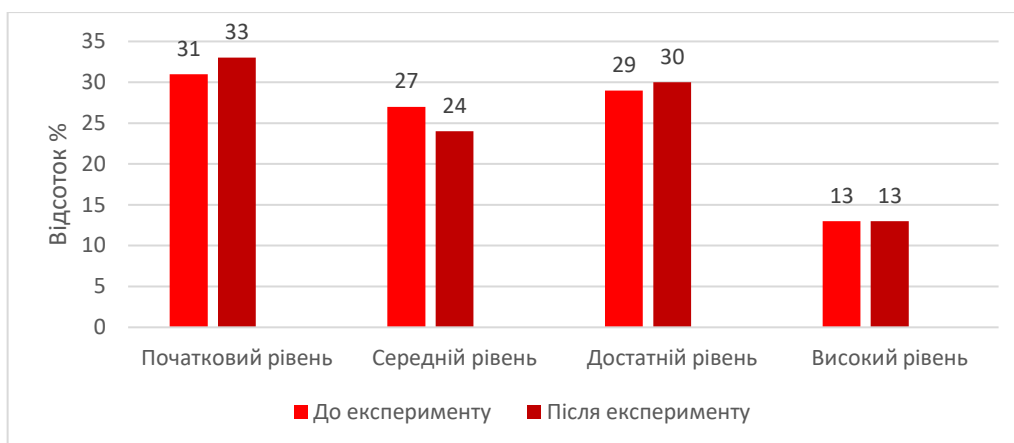

Рис. 3.14. Динаміка змін у КК. Виконання завдань з одним правильним варіантом відповіді

Результати, подані в таблиці 3.13, вказують на динаміку кількісних показників за результатами виконання вказаного завдання у ЕК: приріст у результатах високого рівня склав 5% (до експерименту 19%, після експерименту 24%), достатнього – 12% (до експерименту 24%, після експерименту 36%), середнього – 3% (до експерименту 29%, після експерименту 32%), показник початкового рівня зменшився на 20 % (до експерименту 28%, після експерименту 8%). У КК приріст у результатах високого рівня склав 2% (до експерименту 11%, після експерименту 13%), достатнього – 1% (до експерименту 31%, після експерименту 32%). Показник середнього рівня залишився незмінним (до та після експерименту 28%), а початкового зменшився на 3% (до експерименту 30%, після експерименту 27%). Тобто, результати перед- та післяекспериментальних зрізів в КК практично залишилися без змін. Наглядно ці результати відображені на рисунках 3.15 та 3.16, поданих нижче.

Таблиця 3.13

Зіставлення результатів виконання завдань на встановлення відповідності перед- та післяекспериментального зрізів, %

Клас	Етап	Рівень, %			
		П	С	Д	В
ЕК	Передексп. зр.	28	29	24	19
	Післяекс. зр.	8	32	36	24
Приріст, %		-20	3	12	5
КК	Передексп. зр.	30	28	31	11
	Післяекс. зр.	27	28	32	13
Приріст, %		-3	0	1	2

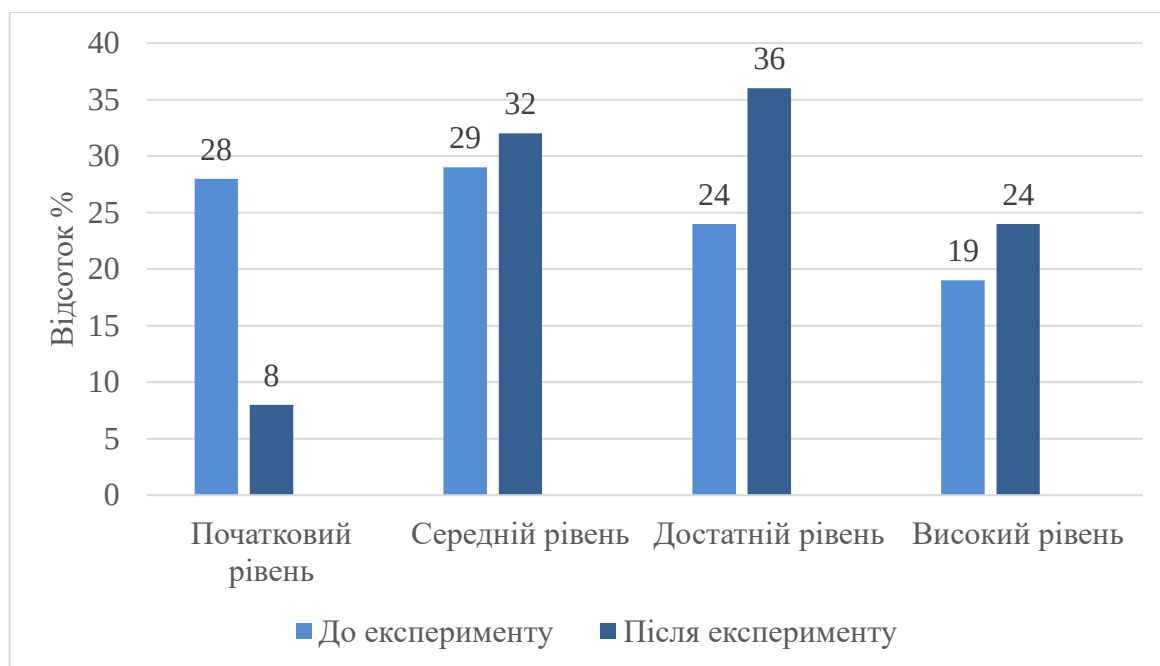

Рис. 3.15. Динаміка змін у ЕК. Виконання завдань на встановлення відповідності

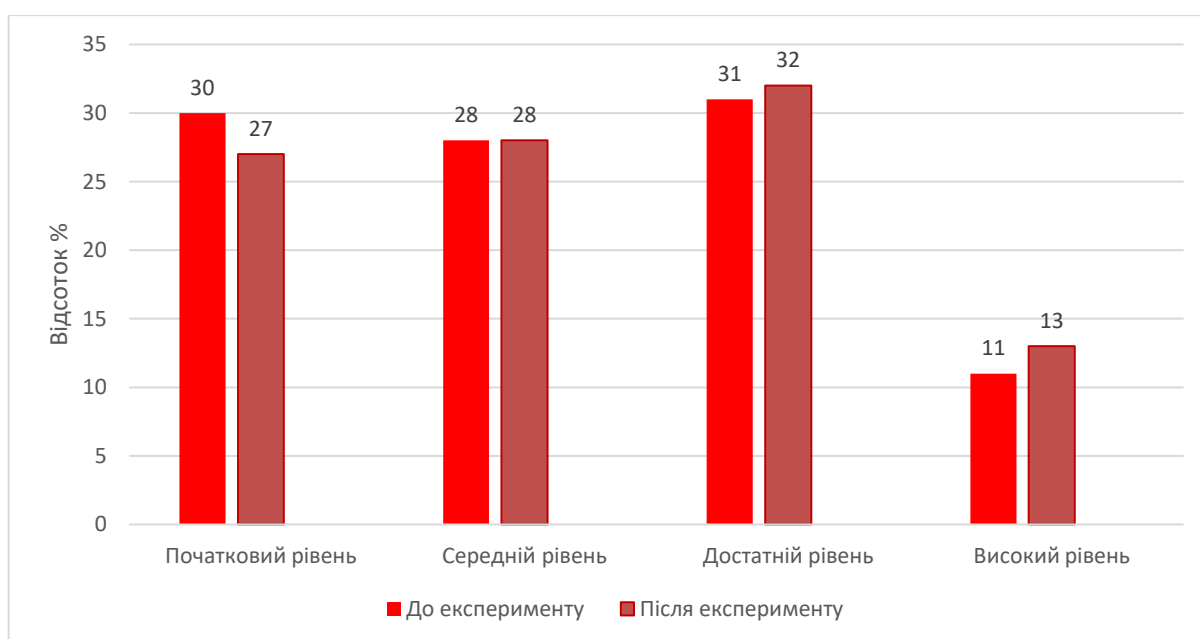

Рис. 3.16. Динаміка змін у КК. Виконання завдань на встановлення відповідності

Результати, подані в таблиці 3.14, вказують на динаміку кількісних показників за результатами виконання вказаного завдання у ЕК: приріст у результатах високого рівня склав 2% (до експерименту 14%, після експерименту 16%), достатнього – 15% (до експерименту 25%, після експерименту 40%). Показник середнього рівня зменшився на 9% (до експерименту 30%, після експерименту 3221%), показник початкового рівня зменшився на 8 % (до експерименту 31%, після експерименту

23%). У КК показник високого рівня зменшився на 2% (до експерименту 12%, після експерименту 10%), показник достатнього рівня збільшився на 2% (до експерименту 27%, після експерименту 29%). Показники середнього та початкового рівнів залишилися незмінними (до та після експерименту 29% та 32%, відповідно). Тобто, результати перед- та післяекспериментальних зрізів в КК практично залишилися без змін. Наглядно ці результати також відображені на рисунках 3.17 та 3.18, поданих нижче.

Таблиця 3.14

Зіставлення результатів виконання завдань на заповнення пропусків у тексті (граматичний аспект) перед- та післяекспериментального зрізів, %

Клас	Етап	Рівень, %			
		П	С	Д	В
ЕК	Передексп. зр.	31	30	25	14
	Післяексп. зр.	23	21	40	16
Приріст, %		-8	-9	15	2
КК	Передексп. зр.	32	29	27	12
	Післяексп. зр.	32	29	29	10
Приріст, %		0	0	2	-2

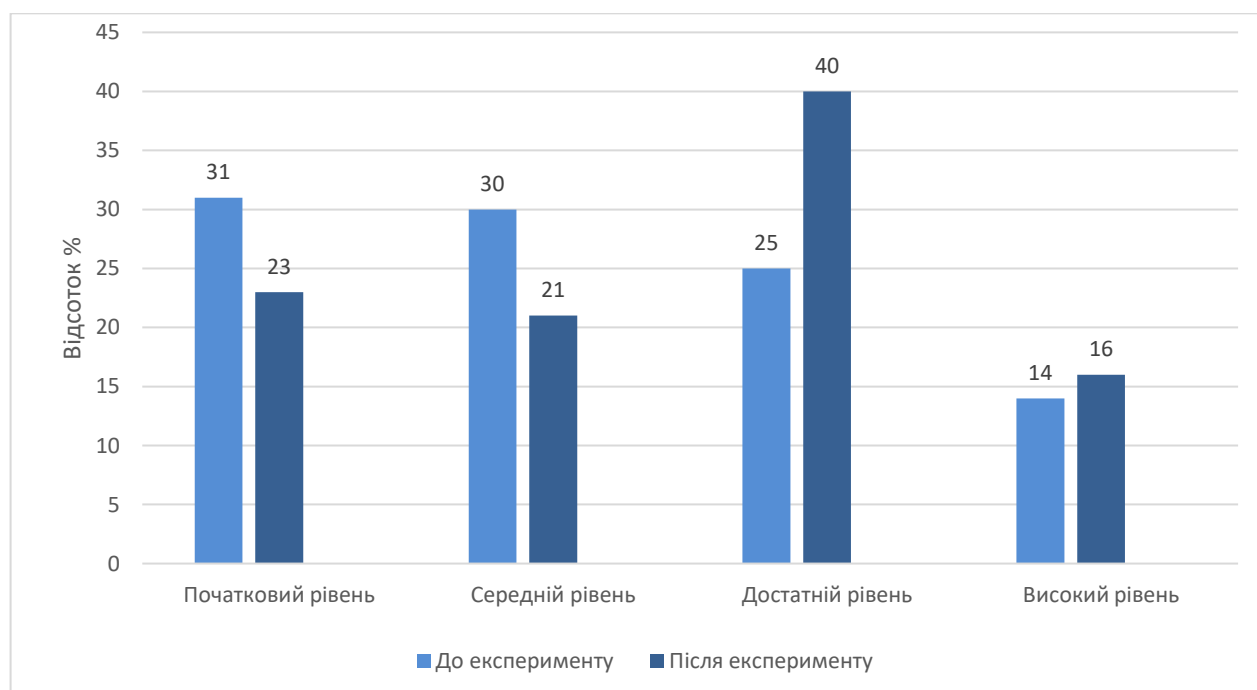

Рис. 3.17. Динаміка змін у ЕК. Виконання завдань на заповнення пропусків у тексті (граматичний аспект)

Рис. 3.18. Динаміка змін у КК. Виконання завдань на заповнення пропусків у тексті (граматичний аспект)

Таблиця 3.15 показує динаміку кількісних показників за результатами виконання вказаного завдання у ЕК: приріст у результатах високого рівня склав 3% (до експерименту 10%, після експерименту 13%), достатнього – 7% (до експерименту 29%, після експерименту 36%), середнього – 7% (до експерименту 27%, після експерименту 34%), показник початкового рівня зменшився на 15 % (до експерименту 32%, після експерименту 17%). У КК результати високого рівня залишилися незмінні (до та після експерименту 11%), показники достатнього та середнього рівнів зменшилися на 1% кожен (до експерименту 26% та 31%, після експерименту 25% та 30%, відповідно). Приріст у результатах початкового рівня склав 2% (до експерименту 32%, після експерименту 34%). Тобто, результати перед- та післяекспериментальних зрізів в КК практично залишилися без змін. Наглядно ці результати відображені також на рисунках 3.19 та 3.20, поданих нижче.

Таблиця 3.15

Зіставлення результатів виконання завдань на заповнення пропусків у тексті (лексичний аспект) перед- та післяекспериментального зрізів, %

Клас	Етап	Рівень, %			
		П	С	Д	В
ЕК	Передексп. зр.	32	27	29	10
	Післяекс. зр.	17	34	36	13
Приріст, %		-15	7	7	3
КК	Передексп. зр.	32	31	26	11
	Післяекс. зр.	34	30	25	11
Приріст, %		2	-1	-1	0

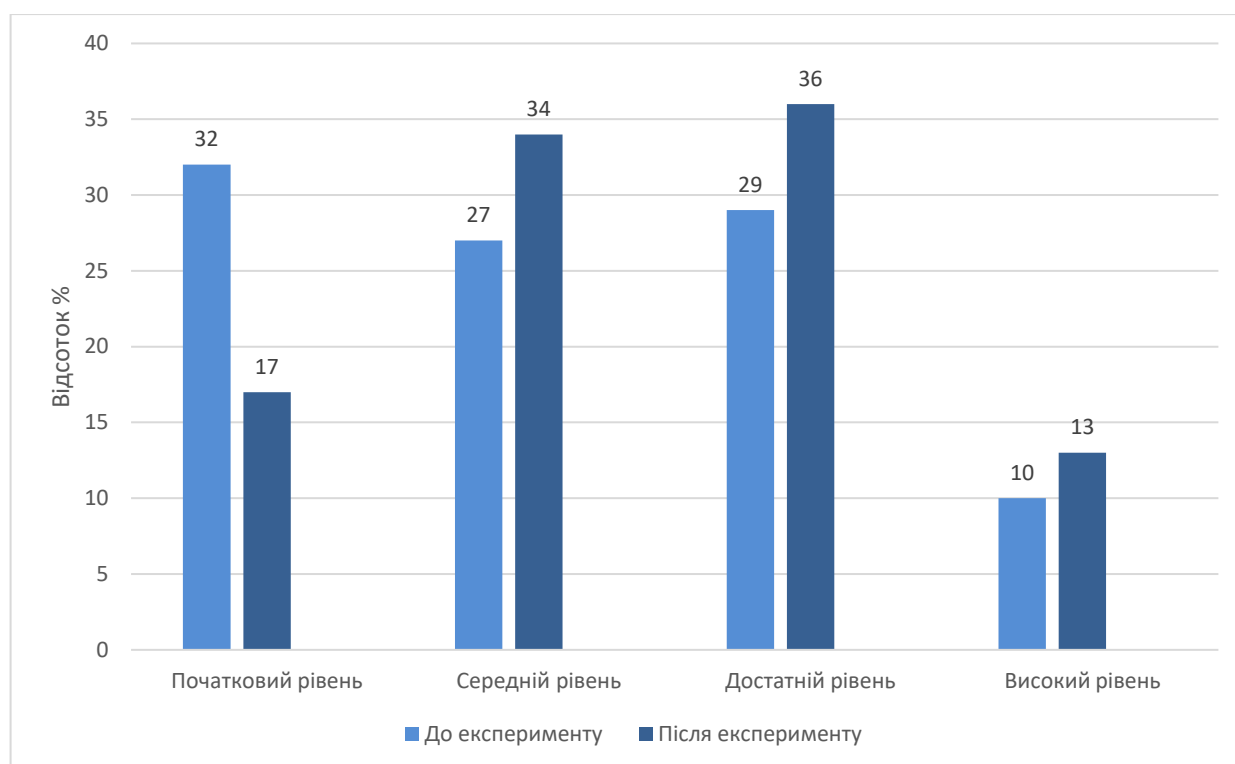

Рис. 3.19. Динаміка змін у ЕК. Виконання завдань на заповнення пропусків у тексті (лексичний аспект)

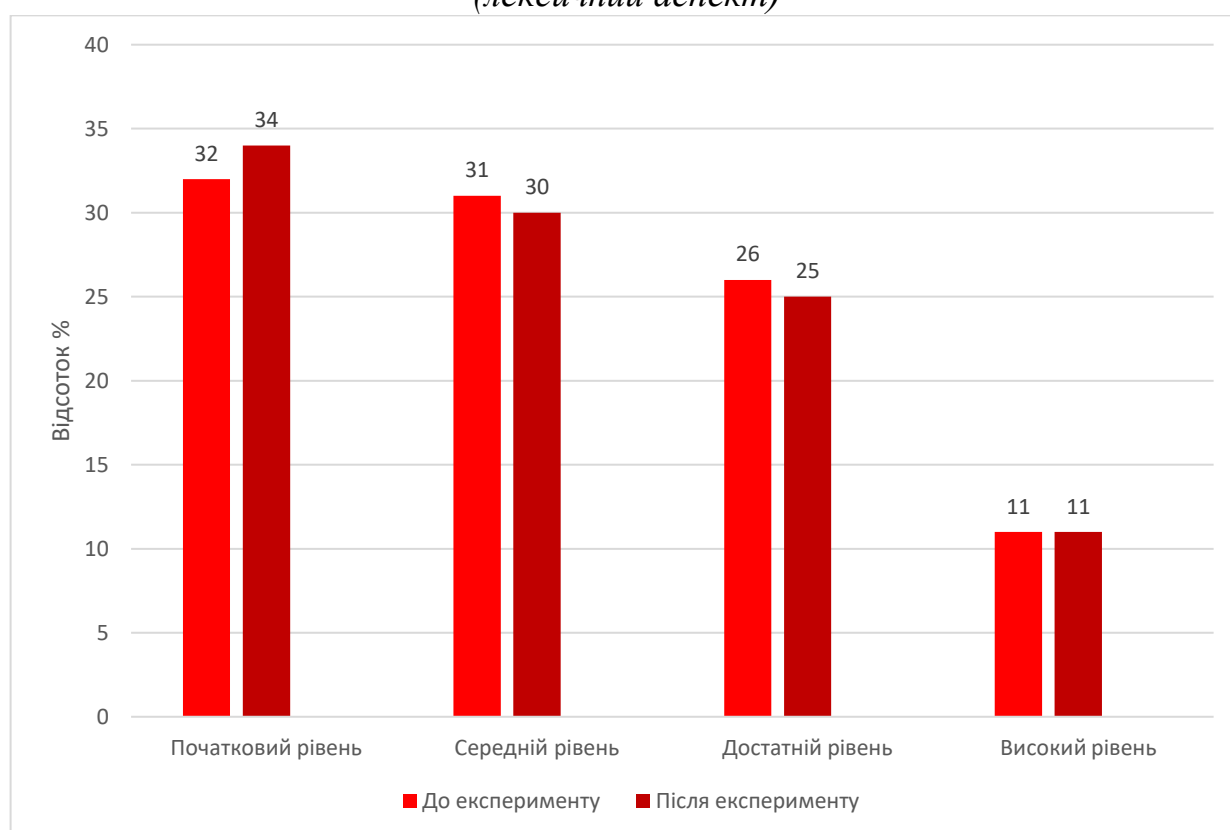

Рис. 3.20. Динаміка змін у КК. Виконання завдань на заповнення пропусків у тексті (лексичний аспект)

Результати, подані в таблиці 3.16, вказують на динаміку середніх показників рівня сформованості іншомовної компетентності у ЕК: приріст у результатах

високого рівня склав 3,25% (до експерименту 13,75%, після експерименту 17%), достатнього – 12% (до експерименту 26,5%, після експерименту 38,5%), середнього – 2,25% (до експерименту 28,25%, після експерименту 30,5%), показник початкового рівня зменшився на 17,5 % (до експерименту 31,5%, після експерименту 14%). У КК результати високого рівня залишилися незмінними (до та після експерименту 11,75%), приріст у результатах достатнього рівня склав 0,75% (до експерименту 28,25%, після експерименту 29%). Показник середнього рівня зменшився на 1% (до експерименту 28,75, після експерименту 27,75%), а приріст у результатах початкового рівня склав 0,25% (до експерименту 31,25%, після експерименту 31,5%). Тобто, результати перед- та післяекспериментальних зрізів в КК практично залишилися без змін. Наглядно ці результати також відображені на рисунках 3.21 та 3.22, поданих нижче.

Таблиця 3.16

Зіставлення середніх показників рівня сформованості іншомовної компетентності учнів 11 класу перед- та післяекспериментального зрізів, %.

Клас	Етап	Рівень, %			
		П	С	Д	В
ЕК	Передексп. зр.	31,5	28,25	26,5	13,75
	Післяекс. зр.	14	30,5	38,5	17
Приріст, %		-17,5	2,25	12	3,25
КК	Передексп. зр.	31,25	28,75	28,25	11,75
	Післяекс. зр.	31,5	27,75	29	11,75
Приріст, %		0,25	-1	0,75	0

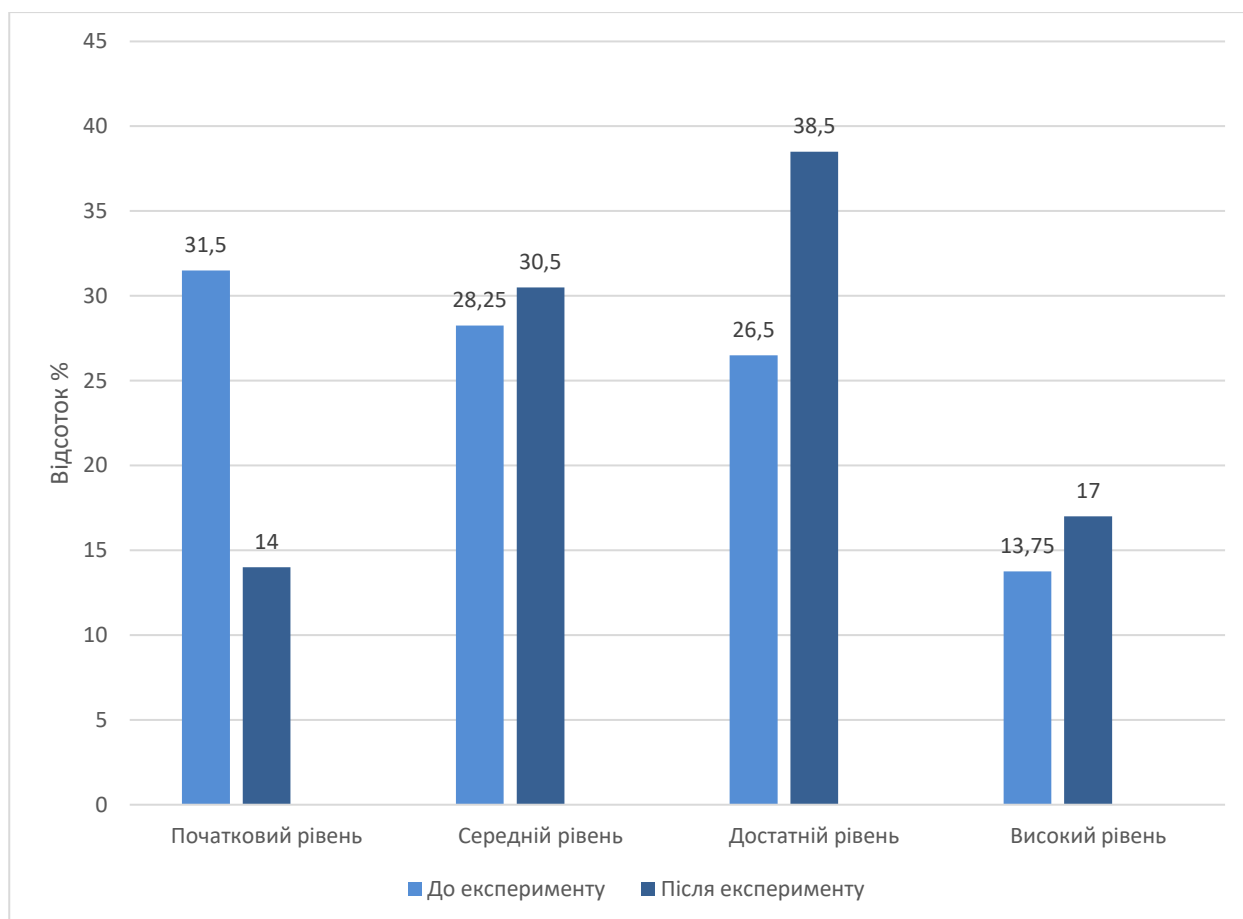

Рис. 3.21. Середні показники рівня сформованості іноземної компетентності учнів 11 класу у ЕК

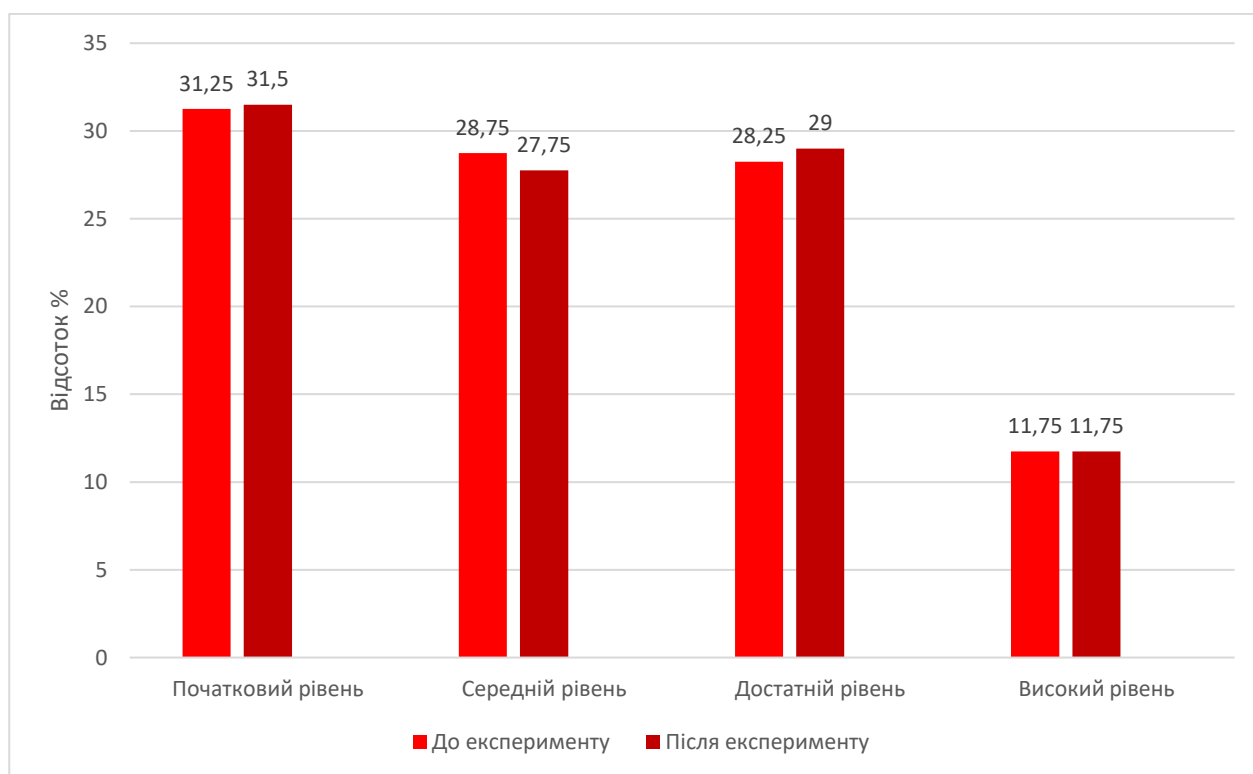

Рис. 3.22. Середні показники рівня сформованості іноземної компетентності учнів 11 класу у КК

Результати середніх показників рівня сформованості іншомовної компетентності учнів 11 класів, приведені в таблиці 3.16 та відображені на рисунках 3.21 і 3.22, засвідчують, що учні ЕК досягли позитивних змін за всіма рівнями сформованості іншомовної компетентності у порівнянні з результатами у КК. Динаміка змін рівня сформованості іншомовної компетентності у групі КК є незначною. Загалом рівень учнів КК залишився на тому же самому рівні сформованості, що і до експерименту.

Учні КК працювали за чинними програмами з англійської мови і відповідно до їх вимог засвоювали матеріал, запропонований у підручниках, виконували різні вправи відповідно до етапів навчання. Навчання у цих класах не передбачало цілеспрямовану поетапну активизацію мисленнєвих операцій за таксономією Б. Блума, що вплинуло на кінцеві результати навчальних досягнень за всіма критеріями оцінювання.

Отже, отримані дані вказують, що учні ЕК, в яких впроваджувалася методика вдосконалення іншомовної компетентності на основі інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою», досягли кращих результатів за всіма критеріями оцінювання рівня сформованості іншомовної компетентності.

Кращі результати, які були показані учнями ЕК, пояснюються, на нашу думку, такими факторами, як: зміною методики навчання (впровадження інтеграції на основі методики CLIL), організацією поетапної роботи над текстом для читання на основі розробленої підсистеми вправ, систематизацією раніше засвоєного мовного матеріалу у новому контексті (тексти історичної спрямованості), цілеспрямованою активізацією всіх рівнів мисленнєвих операцій в ієрархічному порядку за таксономією Б. Блума (від рівня «Пам'ятати» до рівня «Створювати»).

Отже, маємо підстави стверджувати, що дослідно-експериментальна робота з удосконалення іншомовної компетентності учнів старшої школи на основі елективного курсу «Історія України англійською мовою» за запропонованою методикою має позитивний результат і підтверджує правильність нашого припущення.

Висновки до третього розділу

У третьому розділі дисертаційної праці описано експериментальну перевірку ефективності методики вдосконалення рівня іншомовної компетентності учнів старшої школи за допомогою інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою», яка була впроваджена відповідно до мети та завдань констатувального, формувального та контрольного етапів.

На констатувальному етапі педагогічного експерименту опитування учнів старшої школи та вчителів ЗЗСО уможливило вивчення стану досліджуваної проблеми. Отримані результати показали, що:

- 1) 55% учнів незадоволені власним рівнем іншомовної компетентності;
- 2) 46% учнів вважають необхідним розширити спектр елективних курсів у старшій школі;
- 3) 42,5% учителів вважають доцільним впровадження інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою»;
- 4) 50,7% учителів вважають, що інтегративний елективний курс «Історія України англійською мовою» сприятиме підвищенню рівня іншомовної та історичної предметної компетентностей учнів старшої школи.

Визначено критерії оцінювання навчальних досягнень учнів, які реалізуються в нормах 4 рівнів (початковий рівень, середній рівень, достатній рівень, високий рівень) із врахуванням вимог до результатів навчання іноземної мови у старшій школі.

У констатувальному етапі педагогічного експерименту взяли участь учні 11 класів трьох закладів освіти III ступеня міста Кривий Ріг, які були розподілені на експериментальні класи (ЕК) та контрольні класи (КК) з однаковою кількістю здобувачів (по 76 осіб). Результати діагностичного тестування на цьому етапі показали, що рівень сформованості іншомовної компетентності учнів 11 класів мовно-літературної галузі в обох класах здебільшого початковий (31,5% в ЕК та 31,25% в КК). Середній рівень сформованості іншомовної компетентності мають 28,25% учнів ЕК та 28,75% в КК. Достатній рівень сформованості іншомовної компетентності мають 26,5% учнів ЕК та 28,25% в КК. Високий рівень сформованості іншомовної компетентності мають лише 13,75% учнів ЕК та 11,75% в КК. Отже, за

середніми показниками 60% учнів 11 класів за рівнями сформованості іншомовної компетентності переважно знаходяться на початковому та середньому рівнях (ЕК – 59,75%, КК – 60%), тоді як на достатньому і високому рівнях досягнень знаходиться 40% учнів (ЕК – 40,25%, КК – 40%).

Якісні показники результатів оцінювання учнів 11 класу вказують на потребу удосконалення методики формування іншомовної компетентності задля підвищення високого й достатнього рівнів і зниження початкового й середнього рівнів.

На формувальному етапі експериментально-дослідної роботи практично реалізовано розроблену нами методику вдосконалення рівня іншомовної компетентності учнів старшої школи за допомогою інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою» та перевірена її ефективність.

Експериментальне навчання з учнями ЕК проводилося на уроках англійської мови за розробленою нами методикою з використанням трьох груп вправ у послідовному порядку (1 група вправ на активізацію, 2 група – на продукування та 3 група – на систематизацію) з активізацією всіх рівнів мисленнєвих операцій учнів за таксономією Б. Блума (B. Bloom) на текстах історичної спрямованості. Освітній процес з учнями КК здійснювався вчителями на основі програмових навчальних посібників.

Метою контрольного етапу педагогічного експерименту було визначення результативності експериментального навчання і аналіз його результатів. Результати тестування у ЕК показали значну позитивну динаміку у рівнях сформованості іншомовної компетентності учнів, а саме: зниження початкового рівня складає 17,5%; приріст середнього, достатнього та високого рівнів складає 2,25%, 12% та 3,25% відповідно. Результати тестування учнів КК показали значно меншу динаміку у рівнях сформованості іншомовної компетентності: приріст початкового рівня складає 0,25%; зниження середнього рівня складає 1 %; приріст достатнього та високого рівнів складає 0,75 % та 0 % відповідно.

Кращі результати, які були показані учнями ЕК, пояснюються такими факторами, як: зміною методики навчання (впровадження інтеграції на основі методики CLIL), організацією поетапної роботи над текстом для читання на основі

розробленої підсистеми вправ, систематизацією раніше засвоєного мовного матеріалу у новому контексті (тексти історичної спрямованості), цілеспрямованою активізацією усіх рівнів мисленнєвих операцій в ієрархічному порядку за таксономією Б. Блума (від рівня «Пам'ятати» до рівня «Створити»).

Отже, маємо підстави стверджувати, що дослідно-експериментальна робота з удосконалення іншомовної компетентності учнів старшої школи на основі елективного курсу «Історія України англійською мовою» за запропонованою методикою має позитивний результат і підтверджує правильність нашого припущення.

Результати дослідження висвітлено у публікації автора (Л. Ф.) [134].

ВИСНОВКИ

У дисертації теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено методику вдосконалення іншомовної компетентності учнів старшої школи за допомогою інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою». Результати проведеного дослідження уможливили формулювання таких висновків:

1. На підставі вивчення й аналізу наукової літератури досліджено сучасні тенденції щодо організації освітнього процесу в старшій школі. З'ясовано концептуальні основи удосконалення іншомовної компетентності учнів старшої профільної школи, а саме: положення про обґрунтування важливості впровадження елективних курсів як варіативного компонента освітньої програми задля реалізації реформи старшої профільної школи; важливості інтегративного підходу при створенні елективних курсів для учнів старшої школи; формування та розвиток в учнів старшої школи ключових і предметних компетентностей та вміння їх практично застосовувати. Схарактеризовано мету, завдання профільного навчання; основні принципи організації навчання у старшій школі; зміст профільної освіти; функції змісту елективних курсів з іноземних мов.

Установлено, що пріоритетним напрямком реалізації іншомовної підготовки учнів старшої профільної школи є інтегративний підхід, а саме міжпредметна інтеграція як форма організації освітнього процесу, яка виступає основою становлення цілісної особистості та забезпечення системності й завершеності освітнього процесу. Установлено, що іноземну мову як дисципліну зі специфічною лінгвістичною системою, можливо об'єднати з будь-яким іншим предметом у процесуальній інтеграції, тобто такій, що об'єднує за способом діяльності, а не за змістом. Обґрунтовано доцільність інтеграції іноземної мови з історією України в межах інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою», що обумовлено соціальним замовленням суспільства на формування особистості старшокласника, яка в процесі міжкультурного спілкування може аргументовано відстоювати свою думку з позицій національно-культурної ідентичності та

патріотичного ставлення до своєї країни, поваги до свого народу, до його традицій, звичаїв, системи духовно-моральних цінностей іноземною мовою.

2. Проаналізовано особливості організації удосконалення іншомовної компетентності у старшій профільній школі та з'ясовано ключові поняття «профільне навчання» і «профіль». Проаналізовано сутність поняття «інтеграція» та похідних від нього: «інтегративне навчання», «міжпредметна та процесуальна інтеграція»; розглянуто особливості інтеграції англійської мови з академічними предметами. На основі проведеного аналізу теоретичних положень щодо визначення сутності поняття «іншомовна компетентність» уточнено поняття «іншомовна компетентність» як здатність здобувача середньої освіти свідомо використовувати в реальних іншомовних ситуаціях іншомовний матеріал, набуті мовні навички та мовленнєві вміння на рівні навчальних досягнень, які визначені у державних стандартах та освітніх програмах для певного ступеня загальної середньої освіти. Витлумачено поняття «інтегративний елективний курс «Історія України англійською мовою»» як курс, що пропонується учням профільної школи як варіативний освітній компонент для удосконалення іншомовної компетентності та поглиблення знань з історії України. Курс побудований на матеріалі текстів, пов'язаних з історією України та посилює культурознавчий, країнознавчий і соціокультурний аспекти змісту навчання іноземної мови; реалізує інтерес старшокласників до вивчення іноземної мови та історії України; допомагає у підготовці до складання ЗНО/НМТ з англійської мови та історії України. Уточнено поняття «підсистема вправ»: вона призначена для роботи з текстом для читання як сукупність груп вправ і завдань, організованих у певній послідовності з урахуванням мисленнєвих операцій різного рівня за таксономією Б. Блума (B. Bloom), спрямованих на зміни комунікативної діяльності учнів на дотекстовому, текстовому, післятекстовому етапах роботи з текстом для формування мовленнєвих навичок, одержання знань і розвитку вмінь читання текстів історичної спрямованості.

3. Визначено методичні засади вдосконалення рівня іншомовної компетентності учнів у процесі вивчення інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою» в старшій профільній школі. Обґрунтовано, що

ефективною методикою інтегрованого вивчення англійської мови та історії України є методика предметно-мовного інтегрованого навчання (CLIL). Розглянуто основні індикатори ефективності методики предметно-мовного інтегрованого навчання при впровадженні в освітній процес у старшій профільній школі.

Проаналізовано й уточнено вимоги до використання методики CLIL в інтегративному елективному курсі «Історія України англійською мовою»; схарактеризовано 4 аспекти освітнього процесу, на які при вивченні курсу методика CLIL впливає позитивно, як-от: організаційний, когнітивний, методичний, виховний.

Визначено, що особливістю методики CLIL є чітка спрямованість на розвиток когнітивного мислення з акцентом на розвиток мислення від нижчого до вищого порядку згідно з таксономією Б. Блума (B. Bloom), що стало основою для розроблення засобів навчання при впровадженні інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою» в освітній процес у старшій школі. Визначено й схарактеризовано освітні, навчальні, виховні та особистісні завдання інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою», серед яких: систематизація історичних знань учнів старших класів про розвиток культури України (освітнє завдання); підвищення рівня іншомовної компетентності старшокласників через застосування здобутих історичних знань у нових англomовних ситуаціях спілкування з критичним оцінюванням історичних процесів та впливу історичних подій/особистостей на розвиток культури (навчальне завдання); стимулювання самостійності та творчості учнів старшої профільної школи під час роботи з додатковими джерелами інформації, формування активної громадської позиції та розвиток здатності реалізувати свій особистий потенціал в умовах сучасного полікультурного суспільства (виховне завдання); стимулювання пізнавальної діяльності старшокласників відповідно до рівнів мисленнєвих операцій за таксономією Б. Блума (B. Bloom) й розвиток критичного мислення учнів профільної школи (особистісне завдання).

Визначено й схарактеризовано предметний та процесуальний компоненти змісту інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою». До предметного компонента відносяться історичний і лінгвістичний блоки. Історичний

блок включає теми та тексти, пов'язані з основними подіями, явищами, фактами з історії України та розвитку її культури, висвітлюючи значні події в становленні культури України як країни; історичні знання, які відображають певну сукупність фактів, подій, відомостей, передбачених програмними вимогами до навчання історії України у старших класах загальноосвітньої школи. До процесуального компонента відносяться мовні навички та мовленнєві вміння, необхідні учням для засвоєння матеріалу та використання їх у різних ситуаціях; вправи, запитання і завдання для організації засвоєння матеріалу за допомогою активізації мисленнєвих операцій відповідно до 6 рівнів за таксономією Б. Блума (B. Bloom), засвоєні мовні та мовленнєві знання.

4. Розроблено методику вдосконалення рівня іншомовної компетентності учнів старшої школи на основі інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою» із використанням авторської підсистеми вправ та завдань, яку візуалізовано відповідною моделлю. Розроблено підсистему вправ і завдань для удосконалення іншомовної компетентності при вивченні інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою» на основі текстів історичної спрямованості, яка відрізняється від традиційної підсистеми вправ для поетапної роботи з текстом для читання англійською мовою (дотекстовий етап, текстовий етап, післятекстовий етап) тим, що корелює з активізацією рівнів мисленнєвих операцій за таксономією Б. Блума (B. Bloom). Підсистема вправ включає 3 групи вправ та завдань, на основі яких здійснюється поступове ускладнення мисленнєвої діяльності учнів від рівня 1 «Пам'ятати» до рівня 6 «Створювати». На дотекстовому етапі виконується перша група вправ на активізацію, які стимулюють мисленнєві операції рівнів 1 «Пам'ятати» та 2 «Розуміти». Вправи та завдання спрямовані на актуалізацію матеріалу, що був засвоєний раніше; на підготовку розумової діяльності до сприйняття нового змісту історичної спрямованості англійською мовою; на опрацювання нового лексичного матеріалу та активізацію вивчених раніше граматичних явищ; на активізацію вже існуючих мовленнєвих навичок і вмінь. На текстовому етапі виконується друга група вправ на продукування, які стимулюють мисленнєві операції рівнів 3 «Використовувати» та 4 «Аналізувати». Вправи

спрямовані на рівень розуміння інформації у тексті про історію України англійською мовою, на якому зміст тексту є основою для застосування та аналізу цієї інформації у нових умовах. Відбувається засвоєння та перетворення нового змісту, формується власне ставлення до теми, передбачається ускладнення завдань, підвищення самостійності та творчості учнів. На післятекстовому етапі виконується третя група вправ на систематизацію, які стимулюють мисленнєві операції рівнів 5 «Оцінювати» та 6 «Створювати». Вправи спрямовані на систематизацію та перенесення знань в нові умови, їх практичне застосування для оцінювання історичних подій та діяльності історичних особистостей англійською мовою. Вправи та завдання направлені на удосконалення навичок та вмінь, систематизацію знань з історії України та більш творче застосування набутих знань та навичок для оцінювання певних історичних фактів/подій/особистостей з формуванням власного ставлення та суб'єктивної оціночної думки англійською мовою.

Сконструйовано відповідну модель, яка візуалізує впровадження методики вдосконалення рівня іншомовної компетентності за допомогою інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою»; структурними елементами моделі є етапи роботи з текстами історичної спрямованості англійською мовою та розроблені три групи вправ на активізацію мисленнєвих операцій різних рівнів за таксономією Б. Блума (B. Bloom) із зазначенням методів, прийомів, засобів розробленої методики; типів, видів і режимів виконання вправ і завдань.

5. Ефективність розробленої методики вдосконалення іншомовної компетентності учнів старшої профільної школи за допомогою інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою» перевірено в ході педагогічного експерименту, якій проводився у три етапи: констатувальний, формувальний та контрольний, кожен з яких вирішував певні завдання.

Констатувальний етап експерименту передбачав діагностувальний інструментарій (опитування, діагностичне тестування), що уможливило вивчення стану досліджуваної проблеми, визначення рівнів сформованості іншомовної компетентності учнів старшої профільної школи у процесі навчання англійської мови. Отримані результати тестування показали, що за середніми показниками рівня

сформованості іншомовної компетентності 60% учнів 11 класів переважно мають початковий та середній рівні (ЕК – 59,75%, КК – 60%), тоді як достатній і високий рівні досягнень мають 40% учнів (ЕК – 40,25%, КК – 40%). Результати означеного етапу експерименту засвідчили потребу вдосконалення методики формування іншомовної компетентності задля підвищення високого й достатнього рівнів і зниження початкового й середнього рівнів, розширення спектра елективних курсів у старшій школі та доцільність впровадження інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою». На формувальному етапі експерименту практично реалізовано розроблену методику вдосконалення рівня іншомовної компетентності учнів старшої школи за допомогою інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою». Результати контрольного етапу педагогічного експерименту підтвердили позитивну динаміку в рівнях сформованості іншомовної компетентності в учнів ЕК: зниження початкового рівня складає 17,5%; приріст середнього, достатнього та високого рівнів складає 2,25%, 12% та 3,25% відповідно. Результати тестування учнів КК показали значно меншу динаміку у рівнях сформованості іншомовної компетентності: приріст початкового рівня складає 0,25%; зниження середнього рівня складає 1 %; приріст достатнього та високого рівнів складає 0,75% та 0% відповідно.

Порівняно з результатами констатувального етапу експерименту достатній і високий рівні сформованості означеної компетентності в учнів ЕК підвищилися на 12% та 3,25% відповідно, водночас в учнів КК достатній рівень підвищився на 0,75%, а високий залишився без змін – 0%.

Отже, результати експериментального дослідження підтвердили ефективність розробленої методики вдосконалення рівня іншомовної компетентності учнів старшої школи, розробленої на визначених методичних засадах організації навчання інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою».

Матеріали та результати дослідження можуть бути використані у практиці навчання іноземних мов у профільній школі, при написанні статей, курсових, магістерських та дисертаційних робіт, підготовці доповідей для конференцій, а також як фундамент для подальших наукових досліджень на дотичні чи суміжні тематики.

Матеріали дослідження можуть бути корисними для вчителів профільних і непрофільних дисциплін при розробці навчально-методичного забезпечення освітнього процесу (посібників, підручників, програм, курсів та ін.) у старшій школі.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми вдосконалення рівня іншомовної компетентності учнів старшої школи за допомогою елективного курсу «Історія України англійською мовою». Прогностичний потенціал запропонованого дослідження окреслює можливі напрями подальших наукових розвідок, пов'язаних з удосконаленням варіативного компонента змісту іншомовної підготовки учнів старшої школи на засадах інтегративного підходу. Перспективними напрямками вважаємо складання програми та розроблення навчального посібника елективного курсу «Історія України англійською мовою» задля реалізації варіативного компонента освітньої програми для учнів профільної школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексєєнко І. В. Компетентнісно-діяльнісний підхід до побудови комплексів вправ і завдань у змісті посібника елективного курсу «Завітайте до України» *Проблеми сучасного підручника* : зб. наук. праць. Київ, 2016. Вип. 16. С. 6–16. URL: <https://ipvid.org.ua/index.php/psp/article/view/397> (дата звернення 25.01.2025).
2. Алексєєнко І. В. Моделювання уроку елективного курсу з англійської мови «Завітайте до України» для учнів старшої школи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота* : зб. наук. праць. Ужгород, 2015. Вип. 35. С. 11–14. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2015_35_3 (дата звернення 25.01.2025).
3. Алексєєнко І. В. Реалізація краєзнавчого компоненту змісту навчання іноземної мови у старшій школі (на матеріалі елективного курсу з англійської мови) / І. В. Алексєєнко // *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота* : зб. наук. праць. Ужгород, 2014. Вип. 32. С. 109–112. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2014_32_4 (дата звернення 25.01.2025).
4. Алексєєнко І. В. Типологія уроків іноземної мови у старшій школі та її реалізація у змісті підручників. *Проблеми сучасного підручника* : зб. наук. праць. Київ, 2013. Вип. 13. С. 19–30. URL: <https://ipvid.org.ua/index.php/psp/article/view/617> (дата звернення 25.01.2025).
5. Арцишевська А., Гриня Н., Кузнецова Л. Запровадження CLIL методу у двомовному середовищі. *Молодий вчений*. 2021. № 10.1 (98.1). С. 4–7. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/4070> (дата звернення 25.01.2025).
6. Баркасі В., Добровольська Л., Мироненко Т., Кордюк О. та ін. Предметно-мовне інтегроване навчання (CLIL) в процесі професійно орієнтованої підготовки студентів в Україні та закордоном. Миколаїв : Іліон, 2020. 219 с.

7. Басай Н. П. Елективний курс «Німецькомовні країни» як засіб профільного навчання іноземної мови учнів старшої школи. *Проблеми сучасного підручника* : зб. наук. праць. Київ, 2015. Вип. 15 (1). С. 27–34. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/psp_2015_15%281%29_6 (дата звернення 25.01.2025).
8. Басай Н. П. Концептуальні засади конструювання змісту навчального посібника елективного курсу «Німецькомовні країни» для старшої школи. *Педагогічний вісник*. 2016. Вип. 4. С. 12–13.
9. Басай Н. П. Концепція навчального посібника елективного курсу «Німецькомовні країни» для учнів старшої школи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота* : зб. наук. праць. Ужгород, 2015. Вип. 36. С. 11–14. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2015_36_3 (дата звернення 25.01.2025).
10. Басай О. В. Лінгводидактичні підходи до побудови змісту навчального посібника «Країнознавство: Іспанія і Латинська Америка» для учнів старшої школи. *Педагогічний вісник*. 2016. Вип. 4. С. 14–15.
11. Басай Н. П. Навчальний посібник елективного курсу «Німецькомовні країни» як засіб організації самостійної роботи старшокласників. *Проблеми сучасного підручника* : зб. наук. праць. Київ, 2016. Вип. 16. С. 26–38. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/psp_2016_16_4 (дата звернення 25.01.2025).
12. Басай Н. П. Навчальний посібник елективного курсу «Німецькомовні країни» як засіб профільного навчання іноземної мови учнів старшої школи. *Проблеми сучасного підручника* : зб. наук. праць. Київ, 2015. Вип. 15 (1). С. 27–34. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/psp_2015_15\(1\)_6](http://nbuv.gov.ua/UJRN/psp_2015_15(1)_6) (дата звернення 25.01.2025).
13. Басай Н. П. Особливості конструювання змісту навчального посібника елективного курсу «Німецькомовні країни» для учнів 10–11-х класів профільної школи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота* : зб. наук. праць. Ужгород, 2014. Вип. 34. С. 21–25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2014_34_5 (дата звернення 25.01.2025).
14. Басай Н. П. Реалізація культурологічного підходу через діалог культур у змісті навчального посібника елективного курсу «Німецькомовні країни». *Науковий*

вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота : зб. наук. праць. Ужгород, 2016. Вип. 2 (39). С. 21–26 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2016_2_6 (дата звернення 25.01.2025).

15. Білан Н. М. Формування іншомовної компетентності майбутніх інженерів-енергетиків засобами проєктних технологій у технічних університетах : дис. на здобуття наук. ступеня доктора філософії у галузі знань 01 Освіта / Педагогіка, спец. 015 Професійна освіта / Тернопільський нац. пед. ун-т імені Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2022. 350 с. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/27682> (дата звернення 25.01.2025).

16. Білецька І. Іншомовна освіта в Україні: полікультурний аспект. *Україна в гуманітарних і соціально-економічних вимірах* : матер. II Всеукр. наук. конф., м. Дніпро, 24–25 березня 2017 року. Дніпро, 2017. Ч. 2. С. 144–145. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/handle/6789/7019> (дата звернення 25.01.2025).

17. Божко Н. Інтегративний підхід до навчання в контексті реформування системи освіти України. *Молодь і ринок*. 2018. № 7 (162). URL: <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/140424> (дата звернення 25.01.2025).

18. Брик Т. О., Лебошина Н. В. Використання CLIL (інтегрованого предметно-мовного навчання) у формуванні та розвитку вмінь професійного спілкування майбутніх офіцерів у вищих навчальних закладах. *Молодий вчений*. 2019. № 5.1 (69.1). С. 41–43. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2019/5.1/13.pdf>

19. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ : ВТФ «Перун», 2001. – 1440 с. URL: <https://archive.org/details/velykyislovnyk/page/500/mode/2up> (дата звернення 25.01.2025)

20. Вовченко О., Гончарова Г., Канівець З. Методика предметно-мовного інтегрованого навчання (CLIL) у дії (за результатами дослідно-експериментальної діяльності). *Імідж сучасного педагога*. 2023. № 5 (206). С. 113–118. URL: <https://isp.pano.pl.ua/article/view/266982/264276> (дата звернення 25.01.2025).

21. Вовченко О. Die Umsetzung von CLIL-Methodik ins Bildungsprozess des Wissenschaftlichen Lyzeums. *Філологічні студії* : зб. наук. праць студентів

і магістрантів ф-ту філології та журналістики ПНПУ ім. В. Г. Короленка. Полтава, 2021. Вип. XVII. С. 30–32.

22. Гаманюк В. CLIL und europäische Mehrsprachigkeit. *Викладання та вивчення німецької мови в міжкультурному просторі* : матер. XVII Міжнар. наук.-практ. конф. Асоціації українських германістів, м. Львів, ВЦЛНУ ім. Івана Франка, 22–23 жовтня 2010 року. Львів, 2010. 180. С. 43–44.

23. Глобін О. І. Міжпредметні зв'язки в умовах профільного навчання математики : метод. посіб. для вчителів / за ред. В. І. Трудолубова. Київ : Педагогічна думка, 2012. 88 с.

24. Гупан Н. Принципи інтеграції змісту історії та громадянської освіти у контексті вимог державного стандарту базової середньої освіти. *Проблеми сучасного підручника: навчально-методичне забезпечення освітнього процесу в умовах воєнного часу* : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 2022 р. Київ, 2022. С. 122–124. URL:

https://lib.iitta.gov.ua/731930/1/%D0%93%D1%83%D0%BF%D0%B0%D0%BD_PSP_t_ezy_2022.pdf (дата звернення 25.01.2025).

25. Данилюк С. С. Використання системи вправ у процесі формування професійної компетентності майбутніх фахівців засобами інтернет-технологій. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2014. Т. 44, вип. 6. С. 182–193. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2014_44_6_19 (дата звернення: 25.01.2025).

26. 25 майбутніх ліцеїв і концептуальні засади реформи: відбувся національний форум щодо профільної середньої освіти. *Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України*. 2024. 9 квітня. URL: <https://mon.gov.ua/news/25-maybutnikh-litseiv-i-kontseptualni-zasadi-reformi-vidbuvsya-natsionalniy-forum-shchodo-profilnoi-serednoi-osviti> (дата звернення: 25.01.2025).

27. Державний стандарт профільної середньої освіти: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 25 липня 2024 р. № 851. *Верховна Рада України. Законодавство України* : офіційний сайт. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-2024-%D0%BF#n10> (дата звернення: 25.01.2025).

28. Дидактичні та методичні засади компетентісно орієнтованого навчання іноземних мов у початковій школі : навч.-метод. посібник / за наук. ред. В. Г. Редька ; відп. за вип. Т. К. Полонська. Київ «КОНВІ ПРИНТ», 2020. 288 с. URL: https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/07/navchalno_metodychnyy-posibnyk.pdf (дата звернення: 25.01.2025).

29. Дичка Н., Павленко О. Таксономія Блума в навчанні англійської мови професійного спрямування в 21 столітті. *Молодий вчений*. 2017. № 12. С. 370–373. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_12_88 (дата звернення: 25.01.2025).

30. Дідо Н., Канюк О. Виклики та інновації: інтеграція англійської мови з академічними предметами. *Інноваційна педагогіка*. 2024. Вип. 67, т. 1. С. 175–179. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/63123> (дата звернення 25.01.2025).

31. Добровольська Л. С. Дидактичні принципи розвитку іншомовних інтегрованих мовленнєвих умінь. *Науково-методичний, інформаційно-освітній журнал «Вересень»*. 2006. Вип. 3–4 (36–37). С. 41–46.

32. Добровольская Л.С. К вопросу о методических принципах развития иноязычных интегрированных умений у старшеклассников. *Актуальні проблеми сучасної науки* : матер. Другої Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф., м. Київ, 23–25 жовтня 2006 р. : зб. тез доповідей. Київ, 2006. Ч. I. С. 28–30.

33. Долинський Є. В., Палагнюк М. Г., Палагнюк І. Д. Елективні курси з іноземних мов у профільній школі: технологія визначення тематики : *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні та психологічні науки*. Хмельницький, 2014. № 4. С. 132–143. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/714089/1/Dolik_Tematika.pdf (дата звернення 25.01.2025).

34. Долинський Є. В. Конструювання системи вправ для формування мовленнєвих навичок посібника елективного курсу «Моя Франція». *Науковий вісник Чернівецького університету імені Юрія Федьковича. Серія: Педагогіка та психологія* : зб. наук. праць. Чернівці, 2015. Вип. 734. С. 28–34. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/9522/> (дата звернення 25.01.2025).

35. Долинський Є. В. Методика формування іншомовної лексичної компетентності за допомогою посібника елективного курсу «Моя Франція». *Проблеми сучасного підручника* : зб. наук. праць. Київ, 2015. Вип. 15, ч. 1. С. 179–186. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/psp_2015_15%281%29_22 (дата звернення 25.01.2025).

36. Долинський Є. В. Методичні засади укладання навчального посібника елективних курсів з іноземної мови «Моя Франція». *Молодь і ринок*. 2015. № 2 (121). С. 126–131. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32308743.pdf> (дата звернення 25.01.2025).

37. Євтушенко Н. І. Використання методики предметно-інтегрованого навчання (CLIL) у процесі підготовки студентів за спеціальністю «Інформатика і мова» (бакалаврського рівня). *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. Т. 31 (70), № 4, ч. 2. С. 68–72. URL: https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/4_2020/part_2/14.pdf (дата звернення 25.01.2025).

38. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення; викладання, оцінювання / наук. ред. укр. вид. С. Ю. Ніколаєва. Київ : Ленвіт, 2003. 361 с. URL: http://www.khotiv-nvk.edukit.kiev.ua/Files/downloads/zagalnoyevrop_rekom.pdf (дата звернення 25.01.2025).

39. Загородня А. А Диференціація змісту навчання в старшій школі України (1991–2010 рр.). *Професійна підготовка фахівців у вимірі нових освітніх реалій* : зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю, м. Івано-Франківськ, ДВНЗ «Прикарпатський нац. ун-т ім. Василя Стефаника», 11–12 жовтня 2018 року. Івано-Франківськ, 2018. С. 141–148. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/712966/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84.%2011-12.10.2018%20%20%D0%A0DF-142-149.pdf> (дата звернення 25.01.2025).

40. Загородня А. А Елективні курси в профільних школах як одна з тенденцій реформування освіти (2011–2017 рр.). *Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки*. 2021. № 1 (37), ч. I. С. 15–20. URL:

<https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/737024/1/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F%20%D0%97%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D1%8C%D0%BE%D1%97%20%D0%90.%D0%90..pdf> (дата звернення 25.01.2025).

41. Загородня А. А. Основні підходи до конструювання змісту навчання в профільних класах середніх загальноосвітніх шкіл (2011–2017 pp.). *Results of modern scientific research and development* : зб. матер. II Міжнар. наук.-практ. конф., м. Мадрид, Іспанія, 4–6 квітня 2021 року. Мадрид, 2021. С. 243–248. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/724620/1/RESULTS-OF-MODERN-SCIENTIFIC-RESEARCH-AND-DEVELOPMENT-4-6.04.21-243-248.pdf> (дата звернення 25.01.2025).

42. Загородня А. Профілізація загальної середньої освіти в контексті ідей НУШ. *Молодь і ринок*. 2019. № 10 (177). С. 126–130. URL: <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/187320> (дата звернення 25.01.2025).

43. Загородня А. Спеціалізовані школи як провісники профільного навчання у 90-х pp. XX ст. *Молодь і ринок*. 2019. № 5 (172). С. 66–72. URL: <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/171030> (дата звернення 25.01.2025).

44. Засекіна Т. М. Інтеграція в шкільній природничій освіті: теорія і практика : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2020. 400 с.

45. Зеня Л. Я. Навчання іноземних мов у старшій профільній школі: лекційно-практичний курс : посіб. для студ. вищ. навч. закладів. Горлівка, 2008. 340 с.

46. Зовнішнє незалежне оцінювання в освіті України. Курс лекцій : навч. посібник / Г. С. Кашина, В. П. Сергієнко. Луцьк, 2010. 115 с. URL: https://moodle.ndu.edu.ua/pluginfile.php/889/mod_page/content/1/ZNO.pdf (дата звернення 25.01.2025).

47. Іноземні мови: критерії оцінювання. 8–11 класи: складено на підставі наказу МОН № 1222 від 21.08.2013 «Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної

середньої освіти»: станом на 19.08.2016 р. *Освіта.ua. Середня освіта* : вебсайт. URL: <https://osvita.ua/school/estimation/2395/> (дата звернення 25.01.2025).

48. Іноземні мови (рівень стандарту, профільний рівень). Програма для 10–11-х класів ЗНЗ : затв. Наказом Міністерства освіти і науки від 23 жовтня 2017 р. № 1407: станом на 27.12.2017 р. *Освіта.ua. Середня освіта* : вебсайт. URL: <https://osvita.ua/school/program/program-10-11/58921/> (дата звернення 25.01.2025).

49. Інтеграція навчальних предметів в початковій школі як ефективна форма навчання молодших школярів : матер. Інтернет-семінару / уклад. Л. Н. Добровольська, В. О. Чорновіл. Черкаси : Вид-во КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», 2017. 183 с.

50. Інтегроване навчання: зміна сенсу освіти та виклик для вчителів. *Супервізія в НУШ. –Барна М.М–ЛОІППО* : вебсайт. URL: <https://barna-consult.com/integrovane-navchannya-zmina-sensu-osvity-ta-vyklyk-dlya-vchyteliv/> (дата звернення: 25.01.2025).

51. Калініна Л. В., Прокопчук Н. Р. Можливості інтегрованого навчання іноземної мови та культури учнів старшої школи філологічного профілю. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія: Педагогічні науки: реалії та перспективи* : зб. наук. праць. Київ, 2020. Вип. 74. С. 50–54. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/32625> (дата звернення: 25.01.2025).

52. Кизенко В. Варіативний компонент змісту освіти старшої школи як важливий складник системи неперервної професійної освіти. *Дидактика: теорія і практика* : зб. наук. праць [НПУ імені М. П. Драгоманова]. Київ, 2016. С. 58–64. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/77241919.pdf> (дата звернення: 25.01.2025).

53. Кизенко В. І., Орищак Л. Л., Чернега В. Г. Курси за вибором у структурі профільного навчання. *Профільне навчання: теорія і практика* : зб. наук. праць / за Л. А. Липової. Київ, 2007. С. 5.

54. Кізлова А. Конспекти інтегрованих/бінарних уроків англійської мови та історії для закладів середньої освіти України у мережі інтернет. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. Вип. 11 (17). С. 886–900. URL:

<http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/view/7364/7406> (дата звернення 25.01.2025).

55. Клепко С. Інтегративна освіта і поліморфізм знання : монографія. Київ–Полтава–Харків : ПОІПОПП, 1998. 360 с.

56. Когут І. В. Формування іншомовної компетентності у студентів в процесі навчання: теоретичні засади. *Молодий вчений*. 2022. № 10 (110). С. 106–110. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/5618> (дата звернення 25.01.2025).

57. Кононенко Н. Використання CLIL технологій в процесі навчання фізики. *Наукові записки молодих учених*. 2020. № 5. URL: <https://phm.cuspu.edu.ua/ojs/index.php/SNYS/article/view/1735/0> (дата звернення 25.01.2025).

58. Концептуальні засади побудови навчальної програми елективних курсів з іноземних мов для старшої школи. Київ, 2015. 19 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32308743.pdf> (дата звернення 25.01.2025).

59. Концепція навчальних посібників елективних курсів з іноземних мов для учнів 10–11 класів профільної школи / [В. Г. Редько, Т. К. Полонська, Н. П. Басай та ін.]; за наук. ред. В. Г. Редька. Київ : Педагогічна думка, 2015. 48 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/9550/1/Koncepts.pdf> (дата звернення 25.01.2025).

60. Коренєва І., Левченко С. Content Language Integrated Learning (CLIL) іноземних студентів у процесі довузівської підготовки. *Новий колегіум*. 2022. № 1 (107). 64–67. URL: <http://newcollegium.nure.ua/article/view/270633> (дата звернення 25.01.2025).

61. Коротяєва І. Б. Самостійна робота студентів з дисципліни «Методика викладання англійської мови в середній профільній школі»: для студентів-магістрантів філол. ф-ту спец. 014 Середня освіта (Мова і література (англійська)). Слов'янськ : Вид-во ДДПУ, 2020. 121 с. URL: <http://dspace.ddpu.edu.ua/ddpu/handle/123456789/550> (дата звернення 25.01.2025).

62. Кремень В., Топузов О., Ляшенко О., Мальований Ю., Засекіна Т. Профільна середня освіта: концептуальні засади для нової української школи. *Вісник*

Національної академії педагогічних наук України. 2023. № 5 (2). С. 1–8. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/HNAESU_2023_5_2_4 (дата звернення 25.01.2025).

63. Кухта І. В. Іншомовна компетентність у контексті формування комунікативної культури студентів у процесі вивчення іноземної мови. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2008. Вип. 4. С. 27–32. URL: <https://visnyk.vntu.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/613> (дата звернення 25.01.2025).

64. Кучера О. Ю., Сурodeйкіна Т. В. Використання таксономії Блума у процесі розвитку критичного мислення на уроках англійської мови у старшій школі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2019. № 42, т. 2. С. 65–71. URL: http://vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v42/part_2/19.pdf (дата звернення 25.01.2025).

65. Левчик І. Ретроспективний аналіз становлення та розвитку поняття інтегрованого навчання професійно-орієнтованої англійської мови у вітчизняній методиці навчання іноземних мов. *Актуальні питання гуманітарних наук. Серія «Педагогіка»*. 2020. Вип. 47, т. 3. С. 189–195. URL: http://www.aphn-journal.in.ua/archive/47_2022/part_3/30.pdf (дата звернення 25.01.2025).

66. Лінгводидактичні засади навчання іноземних мов у закладах вищої педагогічної та загальної середньої освіти : монографія / відп. за вип. М. М. Сідун, Т. К. Полонська. – Мукачево : Мукачівський держ. ун-т, 2018. 342 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/710790/1/Monograph_Mukachevo.pdf (дата звернення 25.01.2025).

67. Лінгводидактичні засади навчання іноземної мови учнів старших класів загальноосвітніх навчальних закладів: навч.-метод. посібник / В. Г. Редько, Т. К. Полонська, Н. П. Басай [та ін.] ; за наук. ред. В. Г. Редька. Київ : Педагогічна думка, 2013. 360 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/704049/1/%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%B3%D0%B2%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%B4%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D1>

[%87%D0%BD%D1%96%20%D0%B7%D0%B0%D1%81%D0%B0%D0%B4%D0%B8.pdf](#) (дата звернення 25.01.2025).

68. Лююк О. В. Інтегроване навчання як складова реалізації ідей Нової української школи. *Управління в освіті* : матер. IX Міжнар. наук.-практ. конф., м. Львів, 4–5 квітня 2019 року / Нац. ун-т «Львівська політехніка», за заг. ред. Ю. М. Козловського. Львів, 2019. С. 187–189.

69. Мариновська О. Інтегральна технологія навчання: від теорії до практики. *Початкова освіта*. 2011. № 32 (608). С. 3–5. URL: <https://www.ippo.if.ua/index.php/82-uncategorised/886-intehralna-tekhnohiiia-navchannia-vid-teorii-d o-praktyky> (дата звернення 25.01.2025).

70. Мартинова Р. Ю. Сутність і структура процесуальної інтеграції професійної та іншомовної мовленнєвої діяльності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2012. Вип. 4. С. 63–69. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_filol_2012_4_14 (дата звернення 25.01.2025).

71. Мартинова Р. Цілісна загальнодидактична модель змісту навчання іноземних мов : монографія. Київ : Вища школа, 2004. 454 с.

72. Маслова А., Гончарова О. Імплементация технології CLIL в навчальний процес з во в контексті застосування кращих освітніх практик ЄС. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*. 2022. № 2 (29). С. 112–115. URL: <https://magazine.mdpu.org.ua/index.php/nv/article/view/3136> (дата звернення 25.01.2025).

73. Мельник Н. І. Іншомовна компетентність як пріоритетний напрям у змісті професійної підготовки педагогів у країнах Європи. *Іншомовна освіта педагога: виклики, проблеми, перспективи* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 5 листопада 2105 року. Київ, 2015. С. 201–207. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/10960/1/N_Melnik_05_11_2015_konf_PI.pdf (дата звернення 25.01.2025).

74. Методика викладання англійської мови : навч.-метод. посіб. для студентів вищ. навч. закладів / уклад. І. В. Холод. Умань : Візаві, 2018. 165 с.

75. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підруч. для студ. класич., пед. і лінгвіст. ун-тів / О. Б. Бігич, Н. Ф. Бориско, Г. Е. Борецька та ін. за заг. ред. С. Ю. Ніколаєвої. Київ : Ленвіт, 2013. 590 с. URL: <http://rep.knlu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/787878787/267/Bihych.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення 25.01.2025).

76. Методичні рекомендації «Інтеграція на уроках англійської мови». Рекомендації по організації бінарних уроків та уроків за методом CLIL. *На урок : освітній проект* : вебсайт. URL: <https://naurok.com.ua/metodichni-rekomendaci-integraciya-na-urokah-angliysko-movi-212730.html> (дата звернення 25.01.2025).

77. Метьюлкіна М. О. Конструювання з паперу в навчально-виховному процесі з англійської мови в 1-му класі. *Рідна школа*. 2002. № 8–9. С. 38–41.

78. Мовно-літературна освітня галузь. Іноземні мови. Галузеві критерії. *Освіта.ua. Середня освіта* : вебсайт. URL: https://osvita.ua/doc/files/news/927/92715/Kriteriyi_inozemni.pdf (дата звернення 25.01.2025).

79. Модельна навчальна програма «Іноземна мова. 5–9 класи» для закладів загальної середньої освіти / авт.: І. М. Зимомря, В. А. Мойсюк, М. С. Трифан, І. К. Унгурян, М. В. Яковчук ; реком. Міністерством освіти і науки України : наказ від 12.07.2021. № 795. Київ, 2021. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Inozemni.movy.5-9-kl/Inoz.mov.5-9-kl.Zymomrya.ta.in.14.07.pdf> (дата звернення 25.01.2025).

80. Мороз П. В. Інтегроване навчання як освітня стратегія та технологія. *Проблеми та перспективи розвитку науки, освіти, технологій і суспільства* : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф., м. Кропивницький, 29 листопада 2023 року. Кропивницький, 2023. С. 54–56. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/738260/> (дата звернення 25.01.2025).

81. Мороз П., Мороз І. Інтегровані завдання шкільного підручника історії як засіб формування компетентностей учнів. *Проблеми сучасного підручника: ключові компетентності та предметні навички* : зб. матер. Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф., м. Київ, 20–21 травня 2021 року. Київ, 2021. С. 45–46. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/725951/> (дата звернення: 25.01.2025).

82. Мороз П., Мороз І. Інтегрування історії повсякденності у шкільний курс історії: дослідницький аспект. *Проблеми сучасного підручника*: зб. наук. праць. Київ, 2023. Вип. 30. С. 86–101. URL: <https://ipvid.org.ua/index.php/psp/article/view/676> (дата звернення 25.01.2025).

83. Мороз П. В. Історична предметна компетентність учнів старшої школи: визначення та складники. *Реалізація компетентісно орієнтованого навчання в освіті: теоретичний і практичний аспекти* : зб. наук. праць за матер. Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, Ін-т педагогіки НАПН України, 4 листопада 2019 року. Київ, 2019. С. 211–214. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/719398/1/%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8%20%D0%9C%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B7%20%D0%9F..pdf> (дата звернення: 25.01.2025).

84. Мороз П., Мороз І., Власов В. Історія України в джерелах : практикум. Київ : ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2021. 564 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/729083/> (дата звернення: 25.01.2025).

85. Муқан Н., Стасишин Р., Чубінська Н. Роль і значення когнітивних та метакогнітивних навичок у професійній діяльності правника. *Академічні Візії*. 2023. Вип. 22. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/477> (дата звернення: 25.01.2025).

86. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. Історія України. Всесвітня історія. 6–11 класи : затв. наказом Міністерства освіти і науки України від 03 серпня 2022 р. № 698. Київ, 2022. 106 с. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/Navchalna.programa.2022.WH.HU.6-11.pdf> (дата звернення: 25.01.2025).

87. Навчальна програма елективних курсів з іноземних мов для старшої школи ЗНЗ / В. Г. Редько, Т. К. Полонська, Н. П. Басай [та ін.]; за наук. ред. В. Г. Редька. — Київ : Педагогічна думка, 2015. 42 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/9555/1/programs.pdf> (дата звернення 25.01.2025).

88. Навчальні програми з іноземних мов для загальноосвітніх навчальних закладів і спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням іноземних мов 10–11 класи (затв. Наказом Міністерства освіти і науки від 23 жовтня 2017 р. № 1407). *Освіта.уа. Середня освіта* : вебсайт. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/inozemni-movi-10-11-19.09.2017.pdf> (дата звернення 25.01.2025).

89. Нова профільна школа: і для фізиків, і для ліриків : 5 ідей для якісної профільної школи від експертів освітньої групи УГП. *Офіційний сайт Української Галицької Партії*. 2019. 12 квітня. URL: <https://uhp.org.ua/nova-profilna-shkola-i-dlya-fizyky-i-dlya-liryky/> (дата звернення 25.01.2025).

90. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи: ухвален. колегією Міністерства освіти і науки України від 27.10.2016. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 25.05.2025).

91. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja : navch.-metod. posibnyk / za zag. red. Н. Бібік. Київ : ТОВ «Видав. дім «Плеяди», 2017. 206 с. URL: https://lib.imzo.gov.ua/wa-data/public/site/books2/navchalno-metodychny-posibnyky/dlya-pedpraysivnykyv/poradnik_blok-min.pdf (дата звернення: 25.05.2025).

92. Опачко М. В. Системний та інтегративний підходи в освіті : метод. посібник. Ужгород : УжНУ, 2016. 69 с. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/21502/1/%D0%A1%D0%B8%D1%81_i%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%80_%D0%BF-%D1%85%D0%BE%D0%B4%D0%B8.pdf (дата звернення: 25.05.2025).

93. Освіта : Телеграм канал <https://t.me/s/osvitatopnews?before=1670>

94. Павлова О. О., Монастирська Л. В. Перспективи методики предметно-мовного інтегрованого навчання в немовних вищах України. *Інноваційна педагогіка*.

2019.

Вип. 18, т. 3. С. 78–82. URL:

http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/18/part_3/18.pdf

95. Паласюк М. Формування іншомовної комунікативної компетентності у студентів вищих технічних закладів освіти. *Людинознавчі студії : зб. наук. праць Дрогобицького держ. пед. ун-ту ім. Івана Франка. Серія: Педагогіка*. Дрогобич, 2014. Вип. 29, ч. 1. С.144–154. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Lstud_2014_29\(1\)_17](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Lstud_2014_29(1)_17) (дата звернення: 25.05.2025).

96. Пасічник О. С. Компонентний склад змісту навчання іноземних мов у закладах загальної середньої освіти – сучасна інтерпретація. *Український педагогічний журнал*. № 1. 2018. С. 93–103. URL:

https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/710636/1/%21Pasichnyk_Content_FL.pdf

97. Пасічник О. С. Концептуальні засади конструювання змісту елективного курсу «англійська мова для ділового спілкування» для старшої школи. *Проблеми сучасного підручника : зб. наук. праць*. Київ, 2015. Вип. 15 (2). С. 129–140. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/psp_2015_15%282%29_14 (дата звернення: 25.05.2025).

98. Пасічник О. С, Пасічник О. О. Логіко-структурний аналіз особливостей відображення тематики навчання іноземних мов у програмах для шкіл України (1991–2019 рр.). *Проблеми сучасного підручника : зб. наук. праць*. Київ, 2020. Вип. 24. С. 216–229. URL: <https://ipvid.org.ua/index.php/psp/article/view/89> (дата звернення 25.01.2025).

99. Пасічник О. С., Пасічник О. О. Технологія CLIL як засіб поглиблення компетентнісної спрямованості змісту навчання іноземних мов: зарубіжний досвід та вітчизняні реалії. *Проблеми сучасного підручника : зб. наук. праць*. Київ, 2023. Вип. 30. С. 134–148. URL: <https://ipvid.org.ua/index.php/psp/article/view/680> (дата звернення 25.01.2025).

100. Першукова О. О. Теоретичні основи розробки навчальних матеріалів для роботи за технологією CLIL. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. праць*. Запоріжжя, 2018. Вип. 58–59. С. 162–173. URL: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/38143> (дата звернення 25.01.2025).

101. Писанко М. Л. Аналіз елективних курсів з навчання перекладу для учнів старших класів шкіл філологічного профілю. *Іноземні мови*. 2016. № 4. С. 3–11. URL: <http://fl.knlu.edu.ua/article/view/122544> (дата звернення 25.01.2025).
102. Повстин О. В. Інтеграція знань як один з дидактичних принципів сучасної освіти. *Вісник Львівського університету безпеки життєдіяльності*. 2014. № 10. С. 231–235. URL: <https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/Visnuk/article/view/506> (дата звернення 25.01.2025).
103. Положення про ліцей: постановою Кабінету Міністрів України від 11 жовтня 2021 р. № 1062. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1062-2021-%D0%BF> (дата звернення: 25.01.2025).
104. Полонська Т. К. Елективні курси у системі профільного навчання іноземних мов. *Педагогічний вісник*. 2017. Вип. 46, т. 1. С. 1–9. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/706989/1/Polonska.pdf> (дата звернення: 25.01.2025).
105. Полонська Т. К. Конструювання змісту іншомовного елективного курсу та його реалізація в навчальному посібнику для учнів профільної школи. *Проблеми сучасного підручника* : зб. наук. праць. Київ, 2014. Вип. 4. С. 554–563. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/7881/1/64.pdf> (дата звернення: 25.01.2025).
106. Полонська Т. К. Науково-теоретичні підходи до створення елективних курсів з іноземної мови у профільній школі. *Проблеми сучасного підручника* : зб. наук. праць. Київ, 2011. Вип. 11. С. 431–437. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/4536/> (дата звернення: 25.01.2025).
107. Полонська Т. К. Профільне навчання іноземної мови учнів старшої школи : метод. рекомендації. Київ : Педагогічна думка, 2014. 80 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/9566/1/14-08_3.pdf (дата звернення: 25.01.2025).
108. Пометун О., Гупан Н. Таксономія Б. Блума і розвиток критичного мислення школярів на уроках історії. *Український педагогічний журнал*. 2019. № 3. С. 50–58. URL: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2019-3-50-58> (дата звернення: 25.01.2025).
109. Практикум з методики навчання іноземних мов і культур у загальноосвітніх навчальних закладах: англійська мова, німецька мова, французька

мова, іспанська мова : навч. посібник для студ. класич., пед. і лінгвіст. ун-тів / О. Б. Бігич, Н. Ф. Бориско, Г. Е. Борецька та ін. / за ред. С. Ю. Ніколаєвої. Ірпінь : Видавець Романенко Л. Л., 2016. 398 с. URL: <http://rep.knlu.edu.ua/xmlui/handle/787878787/269> (дата звернення: 25.01.2025).

110. Програма ЗНО з англійської мови 2025 року: затв. наказом Міністерства освіти і науки України від 26 червня 2018 р. № 696: станом на 02.09.2024 р. *Освіта.ua. Середня освіта* : вебсайт. URL: https://osvita.ua/test/program_zno/1005/ (дата звернення: 25.01.2025).

111. Програма ЗНО з історії України 2025 року : затв. наказом Міністерства освіти і науки України від 26 червня 2018 р. № 696: станом на 02.09.2024 р. *Освіта.ua. Середня освіта* : вебсайт. URL: https://osvita.ua/test/program_zno/1006/ (дата звернення: 25.01.2025).

112. Про затвердження Концепції розвитку педагогічної освіти: Наказ Міністерства освіти і науки від 16.07.2018 № 776. *Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України*. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennya-koncepciyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti> (дата звернення 25.01.2025).

113. Про затвердження нової редакції Концепції профільного навчання у старшій школі : Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.09.2009 № 854 *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0854290-09> (дата звернення 25.01.2025).

114. Про затвердження рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання: Наказ Міністерства освіти і науки України від 02.08.2024 р. № 1093. *Освіта.ua. законодавство. Середня освіта* : вебсайт. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/92715/#google_vignette (дата звернення: 25.01.2025).

115. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII [ред. від 01.01.2025]. *Відом. Верхов. Ради України*. 2017. № 38/39. Ст. 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 25.01.2025).

116. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16 січня 2020 р. № 463-IX [ред. від 17.11.2024]. *Відом. Верхов. Ради України*. 2020. № 31. Ст. 226. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20> (дата звернення: 25.01.2025).

117. Пушкарьова Т. О., Топузов О. М. Інтегративно-діяльнісна педагогіка : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2019. 304 с. URL: https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/07/integral_2019.pdf (дата звернення: 25.01.2025).

118. Редько В. Г. Конструювання змісту шкільних підручників з іноземних мов: теорія і практика : монографія. Київ, 2017. 628 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/709468/1/Redko_Monograph_1.pdf (дата звернення: 25.01.2025).

119. Редько В. Г., Басай О. В. Концепція змісту елективних курсів з іноземних мов для учнів старшої школи: лінгводидактичний аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота»* : зб. наук. праць. Ужгород, 2014. Вип. 34. С. 163–166. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2014_34_49 (дата звернення: 25.01.2025).

120. Реформа профільної середньої освіти. МОН затвердило концептуальні засади. *НУШ. Нова українська школа* : вебсайт. 2024. 11 жовтня. URL: <https://nus.org.ua/2024/10/11/reforma-profilnoyi-serednoyi-osvity-mon-zatverdilo-kontseptualni-zasady/> (дата звернення: 25.01.2025).

121. Руднік Ю. В. Метод контекстно-мовного інтегрованого навчання у школах Фінляндії: організаційний дискурс. *Science and Education a New Dimension: Pedagogy and Psychology*. 2013. № I (7) (14). С. 59–62. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/3202/> (дата звернення: 25.01.2025).

122. Руднік Ю. В. Методика предметно-мовного інтегрованого навчання (CLIL): світовий досвід. *Педагогіка та психологія: проблеми науки та практики* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., м. Львів, 9 серпня 2013 року. Львів, 2013. С. 63–67. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/2590/> (дата звернення: 25.01.2025).

123. Русалкіна Л., Мокрієнко Е. Концепт іншомовних інтегрованих умінь у практиці викладання в медичних закладах вищої освіти. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Вип. 56, т. 2. С. 121–123. URL:

http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2023/56/part_2/26.pdf (дата звернення: 25.01.2025).

124. Сажко Л. А. Інтегративна основа навчання іноземних мов. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: Педагогіка та психологія.* 2011. Вип. 19. С. 18–25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknlu_Ptp_2011_19_4 (дата звернення: 25.01.2025).

125. Сальник І. В. Підготовка англомовного вчителя: проблеми інтеграції фахового і мовного навчання. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія педагогічна.* Кам'янець-Подільський, 2018. Вип. 24. С. 30–32. URL: <http://ped-series.kpnu.edu.ua/article/view/150502> (дата звернення: 25.01.2025).

126. Свобода А., Протасова А. Читання англійською як засіб розвитку аналітичних навичок майбутніх IT-фахівців. *Міжнародний науковий журнал освіти та лінгвістики.* 2024. № 3 (2). С. 80–88. URL: <https://isg-journal.com/isjel/article/view/666> (дата звернення: 25.01.2025).

127. Сібагатов С. С. Метапредметний підхід як спосіб реалізації принципу профільного навчання у старшій школі. *Блог вчителя історії та правознавства Сібагатова Сергія Сагітовича.* URL: https://sibagatov.blogspot.com/2016/02/blog-post_62.html (дата звернення: 25.01.2025).

128. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. Київ : Голов. ред. УРЕАН Української РСР, 1974. С. 443. URL: <https://archive.org/details/inshomovnyx1974> (дата звернення: 25.01.2025).

129. Смольська Л. Готовність до змін: мотиваційна криза вчителів. *Освіта.ua. Середня освіта* : вебсайт. 2018. 6 червня. URL: <https://osvita.ua/school/reform/61018/> (дата звернення: 25.01.2025).

130. Соболев Ю. О. Предметно-мовне інтегроване навчання в технічному університеті. *Наукові записки [Національного університету «Острозька академія». Серія Філологічна.* 2013. Вип. 33. С. 319–320. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2013_33_100 (дата звернення: 25.01.2025).

131. Соловійова Н. Д., Сорочан Л. Ф. Таксономія Б. Блума та активізація пізнавальної діяльності студентів на практичних заняттях з методики викладання іноземної мови. *Актуальні питання лінгвістики та методики викладання іноземних мов*: зб. матер. VIII міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої пам'яті доктора педагогічних наук, професора В. Л. Скалкіна, м. Одеса, ОНУ ім. І. І. Мечнікова, 12 квітня 2022 року. Одеса, 2022. С. 259–263. URL: https://onu.edu.ua/pub/bank/userfiles/files/rgf/konferenciya_Skalkina_imgf_2022.pdf (дата звернення 25.01.2025).

132. Солощенко В. Особливості реалізації предметно-мовного інтегрованого навчання (CLIL) як провідної методики навчання іноземних мов у Європі. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Серія «Педагогічні науки»*. 2023. Вип. 21, т. 177. С. 116–120. URL: <https://visnyk.chnpu.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/98> (дата звернення 25.01.2025).

133. Сорочан Л. Готовність учителів англійської мови до впровадження елективного курсу «Історія України англійською мовою». *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський зб. наук. праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2023. Вип. 61, т. 3. С. 212–216. URL: https://www.apfn-journal.in.ua/archive/61_2023/part_3/34.pdf (дата звернення 25.01.2025).

134. Сорочан Л. Ф. Експериментальна перевірка ефективності методики вдосконалення рівня іншомовної компетентності на основі інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою». *Освіта. Інноватика. Практика*. 2024. Т. 13, № 1. С. 74–82. URL: <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol13i1-010> (дата звернення 29.01.2025).

135. Сорочан Л. Ф. Необхідність розширення вибору інтегративних елективних курсів у старшій школі. *Philological sciences, intercultural communication and translation studies: theoretical and practical aspects*: матер. міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф., м. Венеція, Італія, 26–27 лютого 2021. Венеція, 2021. С. 170–172.

URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/106/2939/6225-1> (дата звернення 25.01.2025).

136. Сорочан Л. Ф. Передумови розробки інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою»: результати анкетування студентів 1 курсу *Освіта. Інноватика. Практика*. 2024. Т. 12, № 5. С. 80–86. URL: <https://oip-journal.org/index.php/oip/article/view/341> (дата звернення 25.01.2025).

137. Сорочан Л. Соціокультурний аспект інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою» при навчанні іноземної мови у старшій школі. *Actual problems of social sciences and humanities* : матер. міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. зі соціальних та гуманітарних наук, м. Арад, 17–18 грудня 2020 р. / Association of international educational and scientific cooperation. Арад, 2020. С. 19–22. URL: <https://elibrary.kdpu.edu.ua/handle/123456789/10732> (дата звернення 25.01.2025).

138. Сорочан Л. Ф. Формування іншомовної компетентності на засадах інтегративного підходу як форма організації освітнього процесу в старшій школі *Науковий Часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки. Реалії та перспективи*. 2025. № 101. С. 52–57. URL: <https://chasopys.ps.npu.kiev.ua/archive/101/13.pdf> (дата звернення 15.03.2025).

139. Старша профільна школа: кроки до становлення : метод. рекомендації. / А. Сеїтосманов, О. Фасоля, В. Мархлевські. Київ, 2019. 52 с. URL: <https://decentralization.ua/uploads/library/file/483/4.pdf> (дата звернення 25.01.2025).

140. Стиркіна Ю. Переваги та проблеми предметно-мовного інтегрованого навчання. *SWorldJournal*. 2020. Iss. 4, part 4. С. 39–46.

141. Тарнопольский О. Б., Корнева З. М. Интеграция обучения языку и специальности в неязыковом вузе. Saarbrücken, Deutschland : LAP LAMBERT Academic Publishing, 2013. 314 с.

142. Тарнопольський О. Б. Навчання через зміст, змістовно-мовна інтеграція та іншомовне занурення у викладанні іноземних мов для професійних цілей у немовних вишах. *Іноземні мови*. 2011. № 3. С. 23–27. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/im_2011_3_4 (дата звернення 25.01.2025).

143. Технологія CLIL на уроках іноземної мови. *Середня загальноосвітня школа*

I-III ступенів № 201 міста Києва : вебсайт. URL: http://www.school201.edukit.kiev.ua/zaklad-chastina_yevropejsjkogo_osvitnjogo_prostoru/tehnologiya_clil_na_urokah_inozemnoi_movi/ (дата звернення 25.01.2025).

144. Типова освітня програма закладів загальної середньої освіти III ступеня: затв. Наказом Міністерства освіти і науки України від 20.04.2018 № 408 (в ред. наказу Міністерства освіти і науки України від 28.11.2019 № 1493). *Zakononline* : вебсайт. URL:

https://former.zakononline.com.ua/documents/show/51132_697314#n14 (дата звернення 25.01.2025).

145. Ткаля І. А., Черкашина Н. І., Огнівенко, З. Г. CLIL як глобальна тенденція сучасної світової педагогіки. *Проблеми сучасної освіти*. 2020. № 11. С. 59–62. URL: <https://periodicals.karazin.ua/issuesedu/article/view/17648> (дата звернення 25.01.2025).

146. Ткачов А. Формування іншомовної компетентності в інтелектуально здібних учнів основної школи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота»* : зб. наук. праць. Ужгород, 2017. Вип. 2. С. 241–244. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2017_2_63 (дата звернення 25.01.2025).

147. Токарева А. В. Інтегративне навчання як один з перспективних напрямків розвитку сучасної вищої освіти. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки*. 2014. № 2 (8). С 184–187. URL: <https://pedpsy.duan.edu.ua/images/PDF/2014/2/32.pdf> (дата звернення 25.01.2025).

148. Трубачева С. Е., Чорноус О.В. Метапредметна діяльність старшокласників в умовах профільного навчання. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота* : зб. наук. праць. Ужгород, 2016. Вип. 1 (38).

С. 298–301. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2016_1_75 (дата звернення 25.01.2025).

149. Трубочева Е. Метапредметний аспект формування загальнонавчальних компетентностей учнів в умовах профільного навчання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота* : зб. наук. праць. Ужгород, 2015. № 36. С. 183–185. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2015_36_60 (дата звернення 25.01.2025).

150. Халявка-Васильєва Л. В. , Жданова-Неділько О. Г. Використання CLIL для вивчення іноземної мови у педагогічному закладі освіти. *Zeszyty Naukowe Wyższej szkoły technicznej w Katowicach*. 2022. Nr. 15. P. 103–112. URL: <http://www.wydawnictwo.wst.pl/uploads/files/e529fe5033fe773ca9b7369fc619cb0f.pdf>

151. Ходаковська О. О. Особливості методики предметно-мовного інтегрованого навчання. *Modern Communicative Methods of Teaching English* : IVth All Ukrainian Scient. and Methodological Conf., Zhytomyr, October 28, 2016. Zhytomyr, 2016. – P. 63–67. URL: <https://eztuir.ztu.edu.ua/handle/123456789/5362> (дата звернення 25.01.2025).

152. Чеботарьов О. М., Гузенко О. М., Рахлицька О. М. Елективні курси та їх роль в профільному навчанні : метод. вказівки для студентів III курсу ф-ту хімії та фармації спеціальності 014 «Середня освіта (Хімія)». Одеса : Одеський нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2020. 42 с. URL: <https://dspace.onu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f8b7cbb4-519e-42ab-902b-e85fe7ccf55d/content> (дата звернення 25.01.2025).

153. Чорна О. О. Особливості та практика формування іншомовної комунікативної компетентності студентів технічних спеціальностей. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. Наукові дослідження. Досвід. Пошуки* : зб. наук. праць. Харків, 2013. Вип. 22. С. 230–237. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vmvmn_2013_22_32 (дата звернення 25.01.2025).

154. Шевелько К. О. Теоретичні передумови навчання гетеровалентних видів перекладу учнів старших класів спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням

іноземної мови. *Іноземні мови*. 2016. № 2. С. 14–20. URL: <http://fl.knlu.edu.ua/article/view/122568> (дата звернення 25.01.2025).

155. Щербакова О. Л., Нікіфорчук С. С. Аспекти впровадження предметно-мовного інтегрованого навчання у вищих навчальних закладах. *Молодий вчений*. 2017. № 2. С. 490–492. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_12_117 (дата звернення 25.01.2025).

156. Amado A. The design of content & language integrated learning (CLIL) course for the interwoven development of content, communication, cognition & culture. *Maestría en Educación con Mención en Enseñanza de inglés como Lengua Extranjera*, Perú : Universidad de Piura, Facultad de Ciencias de la Educación. 2012. 177 p.

157. Anderson L. W., Krathwohl D. R. A Taxonomy for Learning, Teaching and Assessing: A Revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives: Complete Edition. New York : Longman, 2001.

158. Baker C. Foundations of Bilingual education and Bilingualism. *Multilingual Matters* : Printed in USA. Copyright 2011. (V-XII). 498 p.

159. Ball P. Article: Defining CLIL parameters. *One Stop English* : website. URL: <https://www.onestopenglish.com/clil/article-defining-clil-parameters/550513.article> (application date 27.01.2025).

160. Ball P., Kelly K. Clegg J. Putting CLIL into practice. Oxford, 2015. URL: https://www.academia.edu/95958227/Putting_CLIL_into_practice (application date 27.01.2025).

161. Ball P., Kelly K., Clegg J. Putting CLIL into Practice. *ELT Journal*. 2018. Vol. 72, Iss. 1. P. 109–111. URL: <https://academic.oup.com/eltj/article-abstract/72/1/109/4762310> (application date 27.01.2025).

162. Banegas D. CLIL Teacher Development: Challenges and Experiences. *Education, Linguistics*. 2012. April, 27. P. 46–56. URL: https://pdfs.semanticscholar.org/72e3/a9f1c9c568747097df3e3ac7a8bf64a12c1e.pdf?_gl=1*1js6qjw*_gcl_au*Mzc1NTQyNC4xNzM3OTk4NDky*_ga*MjI3NjQ0NzkyLjE3Mzc5OTg0OTQ.*_ga_H7P4ZT52H5*MTczNzk5ODQ5My4xLjEuMTczNzk5OTAwMC40OS4wLjA. (application date 27.01.2025).

163. Banegas D. Integrating content and language in English language teaching in secondary education: Models, benefits, and challenges. *Education, Linguistics*. 2012. October, 1. P. 111–136. URL:

https://pdfs.semanticscholar.org/48b8/8d2f740aab82e972bcc98ca6d0d76a82afed.pdf?_gl=1*12xcgd6*_gcl_au*Mzc1NTQyNC4xNzM3OTk4NDky*_ga*MjI3NjQ0NzkyLjE3Mzc5OTg0OTQ.*_ga_H7P4ZT52H5*MTczNzk5ODQ5My4xLjEuMTczNzk5OTAwMC40OS4wLjA. (application date 27.01.2025).

164. Bloom B. S., Engelhart M. D., Furst E. J., Hill W. H., Krathwohl D. R. *Taxonomy of Educational Objectives, Handbook I: The Cognitive Domain*. New York, NY : David McKay Co Inc, 1956.

165. Bloom B. S. *Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals: Handbook I, Cognitive domain*. New York : Longman, 1994. 111 p. URL:

https://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/PPP242/Benjamin%20S.%20Bloom%20-%20Taxonomy%20of%20Educational%20Objectives%2C%20Handbook%201_%20Cognitive%20Domain-Addison%20Wesley%20Publishing%20Company%20%281956%29.pdf (application date 27.01.2025).

166. British School Vila Real : website. URL: <https://britishschoolvilareal.com/en/what-are-metalinguistic-skills-and-how-are-they-stimulated/> (application date 27.01.2025).

167. Busse V. CLIL: Content and Language Integrated Learning. *System*. 2011. Vol. 39 (1). P. 123–125. URL:

https://www.researchgate.net/publication/251576256_CLIL_Content_and_Language_Integrated_Learning (application date 27.01.2025).

168. Cenoz J, Genesee F., Gorter D. Critical analysis of CLIL: Taking stock and looking forward. *Applied Linguistics*. Vol. 35. Iss. 3. P. 243–262. Oxford University Press. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=en&user=7jNIyMQAAA&AJ&citation_for_view=7jNIyMQAAAAJ:Ybze24A_UAC

169. Coyle D., Hood P., Marsh. D. *CLIL-Content and Language Integrated Learning*. Cambridge : Cambridge University Press, 2010. URL:

<https://www.cambridge.org/core/books/clil/C36239D3E9D839D7B1EE3C8002EB644B> (application date 27.01.2025).

170. Craen P. V., Mondt K., Allain L., Gao Ye. Why and how CLIL works. An outline for a CLIL theory. *CLIL Special*. 2007. Iss. 2. P. 70–78. URL: https://www.researchgate.net/publication/290828891_Why_and_how_CLIL_works_An_outline_for_a_CLIL_theory (application date 27.01.2025).

171. Dale L., van der Es W., Tanner R. Clil Skills. European Platform – internationalizing education. 2011. URL: https://www.rosietanner.com/images/docs/CLILSkills_pdf.pdf (application date 27.01.2025).

172. Dalton-Puffer C. Content-and-Language Integrated Learning: from practice to principles? *Annual Review of Applied Linguistics*. Cambridge University Press. 2011. Vol. 31. P. 182–204. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/annual-review-of-applied-linguistics/article/abs/contentandlanguage-integrated-learning-from-practice-to-principles/E16B42F2B04D6D8B9A12617D6CFE58A4> (application date 27.01.2025).

173. García T., Sylvén L. K. Language teaching approaches and methodologies in CLIL. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*. 2011. Vol. 14 (3). P. 346–369. Handbook for teachers «TKT: Content and Language Integrated Learning (CLIL)». 2019. 29 c.

174. Habiba O. Handbook for teachers TKT: CLIL (Content and Language Integrated Learning. URL: https://www.academia.edu/41473573/Handbook_for_teachers_TKT_CLIL_Content_and_Language_Integrated_Learning (application date 27.01.2025).

175. Lasagabaster D., Sierra J. M. Immersion and CLIL in English: More differences than similarities. *ELT Journal*. 2010. Vol. 64 (4). P. 367–375. URL: https://www.researchgate.net/publication/228815979_Immersion_and_CLIL_in_English_More_differences_than_similarities (application date 27.01.2025).

176. Lee J. Y. Pedagogical effects of CLIL in Asia's higher education: an empirical reassessment. *Sage Journals*. 2024. August, 5. URL:

<https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/21582440241271140> (application date 27.01.2025).

177. Llinares A., Whittaker R. Writing and speaking in the history class: Data from CLIL and first language contexts. *ResearchGate*. January 2010. URL: https://www.researchgate.net/publication/291311210_Writing_and_speaking_in_the_history_class_Data_from_CLIL_and_first_language_contexts (application date 27.01.2025).

178. Marsh D. CLIL/EMILE: The European Dimension: Actions, Trends and Foresight Potential. UniCOM, Continuing Education Centre, 2002. 203 p. URL: https://www.ecml.at/Portals/1/resources/Articles%20and%20publications%20on%20the%20ECML/CLIL_EMILE.pdf (application date 27.01.2025).

179. Marsh D. Content and Language Integrated Learning: The European Dimension – Actions, Trends and Foresight Potential. *European Education Area Quality education and training for all*. Retrieved 2016, December 18. URL: <http://europa.eu.int/comm/education/languages/index/html> (application date 27.01.2025).

180. Marsh D., Mehisto P., Wolff D., Frigols J M. European Framework for CLIL Teacher Education : A framework for the professional development of CLIL teachers. Graz: European Centre for Modern Languages, 2010. URL: <https://www.ecml.at/Resources/ECMLPublications/tabid/277/ID/35/language/en-GB/Default.aspx> (application date 27.01.2025).

181. Mehisto P., Marsh D., Frigols J. M. Uncovering CLIL: Content and Language Integrated Learning in Bilingual and Multilingual Education. Oxford : Macmillan Education, 2008. URL: <https://ru.scribd.com/document/398497231/Mehisto-Uncovering-CLIL-1-PDF> (application date 27.01.2025).

182. Meyer O., Coyle D., Halbach A., Schuck K., Ting T. Y. A pluriliteracies approach to content and language integrated learning—mapping learner progressions in knowledge construction and meaning-making. *Language, Culture and Curriculum*. 2015. Vol. 28 (1). P. 41–57. URL: https://www.researchgate.net/publication/271135462_A_pluriliteracies_approach_to_content_and_language_integrated_learning_developing_learner_progression_in_academic_kn

nowledge-construction and meaning-making through an additional language

(application date 27.01.2025).

183. Montalto S., Walter L., Theodorou M., Chrysanthou K. The CLIL Guidebook. Lifelong Learning Programme, 2015. 290 p. URL:

<https://www.languages.dk/archive/clil4u/book/CLIL%20Book%20Original%20EN.pdf>

(application date 27.01.2025).

184. Montalto S., Walter L. The CLIL4U Guidebook v.2 2021with Technology-Enhanced Learning. Clilstore. 2021. 161 p. URL:

<https://languages.dk/archive/clil4u/book/clil%20book%20en.pdf> (application date

27.01.2025).

185. Nikula T., Dalton-Puffer C., García N. L. CLIL classroom discourse: Research from Europe. *Journal of Immersion and Content-Based Language Education*. 2013. Vol. 1, Iss. 1. P. 70–100. URL: [https://www.jbe-](https://www.jbe-platform.com/content/journals/10.1075/jicb.1.1.04nik)

[platform.com/content/journals/10.1075/jicb.1.1.04nik](https://www.jbe-platform.com/content/journals/10.1075/jicb.1.1.04nik)

186. Perez-Vidal C. Language acquisition in three different contexts of learning: formal instruction, stay abroad, and semi – immersion (CLIL). *Content and foreign language integrated learning: Contributions to multilingualism in European contexts*. 2011. P. 103–128. URL: <https://upf.academia.edu/CarmenP%C3%A9rezvidal> (application date 27.01.2025).

187. Pérez-Vidal C., Roquet H. The linguistic impact of a CLIL Science programme: An analysis measuring relative gains. *System*. 2015. Vol. 54. P. 80–90. URL:

<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0346251X15000858?via%3Dihub>

(application date 27.01.2025).

188. Rojas K. J. F. Applying CLIL approach in Higher Education. Centro de Investigación y Desarrollo Profesional. Babahoyo, Ecuador. 2021. 95 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/353022604_Applying_CLIL_approach_in_Higher_Education (application date 27.01.2025).

189. Roll H., Rupprecht B. Sprache durch Kunst. In: Haataja, Kim / Wicke, Rainer (Hrsg.) *Fach- und sprachintegriertes Lernen auf Deutsch (CLILIG)*. Berlin : erich Schmidt

Verlag, 2018. S. 133–148. URL: <https://www.uni-due.de/daz-daf/publikationenroll.php> (application date 27.01.2025).

190. Savchenko N., Filippenko R., Kudelko S., Maliutina O, Volobuyeva Ye. History of Ukraine. Textbook / ed. by S. Smolensky. Kharkiv, 2011. 289 p. URL: https://www.academia.edu/37176077/HISTORY_OF_UKRAINE (application date 27.01.2025).

191. Soloviova N., Salata I., Sorochn L. Literary discourse in foreign language teaching. *Literary discourse: theoretical and practical aspects* : monograph / M. Vardanian, V. Hamaniuk, M. Berezhna et al. Riga : Publishing House «Baltija Publishing», 2020. P. 214–236.

192. Scharf M. CLIL – fach- und sprachintegrierter Unterricht. *Handbuch Deutsch als Fach und Fremdsprache*. 2024. P. 367–378. URL: https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/9783110690279-024/html?srsId=AfmBOop6GDDd1gG_l-2lQmk0-WKui66LQnLto9w9_jDlPz_qmhgai6k (application date 27.01.2025).

193. Shevchenko I. V., Kordyuk O. M. Advantages of using CLIL methodology in the process of future English language teachers' study in contemporary higher educational establishments of Ukraine. *Ukraine Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. Mykolaiv, 2018. Vol. VI (70), Iss. 170. P. 52–55. URL: <https://doi.org/10.31174/SEND-PP2018-170VI70-12> (application date 27.01.2025).

194. Wolff D. The European Framework for CLIL Teacher Education. *Synergies Italie*. 2012. No 8. P. 105–115. URL: https://gerflint.fr/Base/Italie8/dieter_wolff.pdf (application date 27.01.2025).

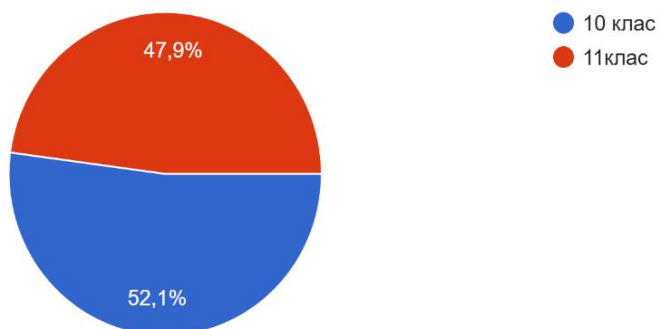
ДОДАТКИ

Додаток А

Результати опитування старшокласників

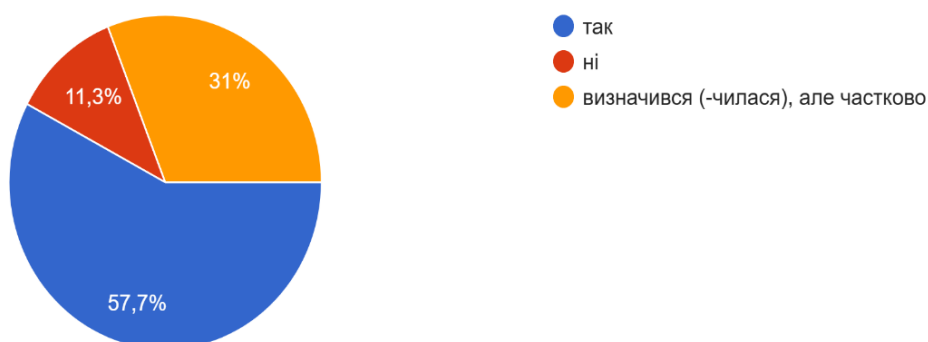
1. В якому класі Ви навчаєтесь?

71 відповідь

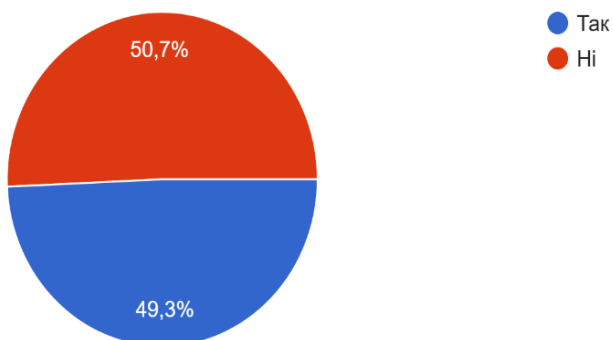
2. Ви вже визначилися із навчальними предметами, з яких Ви будете писати ЗНО?

71 відповідь

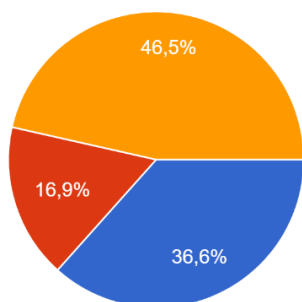
3. Чи є в школі елективні курси (курси на вибір) для старшокласників?

71 відповідь

4. Чи вважаєте Ви достатньою кількість елективних курсів (курсів на вибір), які Вам пропонуються для вивчення?

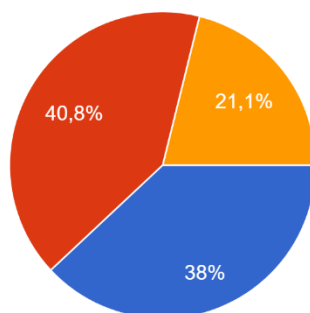
71 відповідь

- так, вибір елективних курсів достатньо широкий для мене
- ні, мені важко вибрати із запропонованих курсів
- доцільним було б розширити спектр курсів на вибір

5. Чи будете Ви писати ЗНО з Історії України?

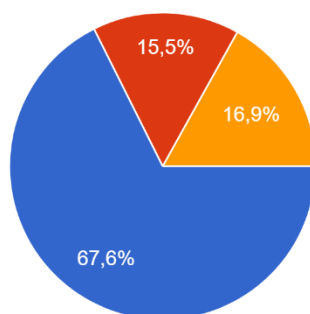
71 відповідь

- так
- ні
- ще не визначився (-чилася)

6. Чи будете Ви писати ЗНО з англійської мови?

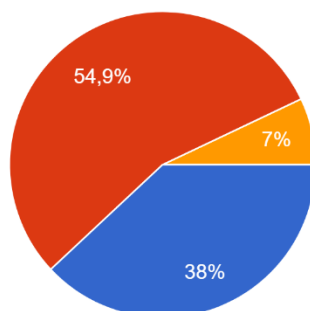
71 відповідь

- так
- ні
- ще не визначився (-чилася)

7. Чи задоволені Ви своїм рівнем володіння англійською мовою?

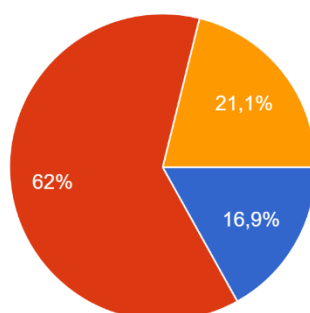
71 відповідь

- Так, мій рівень англійської мови достатньо високий
- Ні, мій рівень англійської мови не є задовільним для мене
- Англійська мова не є пріоритетом у навчанні для мене

8. Чи обрали б Ви елективний курс «Історія України англійською мовою», якщо б він був запропонований для вивчення серед курсів на вибір?

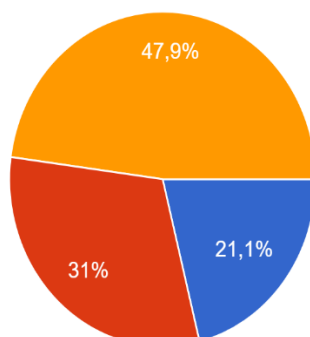
71 відповідь

- так
- ні
- зараз не можу дати чітку відповідь

9. Якщо б Ви обрали елективний курс «Історія України англійською мовою», які б труднощі на Ваш погляд мали б місце у вивченні цієї дисципліни?

71 відповідь

- граматичні
- лексичні
- екстралінгвістичні (загальна інформація, історичні факти, тощо)

10. Чи потрібна Вам англійська мова для успішного подальшого навчання або роботи?

71 відповідь

Додаток Б

Результати опитування студентів 1 курсу КДПУ

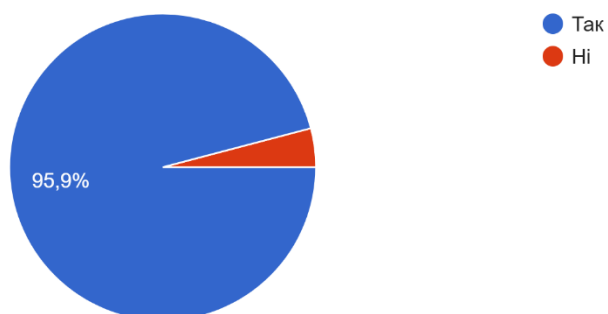
1. Вкажіть, будь ласка, факультет КДПУ, на якому Ви навчаєтесь

269 відповідей

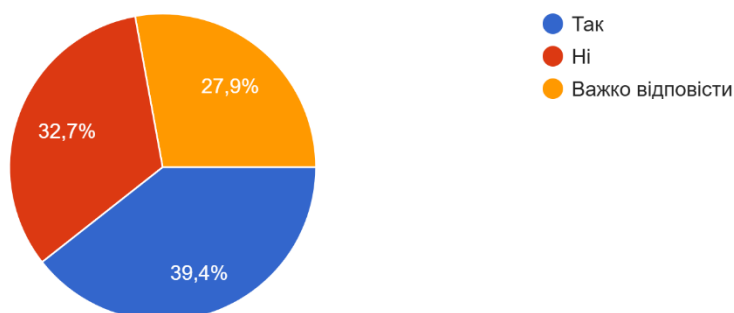
2. Чи складали Ви НМТ/ЗНО з Історії України?

269 відповідей

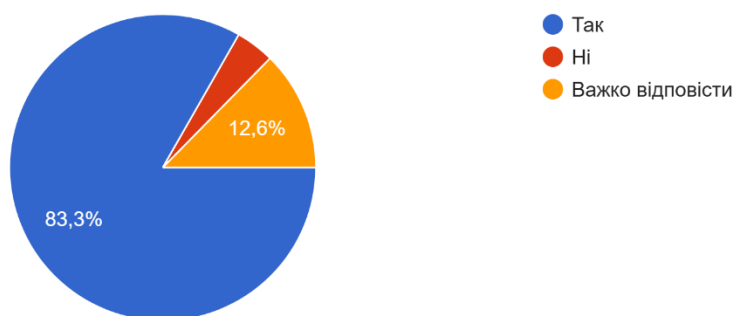
3. Чи є знання з історії України важливими/необхідними для Вашої майбутньої професії/спеціальності?

269 відповідей

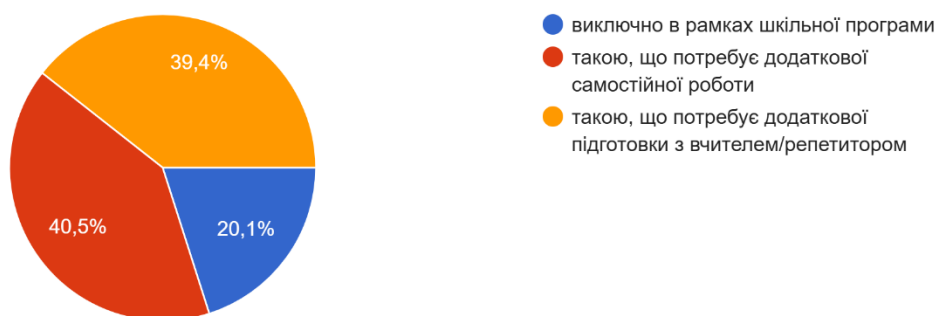
4. Чи важливо будь-якому сучасному українцю/сучасній українці знати історію України незалежно від майбутньої професії або спеціалізації?

269 відповідей

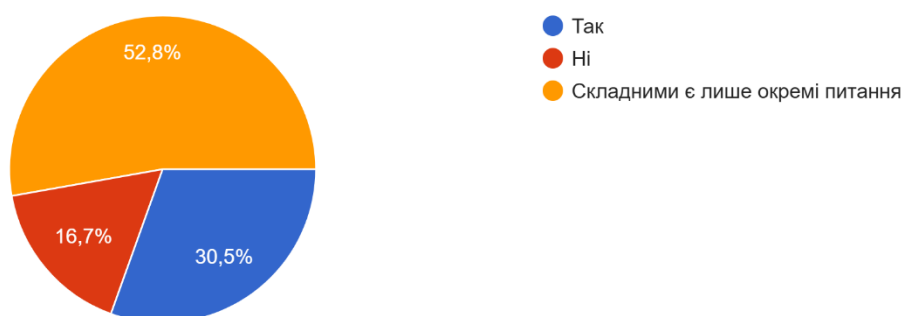
5. На Вашу думку, підготовка до складання НМТ/ЗНО з Історії України успішною та достатньою є ...

269 відповідей

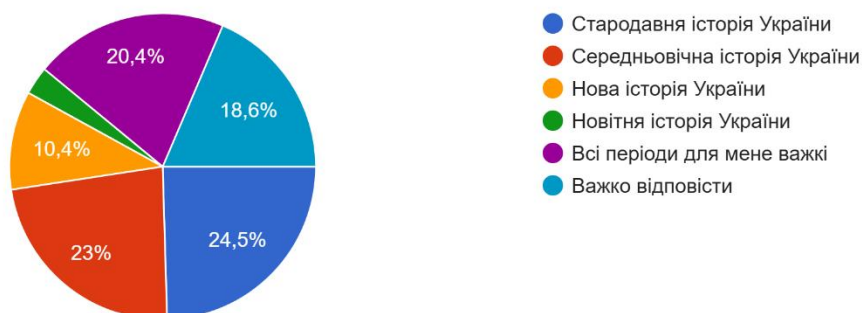
6. На Вашу думку, чи важко складати НМТ/ЗНО з Історії України?

269 відповідей

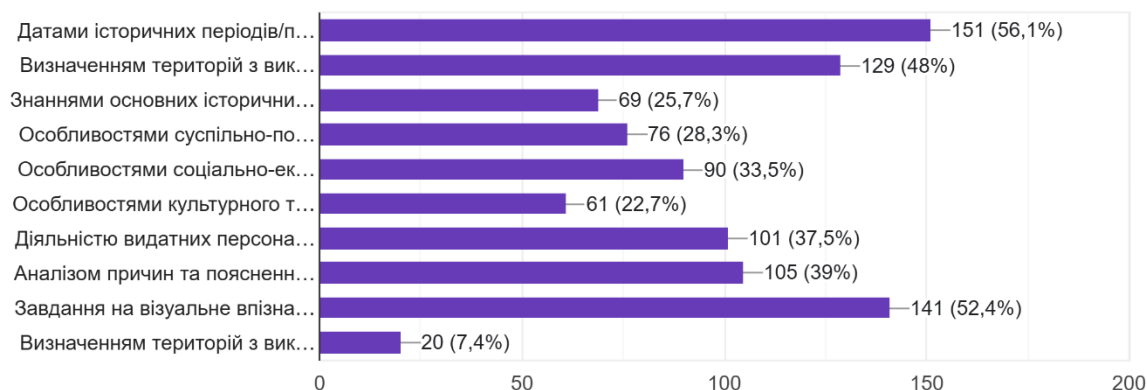
7. На Вашу думку, найважчим для засвоєння періодом розвитку історії України є...

269 відповідей

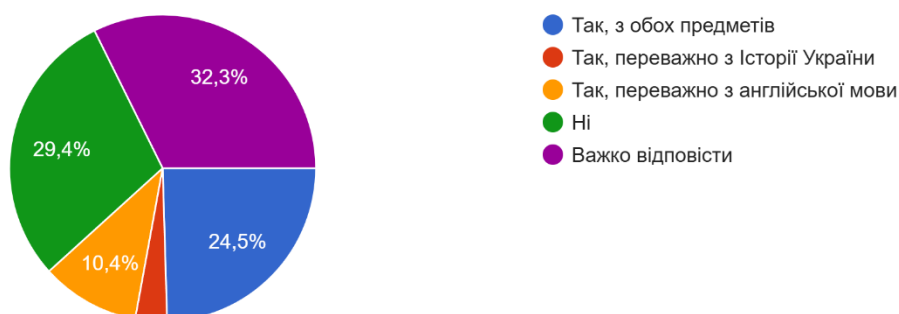
8. На Вашу думку, складними в НМТ/ЗНО з Історії України є питання, пов'язані з ... (виберіть декілька варіантів, але не більше 4)

269 відповідей

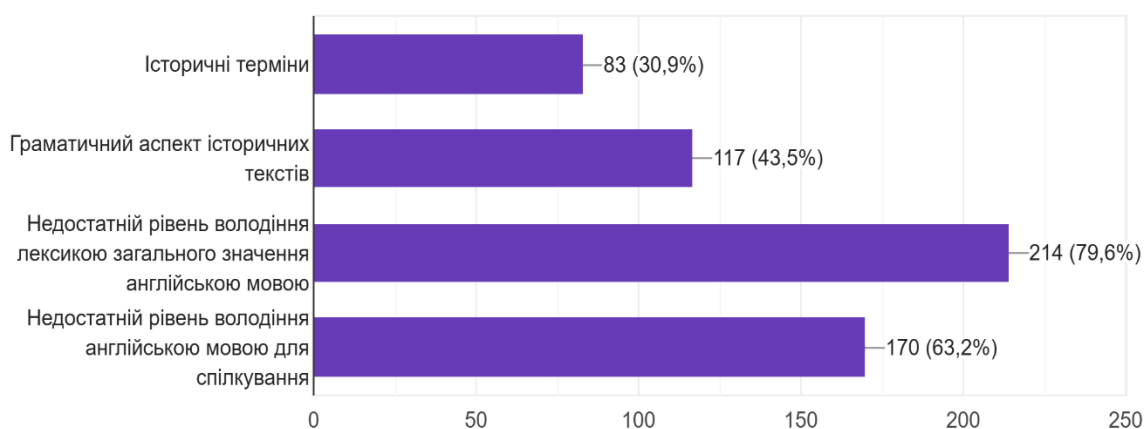
9. Чи допоміг би, на Вашу думку, новий курс на вибір "Історія України англійською мовою" краще підготуватися до складання НМТ/ЗНО з Історії України та Іноземної мови (англійської)?

269 відповідей

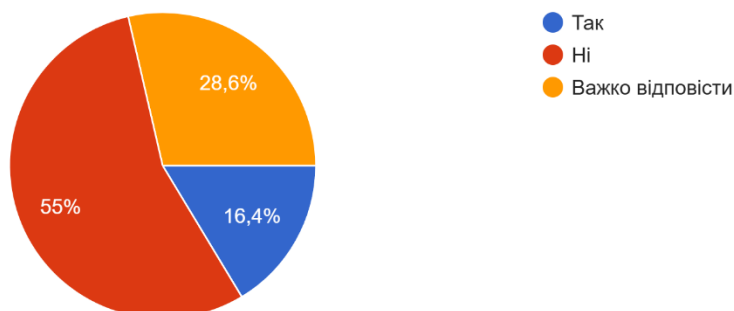
10. Що може бути, на Вашу думку, найскладнішим при вивченні у старшій школі нового курсу на вибір "Історія України англійською мовою"? Оберіть декілька варіантів.

269 відповідей

11. Чи обрали би Ви курс на вибір "Історія України англійською мовою" для вивчення у старшій школі, якщо б він був у навчальному плані?

269 відповідей

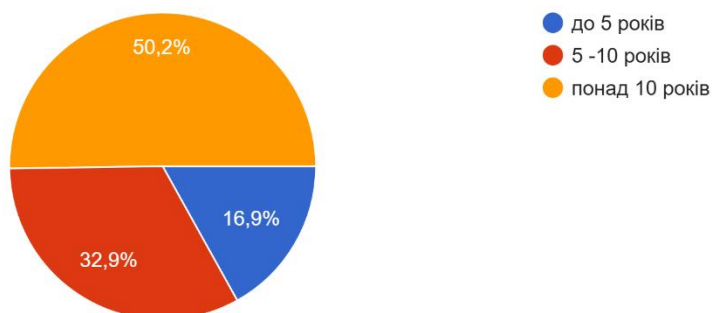

Додаток В

Результати опитування вчителів

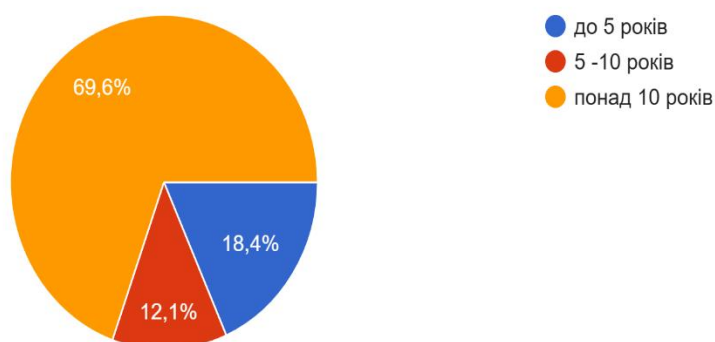
1. Стаж роботи в закладі середньої освіти

207 відповідей

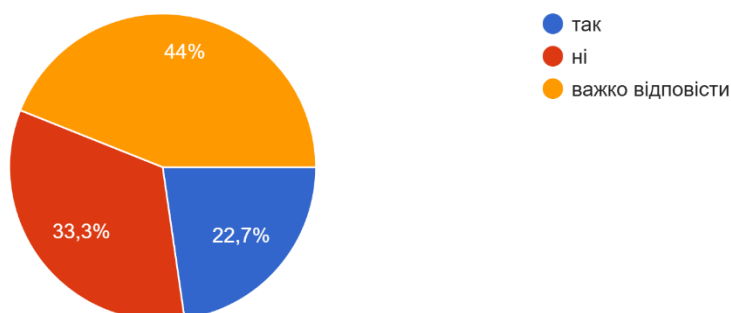
2. Стаж роботи вчителем англійської мови

207 відповідей

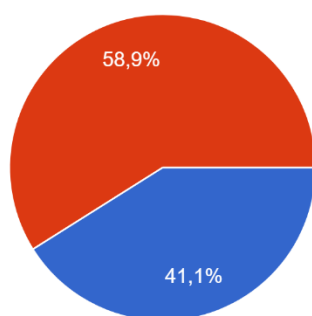
6. Чи достатньою є кількість елективних курсів з англійської мови у Вашому закладі середньої освіти?

207 відповідей

7. Вкажіть назви елективних курсів у Вашому навчальному плані для реалізації освітньої програми з англійської мови для старшої школи немає

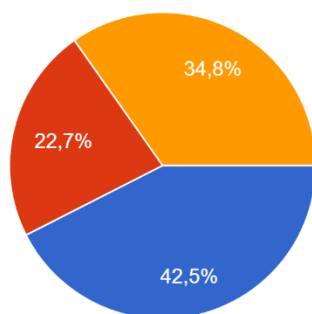
207 відповідей

- _____ ...
- Будь – які елективні курси з англійської мови для старшої школи в нашому закладі середньої освіти відсутні _____ ...

9. Чи вважаєте Ви доцільним впровадження елективного курсу «Історія України англійською мовою» в старшій школі для підвищення рівня підготовки здобувачів середньої освіти

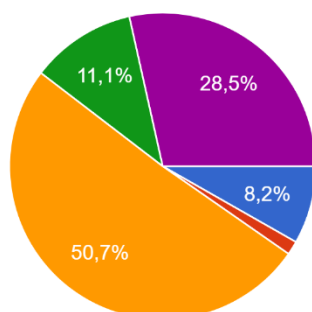
207 відповідей

- так
- ні
- важко відповісти

10. Чи вважаєте Ви, що елективний курс «Історія України англійською мовою» в старшій школі сприятиме підвищенню рівня компетентностей здобувачів освіти

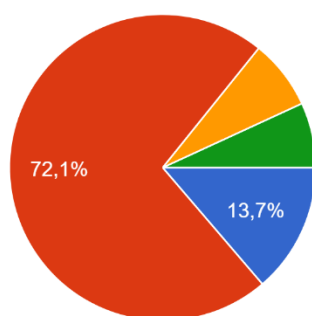
207 відповідей

- Так, в основному з англійської мови
- Так, в основному з Історії України
- Так, з обох предметів
- Ні, не сприятиме
- Важко відповісти

11. Вкажіть причину, яка може заважати або ускладнювати процес впровадження елективного курсу «Історія України англійською мовою» в старшій школі

204 відповіді

- Відсутність програми елективного курсу
- Відсутність навчально-методичного забезпечення елективного курсу (посібника з курсу, методичних реко...
- Інша причина (конкретизуйте, будь ласка) __ можна читати усі предмети англійською ,тоді ефект буде.А запр...
- Інша причина (конкретизуйте, будь ласка) _____...

Діагностичний тест до експериментального навчання**Task 1. A.**

Read the following text about the last hetman Kyrylo Rozumovsky and choose one of the variants for each gap.

In 1750 Count Kyrylo Rozumovsky (1750-64), a brother of Aleksey Rozumovsky, became a new and the last hetman in Ukraine. Almost immediately, the young hetman started reforms. Under him Ukraine **survived ‘the Golden Autumn’ of its autonomy**.

Kyrylo Rozumovsky was elected the hetman in February 1750 on the Cossack Rada in Hlukhiv. After the election, he started an educational reform. He proceeded from the postulate that science, education, and culture are fundamental things for the country's development. Of course, he did not come to this understanding on his own. This was said by outstanding thinkers of that time. He strived much for general education for all young Ukrainians (that is, all children of all classes had to go to school). He also wanted to create a university in Baturin, which he restored and intended to make the hetman's capital again. Moreover, he wanted to make the Kyiv-Mohyla Academy the theological faculty of the university. The reconstructed Baturin soon became a residence of the Hetmanate.

Rozumovsky also succeeded in transfer of the Hetmanate under the jurisdiction of the Collegium of Foreign Affairs (earlier Senate was in charge of Ukraine). Rozumovsky bent Kyiv and the Zaporozhian Sich to his will; and began the modernization of the Cossack army. He introduced a **compulsory** education of the Cossack children and planned serious changes not only in education, but in culture as well.

To improve judicial system Rozumovsky realized a legal reform. Under Rozumovsky a right of peasant transfer from one landowner to another was limited. Without the hetman's permission, it was forbidden to arrest Ukrainians, except for criminals. To maintain the established rules and in order to prevent violations of the decree, Razumovsky established a special office at his court for receiving letters, complaints, requests and documents from the population, which was a qualitatively important step in preventing

abuses by elders and contributed to the strengthening of the hetman's autocratic power. The hetman gave free estates, hundreds of towns and villages to the elders.

K. Rozumovsky spent most of his time out of the country. During his absences from Ukraine, the land was governed by the Cossack starshyna that were called gentry, or nobility. The hetman wanted to secure hereditary rights to the hetmancy for his family. Seeking to make the hetman's power stronger, he became related through the marriages of his children to the Zhuravkas, Kochubeys, Apostols, Galagans, Valkevychs, and Daragans.

In 1764 K. Rozumovsky had to resign as a hetman. Thus, the role of the last hetman Kirill Razumovsky was significant for the state as he did his best to rebuild the Hetmanship into an independent Ukrainian state of the European type.

1. What does the author mean by saying “survived ‘the Golden Autumn’ of its autonomy”?

- A. Ukraine experienced a very fruitful period in harvesting.
- B. Ukraine had survived a challenging autumn in its history.
- C. Ukraine possessed the largest scale of its autonomy.
- D. Ukraine could hardly survive during the autumn.

2. Choose a synonym for the word “compulsory” given in bold in line 8.

- A. essential
- B. basic
- C. competitive
- D. optional

3. What was the purpose of K. Rozumovsky’s legal reform?

- A. To prove the judicial system was fair.
- B. To make the transfers of landowners more limited.
- C. To prevent landowners from unlimited peasants’ transfers.
- D. To make the judicial system better for landowners.

4. Who ruled Ukraine when the last hetman was away from the country?

- A. Members of Rozumovsky’s family.
- B. Members of the Cossack aristocracy.

- C. Members of the new empress' family.
- D. Members of the Cossacks' families.

5. Which of the following is **NOT TRUE** about Kyrylo Rozumovsky?

- A. He didn't have any siblings.
- B. He started reforms in educational, military and legal spheres.
- C. He made the rights of landowners in transferring serfes restricted.
- D. He had to quit his hetmanate in the 18th century

Task 1. B.

Read the following texts and choose the variant that corresponds to each of them. Two variants are EXTRA.

7. The beginning of the history of this Palace coincides with the birth of the city of Bakhchisaray itself, which in translation from Crimean Tatar means "palace-garden". The oldest objects of the complex are the Portal Alevizo de Montagnano or Demir-Capu ("Iron Portal"), created in 1503 by the famous Italian master Alevizo de Montagnano, the baths "Sara Güzel" (1533) and the Khan Mosque (1532). The palace wasn't built as a fortified residence, but as a kind of embodiment of a heavenly garden, permeated with light, drowning in flowers and greenery, with numerous separate courtyards and fountains.

8. The Tithe Church is a symbol of the civilizational choice that determined the European future of our country a thousand years ago. It was built by the great prince of Kyiv, Volodymyr Svyatoslavych, at the end of the 10th - the beginning of the 11th century after accepting the new religion which contributed to the strengthening of the state, its international importance, as well as the development of writing, literature, architecture, fine and applied arts. For the maintenance of the church, Volodymyr allocated a tenth of the princely income - the tithe, which is where its name comes from.

9. This museum, including more than 9,000 objects, is a state cultural, educational and research institution of a historical profile, a center of monuments of material and spiritual culture related to the history and traditions of the Cossack era. The main tasks of the Museum are the preservation, collection, study and use of monuments of the history and culture of Ukraine of the Cossack-Hetman era and highlighting the problems of state

formation in Ukraine. Since its foundation, the Museum has been actively working on the set problems: numerous historical and thematic exhibitions, scientific and practical conferences, discussions, public and artistic events are held.

10. The Museum of Cossacks in Khortytsia is one of the most popular places for tourists to visit with the richest historical materials in the region. The museum has many interesting exhibits dedicated to almost all aspects of the history of its life. Here you can see a collection of Cossack weapons, coins, and Polish objects, as well as models of Cossack carts and a Cossack ship "Seagulls". There are also three dioramas in the museum: about the heroic battle of Grand Duke Svyatoslav in 972; about the Cossack gathering on Sichova Square; and about the battle as a result of which Zaporizhzhia was liberated in 1943. In the third diorama there are real military objects - a mortar, mines, shells, and even a German aerial bomb.

11. The Museum "Formation of the Ukrainian Nation" is the first innovative history museum in Ukraine, where the past is combined with modern technologies. A large team of scientists collaborated with us: historians, archaeologists, ethnographers, sculptors, designers. The museum includes: 100 figures of prominent Ukrainians from Princess Olga to Jamala; each figure is the work of the sculptor; in 1.5-2 hours you can familiarize yourself with the 1,500-year history of Ukraine in an exciting multimedia format; all figures are collected in 25 plots and united by a common ideological line or a significant historical event. Each installation is accompanied by interactive audio and video content (with media guides in 8 languages) combined with special effects.

This museum is:

- h) a symbol of Christianity adopted by the state more than 10 centuries ago.
- i) a symbol of three revolutions in our country.
- j) a unique presentation of Ukraine's past and present to visitors from both Ukraine and abroad.
- k) located on the biggest island on the Dnipro river.
- l) a representation of all unique archeological findings in the country.
- m) a symbol of the Khanate on the territory of Ukraine.
- n) a symbol of Hetmanship in our country.

Task 2.

Read the following text about the architecture of Kyivan Rus' and choose one of the variants for each gap.

Architecture, especially a cult one that 11).....to Rus' together with Christianity achieved the high level of development. Magnificent Orthodox churches that 12) contemporaries with perfection of architectonic form and interior pomp 13) One of the first temples built in Volodymyr's the Great time was the Church of the Tithes (14) by Tatar-Mongols in 1240). In the 10th and the 11th centuries temples and monasteries were actively built. The St. Sophia Cathedral in Kyiv built by Yaroslav's the Wise order 15) to our time.

11. A. would come
B. had been come
C. came
D. has come

12. A. amaze
B. amazement
C. amazing
D. amazed

13. A. were built
B. would built

- C. would build
D. had build

14. A. will be destroyed
B. was destroyed
C. destroying
D. destroyed

15. A. was remained
B. remained
C. had been remained
D. were remained

Task 3.

Read the following text about Cossacks and choose one of the variants for each gap.

The Cossack problem is one of the 16).....problems in the Ukrainian history. Cossacks played an important 17)..... in anti-feudal war and war of liberation of the Ukrainians. That is why the question about the causes and time of their 18)....., and of the origin of the name 'Cossacks' has always been of interest. The word 'Cossack' is of 19) Turkic, origin. At first it is met in the Mongolian 20)..... of 1240. It meant a free

fighting man, free man, light horseman. In such meaning – ‘a free man, independent on feudal lord and power’ – this word was confirmed in Ukraine.

16. A. basic

B. vital

C. realistic

D. main

17. A. part

B. role

C. position

D. game

18. A. stopping

B. finishing

C. starting

D. beginning

19. A. western

B. eastern

C. southern

D. northern

20. A. fairy-tale

B. chronicle

C. reminiscence

D. fable

Тест після експериментального навчання

Task 1. A.

Read the following text about the Grand Prince of Kyiv Volodymyr Monomakh and choose one of the variants for each gap.

Grand Prince of Kyiv Volodymyr Monomakh was named Monomakh after his mother, who was the daughter of the Byzantine emperor Constantine Monomachos. He became prince of [Pereiaslav](#) in 1094. After the death of [Sviatopolk II Iziaslavych](#) and the [Kyiv Uprising of 1113](#), he ascended to the Kyivan throne. Volodymyr was one of the outstanding statesmen of the medieval period in Ukraine, who sought to strengthen the unity of Rus' and the central authority of the Kyivan prince. Called at the initiative of Volodymyr Monomakh, the princes altered the principle of patrimony. It was decided that sons had the right to inherit and rule the lands of their fathers, thus annulling the seniority system created by Yaroslav the Wise, and that Kyivan Rus' would be subdivided into autonomous principalities, whose rulers would, nonetheless, obey the grand prince in Kyiv.

Despite his constant involvement in political affairs, prince Vladimir Monomakh wrote his famous moving and philosophical “Testament to Children/Instruction to My Children”. This work of significant literary value, finished before his death on February 8, 1117, is called the first secular **sermon** on Christian ethics. In the testament Volodymyr Monomakh instructed his sons how to be strong and just rulers.

His work was a didactic and autobiographical, in which he condemned the internal struggles of princes and promoted the idea of a unified state. The narrative voice of the testament is that of a courageous warrior and a wise and judicious ruler. This is a curious paper, which includes much sound advice, reinforced with examples from his own life. “Oh, my children,” he writes, “Give praise to God and love also mankind. Neither fasting, nor solitude, nor monastic life shall save you, but good deeds. Forget not the poor, feed them; and remember that every possession is God's, and only confided to you for a time. Be fathers to orphans; judge the widows yourselves: do not let the strong destroy the weak.” According to Monomakh, humility, contemplation, and the examination of one's own mind and life are the main instruments in the difficult task of self-perfection as a ruler. Volodymyr

Monomakh's main idea, expressed in the Instruction, is that a ruler should never forget the teaching of Christ, for humility is one of the outstanding qualities of a Christian prince and man. “Whatever good you know, do not forget it, and what you do not know, learn it; just as my father had learned, staying at home, five languages, for this makes one honored in other lands. *Indolence is the mother of all vices*: what one knows, one forgets, and what one does not know, one does not learn.”(437 words)

1. What does the proverb “*Indolence is the mother of all vices*” imply?

- A. When people have too much free time, they don’t think about getting engaged in wars.
- B. When people have too much free time without productive activities, they may want to air their voices.
- C. When people have too much free time without productive activities, they may engage in harmful or immoral actions.
- D. When people have too little free time, they neglect their mothers and fathers.

2. What book was the literary work of Volodymyr Monomakh?

- A. It was a kind of will to his heirs.
- B. It was a kind of instruction to his ancestors.
- C. It was a kind of test to his children.
- D. It was a kind of instruction to all children.

3. Choose a synonym for the word “sermon” given in bold in line 14:

- A. ceremony
- B. religious
- C. serenade
- D. moral

4. Why did Volodymyr Monomakh write his famous “Testament to Children”?

- A. He wanted his children to know his mistakes in ruling the state.
- B. He wanted Kyivan Rus’ to become a stronger and more united state in the future.
- C. He understood that without the testament Kyivan Rus’ wouldn’t survive as a state.
- D. He intended to become famous throughout the world after his death.

5. Which of the following is NOT TRUE according to the “Testament to Children”?

- A. A good ruler is wise, fair and Christian.
- B. Wealth is the main purpose of a Christian state.
- C.. Rulers’ duty is to help those who are in need.
- D. Learning is essential for a Christian man.

Task 1. B.

Read the following texts and choose the variant that corresponds to each of them.

Two variants are EXTRA.

6. Among three Orthodox collegiums which were in Ukrainian territories in the XVIII century, Chernihiv Collegium was the first to be founded. Its history started in 1700 and finished in 1786 when the educational institution was reorganized into a theological seminary. Humanitarian disciplines prevailed in Chernihiv Collegium. Besides traditional Latin, Poetics, Rhetoric, and Philosophy, the curriculum of the educational institution also included Slavic, Polish, Greek, German and French languages, Mathematics, Geometry, Geography, Music, and Art.

It should be noted that expanding the content of education in Chernihiv Collegium was slower than compared to Kyiv-Mohyla Academy and Kharkiv Collegium. It was mostly caused by an insufficient material base, restrictions, and control of the Holy Synod. The content of education in the collegium up to the middle of the XVIII century corresponded to preparatory faculties of Western European universities. (136 words)

7. Kharkiv Collegium was the next to be founded, in 1722. It was the Bishop’s School where two teachers taught reading, writing, fundamentals of Orthodox faith, and morals to children of priests and parishioners. The establishment of academies and seminaries with the study of classical languages and the full course of sciences was only projected at that time. Due to the active actions of the bishop, the Bishop’s School started to develop quickly, and in 1725 its students began to learn Rhetoric. This fact is indicative, as it demonstrates that the educational institution started to give more knowledge than Bishop’s School, but it did not reach the level of the academy, the content of training in which was determined by

the Spiritual Regulation. This amount of knowledge was inherent in secondary educational institutions: seminaries and collegiums. (135 words)

8. In 1726, the collegium was transferred to Kharkiv. It is known that in 1727 there were various classes in this educational institution. They were classes of Phara, Infima, Syntax and Grammar, Poetics, Rhetoric, and Philosophy. The structure of the division of subjects in Kharkiv Collegium into separate classes remained almost unchanged until the reform at the beginning of the XIX century. However, new subjects were sometimes introduced to certain classes. For instance, the collegium curriculum was completed by the German and French languages. Besides, there is historic evidence of teaching the ancient Hebrew in 1753. So, Kharkiv Collegium achieved the level of higher educational institution in the first half of the 1730s. Its educational process was organized like in KyivMohyla Academy. Along with it, Kharkiv Collegium provided higher education to Ukrainians, representatives of other nations and even some foreigners. (139 words)

9. Pereiaslav Collegium started its activity in October 1738. It was founded due to the initiative and with the assistance of A. Berlo, the Bishop of Pereiaslav and Boryspil. Till 1773, training was carried out for six years in classes of Phara (or analogy), Infima, Syntax and Grammar, Poetics and Rhetoric. In 1773, bishop I. Bazylevych founded the class of Philosophy there. The traditional subjects of classes were complemented by learning the basics of medicine and German (from 1763). Starting from 1764, students, who could not master Latin at the level required for mastering the main disciplines, were offered to learn carpentry, pharmacy, and iconography. (104 words)

10. Kyiv Mohyla Academy received the judicial rights and this title in 1701, but was initially established in 1632 as a collegium. It was the spiritual, educational, scientific, and cultural center of Ukraine from the very start. For the whole period of its existence, 25000 Ukrainians graduated from it including many famous scientists, writers, teachers, cultural public figures, politicians and philosophers. The academy trained the intellectual, church and military elite of Ukraine. Education in the Academy included 8 classes which started with preparing or elementary classes. Pupils of the three first years studied Latin, Ruthenian language, Ukrainian literary, Greek, and Polish. Later, in addition, students learned French, German, and Hebrew. In the curriculum, there were also arithmetic, geometry, geography,

history, Greek, Roman and medieval literature, trigonometry, physics, astronomy, architecture, singing, and catechism. In the next two classes pupils learnt poetry, and rhetoric. The highest part of the educational course included philosophy (2 years) and theology (4 years). There weren't any limitations related to age, moreover, a special hostel for poor pupils was provided. (172 words)

This educational institution:

- o) provided both academic education for seekers of higher level and those who were focused on practical skills.
- p) was a collegium at first, but within less than a century became the center of educational progress providing students with high level education regardless of their age or place of living.
- q) started as a secondary educational institution for religious parents' offsprings with an extra limited teaching staff.
- r) was located on the biggest island on the Dnipro river and remains its place of location up to the present days.
- s) was a collegium which curriculum remained unchanged for more than a century and within some time provided education for a wide range of people, including citizens of other countries.
- t) was an educational institution which within more than three centuries suffered from corruption and injustice the most.
- u) was the earliest collegium among Orthodox educational institutions founded on the territory of Ukraine.

Task 2. Read the following text about brotherhoods in the late 16th –early 17th centuries Ukraine and choose one of the variants for each gap.

By the late 16th – early 17th centuries Ukraine started to form collective organs – brotherhoods. These were national religious and public cultural organizations. Brotherhoods protected the human rights of Ukrainian people, and the Orthodox faith, educated Ukrainians, organized and supported schools, trained writers, philosophers, orators, and teachers, cared 11) _____ historical and cultural monuments, chronicles, and books,

supported poor people, paid ransoms for Ukrainian people, who appeared 12) _____ Turkish captivity.

Brotherhoods presented national consciousness of the Ukrainian people. Brotherhoods' movement played similar role as the Reformation in Europe (clergymen appeared under the control of public bodies). Among the main tasks of these organizations there were: increasing the moral and intellectual level 13) _____ members, education, and protection of Orthodox religion. The activity of these organizations 14) _____ to help in renewing of national Church.

In 1588 Lviv Brotherhood 15) _____ formed. Members of it wanted self-government for Ukrainians in this town. By the end of 16th century brotherhoods in other towns were organized: Rohatyn, Page of Kyiv Psalter (late 15th century).

At the beginning of next century, brotherhoods existed in Volhyn, Kyiv, and Podillya. At the beginning of 17th century, Kyiv renewed like cultural center of Ukraine. (194 words)

11. A) of

C) under

B) about

D) of

C) for

14. A) were

D) with

B) had

12. A) within

C) are

B) in

D) would

C) under

15. A) had

D) beneath

B) used to

13. A) against

C) was to

B) for

D) was

Task 3.

Read the following text about the Zaporozhian Sich and choose one of the variants for each gap.

The Zaporozhian Sich was a military organization. It was ruled by an ataman or Cossack hetman. He was helped with the Cossack starshyna (elected administration that consisted of a scribe, a judge, and an aid-camp). All posts from the lowest to the highest were 16) _____. All important questions in Sich were solved at Rada – a distinctive

Cossack parliament, where hetman and starshyna were elected in democratic way. During the time of military marches hetman and starshyna enjoyed the absolute power including the use of 17) _____. But in peacetime their power was limited. At any time the Army Rada could 18)_____ them of it. The Zaporozhian Sich was opened for all who wanted to join. Only Orthodox men independent on their social and property status were accepted there. Everyone could come to Sich and join the Cossack brotherhood. It was also very easy to leave Sich. But women and children were not allowed to be there. There were 5,000-6,000 Cossacks. 500 men lived in Sich all the time, all the rest either took the field or were occupied with peaceful trade. Most of Cossacks lived outside Sich, and 19) _____ returned to Sich, mainly to 20) _____ specific duties. Just during the elections of hetman or starshyna, or preparation to campaign all Zaporozhians had to be present in Sich. (218 words)

16. A. elective	C. take
B. inherited	D. deprive
C. compulsory	19. A. often
D. optional	B. rarely
17. A. death punishment	C. always
B. dead penalty	D. never
C. death penalty	20. A. point out
D. dead punishment	B. carry out
18. A. limit	C. find out
B. abolish	D. move out

(Answers: 1. C, 2. A, 3.D, 4.B, 5.B, 6.G, 7. C, 8.E, 9.A, 10.B, 11.C, 12. B, 13. D, 14. B, 15. D, 16. A, 17. C, 18. D, 19. B, 20. B)

Урок 1. Тема “The Trypillian Culture”

Схематичний план уроку

I. Організаційна частина (9 хв.)

1. Привітання (1 хв.)

2. Введення в іншомовну атмосферу. Актуалізація знань про історичне поняття «археологічна культура» (8 хв.). Виконання вправ 1 групи на активізацію. Активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 1).

II. Основна частина уроку (31 хв.).

1. Введення нового матеріалу. Виконання вправи 1 групи на активізацію. Активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 1).

2. Повідомлення теми і мети уроку.

3. Читання та опрацювання тексту “The Trypillian Culture”.

3.1. Дотекстовий етап. Виконання вправи 1 групи на активізацію. Активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 2).

3.2. Текстовий етап. Виконання вправ 2 групи на продукування. Активізація мисленнєвих операцій учнів (рівні 3, 4).

3.3. Післятекстовий етап. Виконання вправ 3 групи на систематизацію. Активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 5).

4. Самостійне та творче застосування учнями знань в усному продукуванні (діалогічне мовлення). Виконання вправи 3 групи на систематизацію. Активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 5).

III. Заключна частина (5 хв.)

Підбиття підсумків уроку. Рефлексія (3 хв.)

Домашнє завдання – виконання вправи 3 групи на систематизацію. Активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 6). (2 хв.)

Хід уроку

I. Організаційна частина.

1. Привітання.

2. Введення в іншомовну атмосферу, актуалізація знань про історичне поняття «археологічна культура».

Вправа 1. Мета – активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 1 «Пам'ятати» за таксономією Б. Блума). Тип вправи – репродуктивна. Вид вправи – умовно-мовленнєва. Режим виконання – фронтальний.

T.: What is an archaeological culture? Do you remember any information about it from the lessons of History?

Вправа 2. Мета – активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 1 «Пам'ятати» за таксономією Б. Блума). Тип вправи – рецептивно-репродуктивна. Вид вправи – умовно-мовленнєва. Режим виконання вправи – парний.

T.: Work in pairs with separate cards. Put the words on the sheets of paper in the correct order to make up a sentence with a definition of/some information about an archaeological culture. Read the complete sentence aloud according to the number of the card. While listening to the sentences *pick up* the key words and write them down in your copybooks.

Card 1 (scrambled): 1. on the buildings and belongings/to help us Archaeologists must rely/understand those people and their complex lives./that people left behind

Answer: Archaeologists must rely on the buildings and belongings that people left behind to help us understand those people and their complex lives.

Card 2 (scrambled): 2. with similarities/that are found out by archeologists./An archaeological culture deals/through time and across space

Answer: An archaeological culture deals with similarities through time and across space that are found out by archeologists.

Card 3 (scrambled): 3. and the way they made their living./people lived, the objects they made and used,/The similarities are usually seen/their artistic expressions/ /in the houses in which

Answer: The similarities are usually seen in the houses in which people lived, the objects they made and used, their artistic expressions and the way they made their living.

Card 4 (scrambled): 4. are usually based/ Archaeological cultures/which archaeologies call “material culture”./on “people’s stuff”

Answer: Archaeological cultures are usually based on “people’s stuff” which archaeologies call “material culture”.

Card 5 (scrambled): 5. a pattern of similar artefacts and features found/an archaeological culture is/within a specific area over a limited period of time./In other words,

Answer: In other words, an archaeological culture is a pattern of similar artefacts and features found within a specific area over a limited period of time.

Card 6 (scrambled): 6. certain types of/Thus, an archaeological culture means/ pots, implements, ornaments, burial sites, house forms etc./constantly recurring together./remains including

Answer: Thus, an archaeological culture means certain types of remains including pots, implements, ornaments, burial sites, house forms etc. constantly recurring together.

Вправа 3. Мета – активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 1 «Пам’ятати» за таксономією Б. Блума). Тип вправи – репродуктивна. Вид вправи – умовно-мовленнєва. Режим виконання вправи – індивідуальний, фронтальний.

T.: Now one person from each pair will go to the blackboard and *bullet point* the features of an archaeological culture using the information on the cards (e.g. buildings, belongings, similarities, houses, objects, the way of living, material culture, artefacts, similar features, remains). Is it a complete *list* of the key words on the blackboard? Can you add any more?

II. Основна частина уроку.

1. Введення нового матеріалу.

Вправа 4. Мета – активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 1 «Пам’ятати» за таксономією Б. Блума). Тип вправи – рецептивна. Вид вправи – мовна. Режим виконання вправи – фронтальний.

T.: What is the earliest culture known on the territory of Ukraine? Choose from the variants:

- A. the Medieval culture
- B. the Trypillian culture
- C. the Byzantine culture

(Answer: B.)

2. Повідомлення теми і мети уроку.

T.: So, today we are going to study the Trypillian culture that is known as the earliest traces of human habitation in present-day Ukraine.

3. Читання та опрацювання тексту “The Trypillian culture”.

3.1. Дотекстовий етап.

Вправа 5. Мета - активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 2 «Розуміти» за таксономією Б. Блума). Тип вправи – рецептивно-репродуктивна. Вид вправи – умовно-мовленнєва. Режим виконання вправи – фронтальний.

T.: Before reading the text look at the following pairs of sentences and choose A or B in each pair to *identify* the sentences relating to historical aspect.

2. A. The chronological existence of this culture dates from the beginning of IV to the end of III millennium BC.

B. Surf culture began to flourish and in the early 20th century, though the history of surfing began with the ancient Polynesians.

2. A. It is known that a house gives us light and fresh air and should be kept clean.

B. It is now believed that for a long period these structures served the people as temples, houses, and barns.

3. A. Ukrainian is an East Slavic language of the Indo-European family spoken primarily in Ukraine.

B. Ukrainian ancestors did not speak Ukrainian or any language related to modern Ukrainian.

(Answers: 1A, 2 B, 3 B.)

3.2. Текстовий етап.

Вправа 6. Мета - активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 3 «Використовувати» за таксономією Б. Блума). Тип вправи – рецептивно-репродуктивна. Вид вправи – умовно-мовленнєва. Режим виконання вправи – фронтальний.

T.: Read the following text paying special attention to the words **in bold**. In each paragraph of the text find a key idea and *illustrate* the idea with your own arguments (3-5

sentences). It helps you to deepen into the main peculiarities of the Trypillian culture and revise everything you know about the period from your History lessons.

Text “The Trypillian culture”

The first important period in the history of Ukraine is the Trypillian culture. The chronological existence of this culture dates from the beginning of IV to the end of III millennium BC. The first scientist, who investigated this culture, was famous Ukrainian archaeologist Vikentii Hvoika (1850-1914). He was a teacher who lived in Kyiv and started **archaeological excavations** not far from the village Trypillia (Kyiv region, 50 km to the South from Kyiv) in 1893.

About 2000 Trypillian sites, which have been found in Ukraine, include settlements, burial and barren grounds. Trypillian people lived in big settlements usually named **protocities** (first cities). The territory of some settlements occupied a hundred hectares, and the population was 10–15 thousand people. It points to the high level of the social organization of Trypillian tribes. Their settlement consisted of houses, placed on a circle with a special square in the middle. The **strong fortification**, which was made of hundreds of two and densely attached one to the other, protected the inhabitants.

One of the **mysteries** of the Trypillian culture are the remnants of thousands of burned buildings found by archaeologists with hundreds of vessels, statuettes of people and animals, tools, bones of animals and people. It is now believed that for a long period these structures served the people as temples, houses, and barns. Later, all structures became "houses of the dead" - shelters for the souls of ancestors. All these wonderful vessels, tools, meat of sacrificial animals became a rich offering to the spirits of their ancestors. It was necessary to burn out such houses, as well as the entire settlement, and then to move on to another location, to new fields and lands, having left the old fields to the ancestors.

However, there has been only a very few copper weapons found that were designed to protect from **human enemies** as Trypillians lived with very little threat from possible enemy attack for almost 3000 years. They worshipped their own gods (the main cult was one of Mother Goddess), carried on astronomic observations, had their calendar, original imagination about the Universe.

Little is known about the decline of Trypillian culture. The Trypillians disappeared by 2000 BC, replaced by nomadic tribes who found the climate and soils suitable for raising their herds. Scientists speculate that **overpopulation** forced many of its people to resettle in new, inhospitable lands.

Recognizing the importance of the Trypillian culture as the most advanced one on the territory of Ukraine in the period, it's important to note that Trypillians can't truly be considered to be **Ukrainian ancestors**—they did not speak Ukrainian or any language related to modern Ukrainian, had no conception of “Ukraine,” and obviously were not Christians. It is believed that Ukrainian people was formed and integrated much later. (462 words)

Вправа 7. Мета - активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 3 «Використовувати» за таксономією Б. Блума). Тип вправи – репродуктивна/продуктивна. Вид вправи – мовленнєва. Режим виконання вправи – у малих групах.

T.: Now divide into small groups of 3. In each group, choose a person who is an interviewer, a person who is an interviewee and a teacher who is to check the interview is carried out correctly. In 2-3 minutes the interviewer should be ready with 7 questions to which the phrases in bold in the text are the answers. The interviewee will answer the questions *illustrating* the opinion with some additional information. The teacher will help the other teammates carry out the interview grammatically correct.

Вправа 8. Мета - активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 4 «Аналізувати» за таксономією Б. Блума). Тип вправи – продуктивна. Вид вправи – мовленнєва. Режим виконання вправи – груповий.

T.: Now let's *analyze* the following key points mentioned in the text: fortification, enemies and overpopulation. Divide into 3 teams and distribute these key points between the teams. Each team will *compare* the life of Trypillians and the present-time Ukrainians focusing on the chosen key point. Within 5-7 minutes *mind-map* the team's *opinion*, *causes* and *supporting arguments* to the key point under the analyses. Demonstrate your mind-maps either on a separate sheet of paper or on the blackboard.

3.3. Післятекстовий етап. Виконання завдань на активізацію мисленнєвих операцій учнів (рівень 5).

Вправа 9. Мета - активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 5 «Оцінювати» за таксономією Б. Блума). Тип вправи –продуктивна. Вид вправи – мовленнєва. Режим виконання вправи – фронтальний.

T.: Answer the following questions *assessing* the effectiveness of the Trypillians' lifestyle.

Question 1. Did scientists investigate the Trypillian culture? Was it important for them to understand how the people of this culture lived many years ago? Why?

Question 2. Why did the Trypillian people live in big not small settlements? What were their fortifications like? Why were they located close to each other?

Question 3. What did Trypillians do with their settlements before moving on to a new place? Why did they do it?

Question 4. Can Trypillians be truly considered as Ukrainian ancestors? Why? Why not?

Question 5. What knowledge of the Trypillian culture could be of any help to the modern Ukrainians? Give your arguments.

4. Самостійне та творче застосування учнями знань в усному продукуванні (діалогічне мовлення).

Вправа 10. Удосконалення вмінь усного продукування (діалогічне мовлення) для оцінки впливу життя та діяльності трипільців на сучасне життя українців. Мета – активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 5 «Оцінювати» за таксономією Б. Блума). Тип вправи – продуктивна. Вид вправи – мовленнєва. Режим виконання вправи – груповий, парний.

T.: Work in pairs. *Convince* your peer that the Trypillian culture influenced the modern life of Ukrainians and contributed much to the present-day Ukrainian culture. The opponent should agree/disagree with the statements to *debate*.

III. Заключна частина.

Підбиття підсумків. Рефлексія.

T.: Our lesson is coming to its end. Let's sum up what we've learned with you today. Look at the statements below and say whether they are true or false.

1. The chronological existence of the Trypillian Culture dates from the beginning of VI to the end of V millennium AD.

2. Among the mysteries of the Trypillian culture scientists name the remnants of thousands of burned animals.

3. They worshipped their own gods with the main cult of Father God.

4. Scientists say that Trypillians cannot be truly considered to be Ukrainian ancestors.

(Answers: 1. False. 2. False. 3. False. 4. True.)

T.: At the start of the next lesson you'll have a 10-question test on the Trypillian culture. The home task and the additional materials will help you do the test and review the historic period.

Домашнє завдання. Пропонується одне завдання на вибір та додаткові матеріали. Мета завдань – активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 6 «Створювати» за таксономією Б. Блума). Тип вправи – рецептивно-продуктивна/продуктивна. Вид вправи – мовленнєва. Режим виконання вправи – індивідуальний або парний (на вибір учнів).

Choose one of the following tasks.

1. “A Trypillian dwelling nowadays”: Search in the Internet for a Trypillian type of dwelling existing in the forest-steppe regions of Ukraine today and *prepare a video presentation* of it. Upload your video to our class web service (e.g. Classroom, Google Meet, etc.) for your peers to vote. The video with the most “likes” will win. The deadline for the videos to be uploaded is 8 am on the day before the next lesson (individual or pair work).

2. View the video with cereals and their names in English on https://youtu.be/gR2WG1YquVg?si=4424kTzm_J57AzFy , choose the ones grown by Trypillians and *write a small speech* on their health benefits after searching for additional information on the Internet. (you can use <https://www.betterhealth.vic.gov.au/health/healthyliving/cereals-and-wholegrain-foods>, <https://www.kelloggs.com/en-tr/health-and-nutrition/benefits-of-breakfast-cereals.html>, <https://www.newfoodmagazine.com/article/74005/cereal-grain-functional-food/> and/or any

other free resources). Upload your video to our class web service (e.g. Classroom, Google Meet, etc.) for your peers to vote. The video with the most “likes” will win. The deadline for the videos to be uploaded is 8 am on the day before the next lesson (individual or pair work).

3. Search in the Internet for artifacts from the Trypillian period with unique ornaments. *Formulate your own vision/view* concerning the deep sacred meaning of the artefact. Design a modern utensil/tool with an interesting ornament and present it to the class in the format of a video. (What could it look like? What is the ornament’s sacred meaning?) Upload your video to the class web service (e.g. Classroom, Google Meet, etc.) for your peers to vote. The video with the most “likes” will win. The deadline for the videos to be uploaded is 8 am on the day before the next lesson. (individual or pair work).

4. Imagine you have an opportunity to get a part-time job as a guide at the museum of the Trypillian culture located in the city of Pereyaslav (Kyiv region, 10 Shevchenka street). Search in the internet for information on the following cultural and historic objects of the period: a bracelet with a meander ornament from the Mizyn settlement, ornamented ceramics of the Trypillian culture, a gold crest from the Solokha mound, a gold pectoral from the mound of Tovsta Mohyla, Zbrui idol. Make a video of your speech as a guide using the images of the historic objects. Upload your video to the class web service (e.g. Classroom, Google Meet, etc.) for your peers to vote. The video with the most “likes” will win. The deadline for the videos to be uploaded is 8 am on the day before the next lesson. (individual or pair work).

Additional material on the topic of the Trypillian culture:

1. Watch the video to review the Trypillian culture. <https://youtu.be/E-hdCcs-DvU?si=w-gWsAauVhUATgDF>
2. “A model of a Trypillian house – the interior focus” (using the text below) Read text 1 below, do some research work and design a model of a Trypillian house in a group of 3 people. *Present the model* on the class web service (e.g. Classroom, Google Meet, etc.) for your peers to like (group work).

Text 1.

The floor and the walls were painted with red and white colors and decorated with geometrical ornamental patterns to protect the inhabitants from evil spirits. Inhabited rooms were heated with open fire and stoves. There was a long clay bench along one of the inside walls to store crockery. Often there were clay mortars near the bench, with built-in stones for grinding grains into flour. A single rounded window was located in a wall opposite to the entrance. Opposite the window there was also a rounded or cruciform clay altar. The altar was painted red and decorated with a spiral ornamental pattern. A typical Trypillian dwelling occupied an area from 60-100 up to 200-300 sq. meters.

3. “A model of a Trypillian settlement” (using the text below). Read text 2 below, do some research work and design a model of a typical Trypillian settlement in a group of 3 people. *Present the model* on the class web service (e.g. Classroom, Google Meet, etc.) for your peers to like (group work).

Text 2.

At the beginning, their settlements were small, from seven to fourteen buildings, but with time cities with thousands of structures appeared. The reconstructed houses appear surprisingly modern with sloping roofs to withstand heavy snowfalls and contained ovens, clay tables, sacrificial altars. The houses had wire frame-columnar construction. The walls were made of wood or rods, and then coated with a mixture of clay and bran. Single, double and even three-storied clay models of dwellings and temples have been found. The first floor was used as living quarters with the ground floor used for household purposes. Each room had a stove and big ceramic pots that were used like grain tanks. Floors were made of wood and coated with clay, much like the walls.

Glossary

ancestor - предок

barn – сарай

belongings -

burial ground/site – місце поховання

contribution - внесок

copper – мідь

craftsmen - ремісники
crockery - посуд
evidence - доказ
exhausted – виснажений
existence - існування
furnace – піч
implements – інвентар
inhabitant - мешканець
neighboring - сусідні
nomadic tribe – кочове плем'я
obtain – отримати
offering – дар
rely on -
remnants - залишки
sacred meaning – сакральне значення
sacrificial - жертвний
settlement – поселення
straw – солома
temple – храм
threat - загроза
tool – інструмент
vessel - посудина

Урок 2. Тема “Pre-Christian Kyivan Rus’. Christianization. Volodymyr the Great”

Схематичний план уроку

I. Організаційна частина (7 хв.)

1. Привітання (1 хв.)
2. Виконання тесту на перевірку знань учнів з попередньої теми «Трипільська культура» для оцінювання ефективності навчального процесу (3 хв.).
3. Введення в іншомовну атмосферу. Актуалізація знань з теми “Pre-Christian Rus’. Christianization. Volodymyr the Great”. Виконання вправи 1 групи на активізацію. Активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 1) (3 хв.).

II. Основна частина уроку (33 хв.).

1. Повідомлення теми і мети уроку.
2. Підготовка до сприйняття нового матеріалу. Виконання вправ 1 групи на активізацію. Активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 1).
3. Робота з текстом «Pre-Christian and Christian Kyivan Rus’».
- 3.1. Дотекстовий етап. Формування лексичних навичок. Виконання вправи 1 групи на активізацію. Активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 2).
- 3.2. Текстовий етап. Удосконалення граматичних навичок (Passive Voice). Усне продукування (діалогічне мовлення). Виконання вправ 2 групи на продукування. Активізація мисленнєвих операцій учнів (рівні 3, 4).
- 3.3. Післятекстовий етап. Усне продукування (монологічне мовлення). Виконання вправи 3 групи на систематизацію. Активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 5).

III. Заключна частина (5 хв.).

Підбиття підсумків уроку. Рефлексія. Виконання тесту для контролю засвоєння матеріалу. (3 хв.)

Домашнє завдання – виконання вправи 3 групи на систематизацію. Активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 6) (2 хв.).

Хід уроку

I. Організаційна частина.

1. Привітання.
2. Виконання діагностичного тесту на перевірку навчальних досягнень учнів з попередньої теми «Трипільська культура» для оцінювання ефективності навчального процесу.
3. Введення в іншомовну атмосферу, актуалізація знань про історичний період.

Вправа 1. Мета – активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 1 «Пам'ятати» за таксономією Б. Блума). Тип вправи – репродуктивна. Вид вправи – мовна/умовно-мовленнєва. Режим виконання вправи – фронтальний.

Т.: Look at the following images connected with the topic of our lesson and *name* any word, phrase or fact associated with them.

(Answers: Volodymyr the Great, Prince Yaroslav the Wise, Monk Nikon, Nestor the Chronicle, Kyiv-Pechersk Lavra.)

II. Основна частина уроку.

1. Повідомлення теми і мети уроку.

T.: So, as you see the topic of the lesson today is “Pre-Christian Kyivan Rus’. Christianization. Volodymyr the Great”. We will discuss the role of Christianization of Kyivan Rus’, its causes and effects, analyze the reign of Volodymyr the Great and much more. The grammar focus today is Passive Voice. So, shall we start?

2. Підготовка до сприйняття нового матеріалу.

Вправа 2. Мета – активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 1 «Пам’ятати» за таксономією Б. Блума). Тип вправи – рецептивно-репродуктивна. Вид вправи – умовно-мовленнєва. Режим виконання вправи – фронтальний.

T.: Let’s refresh what you *remember* on the topic. Answer the questions on the blackboard. *Questions:* What interesting facts do you know about the culture of Kyivan Rus’? Who was the first person to start and write Chronicles? What religion was spread before the acceptance of Christianity? Do you know any personalities who influenced the culture of Kyivan Rus’?

3. Читання та опрацювання тексту «Pre-Christian and Christian Kyivan Rus’».

3.1. Дотекстовий етап. Формування лексичних навичок.

Вправа 3. Мета – активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 2 «Розуміти» за таксономією Б. Блума). Тип вправи – рецептивно - репродуктивна. Вид вправи – умовно-мовленнєва. Режим виконання вправи – фронтальний, парний.

T.: Before reading the text “Pre-Christian and Christian Kyivan Rus” I suggest having a look at some words/phrases that may be difficult or unknown for you. Below this vocabulary is given with the translation. Read the words after me.

New vocabulary

constituent part – складова

medieval – середньовічний

manifestation – прояв

pagan – язичницький

existence - існування

deity - божество

ultimate divinity – остаточна божественність

the most widespread – найбільш поширені/розповсюджені

to figure - зображати

considerable – значний

ancestry – родовід

holy – святий

heathen perception – язичницьке сприйняття

sacrifice - жертва

T.: In the following sentences *find* the words/phrases that can be *replaced* with the new vocabulary (task 1). Work in pairs. In 3 minutes be ready to offer your variant.

15. Paganism (polytheism) is a religion that accepts the state of being of many gods.

16. The religious and magic character of almost all its forms and expressions was an important feature of the pre-Christian culture of ancient Slavs.

17. Heathen perception of the world was shown in magic addresses to gods, presents from human beings to god, etc.

18. Perun was the God of thunder and lightning.

19. Ritual holidays showed prominently in the social life of ancient Slavs.

20. The cult of the god and goddess of Fertility was the most popular.

21. The culture of Kyivan Rus' is a component of the past and modern Ukrainian culture.
22. Slavic ideology was based on heathen conceptions.
23. The Eastern Slavs had a predecessors' cult, they believed in life after death.
24. The Kievan Rus state is a Ukrainian state relating to the Middle Ages.
25. Perun was considered to be the final Godliness.
26. An important part of the Ukrainian folklore is also connected with the festivals.
27. Barbarian understanding of the world was shown in sacrifices.
28. Rivers, lakes, and woods were considered to be sacred.

(Answers: 1. the state of being – existence, 2. forms and expressions –manifestations, 3. presents from human beings to god – sacrifice, 4. God – deity, 5. showed – figured, 6. popular – widespread, 7. component – constituent part, 8. heathen – pagan, 9. predecessors – ancestry, 10. relating to the Middle Ages – medieval, 11. final Godliness - ultimate divinity, 12. important – considerable, 13. Barbarian understanding - heathen perception, 14. sacred - holy)

3.2. Текстовий етап. Удосконалення граматичних навичок (Passive Voice).

Вправа 4. Мета – активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 3 «Використовувати» за таксономією Б. Блума). Тип вправи – рецептивно - репродуктивна. Вид вправи – умовно-мовленнєва. Режим виконання вправи – індивідуальний.

T.: Now read the text entitled “Pre-Christian and Christian Kyivan Rus'” and find 5 sentences in Passive Voice. Write these sentences in your copybooks, identify the Passive Voice Tense and *convert* the sentences into Active Voice. In 3 minutes be ready to *illustrate* the life in pre-Christian or Christian Kyivan Rus' with the sentences in the Active Voice from the text and some more ideas of your own.

Text “Pre-Christian and Christian Kyivan Rus'”

Literally one might say that the culture of Kyivan Rus' is a constituent part of the past and modern Ukrainian culture. The Kievan Rus state is a medieval Ukrainian state with its capital in Kyiv, which existed from the second half of the 9th to the middle of the 13th

centuries. There are 2 periods in the culture of Kyivan Rus – pre-Christian (pagan) and Christian.

The religious and magic character of almost all its manifestations was an important feature of the pre-Christian culture of ancient Slavs. Slavic ideology was based on pagan conceptions. Paganism (polytheism) is a religion that accepts the existence of many Gods. Perun, the deity of thunder and lightning (corresponds to ancient Greek Zeus or ancient Roman Jupiter), was considered to be the ultimate divinity. Dazhbog and Svarog were deities of air and sun. As in all agricultural nations, the cult of the God and Goddess of Fertility – Rod and Rozhanitsa – was the most widespread. Ritual holidays connected with the production cycle and season change (spring holidays, Midsummer Day, harvest festival, etc.) figured prominently in the social life of ancient Slavs. A considerable part of the Ukrainian folklore that came to our time is also connected with these festivals. The Eastern Slavs had an ancestry cult, they believed in life after death. Rivers, lakes, and woods were considered to be holy. Heathen perception of the world was shown in magic addresses to Gods, sacrifice, etc.

Considerable changes took place in culture of Kyivan Rus' after Christianization in 988. During the reign of Volodymyr the Great the first schools appeared, and written language developed. Education for children from upper classes was introduced. School education was in hands of church. Temples and monasteries were educational centers. Soon they turned into chronicle-writing centres. There were libraries at large churches. Library funds were constantly replenished. Original literature also developed. Chronicles took a special place in the culture of Kyivan Rus'. They are important source of that period study because ancient chroniclers were not just writers-historians, but also active participants of political events of their time. As a rule, the chroniclers were monks. Using available historical sources and popular legends, they tried to reconstruct the past; they described the events they saw. The first chronological written sources date back to the 9th century. They are represented in just one or two lines. In a course of time chronicle-writing became more detailed and systematic. In the chronicles the authors described all complexity and antipathy of social thought of the time. "The Primary Chronicle" was the most well-known chronicle.

It was started by an unknown monk of the Kyivan Cave Monastery in 1039, continued by monk Nikon, and finished by Nestor the Chronicler in 1113. (451 words)

(Answers: 1. *Slavic ideology was based on pagan conceptions (Past Simple Passive)*. – *The people based Slavic ideology on pagan conceptions.*

2. *Perun, the deity of thunder and lightning (corresponds to ancient Greek Zeus or ancient Roman Jupiter), was considered to be the ultimate divinity (Past Simple Passive)*. – *They considered Perun to be the ultimate divinity.*

3. *A considerable part of the Ukrainian folklore that came to our time is also connected with these festivals (Present Simple Passive)*. – *We connect a considerable part of the Ukrainian folklore with these festivals.*

4. *Rivers, lakes and woods were considered to be holy (Past Simple Passive)*. – *People considered rivers, lakes and woods to be holy.*

5. *Heathen perception of the world was shown in magic addresses to Gods, sacrifice, etc. (Past Simple Passive)*. – *People showed heathen perception of the world in magic addresses to Gods, sacrifice, etc.)*

Вправа 5. Усне продукування (діалогічне мовлення). Мета – активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 4 «Аналізувати» за таксономією Б. Блума). Тип вправи – рецептивно - репродуктивна. Вид вправи – мовленнєва. Режим виконання вправи – груповий, парний.

Т.: Now work in pairs. One of you will make up 3 questions in Passive Voice about pre-Christian or Christian Kyivan Rus' *using* the new words from the text. The peer will answer the questions using some information from the text and *explain/analyze* the causes of the issue with 1-2 own ideas. You have 2 minutes to prepare and 3 minutes to *act out* your mini-dialogues.

3.3. Післятекстовий етап. Усне продукування (монологічне мовлення). Виконання вправи на активізацію мисленнєвих операцій учнів (рівень 5).

Вправа 6. Удосконалення вмінь усного продукування (монологічне мовлення) на основі прочитаного тексту. Мета – активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 5 «Оцінювати» за таксономією Б. Блума). Тип вправи – продуктивна. Вид вправи – мовленнєва. Режим виконання вправи – груповий.

T.: Now work in groups of three people. The task for each group is to prepare some arguments and *convince* the class that the reign of Volodymyr the Great was an important historic period. What achievements were made by him? You have 5 minutes to do it. In 5 minutes we'll listen to your one-by-one speeches and decide which group is the most convincing.

III. Заключна частина.

Підбиття підсумків уроку. Рефлексія. Виконання тесту для контролю засвоєння матеріалу.

T.: Our lesson is coming to its end. Let's sum up what we've learned with you today. Answer the following questions:

1. What are the main features of the culture of Kyivan Rus'?
2. Who were the most outstanding people of this historic period?
3. What were the main ideas of the pagan conceptions in Pre-Christian Kyivan Rus'?
4. What did Christianization mean in the historic period? How did it influence the life of the people?
5. Why was Volodymyr called the Great? What great reforms did he initiate to the country?

T.: Now I suggest doing a mini quiz on the material we've reviewed with you today.

A Quiz.

Choose the correct variant.

1. The first chronological written sources date back to:
 - A. the 9th century.
 - B. the 11th century.
 - C. the 13th century.
 - D. the 8th century.
2. In what year did the monk Nestor write "The Primary Chronicle"?
 - A. In 882.
 - B. In 988.
 - C. In 1054.
 - D. In 1113.

3. Polytheism is:

- A. belief in one God.
- B. belief in several Gods.
- C. denial of the existence of Gods.
- D. belief in supernatural properties of material things.

4. Before the acceptance of Christianity, most of the inhabitants of Kievan Rus' professed (сповідували):

- A. Buddhism.
- B. Paganism.
- C. Judaism.
- D. Islam.

5. The centers of chronicles in Kyivan Rus' were:

- A. churches.
- B. monasteries.
- C. castles.
- D. cathedrals.

6. When was Christianity introduced by the state in Kyivan Rus'?

- A. In 862.
- B. In 882.
- C. In 912.
- D. In 988.

(Answers: 1. A, 2. D, 3. B, 4. B, 5. B, 6. D.)

Домашнє завдання. Пропонується одне завдання на вибір та додатковий матеріал. Мета завдання – активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 6 «Створювати» за таксономією Б. Блума). Тип вправи – продуктивна. Вид вправи – мовленнєва. Режим виконання вправи – індивідуальний або парний (на вибір учнів). Choose one of the following tasks:

1. Imagine you are a chronicler of nowadays. *Write down a 2-page chronicle* of our historic period. Point out in your chronicle what was changed/achieved in the historic period. Upload the chronicle to the class web service (e.g. Classroom, Google Meet, etc.) for your peers to

vote. The chronicle with the most “likes” will win. The deadline for the chronicles to be uploaded is 8 am on the day before the next lesson (individual or pair work).

2. *Investigate* a historic figure of nowadays whose importance for the country is as great as of Volodymyr the Great for his period. *Prepare a video presentation* of the historic figure. Formulate his/her role in Ukraine’s present and future. Highlight his/her achievements. Upload your video to our class web service (e.g. Classroom, Google Meet, etc.) for your peers to vote. The video with the most “likes” will win. The deadline for the videos to be uploaded is 8 am on the day before the next lesson (individual or pair work).

Additional material on the topic:

Watch the videos to review the topic “Pre-Christian Kyivan Rus’. Christianization. Volodymyr the Great”: https://youtube.com/shorts/UtwwlCk4PO8?si=PT_y-lWHicexdFS1, https://youtube.com/shorts/H6EvYAtE83o?si=6Bjsi3Rw98N3_H8R, https://youtube.com/shorts/aV_r35GSNes?si=msy-C6Yjoyh9phfd, https://youtube.com/shorts/xhcgw_MHoOM?si=BSSHEqQTQeSmjGnd.

Glossary

ancestry – родовід	manifestation – прояв
antipathy - антипатія	medieval – середньовічний
available - доступний	monks - ченці
complexity - складність	pagan – язичницький
considerable – значний	participant - учасник
constituent part – складова	replenish - поповнити
deity - божество	sacrifice - жертва
event - подія	source - джерело
existence - існування	ultimate divinity – остаточна божественність
figure - зображати	widespread – поширений/розповсюджений
heathen perception – язичницьке сприйняття	
holy – святий	

Урок 3. Тема “Christian Kyivan Rus’. Chronicles.

“The Tale of Bygone Years”

Схематичний план уроку

I. Організаційна частина (6 хв.)

1. Привітання (1 хв.)

2. Введення в іншомовну атмосферу. Актуалізація знань про літопис як історично-літературний жанр. Виконання вправи 1 групи на активізацію. Активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 1) (5 хв.).

II. Основна частина уроку (34 хв.).

1. Повідомлення теми і мети уроку.

2. Підготовка до сприйняття нового матеріалу. Виконання вправи 1 групи на активізацію. Активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 1).

3. Читання та опрацювання тексту “The Tale of Bygone Years”.

3.1. Дотекстовий етап. Удосконалення лексичних та граматичних (частини мови) навичок. Виконання вправи 1 групи на активізацію. Активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 2).

3.2. Текстовий етап. Розвиток лексичних та граматичних навичок (словотвір). Удосконалення вмінь усного продукування на основі прочитаного тексту. Виконання вправ 2 групи на продукування. Активізація мисленнєвих операцій учнів (рівні 3, 4).

3.3. Післятекстовий етап. Виконання вправи 3 групи на систематизацію. Удосконалення вмінь усного продукування на основі прочитаного тексту. Активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 5).

4. Самостійне та творче застосування учнями знань в усному продукуванні. Удосконалення мовленнєвих умінь (монологічне мовлення). Виконання вправи 3 групи на систематизацію. Активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 5).

III. Заключна частина (5 хв.).

Підбиття підсумків уроку. Рефлексія (3 хв.).

Домашнє завдання – виконання вправи 3 групи на систематизацію. Активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 6). (2 хв.)

Хід уроку

II. Організаційна частина.

1. Привітання.

2. Введення в іншомовну атмосферу. Актуалізація знань про літопис як історично-літературний жанр.

T.: At the previous lesson we spoke about Kyivan Rus', its Christianization and changes in the life of our ancestry as the after-effects of the reforms. What do you remember about literature in Kyivan Rus'? What was the ancient literature like? Will you name some genres of ancient literature?

(Answers: Poetry, tales, plays, royal edicts and declarations, life, words etc.)

Вправа 1. Мета – активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 1 «Пам'ятати» за таксономією Б. Блума). Тип вправи – рецептивна. Вид вправи – мовна. Режим виконання вправи – фронтальний.

T.: In the task below *match* the main genres of ancient literature with their translations, definitions and examples .

<i>Genre</i>	<i>Translation</i>	<i>Definition</i>	<i>Example</i>
6. Life	хроніки	a type of poetic story	"Walking of the Mother of God through torments"
7. Words	життєпис	a religious drama	"Life of Oleksiy, the man of God"
8. Mystery	апокриф	religious texts that were not included in the biblical canon	"The Tale of Bygone Years"
9. Chronicles	слова	a story about the life of saints and ascetics	"Word about Igor's regiment"

10. Апокрыфа	таємниця	stories about historical events	"The Word of the Disturbing of Hell"
--------------	----------	---------------------------------	--------------------------------------

(Answers: *Апокрыфа* – *анокриф* - religious texts that were not included in the biblical canon - "Walking of the Mother of God through torments"; *Life* – *життєпис* - a story about the life of saints and ascetics - "Life of Oleksiy, the man of God"; *Chronicles* - *хроніки* - stories about historical events - "The Tale of Bygone Years"; *Words* - *слова* - a type of poetic story - "Word about Igor's regiment"; *Mystery* – *таємниця* - a religious drama - "The Word of the Disturbing of Hell".)

II. Основна частина уроку.

1. Повідомлення теми і мети уроку.

T.: As you've probably guessed the lesson today is focused on the literature of Kyivan Rus'.

2. Підготовка до сприйняття нового матеріалу. Активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 1).

Вправа 2. Мета – активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 1 «Пам'ятати» за таксономією Б. Блума). Тип вправи – репродуктивна. Вид вправи – умовно-мовленнєва. Режим виконання вправи – індивідуальний, фронтальний.

T.: Which genre is mainly associated with Kyivan Rus'?

(Answer: Chronicles.)

T.: What are chronicles? How different are they from other genres of literature? Let's try and make up some sentences about chronicles using the following words: a diary in elementary school, events, year by year, to record, in chronological order, to preserve the memory, next generations.

(Possible answers: *Chronicles are like the diaries some of us kept in elementary school, they are chronicles of those years. Chronicles belong to the historical-literary genre, where important events were recorded in chronological order, that is, year by year, "by summer", as it was said then. And they did it in order to preserve the memory of the events that happened in those times.*)

3. Читання та опрацювання тексту "The Tale of Bygone Years".

3.1. Дотекстовий етап. Удосконалення лексичних та граматичних (частини мови) навичок. Активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 2).

Вправа 3. Мета – активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 2 «Розуміти» за таксономією Б. Блума). Тип вправи – рецептивна. Вид вправи – мовна. Режим виконання вправи – груповий, парний.

T.: Before reading the text “The Tale of Bygone Years” look at the following words from the text and group them in the table as nouns, adjectives and verbs. You have 3 minutes to work in pairs.

Nouns	Adjectives	Verbs

Words: *a chronicle, historical, an event, a document, an order, chronological, art, to confess, a peculiarity, ancient, annual, a hypothesis, to preserve, a monk, a novice, a manuscript, chaos, to eyewitness, to compile, single, testimony, medieval, a compiler.*

(Answers: Nouns - *chronicle, an event, a document, an order, art, a peculiarity, a hypothesis, a monk, a novice, a manuscript, chaos, testimony, a compiler.* Adjectives – *historical, chronological, ancient, annual, single, medieval.*

Verbs - *to confess, to preserve, to eyewitness, to compile.*)

3.2. Текстовий етап. Розвиток лексичних та граматичних навичок (словотвір). Удосконалення вмінь усного продукування. Активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 3).

Вправа 4. Мета – активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 3 «Використовувати» за таксономією Б. Блума). Тип вправи – рецептивно-репродуктивна. Вид вправи – мовна, умовно-мовленнєва. Режим виконання вправи – індивідуальний.

T.: Read the text “The Tale of Bygone Years” and *identify* the English equivalents for the following words using the context: особливість, гіпотеза, послушник, свідок, компілятор, свідчення. *Use these words in your own sentences.*

(Answers: *peculiarity, hypothesis, novice, eyewitness, compiler, testimony.*)

Text “The Tale of Bygone Years”

Chronicles are the oldest form of literature, in which short notes and detailed stories about historical events are arranged in chronological order. The peculiarity of chronicles is both a historical document (facts and events of past times) and a work of art (legends, fables, stories, fairy tales).

"The Tale of Bygone Years" tells about the past of our history, written by our ancestors, from which we learn about ancient events. At the same time, they reflect the author's vision of events. Entries are submitted annually.

Regarding the history of its writing, we must confess that it is largely based on hypothesis, and many questions still remain unanswered. Unfortunately, the original "The Tale of Bygone Years" has not been preserved...

According to one of the legends, Nestor, who decided to become a monk at the Kiev-Pechersk Monastery, was sent as a novice to sort and organize manuscripts. After studying the papers and seeing the chaos that was there, Nestor begins to organize the existing chronicles and even adds his information about the events that the author was an eyewitness to. Obviously, it was not the work of a single chronicler, but of a number of editors and compilers. “This is the tale of bygone years regarding the origin of the land of Rus’, the first princes of Kyiv, and from what source the land of Rus’ had its beginning,” are the first lines of the chronicle.

Unlike many other medieval chronicles written by European monks, “The Tale of Bygone Years” is unique as the only written testimony on the earliest history of East Slavic people. Three editions of "The Tale of Bygone Years" are known. The first one was compiled by Nestor, a monk of the Kyiv-Pechersk monastery, from the chronicles of the end of the 11th century, bringing the story back to 1113. The second was compiled by Sylvester, the abbot of the Vydubysky monastery, in 1116. The third was compiled in 1118 in the Vydubyskyi monastery, which was intended for Mstislav, the son of Volodymyr Monomakh. This record was kept in the Ipatsky Monastery, hence its name is Ipatsky.

What is known about the main compiler of "The Tale of Bygone Years"? Nestor was born in 1056 in Kyiv. His main obedience in the monastery was book work. "There is a great benefit from book learning," he said, "books instruct and teach us the way to repentance,

because we gain wisdom and restraint from the words of books... He who reads books converses with God or holy men." The chronicle was compiled on the basis of previously written chronicles, archival, folk tales and stories, with a combination of the author's contemporary events. It was the result of nearly twenty years of daily labor. With this work, Nestor included himself in the books of the eternal life, being honored to hear the blessing: "Rejoice, for your names are written in heaven." (481 words)

Вправа 5. Мета – активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 3 «Використовувати» за таксономією Б. Блума). Тип вправи – рецептивно-репродуктивна. Вид вправи – умовно-мовленнєва. Режим виконання вправи – груповий.

T.: Now imagine that a half of the class don't remember anything about chronicle "Tales of Bygone Years". Divide into 2 groups – a group of "know-it-alls" and a group of "know-nothings". The group of "know-it-alls" will ask questions based on the information in the text *using* different question words (what, when, where, how, why etc.). The group of "know-it-alls" will answer the questions *using* as many nouns, adjectives and verbs from the text as possible. *Extend* your answers with one own sentence.

e.g. Question - What is the oldest form of literature?

Possible answer: *The oldest form of literature is a chronicle. The most famous chronicle of Kyivan Rus' is "The Tale of Bygone Years" written by three chroniclers according to the legend.*

Вправа 6. Розвиток граматичних навичок (словотвір). Мета – активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 4 «Аналізувати» за таксономією Б. Блума). Тип вправи – рецептивно-репродуктивна. Вид вправи – мовна. Режим виконання вправи – фронтальний.

T.: Look through the text again and *select* nouns and adjectives that have typical for these parts of speech suffixes. *Analyze* the suffixes and *exemplify* their usage with your own examples. In 3 minutes we'll check the task one by one.

(Answers: Nouns – compiler, chronicler, peculiarity, testimony, monastery, story, history, vision, editor, author + own examples. Adjectives – chronological, historical, medieval, detailed, unanswered, oldest, earliest, European + own examples.)

3.3. Післятекстовий етап. Виконання вправи 3 групи на систематизацію. Удосконалення вмінь усного продукування на основі прочитаного тексту.

Вправа 7. Мета – активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 5 «Оцінювати» за таксономією Б. Блума). Тип вправи – продуктивна. Вид вправи – мовленнєва. Режим виконання вправи – груповий, парний.

T.: Work in pairs and *evaluate* the impact of Nestor's work on the development of the culture in Ukraine. *Exchange* your ideas on Nestor's life path using the words and phrases like "I absolutely agree with you/I am of the same opinion/Moreover/Besides/I see your point but/I am sorry but /I strongly disagree/As I see it etc." In 5 minutes be ready to *act out* a part of your dialogue to the class presenting the strongest arguments.

4. Самостійне та творче застосування учнями знань в усному продукуванні. Удосконалення мовленнєвих умінь (монологічне мовлення).

Вправа 8. Мета – активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 5 «Оцінювати» за таксономією Б. Блума). Тип вправи – продуктивна. Вид вправи – мовленнєва. Режим виконання вправи – індивідуальний.

T.: The life of Nestor, the chronicler can't be called easy, right? Think over the problems he could have faced during his life as well as working at the chronicles. You have 3-5 minutes to think it over. *Hypothesize* the problems and justify your opinion.

III. Заключна частина.

Підбиття підсумків уроку. Рефлексія (3 хв.).

T.: Our lesson is coming to its end. Let's sum up what we've learned with you today. Look at the statements below and say whether they are true or false.

1. Chronicles are stories about events in the past.
2. Chronicles are like the diaries some of us kept in elementary school, they are chronicles of those years.
3. The peculiarity of chronicles is that it is a pure historical document.
4. Entries in "The Tale of Bygone Years" are submitted daily.
5. "The Tale of Bygone Years" was not the work of a single chronicler.
6. Five editions of "The Tale of Bygone Years" are known to us.

7. "There is a great benefit from book learning," said Nestor, "books instruct and teach us, we gain wisdom from books and converse with God."

8. Thanks to Nestor, the immortal pages of the past are opened to us in order to encourage the search for truth.

9. With "Tales of Bygone Years", Nestor included himself in the books of the eternal life.

10. "Tales of Bygone Years" was compiled only on the basis of folk tales and stories.
(Answers: 1. T, 2. T, 3. F, 4. F, 5. T, 6. F, 7. T, 8. T, 9. T, 10. F.)

Домашнє завдання. Пропонується одне завдання на вибір та додаткові матеріали. Мета завдань – активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 6 «Створити» за таксономією Б. Блума). Тип вправи – продуктивна. Вид вправи – мовленнєва. Режим виконання вправи – груповий.

T.: Your task for home is in a group format. Divide into 2 groups and choose one of the following tasks. The additional material on the topic given below may help you do the task. You can also use any other free resources available.

5. "The place where relics of St. Nestor, the chronicler, are preserved..." Search in the Internet for the place where relics of St. Nestor are preserved now. Outline a plan of a talk about the place. Prepare photos of the place in the past and now. Gather as much information as possible. Think of a format for the group's presentation of the place. Distribute the roles for all of the group's members. *Prepare a video presentation* of the place. Upload your video to our class web service (e.g. Classroom, Google Meet, etc.) for your peers to vote. The video with the most "likes" will win. The deadline for the videos to be uploaded is 8 am on the day before the next lesson (group work).

6. "The place where Volodymyr the Great was buried..." Search in the Internet for the place where Volodymyr the Great was buried. Outline a plan of a talk about the place. Prepare photos of the place in the past and now. Gather as much information as possible. Think of a format for the group's presentation of the place. Distribute the roles for all of the group's members. *Prepare a video presentation* of the place. Upload your video to our class web service (e.g. Classroom, Google Meet, etc.) for your peers to vote. The video with the

most “likes” will win. The deadline for the videos to be uploaded is 8 am on the day before the next lesson (group work).

Additional material on the topic

1. https://ua.igotoworld.com/en/poi_object/1995_desyatinnaya-cerkov.htm
2. https://en.wikipedia.org/wiki/Church_of_the_Tithes
3. <https://www.encyclopediaofukraine.com/display.asp?linkpath=pages%5CC%5CH%5CChurchoftheTithes.htm>
4. <https://nmiu.org/en/events/exhibitions/18>
5. <https://thegaze.media/news/the-true-history-of-the-tithe-church>
6. https://en.wikipedia.org/wiki/Kyiv_Pechersk_Lavra
7. <https://www.lonelyplanet.com/ukraine/kyiv/attractions/kyevo-pecherska-lavra/a/poi-sig/421329/360928>
8. <https://lavra.ua/en/general-information/>
9. <https://guide.kyivcity.gov.ua/en/places/kievo-pecerska-lavra>
10. <https://sites.tufts.edu/ukraine/the-kyiv-pechersk-lavra/>

Glossary

abbot – настоятель
 annually – щорічно
 apocrypha - апокриф
 ascetic – аскетичний
 belong to – належати до
 benefit – користь
 compiler – компілятор
 confess – визнавати
 contemporary – сучасний
 converse – спілкуватися
 embody – втілювати
 engrave – гравірувати
 exhausting – виснажливий

eyewitness – свідок

hypothesis – гіпотеза

immaculate – бездоганний

immortal – безсмертний

incorruptible – непідкупний

inspire – надихати

monk – ченець

noble deeds – благородні вчинки

novice – послушник

obedience – слухняність

peculiarity – особливість

posterity – потомство

preserve – зберігати

reduce – зменшити

reflect – відображати

relics – мощі

repentance – каяття

restraint – стриманість

testimony – свідчення

“The Tale of Bygone Years” – «Повість минулих літ»

thorough – ретельний

valuelessness – безцінність

wisdom – мудрість

Урок 4. Тема “Impact of Christianization on education and architecture of Kyivan Rus”

Схематичний план уроку

I. Організаційна частина (4 хв.)

1. Привітання (1 хв.)

2. Введення в іншомовну атмосферу. Актуалізація знань з теми “Schools in Kyivan Rus”. Виконання вправ 1 групи на активізацію. Активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 1). (3 хв.)

II. Основна частина уроку (36 хв.).

1. Повідомлення теми і мети уроку.

2. Підготовка до сприйняття нового матеріалу. Розвиток граматичних навичок (modals with perfect infinitive to show certainty). Виконання вправи 1 групи на активізацію. Активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 2).

3. Робота з текстом “Impact of Christianization on the art forms of Kyivan Rus”.

3.1. Дотекстовий етап. Розвиток лексичних навичок. Виконання вправи 1 групи на активізацію. Активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 2).

3.2. Текстовий етап. Розвиток умінь усного продукування (монологічне мовлення) на основі прочитаного тексту. Виконання вправ 2 групи на продукування. Активізація мисленнєвих операцій учнів (рівні 3, 4).

3.3. Післятекстовий етап. Усне продукування (діалогічне мовлення). Виконання вправ 3 групи на систематизацію. Активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 5).

III. Заключна частина (5 хв.).

Підбиття підсумків уроку. Рефлексія (3 хв.).

Домашнє завдання – виконання вправи 3 групи на систематизацію. Активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 6). (2 хв.)

Хід уроку

I. Організаційна частина.

1. Привітання.

2. Введення в іншомовну атмосферу, актуалізація знань про типи шкіл в Київській Русі. Виконання вправ на розвиток лексичних навичок.

Вправа 1. Мета – активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 1 «Пам'ятати» за таксономією Б. Блума). Тип вправи – репродуктивна. Вид вправи – умовно-мовленнєва. Режим виконання вправи – фронтальний.

T.: Today we'll get a bit deeper into the period of Kyivan Rus'. Let's *remember* types of schools that appeared in Kyivan Rus'. Look at the following parts of a text and *arrange* them into a logical order.

Part A. There were three types of schools in Kyivan Rus': palace school of a higher type (it existed for princes' fee); school of "book study" (the main aim of it was the training of clergymen and monks); secular school of home training (for children of craftsmen and merchants).

Part B. Schools were organized according to Greek examples.

Part C. Christianization slowly entered all fields of social life.

Part D. Such schools existed up to the 16th century.

Part E. Children learned the basics of writing, reading, arithmetic, singing, music, poetic, rhetoric, foreign languages, mostly Greek and Latin.

Part F. The main task of these schools was elementary education, learning of basic principles of Orthodox religion, and integration of believers around the church.

(Answers: C, A, B, E, F, D.)

Вправа 2. Мета – активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 1 «Пам'ятати» за таксономією Б. Блума). Тип вправи – рецептивна. Вид вправи – мовна. Режим виконання вправи – фронтальний.

T.: Now let's check if you remember the information about schools in Kyivan Rus'. Fill in the gaps. Complete the text by choosing the correct words. Choose 12 out of the 15 words given. What are the 3 extra words?

Words: *Three, palace, princes' fee, Roman, clergymen and monks, secondary, secular, craftsmen and merchants, Greek, the basics, mostly Greek and Latin, mathematics, basic principles, Orthodox religion, the church.*

Schools in Kyivan Rus’.

There were 1).....types of schools in Kyivan Rus’: 2).....school of a higher type (it existed for 3).....); school of “book study” (the main aim of it was the training of 4).....); 5).....school of home training for children of 6)..... Schools were organized according to 7)....examples. Children learned 8)....of writing, reading, arithmetic, singing, music, poetic, rhetoric, foreign languages, 9)..... The main task of these schools was elementary education, learning of 10).....of 11)....., and integration of believers around 12).....

(Answers: 1. three, 2. palace, 3. princes’ fee, 4. clergymen and monks, 5. secular, 6. craftsmen and merchants, 7. Greek, 8. the basics, 9. mostly Greek and Latin, 10. basic principles, 11. Orthodox religion, 12. the church. The extra words are secondary, Roman, mathematics.)

II. Основна частина уроку.

1. Повідомлення теми і мети уроку.

T.: Today the focus of the lesson is on education and architecture as the results of Christianization in Kyivan Rus’.

2. Підготовка до сприйняття нового матеріалу. Розвиток граматичних навичок (modals with perfect infinitive to show certainty). Виконання вправи 1 групи на активізацію. Активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 2).

T.: Recollecting the educational process at those times do you remember what centers of educational, spiritual, political and artistic life were in Kyivan Rus’?

(Answer: churches and monasteries.)

Вправа 3. Мета – активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 2 «Розуміти» за таксономією Б. Блума). Тип вправи – рецептивно-репродуктивна. Вид вправи – умовно-мовленнєва. Режим виконання вправи – індивідуальний.

T.: Now we’ll read a text about the impact of the new religion on the development of the Ukrainian state, the churches and the monasteries in Kyivan Rus. Before working with the text, let’s review some grammar used in it.

When we say about the past, we can use different **modals** with *bare perfect infinitive* (**have + V3**). The modal verb **“must”** shows that we are absolutely sure about something in

the past. The modal verbs **“may/might/could”** show that we are not very sure about something in the past, the idea corresponds to a supposition (about 50-60% of certainty). Group the following statements below as “we are sure in it” and “we are not very sure in it”, then make up your own sentences with the statements using different modals with bare perfect infinitive to *speculate* about the past as in the example.

Example: Christianity was a new, more sophisticated and highly structured religion for people in Kyivan Rus'. (I am sure in it) = Christianity ***must have been*** a new, more sophisticated and highly structured religion for people in Kyivan Rus'.

1. The impact of the church institutions on the culture of Kievan Rus' was extremely great.

2. After Christianization icons became the most prized elements in every single private home in Kyivan Rus'.

3. The native elements incorporated by the artists of Kievan Rus' were much better and more sophisticated than the original Greek style.

4. The impact of the Eastern church on some art forms in Kyivan Rus' was not always positive.

5. Extracts from the Old and New Testaments, hymns, sermons, and lives of saints were numerous.

I'm sure in it (must have + V3)	I'm not very sure in it (may/might/could have + V3)

3. Робота з текстом «Impact of Christianization on the art forms of Kyivan Rus'».

3. 1. Дотекстовий етап. Розвиток лексичних навичок. Виконання вправи 1 групи на активізацію. Активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 2).

Вправа 4. Мета – активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 2 «Розуміти» за таксономією Б. Блума). Тип вправи – рецептивна. Вид вправи – мовна. Режим виконання вправи – індивідуальний.

T.: Now read the text and *write out* 5-7 key words or phrases *revealing the main idea* of the text.

Text “Impact of Christianization on the art forms of Kyivan Rus’”

With the acceptance of Christianity, Kyivan Rus' was introduced to a new, sophisticated, and highly structured religion. The monks were viewed as the elite and their monasteries were centers of Christian devotion and learning.

By the 13th century, there were about fifty monasteries in Kyivan Rus'. The cultural impact of the church institutions of Kyivan Rus' was overwhelming. The construction of just one cathedral, the famous St Sophia in Kyiv, illustrates graphically how widespread the church's influence was on the arts. Built in 1037 during the reign of Yaroslav the Wise, this splendid stone edifice, which was constructed by Greek artisans and modeled on the Hagia Sophia in Constantinople, had five apses, five naves, and thirteen cupolas. Marble and alabaster columns supported a sumptuously decorated interior. For Kyivans who were accustomed to modest wooden structures, this house of the Christian God **must have been** dazzling. This was exactly the effect that the cathedral was meant to achieve, for the Greek church realized that the impact of art on the senses often kindled religious reverence more effectively than the influence of theology on the mind. Thus, the church supported the introduction of various arts and crafts. For example, the interior of St Sophia was embellished with colorful mosaics and frescoes that recreated the human form with awe-inspiring realism.

Another means of inspiring reverence was through the use of icons - religious images painted on specially prepared wooden planks. Icons soon spread from the churches to private homes, where they became the most prized of family heirlooms. The artists of Kyivan Rus' learned to incorporate native elements into these artistic genres, creating their own characteristic style.

The influence of the Eastern church on some art forms was not always encouraging. For instance, because the Byzantines frowned on the use of statues in their churches, sculpture never developed.

Christianity's impact on how the populace of Rus' expressed itself intellectually was equally decisive. A written language, based on an alphabet originally devised by Sts Cyril and Methodius, Greek missionaries to the Slavs, came into use soon after 988. As **might be expected**, most of the earliest examples of the written literature were associated with the

Christian religion. Thus, excerpts from the Old and New Testaments, hymns, sermons, and lives of saints abounded. Some of the more notable of these were the Paterikon, a compendium of the lives of saints prepared by the monks of the Kyivan Cave Monastery (Kyivo Pecherska Lavra); the sermons and hymns of St. Cyril of Turiv; and the writings of Ilarion, probably the most outstanding intellectual of Kyivan Rus'. In his famous work, "On Law and Grace" Ilarion skillfully counterpoised Christianity against paganism and described the Christianization of Rus'. (449 words)

3.2. Текстовий етап. Розвиток умінь усного продукування (монологічне мовлення) на основі прочитаного тексту. Виконання вправ 2 групи на продукування. Активізація мисленнєвих операцій учнів (рівні 3, 4).

Вправа 5. Мета – активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 3 «Використовувати» за таксономією Б. Блума). Тип вправи – рецептивно-репродуктивна. Вид вправи – умовно-мовленнєва. Режим виконання вправи – індивідуальний.

T.: Find in the text one positive and one negative example of the influence of Christianization on the development of different art forms in Kyivan Rus'. *Explain* why the influence was positive/negative in your own words.

Вправа 6. Мета – активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 4 «Аналізувати» за таксономією Б. Блума). Тип вправи – рецептивно-продуктивна. Вид вправи – мовленнєва. Режим виконання вправи – індивідуальний.

T.: *Define the problem* that is focused on in the text. Why is it a problem from your point of view? What should have been done differently in the times of Kyivan Rus' to ensure better development of different art forms after Christianization? *Point out* 1-2 ideas. In about 3 minutes be ready to outline your opinion.

3.3. Післятекстовий етап. Усне продукування (діалогічне мовлення). Виконання вправи 3 групи на систематизацію. Активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 5).

Вправа 7. Мета – активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 5 «Оцінювати» за таксономією Б. Блума). Тип вправи – продуктивна. Вид вправи – мовленнєва. Режим виконання вправи – у малих групах.

T.: Now let's work in small groups of 4 people. 2 group-members *support* the title of the text that we have already read with you. The other 2 group-members *criticize* the title and suggest a better title. *Debate* over the final variant of the title. I will focus on the timing of the mini-debates. Each group has 5-7 minutes for the debate.

III. Заключна частина.

Підбиття підсумків уроку. Рефлексія (3 хв.).

T.: Our lesson is coming to its end. Let's sum up what we've learned with you today. Look at the statements below and say whether they are *relevant* or *irrelevant* to our lesson.

1. After Christianization children in Kyivan Rus' starting learning the basics of writing, reading, arithmetic, singing, music, poetic, rhetoric and foreign languages, mostly Greek and Latin.

2. Modern monks continue living under most harsh conditions that they used to under in the times of Kyivan Rus'.

3. The populace on the territory of Kyiv and the oblast are more accustomed to modest wooden structures in the existing architecture.

4. The most expensive icon in the world is the one of Christ Pantocrator that dates from the 6th century AD.

5. In his famous work Ilarion skillfully counterpoised Christianity against paganism.
(Answers: 1. R, 2. I, 3. I, 4. I, 5. R.)

Домашнє завдання. Пропонується одне завдання на вибір та додаткові матеріали. Мета завдань – активізація мисленнєвих операцій учнів (рівень 6 «Створити» за таксономією Б. Блума). Тип вправи –продуктивна. Вид вправи – мовленнєва. Режим виконання вправи – груповий.

T.: Your task for home is in a group format. Divide into groups and choose one of the following Ukrainian heritage items. Outline a plan of a talk about the place. Prepare photos of the place in the past and present. Gather as much information as possible. Think of a format for the group's presentation of the place. Distribute the roles for all of the group's members. *Prepare a video presentation* of the place. Upload your video to our class web service (e.g. Classroom, Google Meet, etc.) for your peers to vote. The video with the most "likes" will win. The deadline for the videos to be uploaded is 8 am on the day before the

next lesson (group work). The additional material on the topic given below may help you do the task. You can also use any other free resources available.

A list of Ukrainian art heritage to choose from:

- Transfiguration Cathedral
- Dormition Cathedral of the Kyiv-Pechersk Lavra
- St. Michael's Golden Domed Cathedral
- Pyatnitska Church
- Vyshgorod icon of the Virgin
- Sven icon of the Virgin with Anthony and Feodosius of Pechersk
- Mosaics of Sophia Cathedral
- Miniatures of Christian Kyivan Rus' period
- Sophia Cathedral

Additional material on the topic

Use the links to review the topic better:

1. <https://st-sophia.org.ua/en/home/>
2. <https://chernihiv.travel/en/place/spaso-preobrazhenskij-sobor-1>
3. https://www-kplavra-kyiv-ua.translate.goog/ua/node/68?_x_tr_sl=uk&_x_tr_tl=ru&_x_tr_hl=ru&_x_tr_pto=sc
4. <https://www.lonelyplanet.com/ukraine/kyiv/attractions/st-michael-s-golden-domed-monastery/a/poi-sig/421363/360928>
5. <https://chernihiv.travel/en/place/pyatnitska-tserkva>
6. https://www.academia.edu/39994437/%D0%9C%D0%BE%D0%B7%D0%B0%D1%97%D0%BA%D0%B8_%D1%82%D0%B0_%D1%84%D1%80%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%B8_%D0%A1%D0%BE%D1%84%D1%96%D1%97_%D0%9A%D0%B8%D1%97%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97_Mosaics_and_Frescos_of_St_Sophia_of_Kyiv
7. https://en.wikipedia.org/wiki/Ostromir_Gospels

Glossary

to abound – рясніти

alabaster – алебастер (мінерал, що використовується у будівництві)

apse – апсида (виступ у стіні церковної будівлі)

awe – inspiring – надихати/викликати трепет або благоговіння

to counterpoise – протиставити

dazzling – сліпучий

devotion – відданість

edifice – будівля

to embellish – прикрашати

excerpt – уривок

heirloom – реліквія

to kindle – розпалити

marble – мармур

monk – ченець

nave – неф (витягнуте у довжину культове приміщення (або частина його), відокремлене рядом колон чи стовпів)

overwhelming – величезний, переважаючий, незліченний

paganism – язичництво

plank – дошка

panegyric – панегірик (похвальна промова на урочистих зборах)

populace – населення

to reign – царювати

reverence – благоговіння

sermon – проповідь

sophisticated – витончений

sumptuously – розкішно

Дієслова в алфавітному порядку для активізації всіх рівнів мисленнєвої діяльності учнів для конструювання вправ в інтегративному елективному курсі «Історія України англійською мовою»

Рівень 1. «Пам'ятати/Remember» (Memorize key facts):

arrange, bookmark, bullet point, choose, cite, copy, count, enumerate, define, describe, draw, duplicate, favour, find, google, highlight, identify, index, indicate, label, like / dislike, list, listen, locate, match, meet, memorize, name, number, omit, order, outline, point, quote, read, recall, recite, recognize, record, relate, repeat, reproduce, retell, review, search, select, show, spell, state, study, tabulate, tally, tell, trace, visualize, write.

Рівень 2. «Розуміти/Understand» (Explain concepts in own words/Interpret data):

add, approximate, articulate, associate, categorize, characterize, clarify, classify, comment, compare, compute, contrast, convert, defend, demonstrate, describe, detail, differentiate, discover, discuss, distinguish, elaborate, estimate, exemplify, explain, express, extend, extrapolate, factor, gather, generalize, give (examples), group, identify, illustrate, indicate, infer, interact, interpolate, interpret, locate, observe, outline, paraphrase, picture graphically, predict, recognize, relate, rephrase, report, restate, review, rewrite, select, show, subtract, summarize, translate, visualize.

Рівень 3. «Використовувати/Apply» (Use learned information in new but related context): act out, acquire, adapt, allocate, alphabetize, amend, apply, ascertain, assign, attain, back up, build, calculate, capture, carry out, change, chart, choose, classify, collect, complete, compute, construct, consult, convey, coordinate, demonstrate, derive, determine, develop, diminish, discover, draw, edit, examine, exercise, experiment, explain, explore, expose, express, factor, figure, graph, guide, handle, identify, illustrate, implement, interconvert, interpret, interview, investigate, judge, make use of, manipulate, model, modify, multiply, obtain, operate, organize, perform, personalize, plan, plot, practice, predict, prepare, present, produce, provide, relate, schedule, select, sequence, show, simulate, sketch, solve, tabulate, transcribe, translate, use, write.

Рівень 4. «Аналізувати/Analyze» (Break down complex information to understand relationships/Differentiate between relevant and irrelevant information):

accept, administer, advertise, analyze, assume, attribute, audit, blueprint, breadboard, break down, categorise, change, characterize, chart, check, choose, chunk, classify, compare, conclude, confirm, contrast, correlate, corroborate, delegate, demonstrate, detect, determine, diagram, differentiate, discover, dissect, distinguish, divide, document, ensure, establish, estimate, examine, explain, explore, extract, extrapolate, figure out, file, group, identify, illustrate, infer, inspect, integrate, interpret, investigate, isolate, layout, limit, link, list, manage, manipulate, maximize, mind-map, minimize, moderate, modify, monitor, negotiate, optimize, order, organize, outline, pinpoint, plan, point out, prioritize, proofread, prove, simplify, survey, query, question, reconcile, relate, select, separate, simplify, structure, subdivide, survey, take part in, test for, theme, train, transform.

Рівень 5. «Оцінювати/Evaluate» (Requires judgement and critical thinking to assess value/effectiveness): advise, agree, appraise, argue, assess, authenticate, award, choose, comment, compare, conclude, consider, consolidate, contrast, convince, counsel, criteria, criticize, critique, debate, decide, deduct, defend, detect, determine, discriminate, disprove, estimate, evaluate, explain, grade, hypothesize, interpret, judge, justify, mark, measure, mediate, motivate, persuade, predict, prescribe, preserve, prioritize, prove, rank, rate, recommend, reconcile, release, resolve, revise, rule on, score, select, summarize, support, test, uphold, validate, value, verify, weigh.

Рівень 6. «Створювати/Create» (Produce something new and original): abstract, adapt, animate, anticipate, arbitrate, arrange, assemble, brief, build, categorize, change, choose, code, collect, combine, compile, compose, consolidate, construct, cope, correspond, create, cultivate, delete, depict, design, develop, devise, dictate, discuss, elaborate, enhance, exchange, expand, explain, facilitate, forecast, format, formulate, frame, generalize, generate, handle, imagine, import, improve, incorporate, integrate, interface, invent, investigate, lecture, make up, maximize, minimize, model, modify, negotiate, organize, originate, outline, overhaul, plan, portray, prepare, predict, produce, program, propose, rearrange, reconstruct, refer, relate, reorganize, revise, rewrite, role-play, solve, specify, summarize, suppose, synthesize, tell, theory, write.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікація у монографії

1. Soloviova N., Salata I., **Sorochan L.** Literary discourse in foreign language teaching. *Literary discourse: theoretical and practical aspects : monograph* / M. Vardanian, V. Hamaniuk, M. Berezhna et al. Riga : Publishing House «Baltija Publishing», 2020. P. 214–236.

Статті у наукових фахових виданнях України категорії Б

2. **Сорочан Л.** Готовність учителів англійської мови до впровадження елективного курсу «Історія України англійською мовою». *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський зб. наук. праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2023. Вип. 61, т. 3. С. 212–216. (індексується в Index Copernicus)
3. **Сорочан Л. Ф.** Передумови розробки інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою»: результати анкетування студентів 1 курсу *Освіта. Інноватика. Практика*. 2024. Т. 12, № 5. С. 80–86. (індексується в Index Copernicus)
4. **Сорочан Л. Ф.** Експериментальна перевірка ефективності методики вдосконалення рівня іншомовної компетентності на основі інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою». *Освіта. Інноватика. Практика*. 2025. Т. 13, № 1. С. 74–82. (індексується в Index Copernicus)
5. **Сорочан Л. Ф.** Формування іншомовної компетентності на засадах інтегративного підходу як форма організації освітнього процесу в старшій школі *Науковий Часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки. Реалії та перспективи*. 2025. № 101. С. . URL: прийняте до друку, Макет журналу № 101 буде опубліковано на сайті після 31.01.25.

Публікації в інших виданнях

Тези міжнародних науково-практичних інтернет конференцій

6. **Сорочан Л.** Соціокультурний аспект інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою» при навчанні іноземної мови у старшій школі. *Actual problems of social sciences and humanities* : матер. міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. зі соціальних та гуманітарних наук, м. Арад, 17–18 грудня 2020 р. / Association of international educational and scientific cooperation. Арад, 2020. С. 19–22.
7. **Сорочан Л. Ф.** Необхідність розширення вибору інтегративних елективних курсів у старшій школі. *Philological sciences, intercultural communication and translation studies: theoretical and practical aspects* : матер. міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф., м. Венеція, Італія, 26–27 лютого 2021. Венеція, 2021. С. 170–172.

Тези міжнародної науково-практичної конференції

8. Соловйова Н. Д., **Сорочан Л. Ф.** Таксономія Б. Блума та активізація пізнавальної діяльності студентів на практичних заняттях з методики викладання іноземної мови. *Актуальні питання лінгвістики та методики викладання іноземних мов* : зб. матер. VIII міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої пам'яті доктора педагогічних наук, професора В. Л. Скалкіна, м. Одеса, ОНУ ім. І. І. Мечнікова, 12 квітня 2022 року. Одеса, 2022. С. 259–263.

УКРАЇНА
50103, Дніпропетровська обл.
м. Кривий Ріг
вул. Героїв АТО, 88
**КРИВОРІЗЬКИЙ
ЛІЦЕЙ №24
КРИВОРІЗЬКОЇ
МІСЬКОЇ РАДИ**
Ідентифікаційний код 26236585
P/p _____
У _____
№ 271 від 30.08.2024
на № _____ від _____
тел. _____

**Криворізький ліцей №24
Криворізької міської ради**

Героїв АТО, 88, м. Кривий Ріг, 50103, тел./факс 0(56)470-10-07, 0(56)470-10-08,
e-mail: kpg_24@ukr.net, код ЄДРПОУ 26236585

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Сорочан Лілії Федорівни

на тему: **«Методика вдосконалення рівня іншомовної компетентності учнів
старшої школи за допомогою інтегративного елективного курсу «Історія України
англійською мовою»»**

на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 014 «Середня освіта» (Іноземні мови)

Цією довідкою ми засвідчуємо, що упродовж 2 семестру 2023-2024 навчального року в закладі освіти проводився педагогічний експеримент за результатами дисертаційної роботи здобувачки наукового ступеня доктора філософії (014 «Середня освіта» (Іноземні мови)) Сорочан Л. Ф. на тему «Методика вдосконалення рівня іншомовної компетентності учнів старшої школи за допомогою інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою»».

Під час експерименту було апробовано методику вдосконалення рівня іншомовної компетентності учнів старшої школи (11 класи) за допомогою інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою».

Результати експерименту довели ефективність запропонованої методики та підтвердили гіпотезу дослідження. Проведена апробація довела актуальність дисертаційної роботи Сорочан Л. Ф. та доцільність застосування її результатів на практиці в умовах освітнього процесу в навчальному закладі.

Висновки про впровадження експериментальної перевірки теоретичних узагальнень та запропонованої методики вдосконалення рівня іншомовної компетентності учнів старшої школи за допомогою інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою» були обговорені на засіданні педагогічної ради закладу (протокол №1 від 30.08.2024).

В.о.директора

Прокоп'єва Т. М.

УКРАЇНА
50103, Дніпропетровська обл.
м. Кривий Ріг
вул. Героїв АТО, 88
**КРИВОРІЗЬКИЙ
ЛІЦЕЙ №24
КРИВОРІЗЬКОЇ
МІСЬКОЇ РАДИ**
Ідентифікаційний код 26236585
Р/р _____
у _____
№ 270 від 30.08.2024
на № _____ від _____
тел. _____

Криворізький ліцей №24 Криворізької міської ради

вул. Героїв АТО, 88, м. Кривий Ріг, 50103, тел./факс 0(56)470-10-07, 0(56)470-10-08,
e-mail: kpg_24@ukr.net, код ЄДРПОУ 26236585

ВИТЯГ З ПРОТОКОЛУ

засідання педагогічної ради №1 від 30.08.2024

ПОРЯДОК ДЕННИЙ

8. Про інформування педагогів КЛ №24 КМР про результати проведення педагогічного експерименту за матеріалами дисертаційної роботи Сорочан Л. Ф.

СЛУХАЛИ:

В.о.директора КЛ №24 Прокоп'єву Тетяну Миколаївну, яка доповіла присутнім про висновки та результати проведеного на базі закладу педагогічного експерименту. Звернено увагу присутніх на те, що у 2 семестрі 2023-2024 навчального року Сорочан Лілія Федорівна провела експериментальне навчання учнів 11 класів як частину своєї дисертаційної роботи з методики навчання іноземних мов на здобуття наукового ступеня доктора філософії (Спеціальність 014 Середня освіта (Іноземні мови)) на тему «Методика вдосконалення рівня іншомовної компетентності учнів старшої школи за допомогою інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою»». У зазначеній вище дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове розв'язання проблеми вдосконалення рівня іншомовної компетентності учнів старшої школи. Під час експерименту було апробовано методику вдосконалення рівня іншомовної компетентності учнів старшої школи за допомогою інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою». Результати експерименту засвідчили ефективність розробленої методики та підтвердили гіпотезу дослідження. Проведена апробація довела актуальність дослідження та доцільність застосування його результатів на практиці для підвищення рівня іншомовної комунікативної компетентності учнів старшої школи.

УХВАЛИЛИ:

1. Взяти інформацію керівника закладу до відома.
2. Сприяти подальшій педагогічній співпраці та рівноправному діалогу викладача з учнями ліцею.
(постійно, адміністрація закладу)
3. Впроваджувати в освітній процес в старшій школі інтеграцію предметів «Історія України» та «Іноземна мова (англійська)» для вдосконалення рівня іншомовної комунікативної компетентності учнів старшої школи.
(постійно, вчителі англійської мови)
4. Застосовувати під час інтегративного навчання учнів старшої школи інноваційні педагогічні технології та методи навчання (CLIL, таксономія Б. Блума) що сприяють підвищенню рівня іншомовної комунікативної компетентності.
(постійно, вчителі англійської мови)

Голова педради _____ Т.М.Прокоп'єва
Секретар педради _____ Т.О.Каракаш

Криворізький ліцей «Кредо» Криворізької міської ради
Україна, 50000, м. Кривий Ріг, Дніпропетровська область, вул. Великого
Кобзаря, 16 телефон: +38(097)5541016, e-mail: kcmg@ukr.net

ДОВІДКА

про проведення дисертаційного дослідження

Сорочан Лілії Федорівни

з теми **«Методика вдосконалення рівня іншомовної компетентності учнів
старшої школи за допомогою інтегративного елективного курсу «Історія України
англійською мовою»»**

на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 014 «Середня освіта» (Іноземні мови)

Видана довідка засвідчує, що протягом 2 семестру 2023-2024 навчального року в закладі освіти проводився педагогічний експеримент за результатами дисертаційної роботи з методики навчання іноземних мов здобувачки наукового ступеня доктора філософії (Спеціальність 014 «Середня освіта» (Іноземні мови)) Сорочан Л. Ф. з теми «Методика вдосконалення рівня іншомовної компетентності учнів старшої школи за допомогою інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою»».

Під час експерименту було апробовано методику вдосконалення рівня іншомовної компетентності учнів старшої школи (11 класи) за допомогою інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою».

Результати експерименту довели ефективність запропонованої методики та підтвердили гіпотезу дослідження. Проведена апробація довела актуальність дисертаційної роботи Сорочан Л. Ф. та доцільність застосування її результатів на практиці в умовах освітнього процесу в навчальному закладі.

Висновки про впровадження експериментальної перевірки теоретичних узагальнень та запропонованої методики вдосконалення рівня іншомовної компетентності учнів старшої школи за допомогою інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою» були обговорені на засіданні педагогічної ради закладу (протокол №8 від 14.06.2024).

В.о. директора

Шапарева Н. І.

Криворізький ліцей «Кредо» Криворізької міської ради

Україна, 50000, м. Кривий Ріг, Дніпропетровська область, вул. Великого Кобзаря, 16

телефон: +38(097)5541016, e-mail: kcmg@ukr.net

ВИТЯГ З ПРОТОКОЛУ

засідання педагогічної ради № 8 від 14.06.2024

ПОРЯДОК ДЕННИЙ

3. Про інформування педагогів КЛ «Кредо» про результати проведення педагогічного експерименту за матеріалами дисертаційної праці Сорочан Л. Ф.

СЛУХАЛИ:

В.о. директора КЛ «Кредо» Шапарєву Надію Іванівну, яка доповіла присутнім про висновки та результати проведеного на базі закладу педагогічного експерименту. Звернено увагу присутніх на те, що у 2 семестрі 2023-2024 навчального року Сорочан Лілія Федорівна провела експериментальне навчання учнів 11 класів як частину своєї дисертаційної праці з методики навчання іноземних мов на здобуття наукового ступеня доктора філософії (Спеціальність 014 Середня освіта (Іноземні мови)) на тему «Методика вдосконалення рівня іншомовної компетентності учнів старшої школи за допомогою інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою»». У зазначеній вище дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове розв'язання проблеми вдосконалення рівня іншомовної компетентності учнів старшої школи. Під час педагогічного експерименту було апробовано методику вдосконалення рівня іншомовної компетентності учнів старшої школи за допомогою інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою». Ефективність розробленої методики одержала експериментальне підтвердження. Результати проведеного на базі закладу педагогічного експерименту вказують, що розроблений інтегративний елективний курс підвищив рівень іншомовної комунікативної компетентності учнів старшої школи.

УХВАЛИЛИ:

1. Взяти інформацію керівника закладу до відома.
2. Сприяти подальшій педагогічній співпраці та рівноправному діалогу викладача з учнями ліцею.
(постійно, адміністрація закладу)
3. Впроваджувати в освітній процес в старшій школі інтеграцію предметів «Історія України» та «Іноземна мова (англійська)» для вдосконалення рівня іншомовної комунікативної компетентності учнів.
(постійно, вчителі англійської мови)
4. Застосовувати під час інтегративного навчання учнів старшої школи інноваційні педагогічні технології та методи навчання (CLIL, таксономія Б. Блума), що сприяють підвищенню рівня іншомовної комунікативної компетентності.
(постійно, вчителі англійської мови)

Голова педради _____ Н.І. Шапарєва
Секретар педради _____ С.О. Зозуля

Україна
Дніпропетровська обл.
50069 м. Кривий Ріг
вул. Героїв АТО, 15
**Криворізький
ліцей №4
Криворізької
міської ради**
Ідентифікаційний код 33453575

Р/р _____
У. _____
№ 338-1 від 14.06.2024
на № _____ від _____

**КРИВОРІЗЬКИЙ ЛІЦЕЙ №4
КРИВОРІЗЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ**
вул. Героїв АТО, 15, м. Кривий Ріг, Дніпропетровська обл., 50069,
тел. 0675903535, e-mail: dzschool004@ukr.net, код ЄДРПОУ 33453575

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної праці

Сорочан Лілії Федорівни

на тему «**Методика вдосконалення рівня іншомовної компетентності учнів
старшої школи за допомогою інтегративного елективного курсу «Історія України
англійською мовою»»**

на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 014 «Середня освіта» (Іноземні мови)

Видана довідка в тім, що протягом 2 семестру 2023-2024 навчального року в закладі освіти проводився педагогічний експеримент за результатами дисертаційної праці здобувачки наукового ступеня доктора філософії (014 «Середня освіта» (Іноземні мови)) Сорочан Л. Ф. на тему «Методика вдосконалення рівня іншомовної компетентності учнів старшої школи за допомогою інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою»».

Під час експерименту було апробовано методику вдосконалення рівня іншомовної компетентності учнів старшої школи (11 класи) за допомогою інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою». Експериментально доведено, що розроблений викладачем Сорочан Л. Ф. інтегративний елективний курс «Історія України англійською мовою» суттєво підвищує рівень іншомовної комунікативної компетентності учнів старшої школи.

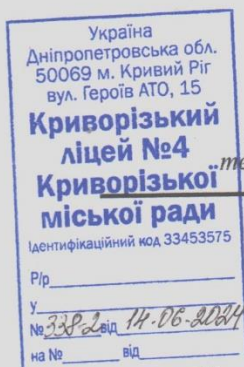
Результати експерименту довели ефективність запропонованої методики та підтвердили гіпотезу дослідження. Проведена апробація довела актуальність дисертаційної праці Сорочан Л. Ф. та доцільність застосування її результатів на практиці в умовах освітнього процесу в навчальному закладі.

Висновки про впровадження експериментальної перевірки теоретичних узагальнень та запропонованої методики вдосконалення рівня іншомовної компетентності учнів старшої школи за допомогою інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою» були обговорені на засіданні педагогічної ради закладу (протокол №8 від 14.06.2024).

В.о. директора

Олена ЛОГОНЮК

КРИВОРІЗЬКИЙ ЛІЦЕЙ №4 КРИВОРІЗЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ

вул. Героїв АТО, 15, м. Кривий Ріг, Дніпропетровська обл., 50069,
тел. 0675903535, e-mail: dzschool004@ukr.net, код ЄДРПОУ 33453575

ВИТЯГ З ПРОТОКОЛУ
засідання педагогічної ради № 8 від 14.06.2024

ПОРЯДОК ДЕННИЙ

5. Про інформування педагогів КЛ №4 про результати проведення педагогічного експерименту за матеріалами дисертаційної праці Сорочан Л. Ф.

СЛУХАЛИ:

В.о. директора КЛ №4 Логонюк Олену Володимирівну, яка доповіла присутнім про висновки та результати проведеного на базі закладу педагогічного експерименту. Звернено увагу присутніх на те, що у 2 семестрі 2023-2024 навчального року Сорочан Лілія Федорівна провела експериментальне навчання учнів 11 класів як частину своєї дисертаційної праці з методики навчання іноземних мов на здобуття наукового ступеня доктора філософії (Спеціальність 014 Середня освіта (Іноземні мови)) на тему «Методика вдосконалення рівня іншомовної компетентності учнів старшої школи за допомогою інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою»». У зазначеному вище дослідженні наведено теоретичне узагальнення і нове розв'язання проблеми вдосконалення рівня іншомовної компетентності учнів старшої школи. Під час педагогічного експерименту було апробовано методику вдосконалення рівня іншомовної компетентності учнів 11 класів за допомогою інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою». Проведена апробація довела актуальність дослідження, доцільність застосування його результатів на практиці в старшій школі. Ефективність розробленої методики одержала експериментальне підтвердження. Результати проведеного на базі закладу дослідження вказують, що розроблений інтегративний елективний курс підвищив рівень іншомовної комунікативної компетентності учнів старшої школи.

УХВАЛИЛИ:

1. Взяти інформацію керівника закладу до відома.
2. Сприяти подальшій педагогічній співпраці та рівноправному діалогу викладача з учнями ліцею.
(постійно, адміністрація закладу)
3. Впроваджувати в освітній процес в старшій школі інтеграцію предметів «Історія України» та «Іноземна мова (англійська)» для вдосконалення рівня іншомовної комунікативної компетентності учнів старшої школи.
(постійно, вчителі англійської мови)
4. Застосовувати під час інтегративного навчання учнів старшої школи інноваційні педагогічні технології та методи навчання (CLIL, таксономія Б. Блума) що сприяють підвищенню рівня іншомовної комунікативної компетентності.
(постійно, вчителі англійської мови)

Голова педради

Секретар педради

Олена ЛОГОНЮК

Надія ЯНЦЕВА